

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ

Λαϊκισμός, Συναισθήματα και Ελληνική Κρίση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Τεμπέλη

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Περσεφόνη Ζέρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Μαρία Κακαβούλια, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χρυσάνθη Αυλάμη, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Δήμητρα Τεμπέλη, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών της συγγραφέως.

Συντομογραφίες

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΣΡ: Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΠτΔ: Πρόεδρος της Δημοκρατίας

ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας

Χ.Α.: Χρυσή Αυγή

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Εισαγωγή	7
Μεθοδολογία της έρευνας	13
Κεφάλαιο πρώτο	17
Συναισθηματικό κλίμα γενικευμένης απογοήτευσης: μια πολιτική ευκαιρία για την άνοδο του λαϊκισμού.....	17
1.1 Η κρίση νομιμοποίησης και οι συνθήκες κοινωνικής κινητοποίησης	18
1.2 Η απουσία κοινωνικής συνοχής και η συνείδηση του γενικού καλού.....	39
Κεφάλαιο δεύτερο.....	48
Κρίση αντιπροσώπευσης: μορφές πολιτικής συμμετοχής.....	48
2.1 Η άνοδος των λαϊκιστικών κινημάτων.....	48
2.2 Η αντίληψη της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας	53
Κεφάλαιο τρίτο	70
Οι πρωταγωνιστές της κρίσης: ποιος φταίει;.....	70
3.1 Η κρίση και ο ξένος εχθρός.....	72
3.2 Η ευθύνη της κοινωνίας και του πολίτη.....	81
Συμπεράσματα	84
Πηγές – Βιβλιογραφία	88
Ελληνόγλωσση.....	88
Ξενόγλωσση	89
Ιστογραφία – Ηλεκτρονικές πηγές.....	91
Παράρτημα.....	92

Περίληψη

Κεντρικό θέμα της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο ρόλος των συναισθημάτων ως κοινωνικές και πολιτισμικές δομές στην ερμηνεία του λαϊκιστικού φαινομένου. Η ελληνική κρίση συνιστά τέλειο παράδειγμα της ανόδου αντισυστημικών πολιτικών στάσεων/θέσεων. Η έλλειψη πολιτικής και κοινωνικής εμπιστοσύνης, η κρίσης αντιπροσώπευσης και η συστηματική αναπαραγωγή αντιγερμανικών και ευρωσκεπτικιστικών στερεότυπων στη δημόσια σφαίρα, είχε ως επακόλουθο το παράδοξο σχήμα της κυβέρνησης συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Η ερευνητική υπόθεση της εργασίας είναι ότι η άνοδος του λαϊκισμού στη χώρα μας δεν είναι μόνο ζήτημα έντασης της οικονομικής κρίσης. Περισσότερο είναι η φύση της κρίσης -οικονομικής έναντι συνολικής πολιτικής και κοινωνικής κρίσης- και τα συναισθήματα της κοινωνίας, ως δομικά φαινόμενα, που διευκολύνουν την άνοδο του λαϊκισμού. Μεθοδολογικά, η έρευνα βασίζεται σε ποιοτικές συνεντεύξεις με θέμα συζήτησης την οικονομική κρίση και την τρέχουσα πολιτική και κοινωνική κατάσταση. Σκοπός της έρευνας είναι να κατανοηθεί πώς οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν τα νοήματα του λαϊκισμού και να διερευνηθεί ο ρόλος των συναισθημάτων τους που πιθανόν να ανατροφοδοτούν το λαϊκιστικό φαινόμενο. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι κάτι αλλάζει ως προς τις αντιλήψεις για την ευθύνη της κρίσης, που υποδηλώνει τη μεταβατική φάση που βρίσκεται σήμερα η ελληνική κοινωνία.

Λέξεις-κλειδιά: λαϊκισμός, συναισθήματα, ελληνική κρίση, πόλωση, απόδοση ευθύνης

Populism, Emotions and Greek Crisis

Dimitra Tempeli

Abstract

The main subject of this Master's Thesis is the role of emotions as social and cultural structures in the interpretation of the populist phenomenon. The Greek crisis is the perfect example of the rise of anti-systemic political stances. The lack of political and social trust, the crisis of representation, and the systematic spread of anti-German and Eurosceptic stereotypes in the public sphere resulted in the paradoxical shape of SYRIZA-ANEL coalition in government. The working hypothesis is that the rise of populism in our country is not only a question of intensity of economic crisis. Rather it is the nature of the crisis -that is, economic versus overall political and societal crisis- and the emotions of society, as structural phenomena, that facilitate the rise of populism. Methodologically, the research is based on qualitative interviews to discuss the economic crisis and the current political and societal situation. The research objective is to understand how the participants comprehend the notions of populism and yet to explore the role of their emotions that may feed back into the populist phenomenon. The results of the research indicate that something changes in the perceptions of blame attribution of the crisis, which suggests the transitional phase of the Greek society today.

Keywords: populism; emotions; Greek crisis; group polarization; blame attribution

Εισαγωγή

Στη σημερινή εποχή που ο λαϊκισμός είναι βασικό στοιχείο της πολιτικής, στο επίκεντρο της παρούσας διπλωματικής εργασίας βρίσκεται η ανάλυση του λαϊκιστικού φαινομένου στη χώρα μας, καθώς και ο ρόλος των συναισθημάτων ως κοινωνικές και πολιτισμικές δομές στην ερμηνεία του φαινομένου. Η εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού με κατεύθυνση την Επικοινωνία και Ρητορική των Μέσων. Βασικό ερευνητικό αντικείμενο της εργασίας είναι ότι οι συγκινήσεις ή τα συναισθήματα που βιώνονται ως ανταπόκριση στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της ελληνικής κρίσης, έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν συλλογικά τους ανθρώπους και είναι καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της τρέχουσας ανόδου του λαϊκισμού.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος βασίστηκε σε δύο λόγους: Πρώτον, σήμερα κάθε μορφή ανησυχίας περί δημοκρατίας αποκρυσταλλώνεται στη λέξη λαϊκισμός. Δεύτερον, η σύγχρονη πολιτική διαδικασία διαμεσολαβείται από μία ατελείωτη ροή εικόνων, πληροφοριών και μιντιακών αφηγήσεων, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται ο σχηματισμός των πολιτικών αντιλήψεων και στάσεων, αλλά περισσότερο από όλα η διαδικασία με την οποία διαχέονται τα συναισθήματα σε κοινωνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τη διαδικασία της μετάδοσης/“μόλυνσης” των συναισθημάτων (“contagion”) στο εσωτερικό του κοινωνικού σώματος (Illuz, 2015· Sunstein, 2017:16)· δηλαδή πώς κολλάμε τα συναισθήματα που ανατροφοδοτούν το λαϊκιστικό φαινόμενο, και στο ελληνικό παράδειγμα είχε ως αποτέλεσμα τον κυβερνητικό συνασπισμό ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

Στη βιβλιογραφία υπάρχει ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών απόψεων και αντιλήψεων αναφορικά με τα γνωρίσματα και τις όψεις του λαϊκισμού. Οι περισσότεροι εκ των αναλυτών του συμφωνούν ότι ο λαϊκισμός είναι μια από τις πλέον απείθαρχες έννοιες της πολιτικής σκέψης, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας καθολικός ορισμός (Laclau, 1977· Canovan, 1999· Taggart, 2000· Mudde & Kaltwasser, 2013). Πώς, όμως, μπορούμε να διακρίνουμε τους αληθινούς λαϊκιστές από όσους απλώς χαρακτηρίζονται λαϊκιστές; Και σε ποιες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες βρίσκει απήχηση ο λαϊκισμός; Είναι σαφώς ανεπαρκές να πει κανείς ότι κάθε επίκληση στο όνομα «του Λαού» μπορεί να υπαχθεί στην έννοια του λαϊκισμού. Λιγότερο προφανές είναι ότι η υπεράσπιση των “απλών” ανθρώπων ή των

αποκλεισμένων είναι εξίσου ανεπαρκής συνθήκη για τον λαϊκισμό. Ωστόσο, ως όρος χρησιμοποιείται τακτικά ως συνώνυμο του κόμματος εναντίον του κατεστημένου, ανεξάρτητα από οποιεσδήποτε πολιτικές ιδέες, και είναι συνδεδεμένος με συγκεκριμένες ψυχικές διαθέσεις και συναισθήματα: οι λαϊκιστές είναι οργισμένοι, οι ψηφοφόροι τους είναι απογοητευμένοι ή αγανακτισμένοι. Αναμφίβολα, η κριτική στις ελίτ αποτελεί αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για να θεωρηθεί κάποιος λαϊκιστής. Στην αντίθετη περίπτωση, οποιοσδήποτε ασκεί κριτική στο status quo θα ήταν εξ ορισμού λαϊκιστής. Θα έλεγε, λοιπόν, κανείς ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα απόλυτο εννοιολογικό χάος αν κυριολεκτικά τα πάντα –δεξιά, αριστερά, δημοκράτες, αντιδημοκράτες, φιλελεύθεροι, αντιφιλελεύθεροι- μπορούν να ονομαστούν λαϊκιστικά και ο λαϊκισμός μπορεί να θεωρηθεί και φίλος και εχθρός της δημοκρατίας.

Σε επίπεδο θεωρίας, αρχικά, η παρούσα μελέτη βασίστηκε στη θεωρητική προσέγγιση του Müller (2014·2017), ο οποίος υποστηρίζει ότι ο λαϊκισμός αποτελεί μια συγκεκριμένη *ηθικολογική φαντασίωση πολιτικής*, έναν τρόπο πρόσληψης του πολιτικού κόσμου, ο οποίος θέτει έναν ηθικά αμόλυντο και πλήρως ενωμένο λαό απέναντι σε ελίτ που θεωρούνται διεφθαρμένες και ηθικά κατώτερες. Εκτός από την αντίθεσή τους στις ελίτ, οι λαϊκιστές είναι πάντα και εναντίον του πλουραλισμού: ισχυρίζονται ότι οι ίδιοι, και μόνο οι ίδιοι, εκπροσωπούν τον “αληθινό” λαό. Επομένως, οι λαϊκιστές δεν είναι αντίθετοι στην αρχή της αντιπροσώπευσης· δεν τα πάνε άσχημα οι λαϊκιστές με την αντιπροσώπευση, όσο οι σωστοί αντιπρόσωποι αντιπροσωπεύουν το σωστό λαό, κάνουν τις σωστές πολιτικές κρίσεις και, κατά συνέπεια, πράττουν τα σωστά. Όταν εξετάζει κανείς αυτή την λογική, ανακαλύπτει ότι ο λαϊκισμός δεν είναι ένα χρήσιμο διορθωτικό μέτρο για μια δημοκρατία, με την έννοια ότι φέρνει την πολιτική πιο κοντά στον λαό, ή ότι αναδεικνύει εκ νέου την λαϊκή κυριαρχία, όπως λένε ορισμένοι μελετητές.¹ Η εικόνα ότι θα έχουμε πιο πολύ

¹ Ανάλογες διατυπώσεις βρίσκει κανείς στα γραπτά του Laclau (1977), το έργο του οποίου έχει συνδεθεί με τη συστηματική μελέτη του λαϊκιστικού φαινομένου και της πρόσληψής του ως συνώνυμο της πολιτικής κινητοποίησης, ως μιας «λαϊκο-δημοκρατικής έγκλησης» (βλ. αναφορά Β. Γεωργιάδου, στο: *Ο πειρασμός του λαϊκισμού και οι περιπέτειες του λόγου*, σελ.120. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2016). Ο Laclau έχει δεχθεί σκληρή κριτική για τις απόψεις του. Συγκεκριμένα ο Jan-Werner Müller στο δοκίμιό του “Reflections on Populism” σχολιάζει ότι η θεωρία του Laclau «είναι μια πρωτότυπη θεωρία (“original theory”), όμως βαθιά ελαττωματική από φιλελεύθερη άποψη». Επίσης, οι Mudde και Kaltwasser (2013) υποστηρίζουν ότι υπό προϋποθέσεις ο λαϊκισμός δεν συνιστά μόνο μια «φυσιολογική παθολογία» της δημοκρατίας, αλλά και «διόρθωση» της ποιότητας της δημοκρατίας, δίνοντας φωνή και εκπροσώπηση σε αποκλεισμένες ομάδες, ενισχύοντας τη λογοδοσία των ελίτ και αναζωογονώντας τη δημόσια σφαίρα (βλ. σχολιασμό του Ν. Δεμερτζή, στο: *Ο πειρασμός του λαϊκισμού και οι περιπέτειες του λόγου*, σελ.69. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2016).

δημοκρατία αν αντιτάξουμε μια *σιωπηλή πλειοψηφία*, την οποία υποτίθεται ότι αγνοούν οι ελίτ, στους εκλεγμένους πολιτικούς είναι ένας εσφαλμένος πολιτικός συλλογισμός. Ο λαϊκισμός μοιάζει με μόνιμη σκιά της σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας: είναι ένας διαρκής κίνδυνος.

Η άνοδος του λαϊκισμού όπως αποτυπώνεται στην εκλογική δύναμη πολιτικών κομμάτων που υιοθετούν τον λαϊκιστικό λόγο και ανάλογες πολιτικές ιδέες και πρακτικές, ευνοείται πρωτίστως από κάποιες προφανείς απαντήσεις: η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, η εξωτερική μετανάστευση και, κυρίως, τα τελευταία χρόνια, η κρίση του ευρώ. Σε αυτή την περίπτωση, στην Ελλάδα το παράδοξο σχήμα της κυβέρνησης συνεργασίας ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ κατέδειξε ότι η συμπόρευση με κοινό παρονομαστή τον λαϊκισμό επέφερε μια επιτυχημένη πολιτική και κοινωνική κινητοποίηση στη χώρα μας. Όμως, σύμφωνα με τον Müller (2017:152), μια κρίση είτε είναι οικονομική, είτε είναι κοινωνική, είτε τελικά πολιτική, δεν παράγει αυτόματα λαϊκισμό. Οι δημοκρατίες συνεχώς δημιουργούν κρίσεις και ταυτόχρονα διαθέτουν τους πόρους και τους μηχανισμούς για να τις αντιμετωπίζουν μόνες τους εκτός, ενδεχομένως, εάν αποσυντίθενται τα παλαιά κομματικά συστήματα, όπως και συνέβη στην περίπτωση της ελληνικής κρίσης.

Εύλογα, τα επόμενα ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής: Γιατί είναι σημαντικά τα συναισθήματα των υποκειμένων και πώς αυτά διαμορφώνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτισμικές κουλτούρες εντός των οποίων ευδοκιμεί ο λαϊκισμός;

Ακολουθώντας την ανάλυση της κοινωνιολόγου Eva Illuz (2015), βασική θέση της εργασίας είναι ότι τα συναισθήματα δεν είναι άσχετα με την πολιτική. Η παραδοσιακή άποψη ότι πρέπει να διαχωρίζουμε το συναίσθημα από την ορθολογική λήψη αποφάσεων δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Αυτά τα δύο πάνε μαζί. Εντούτοις, απαιτούν μια ποιοτικά διαφορετική ανάλυση στο πλαίσιο της οποίας θα πρέπει να ερμηνεύονται με δομικούς όρους. Τα συναισθήματα, και ενυπάρχουν στη σύγχρονη πολιτική διαδικασία και δεν είναι εξ ορισμού ανεπιθύμητα ή εχθρικά: ορισμένες φορές μάλιστα είναι και επωφελή. Για παράδειγμα, η διαβουλευτική ορθολογικότητα, η οποία εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, πρέπει, προκειμένου να είναι λειτουργική και πραγματικά ορθολογική, να στηρίζεται σε συναισθήματα, διότι μόνον μέσω των συναισθημάτων μπορούμε να σχηματίσουμε μια στάση απέναντι στα αντικείμενα.

Μόνο μέσα από τα συναισθήματα μπορούμε να ιεραρχήσουμε τις προτιμήσεις μας και να καταλάβουμε τι είναι σημαντικό για μας. Αυτή η διαδικασία είναι ζωτικής

σημασίας για την ψήφο ή τη διαμόρφωση μιας πολιτικής στάσης. Αν λειτουργούσαμε απόλυτα ορθολογικά, θα απαριθμούσαμε τα χαρακτηριστικά του καθενός υποψηφίου και θα προσπαθούσαμε να αποφασίσουμε. Οι άνθρωποι όμως ψηφίζουν με μια απείθαρχη συναισθηματική συγκρότηση που προσανατολίζει την πολιτική τους σκέψη. Αυτό όμως είναι θεμιτό, διότι χωρίς αυτό δεν θα μπορούσε να σχηματιστεί αυτό που αποκαλούμε *ορθολογισμός*. Άρα, μια πολιτική πράξη είναι και συναισθηματική πράξη και μια συναισθηματική πράξη είναι και πολιτική πράξη. Ένα κοινωνικό κίνημα, μια ψήφος διαμαρτυρίας, ενέχουν συναισθήματα. Τα συναισθήματα στην πολιτική θα πρέπει να μελετώνται σαν *δομικά φαινόμενα* και όχι μόνο σαν ρητορικά τεχνάσματα του πολιτικού λόγου, όπως είθισται παραδοσιακά, αλλά καλύτερα ως οντότητες που ενυπάρχουν στη δομή των φιλελεύθερων πολιτευμάτων.

Το συναίσθημα είναι σίγουρα μια ψυχολογική και γνωστική οντότητα (όπως περιγράφηκε παραπάνω), αλλά δεν είναι λιγότερο και ίσως είναι περισσότερο μια *πολιτισμική και κοινωνική οντότητα* (McCarthy, 1989·1994). Τα συναισθήματα είναι πολιτισμικές έννοιες και κοινωνικές σχέσεις που συμπίεζονται στενά και αναπόσπαστα μεταξύ τους και είναι αυτή η σφιχτή συμπίεση που τους δίνει την ικανότητα να ενεργοποιούν τη δράση. Αυτό που κάνει τη συγκίνηση να ενσωματώνει αυτή την "ενέργεια" είναι ότι πάντα αφορά το ίδιο το άτομο και τη σχέση του ατόμου με τους άλλους που βρίσκονται στην πολιτισμική κουλτούρα. Τα συναισθήματα πηγάζουν από τις πεποιθήσεις και τις επιθυμίες του ατόμου και δεν μπορούν να διαχωριστούν από τους τρόπους που κωδικοποιούνται πολιτισμικά οι κοινωνικές σχέσεις, οι οποίες συνυπάρχουν μέσα στον ίδιο τον εαυτό (Illuz, 2008:11).

Ο πολιτισμός έχει μεγάλη σημασία για το ποιοι είμαστε. Υπό αυτή την οπτική, ο όρος "ποιοι είμαστε" δεν αναφέρεται στους στόχους, τα συμφέροντα ή τους υλικούς πόρους μας. Αντιθέτως, αφορά στον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε ποιοι είμαστε μέσω δράσεων που διαμορφώνονται από αξίες, βασικές εικόνες και σενάρια, ιδανικά και σχήματα σκέψης· μέσα από τις ιστορίες που χρησιμοποιούμε για να πλαισιώσουμε την δική μας και την εμπειρία των άλλων· μέσω των ερμηνειών που χρησιμοποιούμε για να εξηγήσουμε τις αποτυχίες και τις επιτυχίες των δικών μας και των άλλων· μέσω αυτού που πιστεύουμε ότι δικαιούμαστε· και μέσα από τις ηθικές κατηγορίες που χρησιμοποιούμε για να ιεραρχήσουμε τον κοινωνικό μας κόσμο. Οι ενέργειες, οι αφηγήσεις, οι ερμηνείες και οι ηθικές μας κατηγορίες όχι μόνο μας βοηθούν να κατανοήσουμε ποιοι είμαστε, αλλά είναι βασικές για τον τρόπο που

επικοινωνούμε με τους άλλους, τον τρόπο που κινητοποιούμε την υποστήριξή τους, αυτό που είμαστε έτοιμοι να υπερασπιστούμε και να αγωνιστούμε, και πώς προσανατολίζουμε τον εαυτό μας απέναντι σε διφορούμενες επιλογές (Illuz, 2008:8).

Η σχέση μεταξύ συλλογικών συναισθημάτων και πολιτισμικών πτυχών των ατομικών συναισθημάτων έχει οδηγήσει σε διεπιστημονικές μελέτες στην κοινωνιολογία, την πολιτική επιστήμη και την ψυχολογία. Σχετικές έννοιες, όπως *συναισθηματική ατμόσφαιρα*, *συναισθηματικά κλίματα ή διαθέσεις*, χρησιμοποιούνται για να αποτυπώσουν τη μετάδοση/μόλυνση και τη διασύνδεση των δύο επιπέδων συναισθηματικής εμπειρίας (τους δεσμούς μεταξύ ατομικών και συλλογικών συναισθημάτων) όπου συναντώνται οι «εμείς», «αυτοί» και το «εγώ» (Barbalet & Demertzis, 2013· Illuz, 2015· Ντάβου κ.α., 2015).

Το επόμενο ερώτημα που διατρέχει την ανάλυσή μας είναι, πότε επιτυγχάνεται αυτό που ο λαϊκισμός επιδιώκει, δηλαδή να φέρει στην επιφάνεια και να μετατρέψει σε πεποιθήσεις κρυμμένα συναισθήματα, μύχιες σκέψεις, και προκαταλήψεις. Εδώ διαφαίνεται και η μεγάλη σημασία των κοινωνικών δικτύων -τόσο στο διαδίκτυο όσο και στην καθημερινή ζωή- στη διαδικασία της πόλωσης. Ο Sunstein (2009·2017) τα χαρακτηρίζει ως *μηχανισμούς πόλωσης* οι οποίοι βοηθούν στην *επιβεβαίωση και ενίσχυση* των αρχικών απόψεων των ατόμων. Ο όρος *πόλωση ομάδας* αναφέρεται σε κάτι απλό: μετά τη συζήτηση, οι άνθρωποι είναι πιθανό να μετακινηθούν προς ένα πιο ακραίο σημείο προς την κατεύθυνση της αρχικής προδιάθεσης της ομάδας. Ο λόγος που οι ομάδες μετακινούνται προς ακραίες κατευθύνσεις σχετίζεται άμεσα με τη ροή των πληροφοριών στις οποίες εκτίθενται. Η ροή αυτή στηρίζει τη μετακίνησή τους. Το διαδίκτυο ενισχύει την *πόλωση* δίνοντας στον καθένα τη δυνατότητα επιλογής της πληροφορίας στην οποία εκτίθεται, με αποτέλεσμα να διευκολύνει την εύρεση *ομοφρόνων* που απομονώνονται από απόψεις ανταγωνιστικές των δικών τους, γι' αυτό και τροφοδοτούν την πόλωση. Όταν το κοινό είναι βαλκανοποιημένο και οι διάφορες ομάδες έχουν τα δικά τους επικοινωνιακά περιβάλλοντα, συνέπεια θα είναι *οι κλιμακωτές ροές των πληροφοριών* (προϊόν κυρίως των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης) καθώς και η *άνθιση και εξάπλωση* ακραίων και μειοψηφικών απόψεων, όπως είναι για παράδειγμα *οι θεωρίες συνωμοσίας*, οι οποίες υπό κανονικές συνθήκες θα εξαλείφονταν.

Λαμβάνοντας υπόψη τη βιβλιογραφική επισκόπηση και τα ερωτήματα που τέθηκαν ανωτέρω, η ερευνητική υπόθεση της εργασίας είναι ότι η άνοδος του λαϊκισμού στη χώρα μας δεν είναι μόνο ζήτημα έντασης της οικονομικής κρίσης.

Περισσότερο είναι η φύση της κρίσης -οικονομικής έναντι συνολικής πολιτικής και κοινωνικής κρίσης- και τα συναισθήματα της κοινωνίας, ως δομικά φαινόμενα, που διευκολύνουν την άνοδο του λαϊκισμού. Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήσαμε ήταν αυτή των ποιοτικών συνεντεύξεων. Ο στόχος της έρευνας ήταν να αποκωδικοποιήσουμε μέσα από τις συζητήσεις που ακολούθησαν με τους συμμετέχοντες της έρευνας πώς προσλαμβάνουν τα νοήματα του λαϊκισμού και να διερευνήσουμε τη θέση των συναισθημάτων στην ερμηνεία του φαινομένου, έχοντας ως εμπειρικό παράδειγμα την ελληνική κρίση και την τρέχουσα πολιτική και κοινωνική κατάσταση.

Όσον αφορά στη δομή της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζουμε τη θεσμική πραγματικότητα και το συναισθηματικό κλίμα, εντός του οποίου τράφηκε και ξέσπασε η ελληνική κρίση, ως συνθήκες ευνοϊκές για την άνοδο του λαϊκισμού και της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ της τρέχουσας περιόδου. Το κοινωνικό πλαίσιο με τις αξίες, τις πεποιθήσεις και την αλληλεπίδραση των σχέσεων φαίνεται να είναι ο πιο καθοριστικός παράγοντας για το ποια συναισθήματα βιώνονται από τους συμμετέχοντες της έρευνας, σε ποιο βαθμό και σε ποιες πιθανές μορφές δράσης οδηγούν. Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνούμε την υπόθεση ότι τα λαϊκιστικά κινήματα και κόμματα είναι πιο πιθανό να πετύχουν αύξηση της υποστήριξής τους, όταν η οικονομική κρίση καταλήγει σε μια γενική κρίση δημοκρατικής αντιπροσώπευσης. Στη συνέχεια, εστιάζουμε στο πώς επιδρά ο λαϊκιστικός λόγος στον τρόπο που προσλαμβάνουν και αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες της έρευνας τους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και τι αντίκτυπο έχει το φαινόμενο της πόλωσης στην ενίσχυση των ιδίων μεροληπτικών απόψεων. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζουμε ποιους θεωρούν τελικά υπαίτιους της κρίσης και κατ' επέκταση πώς οι συνομιλητές μας εντάσσουν σε υπάρχουσες πολιτισμικές κατηγορίες τη νοηματοδότηση του σχετικού συμβάντος. Τα ερμηνευτικά σχήματα του “ξένου εχθρού” και της “συλλογικής ενοχής” επικράτησαν στη συζήτησή μας. Στο πλαίσιο αυτό, μελετούμε επιπλέον τη δυναμική των κοινωνικών κλιμακωτών επιδράσεων που αναζωπυρώνουν τις θεωρίες συνωμοσίας, φορτωμένες από προκατειλημμένες πεποιθήσεις του φαντασιακού της ελληνικής κοινωνίας.

Μεθοδολογία της έρευνας

Αυτή η μελέτη μπορεί να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια να καταλάβουμε τα δομικά συναισθήματα της ελληνικής κοινωνίας που επιτρέπουν την ανάδυση και την αναπαραγωγή του λαϊκισμού (ως πολιτικός λόγος, ως κίνημα, ως κόμμα, ως πρακτική, κ.λπ.), με αφορμή την κρίση και την άνοδο των ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στην κυβέρνηση. Με άλλα λόγια, εκείνο που εν προκειμένω ενδιαφέρει στη μελέτη των συναισθημάτων είναι η κατανόηση του τρόπου πρόσληψης του νοήματος (ή των νοημάτων) του λαϊκισμού μέσα από τον λόγο των συμμετεχόντων της παρούσας έρευνας.

Στην έρευνα διεξήχθησαν έντεκα ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος, με κριτήριο αριθμού συμμετεχόντων τον πληροφοριακό κορεσμό. Η έρευνα εμπειρείχε τη δυναμική της συζήτησης με πολίτες/ιδιώτες, από νέους ενήλικες έως συνταξιούχους, γυναίκες και άντρες, με διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης και απασχόλησης και από δύο διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας (μία αστική και μία επαρχιακή). Σκοπός ήταν να αποκτήσουμε από τους συμμετέχοντες ποιοτικά δεδομένα με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτισμικά, οικονομικά και επαγγελματικά κριτήρια. Επομένως, το “δείγμα” που “επιλέξαμε” ήταν αποτέλεσμα του επιστημονικού μας προβλήματος/ενδιαφέροντος και μας επέτρεψε τη σε βάθος εξερεύνηση των αιτιών και των λόγων κάποιων στάσεων και συμπεριφορών αναφορικά με το υπό μελέτη φαινόμενο. Πρόκειται για μια καταγραφή της βιοματικής εμπειρίας των ερωτώμενων, καθώς και των απόψεων και αντιλήψεων τους σχετικά με την ελληνική κρίση. Τα ευρήματα των ποιοτικών συνεντεύξεων αφορούν φυσικά τη συγκεκριμένη ομάδα των ατόμων-υποκειμένων που μελετήθηκαν και αντανακλούν τα προβλήματα, τις ιδιαιτερότητες και τις συνθήκες της υπό μελέτη κατάστασης. Ως εκ τούτου, δεν είναι (και δεν μπορούν να είναι) ποτέ αντιπροσωπευτικά μιας κοινωνικής, οικονομικής, επαγγελματικής, κ.λπ. ομάδας του πληθυσμού (Χαϊντενράιχ, 2014).

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από 16 Ιανουαρίου έως 9 Φεβρουαρίου 2018 και η διάρκειά τους κυμάνθηκε από 20 έως 60 λεπτά. Το σύνολο του μαγνητοφωνημένου υλικού διήρκησε 7 ώρες. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν κατόπιν συναίνεσης των συμμετεχόντων και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν και τέθηκαν υπό θεματική ανάλυση. Οι συμμετέχοντες διαβεβαιώθηκαν ότι η συμμετοχή τους θα ήταν ανώνυμη και ότι οι απαντήσεις που έδιναν θα χρησιμοποιούνταν αυστηρά και μόνο για τους σκοπούς της έρευνας. Η έρευνα

πραγματοποιήθηκε σε φυσικούς χώρους εργασίας ή ζωής των ερωτώμενων και με προαπαιτούμενο τη θετική τους στάση απέναντι στην έρευνα και την προθυμία τους να απαντήσουν (Ζαφειρόπουλος, 2015).

Οι ποιοτικές συνεντεύξεις βασίστηκαν σε οδηγό συνέντευξης, ο οποίος κατασκευάστηκε με άξονα την ανάλυση των Canovan (1999), Γεωργιάδου (2016) και Müller (2017), που υποστηρίζουν ότι για να κατανοηθεί σε βάθος ο λαϊκισμός χρειάζεται να επισημανθούν καταρχάς τα δομικά χαρακτηριστικά που τον αναδεικνύουν· το γεγονός δηλαδή ότι ο λαϊκισμός: α) στρέφεται εναντίον των κατεστημένων δομών του συστήματος εξουσίας και των θεσμικών και διαδικαστικών αποτυπώσεων αυτού του συστήματος, και β) διακηρύσσει ότι «ένα μέρος του λαού είναι ο “πραγματικός” λαός» και μόνον οι λαϊκιστές είναι οι νόμιμοι εκπρόσωποί του. Με άλλα λόγια, η «αντισυστημικότητα» του λαϊκισμού (το ότι δηλαδή είναι εναντίον των κομμάτων, της αρχής της αντιπροσώπευσης, των θεσμών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και δείχνει αποστροφή στους τεχνοκράτες), η «ηθικοποίηση» αυτής της εναντίωσης (το ότι δηλαδή το “σύστημα” καταγγέλλεται ως ανήθικο, ανίκανο και διεφθαρμένο), αλλά και το πλέον κρίσιμο χαρακτηριστικό του που είναι ο «αντιπλουραλισμός» (το ότι δηλαδή δεν υπάρχει η έννοια της νόμιμης διαφωνίας σχετικά με πολιτικές και αξίες, μόνο καλοί εναντίον διεφθαρμένων και προδοτών) συγκροτούν το κύριο υπόβαθρο του λαϊκιστικού φαινομένου.

Με βάση τον ερευνητικό σκοπό της εργασίας και τον οδηγό των συνεντεύξεων που περιγράφηκε πιο πάνω, σχεδιάστηκαν τρεις θεματικές ενότητες με στόχο: α) να μελετηθεί ο ρόλος των συναισθημάτων ως δομικά στοιχεία της κοινωνίας, που εξηγούν τις συμπεριφορές των ατόμων που υπόκεινται στον λαϊκισμό, β) να κατανοηθεί ο λαϊκισμός ως ένα πολιτικό φαινόμενο που φέρει μια αντι-δημοκρατική αντίληψη της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και γ) να αναδειχθεί πως ότι γίνεται αντιληπτό ως λαϊκισμός είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος πρόσληψης της κοινωνικής πραγματικότητας.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο με ανοιχτές ερωτήσεις-ζητήματα προς τους συμμετέχοντες, έχοντας ως κριτήριο διαμόρφωσής τους να μπορούν να λειτουργήσουν ως “αντιπροσωπείες/αντικαταστάτες” του αρχικού επιστημονικού θέματος (Χαϊντενράιχ, 2014). Οι ερωτήσεις που τέθηκαν δεν είχαν κάποια αυστηρή διατύπωση, αλλά κυρίως ήταν αφορμές για έναρξη συζήτησης και ανάπτυξη των απόψεων των ερωτώμενων,

ήταν σε απλή και κατανοητή γλώσσα, και σύμφωνα με τις γνώσεις και εμπειρίες τους στην ελληνική κοινωνία.

Η τελική φάση της έρευνας ήταν η επεξεργασία και ανάλυση του ποιοτικού υλικού των συνεντεύξεων. Σε αυτό το πλαίσιο οδηγηθήκαμε στη δημιουργία τεσσάρων διαφορετικών τύπων συνεντευξιαζόμενων, ως αποτέλεσμα αφαιρετικών διαδικασιών γενίκευσης ατομικών χαρακτηριστικών που βρέθηκαν κατά την ανάλυση. Για να φτάσουμε σε αυτό το αποτέλεσμα, επικεντρωθήκαμε στα κοινά στοιχεία που ανακαλύψαμε συγκρίνοντας και συσχετίζοντας μεμονωμένα θέματα, θεματικές ενότητες ή ολόκληρες ατομικές περιπτώσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι τύποι δεν καλύπτουν όλο το φάσμα των χαρακτηριστικών στοιχείων των συμμετεχόντων της παρούσας έρευνας και δεν ταυτίζονται με κοινωνικά/δημογραφικά/οικονομικά κ.λπ. δεδομένα (Χαϊντενράιχ, 2014).

Ο πρώτος τύπος (δύο συμμετέχοντες) θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως “αντισυστημικός” με την έννοια ότι είναι απόλυτα σύμφωνος με τα χαρακτηριστικά του λαϊκισμού. Ο λαϊκισμός δεν μπορεί ποτέ να συνδυαστεί με τον φιλελευθερισμό, τουλάχιστον αν ο τελευταίος νοείται ως σεβασμός του πλουραλισμού και ως πρόσληψη της δημοκρατίας ως πολιτεύματος που διαθέτει θεσμικά αντίβαρα (και, γενικότερα, περιορισμούς στη λαϊκή κυριαρχία) (Müller, 2017:24). Επίσης, είναι εκείνος που απορρίπτει τις ανοιχτές αγορές και την πλήρη ενσωμάτωση της Ελλάδας στην ΕΕ (Παππάς, 2016:194). Και τέλος, πιστεύει στις θεωρίες συνωμοσίας.

Ο δεύτερος τύπος (τέσσερις συμμετέχοντες) θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως “ευκαιριακός” υπό την έννοια ότι είναι -αν όχι δυνητικός- υποστηρικτής λαϊκιστικών κομμάτων, αλλά έχει αποκλίνουσα άποψη από τον “αντισυστημικό” κυρίως σε θέματα συμμετοχής στην ΕΕ/Ευρωζώνη (π.χ. Grexit) (Zeri, 2017).

Ο τρίτος τύπος είναι ο “συστημικός” (τέσσερις συμμετέχοντες) ο οποίος συμμορφώνεται με τους συνήθεις κανόνες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, σέβεται τον πλουραλισμό αντίθετων απόψεων και είναι υπέρ του φιλελευθερισμού της ΕΕ και των αγορών (Παππάς, 2016:193-194).

Ο τέταρτος τύπος θα τον χαρακτηρίζαμε ως “σκληροπυρηνικό” (ένας/μία από τους συμμετέχοντες) υπό την έννοια ότι αντιτίθεται στην ΕΕ και στο ευρώ, αλλά πάνω απ’ όλα δείχνει εχθρότητα προς την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς και την πολιτική μετριοπάθεια (Παππάς, 2016:197-201). Επιπλέον, δεν αρνείται την πολιτική βία ως μορφή πολιτικής συμμετοχής, έχει

επιθετικότητα προς το πολιτικό και οικονομικό κατεστημένο, πιστεύει στις θεωρίες συνωμοσίας και είναι επιρρεπής στην πόλωση του ομοϊδεατισμού.

Στο μέτρο που η παρούσα μελέτη συνιστά μια προσπάθεια ανάλυσης της συναισθηματικής διάστασης του λαϊκισμού, και στο βαθμό που όπως υποστηρίζει ο Καστοριάδης (2000): *«η κοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει παρά μέσω της ενσάρκωσης και της ενσωμάτωσής της στα άτομα, ενσάρκωσης που είναι πάντα αποσπασματική και συμπληρωματική, ενσάρκωσης των κοινωνικών θεσμών και των κοινωνικών σημασιών από τα άτομα, που ζουν, περπατούν και μιλούν. Ο καθένας από μας νομίζει πως είναι ο εαυτός του και ο ίδιος αλλά στα 99.99% είναι ένα απόσπασμα της κοινωνίας που περπατάει και τίποτα περισσότερο»*, τότε θα λέγαμε ότι οι επιμέρους εμπειρικές αποτυπώσεις των ερωτώμενων, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως δείκτες των κυρίαρχων αντιλήψεων στην κοινωνία αναφορικά με την πρόσληψη του λαϊκιστικού φαινομένου.

Κεφάλαιο πρώτο

Συναισθηματικό κλίμα γενικευμένης απογοήτευσης: μια πολιτική ευκαιρία για την άνοδο του λαϊκισμού

Ο πολιτικός μετασχηματισμός στην Ελλάδα και η απαίτηση για μια ριζοσπαστική πολιτική, ιδίως μετά το 2010,² δεν ήταν μόνο μια συνέπεια της οικονομικής κρίσης, αλλά επίσης η σύμπτωση μιας σειράς κρίσεων σχετικά με τους πολιτικούς θεσμούς και τη συνοχή του κοινωνικού ιστού (Georgiadou & Rori, 2013:322· Halikiopoulou & Vasilopoulou, 2016). Η έννοια της εμπιστοσύνης, η ύπαρξη ή η έλλειψή της στις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους (κοινωνική εμπιστοσύνη) ή στη διασύνδεσή τους με το πολιτικό προσωπικό και τους πολιτικούς θεσμούς (πολιτική εμπιστοσύνη), όπως και η ύπαρξη ή όχι της ικανοποίησης από τη ζωή και προσδοκιών για το μέλλον, δηλαδή το πώς βλέπει κανείς το προσωπικό του μέλλον ή εκείνο που διαγράφεται για τον ευρύτερο ή στενότερο περίγυρό του, είναι συνθήκες που σχετίζονται με τον λαϊκισμό (Γεωργιάδου, 2016:132-133).

Σε αυτή τη θεματική, η υπόθεση εργασίας, όπως διατυπώθηκε ανωτέρω, είναι σύμφωνη με τη θεωρία του «συναισθηματικού κλίματος» ή άλλως σε αυτό που ο Raymond Williams (1977) ονόμασε «δομές συναισθήματος» (“*structures of feeling*”), εννοώντας ένα αόριστο είδος εμπειρίας που ορίζει ποιοι είμαστε, χωρίς όμως να μπορούμε να πούμε απλά τι είναι αυτό που είμαστε. Αυτό το επίπεδο της εμπειρίας έχει μια θεμελιώδη συστηματική δομή που περιγράφει τη διάθεση μιας ομάδας ή ενός ολόκληρου έθνους και ορίζει κατ’ επέκταση τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κάνουν (Barbalet & Demertzis, 2013· Illuz, 2015).

Ειδικότερα, το συναισθηματικό κλίμα είναι ένα σύνολο συναισθημάτων, που όχι μόνο μοιράζονται οι ομάδες των ατόμων που εμπλέκονται σε κοινές κοινωνικές δομές και διαδικασίες, αλλά επίσης είναι σημαντικά στη διαμόρφωση και διατήρηση πολιτικών και κοινωνικών ταυτοτήτων και στη συλλογική συμπεριφορά. Συνεπώς, λειτουργώντας ως σημείο αναφοράς των συναισθημάτων σχετικά με τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, και τις ευκαιρίες και περιορισμούς, το συναισθηματικό κλίμα είναι δύο πράγματα μαζί: μία κοινωνική επιρροή στην ατομική συμπεριφορά και μία πηγή συλλογικής δράσης. Πράγματι, το περιεχόμενό του προσδιορίζει όχι μόνο το κοινωνικό-συναισθηματικό περιβάλλον ενός ατόμου, αλλά και κατευθύνει ή προσανατολίζει το άτομο εναντίον (ή προς) εκείνων που βρίσκονται έξω από αυτό το

² Στις Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές του 2010, το ακροδεξιό περιθωριακό κόμμα Χρυσή Αυγή κέρδισε μία έδρα στο δημοτικό συμβούλιο του δήμου Αθηναίων.

περιβάλλον, στους οποίους πιθανόν να κατευθύνονται αυτά τα συναισθήματα (Barbalet & Demertzis, 2013:176).

Επίσης, σύμφωνα με την θεωρητική ανάλυση της Eva Illuz (2015) πρόκειται για μια «συναισθηματική μήτρα/συναισθηματικό κατάστιχο» (“*affective register*”), για έναν παραστατικό τρόπο καταγραφής των συναισθημάτων που ενυπάρχουν στο πολιτικό σώμα, το οποίο δημιουργείται από τις εικόνες και την αφήγηση των media, αναμεταδίδεται από τους πολιτικούς και τους διαμορφωτές κοινής γνώμης. Το συναισθηματικό κλίμα αποκρυσταλλώνεται και εγκαθίσταται στην κοινωνία και στο πολιτικό λεξιλόγιο της κάθε χώρας. Συνεπώς, σαν αίσθηση είναι πιο διάχυτη και πιο διαρκής σε σύγκριση με τα πολύ συγκεκριμένα συναισθήματα που έχουν μικρή διάρκεια ζωής.

Όταν ένα συγκεκριμένο συναισθηματικό κλίμα διαρκεί για κάποιο χρονικό διάστημα, οι πολίτες συντονίζονται με τα σημάδια του, προδιατίθενται αναλόγως και τελικά διαποτίζονται με τρόπο ώστε η κυρίαρχη συγκίνηση να γενικεύεται και να αυτοματοποιείται. Στην ελληνική περίπτωση η οικονομική κρίση τράφηκε και ξέσπασε σε ένα πλαίσιο όπου οι άνθρωποι ένιωθαν ήδη χαμηλή ικανοποίηση, ανασφάλεια, αβοηθησία και κοινωνική αδικία (Ντάβου κ.α., 2015:47).

1.1 Η κρίση νομιμοποίησης και οι συνθήκες κοινωνικής κινητοποίησης

Το γεγονός της οικονομικής κρίσης, πυροδότησε τις εγγενείς εντάσεις (αυξημένη πολιτική δυσαρέσκεια και κυνισμό) προς το προϋπάρχον πολιτικό σύστημα της χώρας, με αποτέλεσμα να ενδυναμώσει το λαϊκιστικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Η σταθερότητα του παλιού κομματικού συστήματος αντικαταστάθηκε από ένα ρευστό πολιτικό τοπίο, όπου οι ένθερμοι κομματικοί οπαδοί του εκλογικού σώματος υποχώρησαν έναντι του χαμηλού επιπέδου κομματικής ταύτισης και της απροκάλυπτης εχθρότητας προς την πολιτική ελίτ. Η άνοδος νέων και προηγουμένως περιθωριακών πολιτικών κομμάτων σήμαναν το τέλος του διπολισμού του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ, όπως και το τέλος των παλιών προτύπων του πολιτικού ανταγωνισμού (Tsatsanis & Terperoglou, 2016:429). Τα κρίσιμα χρόνια μεταξύ 2008 και 2012, μια αλληλουχία γεγονότων αντανάκλα την ήδη από τότε εχθρότητα της κοινωνίας προς την κυβέρνηση, και γενικότερα προς το παλιό κομματικό σύστημα, τα οποία δημιούργησαν μια μείζονα κρίση νομιμοποίησης και κυβερνητική αστάθεια. Κατά τη

διάρκεια των συνεντεύξεων ένας συνομιλητής περιέγραψε την πολιτική κατάσταση που επικράτησε με τον εξής τρόπο:

- «Η κρίση είχε ως αποτέλεσμα να έχουμε αναλώσιμες κυβερνήσεις. Δυστυχώς για τον τόπο και τους πολίτες! Οι κυβερνήσεις ήταν αναλώσιμες με την έννοια ότι μετά την κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, είχαμε την κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου, η κυβέρνηση αυτή αναγκάστηκε να φύγει από την εξουσία, είχαμε την κυβέρνηση Παπαδήμου, την κυβέρνηση Σαμαρά... Δεν ολοκλήρωσαν την εκλογική τους θητεία εξαιτίας των μνημονίων, εξαιτίας της Τρόικας και εξαιτίας της έντονης κοινωνικής και πολιτικής αντίδρασης που υπήρξε στον τόπο.» (συστημικός).

Όταν η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση έπληξε την Ευρώπη το 2008, η Ελλάδα φάνταζε να απολαμβάνει ακόμη μια σχετική πολιτική σταθερότητα. Κι όμως προς το τέλος της χρονιάς ξέσπασε στη χώρα μια πραγματική εξέγερση κατά του κράτους, όταν, στις αρχές Δεκεμβρίου, ένας θερμόαιμος αστυνομικός πυροβόλησε θανάσιμα έναν έφηβο μαθητή στο κέντρο της Αθήνας. Αμέσως μετά τη δολοφονία ξέσπασαν ταραχές, οι οποίες σύντομα εξαπλώθηκαν στις περισσότερες ελληνικές πόλεις. Στις αρχές του 2010 έγινε γνωστό ότι το δημόσιο χρέος της Ελλάδας δεν ήταν πλέον βιώσιμο και ότι η χώρα κινδύνευε με αθέτηση υποχρεώσεων (Lialioti & Bithymitris, 2016). Ακολούθως, τον Μάιο του ίδιου έτους, η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε να διασωθεί στη βάση μιας συμφωνίας με την Τρόικα (το γνωστό Μνημόνιο) που προϋπέθετε εκτός από την οικονομική λιτότητα και την εφαρμογή τολμηρών δομικών μεταρρυθμίσεων.³ Ως εκ τούτου, η ελληνική κοινωνία όταν συνειδητοποίησε πως η παλαιά πολιτική ελίτ δεν ήταν πια σε θέση να εγγυηθεί την προηγούμενη γνώριμη πολιτική κατάσταση, διέρρηξε τους παραδοσιακούς της δεσμούς με τα παλαιά κόμματα, διότι φοβήθηκε τις επερχόμενες μεταρρυθμίσεις. Ξαφνικά, όλη η ελληνική κοινωνία έμοιαζε να διαδηλώνει κατά του κράτους και της πολιτικής τάξης που αυτό εκπροσωπεί (Παππάς, 2016:145).

Οι απεργιακές κινητοποιήσεις στην Αθήνα μετατράπηκαν σε ένα κύμα οργής. Στις 5 Μαΐου 2010 σε μια από τις μαζικότερες συγκεντρώσεις κατά του Μνημονίου οι διαδηλωτές φώναζαν «Κλέφτες, κλέφτες» και «Να πληρώσει η πλουτοκρατία» και προσπάθησαν να εισβάλουν στη Βουλή όπου εκτυλισσόταν η συζήτηση για την

³ Στις αρχές Μαΐου του 2010, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε δάνειο 110 δισεκατομμυρίων ευρώ από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (οι τρεις αυτοί φορείς έγιναν γνωστοί ως Τρόικα ή διεθνείς/ξένοι πιστωτές), έτσι ώστε να συνεχίσει να πληρώνει τους λογαριασμούς της, να αποφύγει τη χρεοκοπία και να παραμείνει εντός της Ευρωζώνης. Αυτή ήταν η πρώτη συμφωνία διάσωσης (Μνημόνιο Ι). Τον Μάρτιο του 2012 δόθηκε η δεύτερη οικονομική βοήθεια από τους διεθνείς πιστωτές (Μνημόνιο ΙΙ). Βλ. Παππά, 2016:137-142.

εφαρμογή της συμφωνίας διάσωσης με τους ξένους πιστωτές της. Σε ένα ιδιαίτερο αποκρουστικό συμβάν, τρεις τραπεζικοί υπάλληλοι πέθαναν από ασφυξία σε κατάσταση τραπέζης που πυρπολήθηκε από αναρχικούς διαδηλωτές. Ιδιαίτερα οξεία ήταν η δημόσια οργή κατά των βουλευτών. Τα περιστατικά προπηλακισμού πολιτικών όλων των ιδεολογιών, από ύβρεις μέχρι δημόσιους ξυλοδαρμούς, είχαν γίνει πλέον συνήθεια. Οι κρατικοί και δημόσιοι θεσμοί αποτέλεσαν επίσης εμφανή στόχο των διαδηλωτών. Οι συγκρούσεις με την αστυνομία ήταν κυριολεκτικά στην ημερήσια διάταξη. Οι βίαιες διαμαρτυρίες συνεχίστηκαν με αμείωτο ρυθμό καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Τρόικας για το πώς θα διασωθεί η χώρα από την οικονομική κατάρρευση παραμένοντας στην Ευρωζώνη· δηλ. από την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου μεταξύ Ελλάδας και Τρόικας τον Μάιο του 2010 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2012, οπότε και διακόπηκαν ενόψει των επερχόμενων εκλογών. Κοντολογίς, η κοινωνική αναταραχή στην Ελλάδα, την κρίσιμη περίοδο 2008-2012, πέρα από τη μεγάλη της διάρκεια, διέθετε τρία χαρακτηριστικά: πρώτον, τη μαζική συμμετοχή από όλο το κοινωνικό φάσμα· δεύτερον, τη στοχοποίηση του κράτους· και τρίτον, την πρωτοφανή βία που τη συνόδευε (Παππάς, 2016:151·154-161).

Σε όλες αυτές τις ενέργειες διαμαρτυρίας, ο ΣΥΡΙΖΑ υποστήριξε άνευ όρων όλες τις απαιτήσεις των διαδηλωτών και επιτέθηκε με μια σκληρή φρασεολογία προς την Τρόικα, την κυβέρνηση και τις πολιτικές αποφάσεις (Zeri, 2017). Στον λαϊκισμό αναζητείται πάντα κάποιος (πρόσωπο/δρων υποκείμενο ή θεσμός/οργάνωση) που (δήθεν) ευθύνεται και στον οποίο αναγνωρίζεται ενοχή για μια πράγματι αρνητική κατάσταση. Πολύ περισσότερο δε, σε καταστάσεις κρίσης παρατηρείται μια εγγενή διαθεσιμότητα υπέρ του λαϊκισμού, κυρίως γιατί τέτοιες καταστάσεις ενεργοποιούν αυτόν τον μηχανισμό ανάδειξης ενόχων και καταλογισμού ευθυνών που μέσω μιας στοχευμένης ρητορικής (blame rhetoric) των λαϊκιστών τίθεται σε λειτουργία. Η εναντίωση στο πολιτικό και το οικονομικό κατεστημένο (establishment vs anti-establishment), καθώς και η κατασυκοφάντηση ή και απόρριψη του πολιτικού-οικονομικού συστήματος (system vs anti-system) είναι που συγκροτεί την πρώτη ύλη του λαϊκιστικού φαινομένου (Γεωργιάδου, 2016:126·130-131).

Η οργή της κοινωνίας εκφράστηκε με τις «σεισμικές εκλογές» του Μαΐου και Ιουνίου του 2012, οι οποίες σηματοδότησαν τη λήξη της Μεταπολίτευσης, καθώς τα παραδοσιακά κυβερνητικά κόμματα (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ) μετά βίας κατάφεραν να συγκροτήσουν μια ετοιμόρροπη συγκυβέρνηση. Μετά από τρεις δεκαετίες περίπου,

το παλιό κραταιό δικομματικό σύστημα κατέρρευσε, καθώς η μεγάλη μάζα των ψηφοφόρων απομακρύνθηκε από το πολιτικό κέντρο, δείχνοντας έντονη προτίμηση για λαϊκιστικά, ριζοσπαστικά ακόμη και εξτρεμιστικά, κόμματα, τόσο στα αριστερά (ΣΥΡΙΖΑ) όσο και στα δεξιά του πολιτικού φάσματος (ΑΝΕΛ, Χρυσή Αυγή). Το ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα ΣΥΡΙΖΑ κατά την περίοδο της κρίσης εξελίχθηκε από ένα μικρό αριστερό κόμμα στην κύρια αντιπολίτευση και τώρα κυβερνών κόμμα. Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015 αποτέλεσε ορόσημο για την ιστορία της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, καθώς για πρώτη φορά η Αριστερά ανέλαβε κυβερνητικές ευθύνες, με σκοπό να θέσει τη χώρα σε μια νέα πορεία (Παπιάς, 2016:177-178· Rori, 2016).

Ο Αλέξης Τσίπρας, ο ηγέτης του ΣΥΡΙΖΑ και ο νέος πρωθυπουργός, καθοδήγησε το κόμμα του στη νίκη, με ένα έντονα λαϊκιστικό ιδίωμα, δεσμεύοντας να καταργήσει την προηγούμενη συμφωνία διάσωσης με την μισητή Τρόικα και να επαναδιαπραγματευθεί τους όρους της συμφωνίας. Η συγκρότηση κυβέρνησης συνεργασίας με τη δεξιά ΑΝΕΛ ήταν μια κίνηση που εξέπληξε πολλούς εντός και εκτός Ελλάδας.⁴ Τα δύο κόμματα είχαν τεράστιες προγραμματικές διαφορές σε οικονομικά, πολιτισμικά και, ιδιαιτέρως, κοινωνικά ζητήματα. Ωστόσο, η από κοινού απόρριψη των συμφωνιών διάσωσης, καθώς και η κοινή τους κριτική, μέσω της χρήσης αντισυστημικής λαϊκιστικής ρητορικής, για το υψηλό επίπεδο διαφθοράς και των κεκτημένων συμφερόντων που συνδέονται με τα δύο πρώην μεγάλα κόμματα, τους έκαναν να συμπεριφέρονται ως δυνητικοί εταίροι συνασπισμού κυβέρνησης από καιρό πριν. Άλλωστε, προπομπός της μελλοντικής συνεργασίας των ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ ήταν οι κοινές κοινοβουλευτικές στρατηγικές από το 2012 έως το 2015 (στην ψήφο εμπιστοσύνης και στις Προεδρικές εκλογές). Πολλώ δε μάλλον, το γεγονός ότι το ΚΚΕ, που ήταν αντιληπτός από την ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ ως φυσικός σύμμαχος, επανειλημμένα απέρριπτε τις προσκλήσεις για συνεργασία, φάνηκε ότι οι ΑΝΕΛ ήταν ο μόνος βιώσιμος εταίρος σε μια κυβέρνηση που είχε δεσμευτεί μια ατζέντα κατά της λιτότητας (Rori, 2016· Tsatsanis & Teperoglou, 2016). *«Ένα κεντρικό δομικό γνώρισμα του λαϊκισμού είναι ότι υπερβαίνει τις παραδοσιακές διαχωριστικές γραμμές, καθώς είναι εντοπίσιμος (τουλάχιστον δυνητικά) σε όλες τις περιοχές μιας*

⁴ Οι “Ανεξάρτητοι Έλληνες” (ΑΝΕΛ) αποκόπηκαν από τη ΝΔ όταν το μητρικό κόμμα αποφάσισε να στηρίξει τα μέτρα λιτότητας που συνόδευαν το Μνημόνιο ΙΙ. Παρουσιάστηκε δε στην πολιτική σκηνή, στις εκλογές του 2012, ως ένα πατριωτικό λαϊκιστικό κόμμα που στόχευε στην “απελευθέρωση” της Ελλάδας από τις ξένες δυνάμεις -και ειδικά τη Γερμανία- και τη μονομερή διαγραφή του χρέους. Ibid:182·196.

πολυδιάστατης πολιτικής αρένας, η οποία δεν ορίζεται (μόνο) από την παραδοσιακή διαίρεση Αριστεράς-Δεξιάς αλλά και από ένα σύνθετο πλέγμα ιδεολογικών, πολιτικο-οικονομικών και αξιακών διαιρέσεων. Το ότι δεν υπάρχουν “προστατευμένες” περιοχές, τέτοιες δηλαδή που να μην διαβρώνονται από τη λαϊκιστική επέλαση αποδίδεται στο γεγονός ότι ο λαϊκισμός γίνεται αντιληπτός ως μια “λεπτή ιδεολογία” που διεισδύει σαν μια σφήνα και διασυνδέει άλλες ιδεολογίες, απλωμένες σε όλο το πολιτικό φάσμα. Η ιδέα αυτή για τον λαϊκισμό ως μία ιδεολογία “λεπτή” (*thin-centred*) ανήκει στην Canovan (2002)» (Γεωργιάδου, 2016:123-214).

Σε αυτό το σημείο, κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς μας, έγινε αντιληπτό από έναν συνεντευξιαζόμενο ότι αυτό που προσδιορίζει το περιεχόμενο της σημερινής κυβέρνησης συνεργασίας είναι ο λαϊκισμός τους -νοώντας τον ως στιλ πολιτικής επικοινωνίας- που όπως περιγράφει και ο Δεμερτζής (2016:62) «συναρθρώνεται ως “ξενιστής” με άλλες ιδεολογίες και λόγους»:

- «Η συγκεκριμένη κυβέρνηση στηρίζεται σε έναν κυβερνητικό εταίρο, που πρεσβεύει άλλα πράγματα, αλλά η συγκυρία εκείνης της στιγμής έφερε τα δύο κόμματα να συγκυβερνήσουν. Κατά πολλούς είναι μία παρά φύση κυβέρνηση αυτή. Η πράξη όμως έδειξε ότι αντέχει. Το ότι αντέχει σημαίνει ότι στηρίζεται πάνω σε μία λαϊκιστική πολιτική» (συστημικός).

Η πιο σοκαριστική εξέλιξη σε αυτές τις εκλογές υπήρξε η άνετη κοινοβουλευτική εκπροσώπηση της ακροδεξιάς Χρυσής Αυγής. Η Χ.Α. ανήλθε σε τρίτο κόμμα, παρά τη φυλάκιση των ηγετικών της μελών από τον Σεπτέμβριο του 2013, μετά τη δολοφονία του αριστερού ακτιβιστή Παύλου Φύσσα, και τη δικαστική απόφαση που την χαρακτήρισε ως εγκληματική οργάνωση για πολλαπλά αδικήματα (δολοφονία, trafficking, ξέπλυμα χρήματος, εκβιασμοί). Το αποτέλεσμα αυτό απέδειξε ότι η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση δημιούργησε εύφορο έδαφος για την άνοδο του πολιτικού εξτρεμισμού στην Ελλάδα. Επίσης, η κοινοβουλευτική δύναμη της Χ.Α. συνιστά ένδειξη για την βαθιά ριζωμένη εξτρεμιστική πολιτική κουλτούρα στην κοινωνία (Rori, 2016· Georgiadou & Rori, 2013).⁵ Κατά τη διάρκεια των

⁵ Τα αίτια του δεξιού εξτρεμισμού είναι βαθιά ριζωμένα στην κοινωνία και την πολιτική πριν από πολλά χρόνια. Οι φόβοι και τα αισθήματα της κοινωνικο-πολιτισμικής ανασφάλειας ήταν σε άνοδο από τις αρχές της δεκαετίας του '90: η μετανάστευση, οι όψεις της πολυπολιτισμικότητας σε μία -μέχρι τότε- ομοιογενής ελληνική κοινωνία, ο εξευρωπαϊσμός και η παγκοσμιοποίηση ήταν οι λόγοι για την εκτεταμένη ανησυχία και τη δυσαρέσκεια που άρχισε να κυριεύει τους λεγόμενους χαμένους του εκτεταμένου και τα πιο αδύναμα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας. Επιπλέον, οι προκατειλημμένες πεποιθήσεις του αντι-δυτικισμού (εναντίον των ξένων, εναντίον των αγορών) και ο αντι-πλουραλισμός του 19^{ου} αι., καθώς και η άνοδος του λαϊκισμού στη δεκαετία του '80 αποτέλεσαν τη βάση και το εύφορο έδαφος για την καλλιέργεια νέων φόβων και ανασφαλειών στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Αναλυτικότερα, βλ. Georgiadou & Rori, 2013:322.

συνεντεύξεων ένας από τους συνομιλητές μας, δήλωσε ανοιχτά και κατηγορηματικά ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα με το κόμμα της Χ.Α. και όσους ψηφίζουν υπέρ του ή είναι μέλη του. Συγκεκριμένα είπε ότι:

- «Θεωρώ ότι ακόμα και στους κόλπους της Χρυσής Αυγής υπάρχουν αξιόλογα άτομα και άτομα τα οποία δεν είναι αξιόλογα. Δε θεωρώ ότι κάθε μέλος της Χρυσής Αυγής έχει να κάνει με αυτές τις κατηγορίες. Δηλαδή ποια κατηγορία του έχουν προσάψει...; Ένα μέλος της Χρυσής Αυγής τι σχέση έχει με κάποιον ξυλοδαρμό, τον οποίο μπορεί να έχει κάνει κάποιο άλλο μέλος της Χρυσής Αυγής; Δεν μπορώ να τουςβάλω όλους σ' ένα τσουβάλι.» (ευκαιριακός).

Τουναντίον, η πλειονότητα των συμμετεχόντων της έρευνάς μας κράτησαν τελείως αρνητική στάση αποδοκιμάζοντας συλλήβδην όλους όσους ψηφίζουν υπέρ της Χ.Α., χαρακτηρίζοντάς τους ως “προβληματικά” μέλη της κοινωνίας μας:

- «Προβληματικούς θα έβρισκα μόνο τους ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής. Όλους! Στο σύνολό τους! Διότι πλέον, μετά από τόσα χρόνια γνωρίζουν τι είναι αυτό το κόμμα-μόρφωμα και δεν θα έπρεπε. Προβληματικό είναι να στηρίζεις έναν χώρο που αντιπροσωπεύει τους Ναζιστές της δεκαετίας του '40, τον Χίτλερ. Από εκεί και πέρα, ο καθένας έχει το δικαίωμα να ψηφίζει όποιο κόμμα θέλει.» (συστημικός).

- «Δεν μπορώ να πιστέψω ότι κάποιος είναι θυμωμένος και πάει και ψηφίζει Χρυσή Αυγή! Ας ψηφίσει λευκό ή να μην πάει να ψηφίσει ή να ψηφίσει κάποιο μικρό κόμμα, αλλά κάποια οργάνωση που έχει αποδεδειγμένα δολοφονήσει κόσμο και είναι ακροδεξιό και νεοναζιστές, δεν μπορώ να το δεχτώ!» (ευκαιριακός).

Τα τρία κόμματα (ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, Χ.Α.) εκλέχτηκαν διότι ανέπτυξαν μια αντι-Μνημονιακή πλατφόρμα που έδινε έμφαση στην απελευθέρωση, αξιοπρέπεια και κυριαρχία του ελληνικού λαού. Ήταν μια νίκη του αντι-Μνημονιακού στρατοπέδου. Επομένως, η οικονομική κρίση άλλαξε την παραδοσιακή διαίρεση της ελληνικής κοινωνίας μεταξύ Αριστεράς-Δεξιάς και έφερε μια νέα διαχωριστική τομή μεταξύ υποστηρικτών του Μνημονίου (Μνημονιακοί) και εχθρών του (αντι-Μνημονιακοί)· μεταξύ του κέντρου και του εξτρεμισμού (Halikiouroulou & Vasilopoulou, 2015). Συνεπώς, κάθε επίκληση του «Λαού» και ποικίλων λαϊκών διεκδικήσεων δεν συνιστούν αυτόματα και λαϊκισμό. Στην περί δημοκρατίας αντίληψη του λαϊκισμού αποτυπώνεται μια διχαστική, “στρατοπεδική” πρόσληψη του κόσμου, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία αποτελείται από δύο μεταξύ τους ανταγωνιστικές ομάδες, κατά το διαιρετικό σχήμα: “γνήσιος και έντιμος” λαός - “διεφθαρμένη” και “ανίκανη” ελίτ, εμείς – αυτοί, προνομιούχοι - μη προνομιούχοι (Γεωργιάδου & Δεμερτζής, 2016).

Μετά από έξι χρόνια συνεχούς ύφεσης, η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ άρχισε μία πολιτική διαπραγμάτευσης υψηλού ρίσκου, με τους διεθνείς πιστωτές, όπου κατέληξε σε εκτροχιασμό της αναδυόμενης και εύθραυστης ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας. Η παρατεταμένη διαπραγμάτευση έφερε τη χώρα πιο κοντά από ποτέ σε μια απερίγραπτη έξοδο από την Ευρωζώνη. Ωστόσο, τελικά η νέα κυβέρνηση υπέκυψε στην πίεση και κατέληξε υπογράφοντας μια τρίτη συμφωνία διάσωσης που έφερε ακόμα πιο σκληρούς όρους από τις πολιτικές που είχε δεσμευθεί να ανατρέψει. Με άλλα λόγια, το παιχνίδι της διαπραγμάτευσης της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ όχι μόνο δεν απέφερε καρπούς, αλλά η εθνική οικονομία κατέληξε σαφώς χειρότερα απ' ό,τι στο παρελθόν. Οκτώ μήνες αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 2015, οι Έλληνες πήγαν ξανά στις κάλπες όπου έβγαλαν για δεύτερη φορά νικητή τον ΣΥΡΙΖΑ. Αυτή η περίοδος μεταξύ των διαδοχικών εκλογών του 2015 προκάλεσε τα πιο αντιφατικά συναισθήματα και τα πιο καταστροφικά οικονομικά αποτελέσματα (Rori, 2016· Tsatsanis & Teperoglou, 2016).

Όταν ζητήθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους να κρίνουν το γεγονός ότι μια αριστερή κυβέρνηση ψήφισε Μνημόνιο τα σχόλια τους παρουσίασαν ποικιλομορφία. Πρώτον, για τους περισσότερους “συστημικούς”, ήταν προφανής η διάθεσή τους να εκφράσουν την ειρωνεία τους (με χλευασμό ή χαιρεκακία) για το “πάθημα” της κυβέρνησης:

- «Αριστερή!... Ναι...! Έκανε μια ωραιότατη κυβίστηση και ψήφισε! Ήταν αναμενόμενο να ψηφίσει αλλιώς δε θα παρέμενε στην εξουσία για μεγάλο διάστημα.» (συστημικός).
- «Θεωρώ απαράδεκτο να βγαίνεις με τη ρητορική ότι εγώ είμαι αριστερός και να το εκμεταλλεύεσαι για να πεις στο λαό ότι εγώ δεν πρόκειται να σας κάνω τα ίδια όπως οι προηγούμενοι, και τελικά να κάνεις ακριβώς τα ίδια.» (συστημικός).
- «Ήταν αναπόφευκτο. Θεωρώ ότι η σημερινή κυβέρνηση στηρίχτηκε πάνω σε μία λαϊκίστικη πολιτική και εκ των υστέρων κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να εφαρμόσει το πρόγραμμά της. Το αποτέλεσμα είναι να οδηγηθούμε σε τρίτο και ενδεχομένως και τέταρτο μνημόνιο. Υπάρχει η θεωρία που λέει ότι “οι κυβερνήσεις γίνονται με ψέματα και πέφτουν με αλήθειες!...”» (συστημικός).

Δεύτερον, ένας άλλος “συστημικός” εξέφρασε την ανακούφισή του για την έκβαση της κατάστασης:

- «Είναι θετικό το ότι υπάρχει συμφωνία σε όλο το πολιτικό φάσμα, σχετικά για τον τρόπο με τον οποίο θα βγούμε από το αδιέξοδο. Αυτός είναι μέσω των μνημονίων, δυστυχώς. Και το κρίνω ως ρεαλιστικό, πια, διότι αρχικά θεωρώ ότι η αντιμετώπιση ήταν μη ρεαλιστική. Ανταποκρινόμενη, μεν, σε μια λαϊκή εντολή, σε μία δημοκρατική εντολή. Αλλά μη ρεαλιστική.» (συστημικός).

Τρίτον, κάποιοι με αφορμή το συγκεκριμένο γεγονός εκδήλωσαν την πολιτική τους αποξένωση και απάθεια προς τους πολιτικούς θεσμούς της κυβέρνησης, των κομμάτων και του κοινοβουλίου:

- «Οποιαδήποτε κυβέρνηση και να ήταν επάνω θα έκανε ακριβώς τα ίδια. Διότι τα ίδια θα δίνονταν ως συνταγή από την Τρόικα. Απλά, το πρόσημο είναι αρνητικό σ' αυτήν την περίπτωση γιατί μια κυβέρνηση λέει ότι είναι αριστερή κυβέρνηση και πράττει όπως πράττει.» (ευκαιριακός).
- «Για μένα δεν υπάρχει αριστερή κυβέρνηση. Είναι όλοι ίδιοι. Απλώς οι ταμπέλες αλλάζουν, ο τίτλος του κάθε κόμματος.» (ευκαιριακός).
- «πλέον στην κατάσταση της χώρας μας η πολιτική γραμμή είναι ίδια για όλες τις ιδεολογίες.» (αντισυστημικός).

Τέταρτον, υπάρχουν και αυτοί που αισθάνονται πλήρη απογοήτευση από τις προσδοκίες που καλλιέργησε ο ίδιος ο ΣΥΡΙΖΑ, καθότι διαψεύστηκαν οι προσδοκίες τους για μια πιο φιλολαϊκή διαχείριση της κρίσης:

- «δεν νοείται να είσαι αριστερός και να εφαρμόζεις φιλελεύθερες πολιτικές και άκρως αντιλαϊκές πολιτικές ή αυτά τουλάχιστον που κατακεραύνωνες όταν ήσουν στην αντιπολίτευση.», «Εγώ προσωπικά ψήφισα τον ΣΥΡΙΖΑ, για να δω πώς θα κυβερνήσει, όχι να είναι στην αντιπολίτευση, και να κάνει και 3 από αυτά τα 100 πράγματα που είχε πει στην αρχή.», «Εκ των πραγμάτων νομίζω ότι πάτησαν στο θυμικό του κόσμου και στην οργή του κόσμου, για να έρθουν στην εξουσία, για να γίνουν κυβέρνηση.» (ευκαιριακός).
- «Εγώ περίμενα να δω μια καλύτερη διαχείριση της κρίσης καταρχάς. Δηλαδή όσο μπορείς παρά την κρίση να βοηθάς τα πιο αδύναμα στρώματα.» (αντισυστημικός).

Επίσης, δεν έλειψαν από την έρευνα εκείνοι που -ανεξαρτήτως φίλα ή μη προσκείμενης στάσης προς την σημερινή κυβέρνηση- εκτίμησαν ότι το αποτυχημένο εξάμηνο των διαπραγματεύσεων της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ είχε πολύ μεγαλύτερες οικονομικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία, εν αντιθέσει με τις προηγούμενες κυβερνήσεις που είχε φανεί μια ανοδική πορεία στους οικονομικούς δείκτες:

- «Θεωρώ ότι μεγαλύτερες αρνητικές επιπτώσεις προέκυψαν από τη διαπραγμάτευση του ΣΥΡΙΖΑ. Λόγω του γεγονότος ότι πήγαν όλα πίσω στην οικονομία, άργησε να κλείσει η συμφωνία, υπήρχε κλίμα πολιτικής αστάθειας, το οποίο δεν ευνοούσε τις επενδύσεις και τη σταθερότητα και έκλεισαν και τις τράπεζες. Το βασικότερο.» (ευκαιριακός).
- «Όλοι οι δείκτες, μέχρι και την τελευταία κυβέρνηση Σαμαρά-Βενιζέλου, έδειχναν ότι θα υπήρχε μια προοπτική το 2015, φαινόταν δειλά δειλά κάποια αχτίδα φωτός. Με την εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ, όλο αυτό πήγε πίσω, με το καταστροφικό τότε εξάμηνο, και με τους χειρισμούς και με τα capital controls και ο κίνδυνος εξόδου από την ΕΕ. Απλά καθυστέρησαν.» (ευκαιριακός).

- «Η προηγούμενη κυβέρνηση έθεσε τις βάσεις για να σταθεροποιηθεί η χώρα. Η ανάπτυξη, την οποία καρπώνεται η σημερινή, είναι αποτέλεσμα προσπάθειας της προηγούμενης.» (συστημικός).

Σε ένα συναισθηματικά αρνητικό κοινωνικο-πολιτικό κλίμα ολόκληρη η ψυχική διαδικασία από την συγκίνηση ως τη δράση επηρεάστηκε αναλόγως. Οι συγκινήσεις που γεννήθηκαν μέσα από την «ερμηνευτική αξιολόγηση» και τις «συζητήσεις» με τους συνεντευξιαζόμενους σχετικά με το συμβάν της ελληνικής κρίσης και την αναβίωση των συναισθημάτων τους σχετικά με αυτό, σε τρέχοντα χρόνο μέσω της αφήγησης, αφορούν «στα πρωταρχικά ή βασικά συναισθήματα του θυμού, της οργής και του φόβου», τα οποία κυριάρχησαν ως θυμική εμπειρία (Ντάβου κ.α., 2015· Barbalet & Demertzis, 2013).⁶ Όσοι δημοσίως ασπάζονται τη λαϊκιστική ρητορεία και ιδίως όσοι ψηφίζουν λαϊκιστικά κόμματα θεωρείται ότι κινούνται από φόβο ή από αισθήματα θυμού, απογοήτευσης και αγανάκτησης. Τα συναισθήματα αυτά δεν είναι ποτέ απλώς και μόνο συναισθήματα, δηλαδή εντελώς διαχωρισμένα από τη σκέψη. Υπάρχουν αιτίες για τον θυμό και τον φόβο (Müller, 2017:29·35).

Αρχικά εκείνο που στην πραγματικότητα κινητοποίησε όλη αυτή την ετερόκλητη μάζα των απλών ανθρώπων και οδήγησε τόσους Έλληνες πολίτες, με διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και αντίθετες ιδεολογικές απόψεις, να διαδηλώνουν μαζί κατά των πρώτων μέτρων λιτότητας του Μνημονίου, ήταν ο θυμός προς το ίδιο το κράτος -και προς τα συστημικά κόμματα που ως τότε το ήλεγχαν- το οποίο θεωρούσαν ότι τους είχε προδώσει. Σύμφωνα με την ανάλυση του Παππά (2016:157), σχεδόν όλοι όσοι διαδήλωναν ενάντια στη λιτότητα, είχαν επί δεκαετίες απολαύσει ένα επίπεδο ευημερίας χωρίς την ανάγκη φιλελεύθερων θεσμικών μεταρρυθμίσεων. Όταν όμως το κράτος αίφνης έπαψε να τους εξυπηρετεί, οι πρώην ευνοημένοι πολίτες στράφηκαν μαζικά εναντίον του, αμφισβητώντας τη νομιμοποίησή του. Ως εκ τούτου, τα διεφθαρμένα κόμματα της Μεταπολίτευσης που εναλλάσσονταν στην εξουσία έγιναν ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός.

⁶ Οι συγκινήσεις γεννιούνται μέσα από επτά ανωτέρου επιπέδου νοητικές διαδρομές (Ekman, 2004): (α) από την *ερμηνευτική αξιολόγηση* των συμβάντων, (β) από *αναμνήσεις*, (γ) από τη *φαντασία*, (δ) από *συζητήσεις*, (ε) μέσω της *ενσυναίσθησης*, (στ) *συμβολικά*, (ζ) μέσω της *παραβίασης εδραιωμένων κανόνων*. Αναλυτικότερα, βλ. Ντάβου κ.α., 2015:33.

«Ένα συναισθήμα θεωρείται βασικό ή πρωταρχικό (basic or primary emotion) όταν αυτό (α) υπάρχει σε άλλα είδη ζώων· (β) έχει εγγενώς προσδιορίσει τη βιολογική σταθερότητα του εγκεφάλου· (γ) αναπτύσσεται πρώιμα· (δ) δεν αποτελείται από δύο ή περισσότερα απλά συναισθήματα· (ε) εκφράζεται με ένα ξεχωριστό ή ιδιαίτερο καθολικό πρότυπο (Ekman, 2003)». Βλ. Barbalet & Demertzis, 2013:168.

Η εικόνα που βγαίνει μέσα από τα σχόλια των συνομιλητών μας είναι ότι στοχοποιούν και απαξιώνουν τα δύο παλιά κόμματα εξουσίας (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) για την επιβλαβή διαχείριση της κρίσης δημοσίου χρέους που έπληξε τη χώρα μας:

- «Όταν ο Παπανδρέου μας έβαλε στο Μνημόνιο ήταν κίνηση προδοσίας, ήταν εύκολη λύση. Κι άλλες χώρες έχουν οικονομικά προβλήματα, όχι αυτά που έχουμε εμείς, συμφωνώ, και αυτό είναι δική μας ευθύνη, όχι της Τρόικας ή οποιουδήποτε άλλου. Αλλά δεν πήγε καμία χώρα να πει, “ελάτε να δείτε τι σκ@τ@ που τα κάνουμε!” και να το διαλαλήσει αυτό παντού και να μπει σε τέτοια κατάσταση! Συνεπώς, αυτό ήταν πολύ μεγάλο λάθος!» (συστημικός).⁷

- «Νιώθω οργή των κυβερνήσεων, από το 1981 μέχρι το 2010, διότι χρεώνονταν λεφτά ανεξέλεγκτα. Χωρίς να σκέφτονται. Για μένα το ΠΑΣΟΚ είναι υπεύθυνο 60% και 40% η Νέα Δημοκρατία που κυβέρνησαν όλα αυτά τα χρόνια και κατέστρεψαν οικονομικά και αιχμαλώτισαν την Ελλάδα μας!» (ευκαιριακός).

- «Λογικό ήταν, μετά από αυτό το ξαφνικό που έγινε, να στραφούν τα πυρά κατά αυτών που διαχειρίστηκαν την κατάσταση όλα αυτά τα χρόνια. Η εικόνα που έδιναν ήταν ότι όχι μόνο συμφωνούσαν με την Τρόικα, καμιά φορά γίνονταν και πιο απαιτητικοί. Φαινόντουσαν πιο δουλικοί!» (αντισυστημικός).

«Η φιλελεύθερη δημοκρατία εδράζεται σε ένα συμβόλαιο μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνώμενων, που αποτελείται από ρητές (αλλιώς, θεσμικές) και υπόρρητες συμφωνίες με κοινό παρανομαστή την παραδοχή ότι η ατομική ευημερία εξαρτάται από την προώθηση στου κοινού καλού. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, το κράτος αναμένεται να ενεργεί με ουδετερότητα και αμεροληψία, καθώς και να επιδιώκει την παροχή δημοσίων αγαθών αντί ατομικών πολιτικών προσόδων. Τα κράτη αποκτούν νομιμοποίηση μόνο στον βαθμό που μπορούν να δρουν σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες, και όσο περισσότερο η κοινωνία συμμορφώνεται με τους ίδιους κανόνες, η πολιτική εξελίσσεται σταδιακά σε ένα παίγνιο θετικού αθροίσματος. Εντελώς αντίθετο με τα παραπάνω ήταν το περιεχόμενο του κοινωνικού και πολιτικού συμβολαίου που ίσχυσε στην ελληνική δημοκρατία. Σύμφωνα με τη λογική αυτού του συμβολαίου, το κράτος δεν είχε ως σκοπό την αμερόληπτη επιδίωξη του δημοσίου συμφέροντος, αλλά ήταν μια (δήθεν ανεξάντλητη) πηγή πόρων προς άγρευση από άτομα που το μόνο που επιθυμούσαν ήταν η ενίσχυση της προσωπικής τους ευημερίας. Εντούτοις, λόγω της τακτικής εναλλαγής των μεγάλων κομμάτων στην εξουσία, το σύστημα κάθε άλλο παρά κατέληγε σε παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Διότι, στην πραγματικότητα, σχεδόν όλα τα μέλη της κοινωνίας κέρδιζαν, μόνο που αυτό γινόταν εκ περιτροπής» (Παππάς, 2016:232).

⁷ Σε μια Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ στις αρχές Δεκεμβρίου του 2009, ο Παπανδρέου παραδέχτηκε ανοιχτά στους εταίρους του πως στην Ελλάδα «το βασικό πρόβλημα είναι η συστημική διαφθορά». Βλ. Παππάς, 2016:136.

Ακολούθως και στην έρευνα για την παρούσα εργασία διαπιστώθηκε η ευρύτατη απογοήτευση με τα παραδοσιακά κόμματα (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ), διότι αναγνωρίζουν ότι επί τρεις ολόκληρες δεκαετίες οι πρώην κυβερνώντες ευημερούσαν μέσω της πλειοδοσίας και των υπέρμετρων υποσχέσεων παροχολογίας, εξασφαλίζοντας στις περισσότερες περιπτώσεις άνετες κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες. Σύμφωνα με την ανάλυση του Παππά (2016:108-113) επρόκειτο για μια «στρατηγικά και σκόπιμα επιδιωκόμενη πόλωση» και από τα δύο κόμματα της Μεταπολίτευσης, στην προσπάθειά τους να καταλάβουν το κράτος και να ελέγξουν τους πόρους του, πράγμα άλλωστε που ήταν και το βασικό επίδικο της πόλωσης. Αυτός ο «*ιδιαίτερος τύπος κομματικής πόλωσης*» που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα, ο οποίος κατέστη και το ειδοποιό της γνώρισμα, «*πρέπει να γίνει αντιληπτός με όρους πολιτικής σκοπιμότητας παρά ιδεολογικής διαίρεσης*», γιατί μεταξύ των δύο κυβερνώντων κομμάτων δεν υπήρχαν βαθιές διαχωριστικές τομές και δεν παρουσίαζαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις πολιτικές τους.

- «*Το πολιτικό σύστημα πολιτεύτηκε όλα αυτά τα χρόνια με μικροκομματικές σκοπιμότητες και βεβαίως κοίταζε πάντα την κομματική του πελατεία, ειδικά τα κόμματα εξουσίας*» (συστημικός).

- «*Η διακυβέρνηση τα περισσότερα χρόνια έγινε από το ΠΑΣΟΚ. Έχει μερίδιο ευθύνης. Έδωσε κάποια στιγμή την εντύπωση ότι ο κόσμος μπορεί να φάει. Το κακό ξεκινάει από εκεί. Δεν ξεκινάει μόνο από τον κόσμο που προσπάθησε να φάει. Ξεκινάει από την κυβέρνηση που έδωσε την εντύπωση ότι μπορούμε να τα φάμε όλοι μαζί.*» (ευκαιριακός).

- «*Οι κυβερνήσεις που ήταν επάνω τόσα χρόνια ήτανε φιλαράκια και τα έλεγαν από πίσω, “θα βγω εγώ, θα βγεις εσύ”. Αλλά ο κόσμος δεν το έβλεπε. Ήταν συμμετοχοί όλοι αυτοί, χρόνια τώρα. Δεν είναι αντίπαλοι στην ουσία.*» (σκληροπυρηνικός).

Στην Ελλάδα της κρίσης πολλές εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες μετατοπίστηκαν στην κλίμακα της κοινωνικής ιεραρχίας χάνοντας όχι μόνο οικονομικό αλλά και κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο. Αντίθετα, στο προηγούμενο καθεστώς, το κράτος επιτελούσε για τη συντριπτική πλειονότητα των πολιτών μια ζωτική λειτουργία ατομικής ωφελιμότητας που κανείς δεν περίμενε ότι θα έπαυε. Συνεπώς, το δεύτερο κυρίαρχο συναίσθημα της κρίσης ήταν ο φόβος απέναντι στην απειλή της αλλαγής. «*Η αλλαγή από μόνη της είναι μια δυνητική πηγή φόβου. Φυσικά όλες οι αλλαγές δεν οδηγούν σε φόβο, παρά μόνο υπό τις συνθήκες των κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με την ανεπάρκεια ισχύος· τότε η εμπειρία της αλλαγής είναι πιθανό να οδηγήσει σε φόβο. Ο φόβος της αλλαγής συνάδει με το ενδεχόμενο της επιδείνωσης των προοπτικών των υποκειμένων των οποίων η ισχύς είναι ανεπαρκής*

για την παροχή αντισταθμιστικών ή ανακουφιστικών ρυθμίσεων» (Barbalet & Demertzis, 2013:169-170).

- «Στην αρχή ήταν το σοκ της πρώτης στιγμής που συνέβαιναν όλα, δεν είχε ξαναζήσει, τουλάχιστον η δική μου η γενιά κάτι παρόμοιο, ούτε οι προηγούμενες γενιές.» (ευκαιριακός).

- «Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης είχε φτάσει πια και στα νοικοκυριά. Η κρίση είχε ξεκινήσει νωρίτερα, αλλά εμείς δεν την αντιλαμβανόμασταν. Τότε ήταν η περίοδος που την αντιλαμβανόμασταν.» (συστημικός).

Καθώς «ο φόβος είναι μια συναισθηματική αντίληψη μιας αρνητικής προοπτικής, είναι προληπτικός και επομένως προσανατολισμένος στο μέλλον». Από αυτή την άποψη, είναι πιθανό, «όταν ο άλλος είναι ο παράγοντας της ανεπάρκειας της δομικής δύναμης του ατόμου, τότε η συμπεριφορά του ατόμου έναντι του άλλου είναι εχθρική και η πάλη, η αντίσταση, παρά η φυγή είναι πιθανή» (Barbalet & Demertzis, 2013:173). «Αποφασισμένες λοιπόν να διατηρήσουν τα προνόμια που είχαν ήδη αποκτήσει, ποικίλες κοινωνικές ομάδες συνενώθηκαν, κατ' επανάληψη, σε μια κοινή προσπάθεια αποτροπής οποιωνδήποτε μεταρρυθμίσεων, οι οποίες, παρότι κρίνονταν αναγκαίες για το κοινό συμφέρον, έθεταν σε άμεσο κίνδυνο τα ατομικά ή συντεχνιακά τους συμφέροντα. Μια τόσο ισχυρή προκατάληψη άρνησης των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων εξηγείται επαρκώς από την έντονη αποστροφή όλης της κοινωνίας για το ενδεχόμενο να χάσει ήδη αποκτηθέντα μέσω πελατειακών συναλλαγών οφέλη, σε συνδυασμό με τον φόβο ότι ο μεταρρυθμιστικός εξορθολογισμός θα μπορούσε ακόμη και να επιφέρει πρόσθετες απώλειες» (Παππάς, 2016:123). Πριν έρθει στην εξουσία, ο ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος ξεχώρισε με την υποστήριξη διαφόρων ομάδων συμφερόντων του στενού και ευρύτερου δημόσιου τομέα και του προνομιακού τους καθεστώτος καθώς και του ιδιωτικού τομέα, συνεχώς ακολουθούσε τακτικές “μποϊκοτάζ” στην εφαρμογή του νόμου και των δικαστικών αποφάσεων με σοβαρό αντίκτυπο στη λειτουργία του κράτους δικαίου (Zeri, 2017).

Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων όσον αφορά στα συνολικά αποτελέσματα των Μνημονίων, έπειτα από οκτώ χρόνια εφαρμογής αυτών στη χώρα μας, έχουν εξαιρετική και δυσανάγνωστη ποικιλομορφία, λόγω των αντιφάσεων που παρουσιάζουν. Συγκεκριμένα, η πλειονότητα των συμμετεχόντων πιστεύει πως τα Μνημόνια τελικά έκαναν περισσότερο κακό παρά καλό στην ανάπτυξη της χώρας, διότι ήταν λάθος σχεδιασμένα με αποτέλεσμα να έχουν πολύ αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία. Παράλληλα, αρκετοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι οι ξένοι

πιστωτές είχαν εντονότερο συμφέρον να κρατήσουν την χώρα στα Μνημόνια είτε λόγω της ευρύτερης δημοσιονομικής σταθερότητας στην Ευρωζώνη, είτε λόγω της αποπληρωμής του δανείου διάσωσης που έλαβε η χώρα μας και το οποίο προήλθε από τους δικούς τους προϋπολογισμούς.

- «Δεν υπάρχει καμία ανάπτυξη, από τη στιγμή που έχουμε συνεχή μέτρα φορολογικής υφής. Όταν έχεις υψηλή φορολογία είναι αντιαναπτυξιακό κίνητρο. Δεν υπάρχουν επενδύσεις.» (συστημικός).

- «Δεν υπάρχει πρόοδος, γιατί δεν υπάρχει ανάπτυξη. Αυτό είναι το σημαντικότερο. Όταν έχεις τόσο υψηλή φορολογία και υπάρχει μεγάλη ακρίβεια. Οι τιμές συνεχώς αυξάνονται και οι μισθοί πέφτουν. Δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη, άρα δεν πάει καλά η όλη κατάσταση με τα μνημόνια.» (αντισυστημικός).

- «Η πρόοδος έχει σταματήσει και δεν προχωράει βήμα!» (ευκαιριακός).

- «Δεν βλέπω κάποια ανάπτυξη ούτε με την προηγούμενη κυβέρνηση ούτε με την τωρινή. Επίσης δεν πιστεύω ότι τα μνημόνια ψηφίστηκαν για να έχουμε εμείς ανάπτυξη. Τα μνημόνια κάνουν πολύ καλά τη δουλειά τους που ήταν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα αυτών που θα έχαναν αν η Ελλάδα βαρούσε κανόνι.» «Ο τελικός τους σκοπός είναι να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας. Όχι επειδή είναι καλοί άνθρωποι, αλλά γιατί αυτό συμφέρει και τους ίδιους. Το οικονομικό σύστημα να είναι πιο σταθερό.» (συστημικός).

- «Το βασικότερο είναι ότι θέλουν να εξυπηρετηθούν κάποια δάνεια που έχουμε προς αυτούς και να διασφαλίσουν τα χρήματά τους.» (ευκαιριακός).

- «Νομίζω ότι έχουν δανείσει κάποια χρήματα και περιμένουν να τα πάρουν πίσω με τον οποιονδήποτε τρόπο. Τώρα αυτό σημαίνει να σταθούμε στα πόδια μας; Αυτό σημαίνει να κάνουμε άλλου είδους υποχωρήσεις; Δεν το ξέρω. Πάντως, ναι, θα τη συνέφερε να τα πάρει πίσω τα χρήματα που έχει δανείσει.» (ευκαιριακός).

Παρόλ' αυτά όμως, κάποιοι παραδέχονται και επιμέρους θετικά αποτελέσματα στην απόδοση της ελληνικής οικονομίας, όπως π.χ. μεταρρυθμίσεις που δεν κάναμε ποτέ από μόνοι μας, διεύρυνση φορολογικής βάσης:

-«Εγώ θυμάμαι π.χ. ότι έπρεπε να πας στην εφορία να κάνεις το οτιδήποτε στη φορολογική σου δήλωση και πλέον γίνονται όλα ηλεκτρονικά, που αυτό είναι ένα μεγάλο βήμα, το οποίο έγινε κατ' απαίτηση των δανειστών!» (ευκαιριακός).

- «Η μόνη έμπρακτη πρόοδος που μπορώ να δω εγώ με τα μνημόνια, είναι ότι οι Έλληνες αναγκαστήκανε να πληρώνουνε φόρους, που δεν πλήρωναν, και ήταν ένας σημαντικός παράγοντας τα άδεια Ταμεία για την κρίση.» (αντισυστημικός).

Επιπλέον, κάποιοι εξ αυτών είναι της άποψης ότι τα Μνημόνια τελικά ήταν «αναγκαίο κακό» διότι δεν μπορούσαμε μόνοι μας και με τις δικές μας δυνάμεις να ξεπεράσουμε την κρίση της χώρας μας.

- «Όσον αφορά στο αν χρειάζονταν τα μνημόνια, θεωρώ ότι από μόνοι μας δεν καταφέραμε, ως πολιτικό σύστημα εννοώ, να βάλουμε εκείνες τις βάσεις για να προχωρήσει ο τόπος καλύτερα. Δηλαδή, ένα απλό παράδειγμα, αν μου επιτρέπετε, πιστεύει κανείς ότι δεν πρέπει να χτυπηθεί η φοροδιαφυγή ή το

λαθρεμπόριο στη χώρα; Τι κάναμε εμείς γι' αυτό; Ήρθε η Τρόικα, το Κουαρτέτο σήμερα, και λέει ότι πρέπει να έχετε συγκεκριμένα μέτρα... Αυτά, έπρεπε, με απλά λόγια, από μόνοι μας να βάλουμε μια τάξη. Δεν μας χρειάζονταν καμία Τρόικα. Η αδυναμία όμως του πολιτικού συστήματος φρέναρε όλα αυτά τα χρόνια, όλες αυτές τις δεκαετίες, γι' αυτό και είπα ότι το πρόβλημα είναι πολιτικό και διαχρονικό, όλη αυτήν την πρόοδο και την αναδιάρθρωση συγκεκριμένων δομών του κράτους.» (συστημικός).

- «Το μνημόνιο δεν έφερε την κρίση, η κρίση έφερε το μνημόνιο!», «Επειδή η κατάσταση όπως την είχε αφήσει η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας επί Καραμανλή, είχε εκτροχιαστεί η οικονομία, ήδη το έλλειμμα ήταν 15% μετά τις αναθεωρημένες εκτιμήσεις της ΕΛΣΤΑΤ, ήταν εκ των ουκ άνευ! Δηλαδή είτε υπήρχε μνημόνιο είτε κάποια άλλη μορφή μνημονίου, θα υπήρχε αναγκαστικά γιατί έπρεπε να μειωθούν οι δαπάνες. Είχε εκτροχιαστεί λίγο η κατάσταση.» (ευκαιριακός).

Τέλος, ένας “ευκαιριακός” τύπος πιστεύει ότι η χώρα μας υποχρεώθηκε να υπογράψει τρία Μνημόνια κυρίως γιατί οι Έλληνες πολίτες δεν συνεργάστηκαν με τις προσπάθειες των κυβερνώντων και αντιστάθηκαν στην εφαρμογή των νέων μέτρων:

- «Καμία μεταρρύθμιση δεν έχει γίνει επί της ουσίας! Η κοινωνία δεν δέχεται αλλαγές, ο κόσμος δεν θέλει αλλαγές!», «Υπάρχει σθεναρή αντίδραση από κάποιες συγκεκριμένες ομάδες, οι οποίες δεν θέλουν να υπάρξουν αλλαγές, που αυτό θα έδινε μια ώθηση στην οικονομία και αντ' αυτού γίνονται αναγκαστικά μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις.» (ευκαιριακός).

Όπως αποδείχτηκε, οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν ήταν καθόλου πρόθυμες να αναλάβουν εξ ολοκλήρου το πολιτικό κόστος των μεταρρυθμίσεων, όπως η μείωση του δημοσίου τομέα, οι ιδιωτικοποιήσεις κ.λπ., με συνέπεια να ακολουθούν πολιτικές που τους επιφύλασσαν μόνο βραχυπρόθεσμα εκλογικά οφέλη. Οι συνεντευξιαζόμενοί μας αναγνωρίζουν ότι οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις, λόγω μικροπολιτικών συμφερόντων, δεν εφάρμοζαν επιτυχώς τα συμφωνηθέντα μέτρα, τα οποία αφορούσαν σε επώδυνες μεν, αναγκαίες δε μεταρρυθμίσεις δημοσιονομικής εξυγίανσης που έπρεπε να είχαν δρομολογηθεί πολλά χρόνια πριν.

- «Δεν ήθελαν οι ελληνικές κυβερνήσεις, ως φάνηκε εκ του αποτελέσματος, να εφαρμόσουν το μνημόνιο, λόγω μικροπολιτικών συμφερόντων, που τους καθήλωναν και δεν μπορούσαν να εφαρμόσουν, ούτε να εξυγιάνουν τα δημοσιονομικά μας στοιχεία. Επί παραδείγματι, δεν μπορούν να θίξουν το Δημόσιο, γιατί το Δημόσιο αποτελεί τη δεξαμενή ψηφοφόρων τους.» (ευκαιριακός).

- «Πιστεύω ότι ο Παπανδρέου έκανε μεγάλο λάθος που μας έβαλε στα μνημόνια. Αν άκουγε τον Καραμανλή το 2009 που έλεγε να μη δώσουμε αυξήσεις, να κάνουμε περικοπές στο Δημόσιο, ίσως να ήταν καλύτερα. Αλλά αυτός ήθελε να

γίνει μόνο και μόνο Πρωθυπουργός της χώρας, με μια λέξη «λεφτά υπάρχουν!» και ο κόσμος τσίμπησε, και μας έβαλαν στα μνημόνια στο ΔΝΤ.» (ευκαιριακός).⁸
- «Έπρεπε να παρθούν μέτρα όχι από τον Παπανδρέου, αλλά πριν χρόνια. Δηλαδή αυτό το κακό δεν έχει γίνει τώρα, έχει γίνει πολλά χρόνια πριν. Απλώς δεν το πρόλαβαν. Είναι σαν να έχεις καρκίνο και μεταδίδεται.» (σκληροπυρηνικός).

Ως προς την ένταση των συναισθημάτων, παρατηρήσαμε ότι τα κριτήρια της «συνάφειας» (δηλαδή στο βαθμό που το συμβάν άρχισε να αποκτά αυξανόμενη συναισθηματική αλήθεια για το άτομο) και τα «επακόλουθα» της κρίσης (δηλαδή στο βαθμό που άρχισαν να θίγονται στην πράξη οι στόχοι του ατόμου) για τους περισσότερους συμμετέχοντες αυξάνονταν, όσο η κρίση επιδεινώνονταν (Ντάβου κ.α., 2015· Barbalet & Demertzis, 2013).⁹ Κατά συνέπεια, σε ατομικό επίπεδο, καθώς οι συμμετέχοντες φέρνουν στη μνήμη τους θυμικά φορτισμένες εικόνες του παρελθόντος, όλο και περισσότερο φοβούνται και θυμώνουν με τον τρόπο που διαχειρίστηκαν την κρίση οι ελληνικές κυβερνήσεις κατά διαστήματα, καθώς το βιοτικό τους επίπεδο και το εισόδημα τους υποβαθμίστηκε:

- «Θεωρώ ότι η σημερινή κυβέρνηση έκανε τεράστια ζημιά στην τσέπη μου και στις αποταμιεύσεις ανθρώπων, όπως εμένα.», «Κανένας δεν είχε αντιληφθεί τον πραγματικό κίνδυνο που θα επέσυρε το Grexit. Εγώ προσωπικά είχα βγάλει διαβατήριο στο παιδί μου για να φύγουμε από την χώρα!» (συστημικός).
- «Με την εφαρμογή του πρώτου μνημονίου, όταν οι μισθοί κατέρρευσαν, δηλαδή εγώ θυμάμαι ότι κόπηκε το 45% περίπου του μισθού μου, αναγκαστικά προσαρμόστηκα και εγώ στη νέα κατάσταση και έκανα τις απαραίτητες κινήσεις, ώστε να επιβιώσω και μείωσα και τα έξοδα σε σχέση με πριν.», «Οι μόνες αλλαγές που έχουν γίνει είναι προς τα κάτω σε μισθούς, άγριες συνθήκες εργασίας! Και αυτά εφαρμόστηκαν επί αριστεράς υποτίθεται, ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ... Ψήφισαν και εφάρμοσαν ένα τρίτο μνημόνιο!...» (ευκαιριακός).
- «Έγιναν μεγάλες περικοπές. Εγώ είμαι συνταξιούχος, από το 2010 μέχρι το 2012 με 2013 μου αφαίρεσαν από τη σύνταξή μου περίπου 10.000 ευρώ το χρόνο. Η σημερινή κυβέρνηση μου έχει αφαιρέσει το χρόνο 400 ευρώ. ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία είχαν μεγάλη επίπτωση στη τσέπη μου!» (ευκαιριακός).

Στις ιστορικές εκλογές του Ιανουαρίου 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ εξελέγη με εντολή να επαναδιαπραγματευθεί τους όρους των προηγούμενων συμφωνιών διάσωσης και να

⁸ Αυτή η φράση, «Λεφτά υπάρχουν», έγινε και το κύριο προεκλογικό σύνθημα του Παπανδρέου, που τον Οκτώβριο του 2009 έφερε αυτόν και το κόμμα του στην εξουσία. Ο Παπανδρέου στην προεκλογική του καμπάνια εναντιώθηκε στο σχέδιο λιτότητας της κυβέρνησης Καραμανλή, προκρίνοντας αντιθέτως την ενίσχυση της ρευστότητας στην αγορά μέσω της αύξησης των μεσαίων και κατώτερων εισοδημάτων. Όταν ρωτήθηκε για τις πηγές χρηματοδότησης μια τέτοιας πρότασης, ο Παπανδρέου απάντησε σε άπταιστο λαϊκιστικό ιδίωμα: «Λεφτά υπάρχουν, απλά ο κύριος Καραμανλής προτιμά να τα δίνει στους λίγους και ισχυρούς». Ibid.:135.

⁹ Κατά τον Scherer (2001), η ένταση της συγκίνησης και των συναισθημάτων εξαρτάται από τέσσερα κριτήρια: (α) από τη συνάφεια, (β) από τα επακόλουθα, (γ) από το δυναμικό αντιμετώπισης, (δ) από την κανονιστική σημασία. Αναλυτικότερα, βλ. Ντάβου κ.α., 2015:33-34.

τερματίσει τις πολιτικές λιτότητας που οδήγησαν την Ελλάδα στο να βιώσει την μεγάλη της οικονομική ύφεση. Το αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ ήταν ότι ο κύριος λόγος για τον οποίο η οικονομική κρίση στην Ελλάδα ήταν τόσο βαθιά και παρατεταμένη οφείλονταν στο ότι η “θεραπεία” (δηλαδή τα τεράστια δάνεια διάσωσης σε συνδυασμό με την πρωτοφανή λιτότητα) υπήρξε χειρότερη από την “ασθένεια” (τα υψηλά ελλείμματα και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας που άφησαν την Ελλάδα ανήμπορη να αντιμετωπίσει την παγκόσμια πιστωτική κρίση μετά το 2007-2008). Μολονότι το κόμμα αναγνώρισε ότι η Ελλάδα είχε τα δικά της ενδημικά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που κατέστησαν την χώρα τον πιο αδύναμο κρίκο εντός της Ευρωζώνης, απέδωσε, για όλα αυτά, την ευθύνη στις δεκαετίες πολιτικής διαφθοράς και κακοδιαχείρισης από τα δύο πρώην ηγεμονικά κόμματα (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) και στο ότι οι δύο συμφωνίες που υπέγραψαν, παγίδευσαν την ελληνική οικονομία σε μια αδιέξοδη ελλειμματική χρέωση, παρεμποδίζοντας έτσι τη μακροπρόθεσμη ικανότητα της Ελλάδας να αποπληρώσει τα δάνεια που είχε λάβει. Επιπλέον, ο ΣΥΡΙΖΑ, καθαρός και άσπιλος από τις αμαρτίες των προηγούμενων ελληνικών κυβερνήσεων, είχε ισχυριστεί ότι, μόλις βρισκόταν στην κυβέρνηση, θα διαμόρφωνε μια νέα συμφωνία με τους πιστωτές της χώρας ώστε να οδηγήσουν την Ελλάδα και πάλι στην πορεία της οικονομικής ανάπτυξης και επίσης θα καθιέρωνε μια νέα κουλτούρα διακυβέρνησης η οποία θα έθετε τέλος στην μακρόχρονη συμπαιγνία μεταξύ της πολιτικής εξουσίας και των ιδιαίτερων συμφερόντων που είχαν μολύνει τόσο την ελληνική κοινωνία στο παρελθόν (Tsatsanis & Terperoglou, 2016).

Ιδιαίτερα κρίσιμη για την κατανόηση της ανόδου του λαϊκισμού είναι η αποσύνθεση του καθιερωμένου κομματικού συστήματος. Όταν η εκπροσώπηση από τα παραδοσιακά κόμματα γίνεται ολοένα και λιγότερο νόμιμη και όταν ολόκληρες πολιτικές τάξεις απαξιώνονται, τότε, ο ισχυρισμός ότι μόνο μια “νέα”, “καθαρή” και “αδιάφθορη” δύναμη μπορεί πραγματικά να εκπροσωπήσει το λαό, φαίνεται πιο πειστική (Müller, 2014). Επομένως, η επιθυμία της κοινωνίας να τιμωρήσει την καθεστηκυία πολιτική ελίτ και η ίδια η υποψηφιότητα του Αλέξη Τσίπρα ήταν τα βασικότερα κίνητρα εκλογικής υποστήριξης για το κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς, παρά η κομματική ταύτιση (Roi, 2016). Ο αρχηγός στο λαϊκιστικό φαινόμενο διαδραματίζει έναν καίριο ρόλο. Όμως, δεν πρόκειται απαραίτητως για έναν κατά κυριολεξία χαρισματικό ηγέτη, ο οποίος διαθέτει ιδιαίτερα χαρίσματα. Ο λαϊκιστής αρχηγός αρκεί να ενσαρκώνει συμβολικά τις προσδοκίες του λαού και να

δημιουργεί την εικόνα (ίσως και το όραμα) της εκπλήρωσής τους. Περισσότερο από αυτό στην περίπτωση του λαϊκιστή αρχηγού έχουμε να κάνουμε με έναν “αντεστραμμένα” χαρισματικό ηγέτη: κάποιον δηλαδή που αφού κατορθώσει να ανασύρει (από το ασυνείδητο των δυνητικών οπαδών του) φαντασίες, προκαταλήψεις και μύχιες σκέψεις, τις επανεγκαθιστά ως αλήθειες στην καθημερινότητα ή και ως διακυβεύματα στη δημόσια ζωή (Γεωργιάδου, 2016:127-128).

Αναμφίβολα, ο ΣΥΡΙΖΑ άντλησε την εκλογική στήριξη, διότι παρείχε την απαραίτητη «διαθεσιμότητα ρεπερτορίου, δηλαδή μια κάποια ικανή αίσθηση πολιτικής επάρκειας και ελπίδας» που, έτσι κι αλλιώς, ήταν πολύ χαμηλή στην Ελλάδα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Η διαθεσιμότητα προϋποθέτει ότι το άτομο αισθάνεται πως έχει στη διάθεσή του ένα ρεπερτόριο αποτελεσματικής δράσης που είναι εφικτό και έχει νόημα (οργανωμένη συγκρουσιακή πολιτική, κινηματική δράση, εξεγέρσεις, ανυπακοή) και προσδοκά ότι ένα επιδιωκόμενο θετικό αποτέλεσμα δεν είναι βέβαιο αλλά ούτε και ανέφικτο, στη διερεύνηση νέων καταστάσεων και στην ανάληψη ρίσκου (Ντάβου κ.α., 2015). Η πολιτική πρακτική του ΣΥΡΙΖΑ σε όλους τους κοινωνικούς τομείς, κατά την προ-κυβερνητική περίοδο, χαρακτηρίστηκε από μια ενεργό, συχνά βίαιη συμμετοχή κατά της επιβολής δημοκρατικά θεσπισμένων νόμων, της στήριξης των κατοχυρωμένων συμφερόντων, του αποκλεισμού κάθε προσπάθειας συζήτησης και συμβιβασμών, και αυτό σε μια εποχή που η κρατική χρεοκοπία βρισκόταν στην ευρωπαϊκή ατζέντα. Εξάλλου, ο πρώτος χρόνος διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ επιβεβαίωσε από πολύ νωρίς τη προβληματική σχέση αυτού του κόμματος με το κράτος δικαίου και τις δημοκρατικές ελευθερίες (Zeri, 2017). Έτσι και κατά τη διενέργεια της έρευνας, διαπιστώσαμε ότι η πλειονότητα των ερωτώμενων φάνηκε πως αναγνωρίζει τον αντισυστημικό χαρακτήρα του ΣΥΡΙΖΑ και τον ρόλο που έπαιξε στην έξαρση της κοινωνικής οργής και της πολιτικής βίας ως μορφή πολιτικής συμμετοχής. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν το σημαντικότερο κόμμα κινητοποίησης των μαζικών διαμαρτυριών που εκδηλώθηκαν στην Αθήνα το 2010 (Vasilopoulou, Halikiopoulou & Exadaktylos, 2013).

- *«Κατά πάσα πιθανότητα η οργή ήταν υποκινούμενη από στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ» (ευκαιριακός).*
- *«Τότε, αν θυμάστε, στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της παραμονής της χώρας στην ευρωζώνη και στον σκληρό πυρήνα του ευρώ, η σημερινή κυβέρνηση πρέσβευε κάτι διαφορετικό. Να φύγουμε με ένα άρθρο, με ένα νόμο από τα μνημόνια.» (συστημικός).*
- *«Δεν ξέρω εάν εξακολουθούσε να υπήρχε μια κυβέρνηση π.χ. Σαμαρά – Βενιζέλου, και εφαρμόζονταν τα ίδια μέτρα όπως εφαρμόστηκαν από τον ΣΥΡΙΖΑ...»*

δηλαδή δεν ξέρω αν αυτή η οργή σε εισαγωγικά ή χωρίς εισαγωγικά ήταν υποκινούμενη από χώρους εξωκοινοβουλευτικούς, εξωαριστερούς, αριστερούς...» (ευκαιριακός).

- «Σίγουρα υπήρχε διαφορά όταν ήταν αντιπολίτευση, γιατί έλεγαν “όχι άλλο μνημόνιο, έξω οι Τροϊκανοί, δεν είμαστε υπόδουλοι, πρόγραμμα Θεσσαλονίκης, δωρεάν το ένα, δωρεάν το άλλο...”», « Έλεγε ότι θα επαναφέρει τις συντάξεις, το 13^ο-14^ο μισθό, το βασικό μισθό στα 750 ευρώ, κ.λπ., κ.λπ.» (ευκαιριακός).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας “αντισυστημικός” τύπος θεωρεί πως η οργή του κόσμου εκτονώθηκε με την “απρεπή” συμπεριφορά του πρώην Υπουργού Οικονομικών, Γιάνη Βαρουφάκη, προς τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τον ιδεολογικό του δογματισμό -βασικό χαρακτηριστικό του ΣΥΡΙΖΑ- με τα οποία μάλιστα έδειξε να συμφωνεί και να αισθάνεται ικανοποίηση.

- «Θα τολμήσω να πω ότι η στάση του πρώτου Υπουργού Οικονομικών της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, του Βαρουφάκη, εξέφρασε για πολλούς την οργή τους. Πήραν μια ικανοποίηση από τη συμπεριφορά του απέναντι στους Ευρωπαίους» (αντισυστημικός).

Για να κατανοήσουμε τη σχέση λαϊκισμού και δημοκρατίας, αξίζει να αναφέρουμε την περιγραφή του Benjamin Arditi που μεταφέρει ο Jan-Werner Müller (2017:23) στο βιβλίο του: *«ο λαϊκισμός μοιάζει με έναν μεθυσμένο επισκέπτη σε ένα δείπνο: δεν σέβεται τους κανόνες καλής συμπεριφοράς όταν είναι στο τραπέζι, είναι αγενής, μπορεί ακόμη και να αρχίσει να φλερτάρει με τις γυναίκες των άλλων καλεσμένων».*

Κατά τους πρώτους οκτώ μήνες η κυβέρνηση, υπό την ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ, αδιαμφισβήτητα απέτυχε να εκπληρώσει οποιαδήποτε από τις δεσμεύσεις της. Αν και η Ελλάδα παρέμεινε εξαρτημένη από την εξωτερική βοήθεια, η κυβέρνηση συνέχισε με την καταγγελτική, λαϊκιστική επίθεσή της εναντίον των πιστωτών και των πολιτικών αντιπάλων. Εντός της χώρας υιοθέτησε τη διχαστική στρατηγική “όσοι δεν είναι μαζί μας είναι με τους πιστωτές”, και στο εξωτερικό χρονοτριβούσε, πιστεύοντας ότι οι πιστωτές στο τέλος θα ενέδιδαν. Το σκεπτικό πίσω από αυτή την τακτική καθυστέρησης ήταν ότι μια ελληνική χρεοκοπία θα ήταν οικονομική ζημία για την Ευρωζώνη και γεωπολιτικά επιβλαβή για την ΕΕ. Οι διεθνείς πιστωτές της χώρας υιοθέτησαν μια σκληρή στάση, απορρίπτοντας το νεοεκλεγμένο κυβερνητικό μίγμα εκκλήσεων και απειλών και, κυρίως, το βασικό επιχείρημά τους ότι η λογική των προηγούμενων προγραμμάτων διάσωσης ήταν ριζικά λανθασμένη.

Η κυβέρνηση τότε στράφηκε στον λαό ως έσχατη λύση και κέρδισε νέα νομιμότητα για να διαπραγματευτεί καλύτερους όρους. Το ηχηρό «ΟΧΙ» στο

δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015 είχε απροσδόκητες συνέπειες. Ενώ θεωρήθηκε ως μια αδιαμφισβήτητη προσωπική νίκη για τον Αλέξη Τσίπρα, ένα Grexit φαινόταν πιο κοντά από ποτέ. Συνεπώς, λίγες μέρες αργότερα υπέκυψε στην πίεση και υπέγραψε μια σκληρή νέα συμφωνία προκειμένου να αποφευχθεί η ολοκληρωτική οικονομική καταστροφή. Η υπογραφή του τρίτου Μνημονίου ανάγκαζε την ελληνική κυβέρνηση να συνεχίσει τις πολιτικές λιτότητας για τουλάχιστον άλλα τρία χρόνια. Το ελληνικό Κοινοβούλιο ενέκρινε αυτό το πακέτο στα μέσα Αυγούστου με μια άνευ προηγουμένου συντριπτική πλειοψηφία και με μια εντυπωσιακή απουσία κοινωνικών αναταραχών (Rogi, 2016; Tsatsanis & Terperoglou, 2016). Στην έρευνα παρατηρήθηκε ότι ανάμεσα στους συνεντευξιαζόμενους κάποιοι εξ αυτών συμπεραίνουν, εκ του αποτελέσματος, ότι επικοινωνιακά και στην ψυχολογία του λαού η σημερινή κυβέρνηση διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση και τα Μνημόνια.

- «Ήταν ο μόνος τρόπος να περάσουν αυτά τα μέτρα, τα τόσο αντιλαϊκά. Μόνο με αριστερή κυβέρνηση θα μπορούσε να γίνει αυτό. Να κατευνάσει δηλαδή την οργή του κόσμου. Γι' αυτό και πλέον δεν βλέπουμε αυτές τις εκφράσεις αγανάκτησης» (ευκαιριακός).

- «Εκ του αποτελέσματος φάνηκε τελικά ότι οι ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ διαχειρίστηκαν καλύτερα την κρίση, τα μνημόνια, γιατί δεν υπήρχε καμία κοινωνική αντίδραση, κανένας ξεσηκωμός, καμία απεργία, σε σχέση με τα πρώτα χρόνια που εγώ θυμάμαι, 5 Μαΐου του 2010, είχε κατέβει ο κόσμος και κάηκαν και τρεις άνθρωποι.» (ευκαιριακός).

- «Σήμερα, έχει κοπεί πολύ λίγο η σύνταξη. Εγώ πιστεύω ότι την κρίση τη διαχειρίστηκε καλύτερα η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.» (ευκαιριακός).

- «Νομίζω ότι την κρίση, από τις αντιδράσεις του λαού, φαίνεται ότι μέχρι στιγμής την έχει διαχειριστεί σωστά ο νυν πρωθυπουργός.» (αντισυστημικός).

Τόσο η έλλειψη νομιμότητας, δεδομένου ότι ο ΣΥΡΙΖΑ είχε εκλεγεί τον Ιανουάριο με εντολή κατά της λιτότητας, όσο και η εσωκομματική ρήξη που άφησε την κυβέρνηση με μόλις 118 βουλευτές, έδωσε στον πρωθυπουργό τη δικαιολογία να παραιτηθεί και να προκαλέσει νέες γρήγορες εκλογές.¹⁰ Στις 20 Σεπτεμβρίου, ο

¹⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τον Αύγουστο του 2015 υπήρξε στο κόμμα μια ισχυρή ομάδα από πρώην-ορθόδοξους κομμουνιστές που αντιπροσώπευαν μέχρι και το 30% των μελών, οι οποίοι ήταν υπέρ της εξόδου από την Ευρωζώνη και υποστήριζαν το σοσιαλιστικό, αντι-καπιταλιστικό πρόγραμμα. Αυτή η ομάδα (άλλως “Αριστερή Πλατφόρμα”) του ΣΥΡΙΖΑ διαφώνησε με την επιλογή της κυβέρνησης να οδηγήσει τη χώρα και το λαό σε νέο επώδυνο Μνημόνιο, αντικαθιστώντας το βροντερό ΟΧΙ του ελληνικού λαού της 5ης Ιουλίου 2015 σε ΝΑΙ στα Μνημόνια και τη λιτότητα. Κατηγόρησαν τον Αλέξη Τσίπρα για προδοσία, διότι η πολιτική του απόφαση ήταν σε πλήρη αντίθεση με τις προγραμματικές θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ. Ως αποτέλεσμα, στις 21 Αυγούστου του 2015, 25 βουλευτές της “Αριστερής Πλατφόρμας” ανεξαρτητοποιήθηκαν και σχημάτισαν τη νέα κοινοβουλευτική ομάδα “Λαϊκή Ενότητα” (“ΛΑΕ”). Επικεφαλής τέθηκε ο Παναγιώτης Λαφαζάνης και με κύριο σύνθημα «το ΟΧΙ θα επικρατήσει» συμμετείχε στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015. Τα μέλη της υποστήριξαν

ελληνικός λαός ψηφίζει για τρίτη φορά το 2015 και ο ΣΥΡΙΖΑ αποδείχτηκε πολύ πιο ανθεκτικός από το αναμενόμενο. Απελευθερωμένος από την πιο ηχηρή αντιπολίτευση (της πρώην “Αριστερής Πλατφόρμας”) μέσα στο ίδιο το κόμμα του, ο Αλέξης Τσίπρας κατάφερε να σχηματίσει μια νέα κυβέρνηση συνασπισμού με τους ΑΝΕΛ. Ωστόσο, αυτή η νέα κυβέρνηση ήταν αντιμέτωπη τώρα με ένα εξαιρετικά απαιτητικό καθήκον εφαρμογής των δύσκολων όρων της τρίτης συμφωνίας διάσωσης σε μια χώρα που αντιμετώπιζε ακόμα μία περίοδο ύφεσης μετά την αποτυχία της απόπειρας επαναδιαπραγμάτευσης. Δεν αποτέλεσε έκπληξη το γεγονός ότι η γενική διάθεση των εκλογών του Σεπτεμβρίου ήταν σημαντικά διαφορετική από αυτήν του Ιανουαρίου. Αυτή τη φορά, στον απόηχο της παραγμένης περιόδου των μηνών διαπραγμάτευσης, η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ ελήφθη με λιγότερο έντονα συναισθήματα είτε ελπίδας είτε ανησυχίας. Πιθανώς η διάθεση ήταν περισσότερο παραίτηση και κόπωση από την πλευρά του εκλογικού σώματος, ίσως αναμειγμένη με ανακούφιση ότι το χειρότερο σενάριο είχε αποφευχθεί στο παρά πέντε, τουλάχιστον προσωρινά. Η συμμετοχή των πολιτών στις εκλογές χαρακτηρίστηκε ως η μεγαλύτερη και η πιο απότομη αύξηση αποχής από την εκλογική διαδικασία στη σύγχρονη ελληνική πολιτική. Το μεγάλο μέγεθος της αποχής των πολιτών από την εκλογική μάχη είναι αναμφισβήτητο ενδεικτικό της κοινωνικής απελπισίας και δυσαρέσκειας με τα πολιτικά κόμματα (Rori, 2016· Tsatsanis & Teperoglou, 2016).

Η γενικευμένη απουσία πολιτικής επάρκειας και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς την πολιτική εκφράζεται αντιπροσωπευτικά στον λόγο των συμμετεχόντων της έρευνας, των οποίων η επικρατούσα γνώμη είναι σταθερά απαισιόδοξη ως προς την εξέλιξη της κρίσης και την ικανότητα της εγχώριας πολιτικής ελίτ να αντιμετωπίσει την κρίση:

- «Ο πολίτης δεν μπορεί να εμπιστευτεί τους κυβερνώντες διότι οι πολιτικοί και η πολιτική δείχνουν πλέον την αναξιοπιστία τους.» (συστημικός).
- «Ο κόσμος ήταν απελπισμένος και ήθελε να ακουμπήσει κάπου και γι’ αυτό του δόθηκε και δεύτερη ευκαιρία το Σεπτέμβριο και ανέλαβε και την εξουσία. Διότι δεν είχε πλέον εμπιστοσύνη στα άλλα τα δύο κόμματα.» (ευκαιριακός).
- «Το μόνο καλό που έκανε “η πρώτη φορά αριστερά” και ο Αλέξης που ήρθε στην Κυβέρνηση, είναι ότι διαλύθηκαν οι οποιεσδήποτε αυταπάτες που είχε ο κόσμος και ο ίδιος ο Αλέξης περί αριστερής κυβέρνησης και ότι η Αριστερά θα κυβερνήσει καλύτερα. Πιστεύω τελικά ότι όλοι είναι το ίδιο! Όλοι, είτε αριστερά είτε δεξιά,

δημοσίως την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα και την έξοδο από την ΕΕ. Ωστόσο, το νεοσύστατο κόμμα συγκέντρωσε μικρό ποσοστό της εκλογικής ψήφου και τέθηκε εκτός Βουλής. Αναλυτικότερα, βλ. Rori, 2016· Tsatsanis & Teperoglou, 2016· Zeri, 2017.

δεν υπάρχει κάποια διαφορά ουσιαστική! Νομίζω ότι ο κόσμος πλέον έχει κουραστεί, έχει απογοητευτεί πλήρως και από τις προσδοκίες και από αυτά που έλεγε η αριστερά, ο ΣΥΡΙΖΑ, πριν έρθει στην εξουσία. Ο κόσμος απογοητεύτηκε πάρα πολύ, από τις προσδοκίες που είχαν καλλιεργήσει οι ίδιοι από τον ΣΥΡΙΖΑ και πλέον προσπαθεί ο καθένας να επιβιώσει.» (ευκαιριακός).

- «Καταρχήν κάνει τα ίδια, αυτό δεν το συζητάμε! Το βλέπει και ο πιο χαζός! Αλλά στην ουσία έκανε το ίδιο πράγμα. Δηλαδή κορόιδεψε πάλι, ενώ θα μπορούσε, είχε τη δύναμη να κάνει αυτό που περίμενε ο κόσμος, αλλά δεν το έκανε. Στη ουσία μπήκε πάλι στο ίδιο “τρυπάκι” που έκαναν και οι άλλοι. Άρα είναι μία από τα ίδια.» (σκληροπυρηνικός).

- «Δεν άλλαξε κάτι. Και εκείνες οι κυβερνήσεις και η τωρινή κυβέρνηση έχουν κάνει λάθη. Λάθη στη διαπραγμάτευση. Απλά η διαφορά είναι ότι ο πολίτης πίστεψε πως θα δει μια καλύτερη προοπτική, καλύτερη αναπτυξιακή και επενδυτική πολιτική και πρακτική. Κάτι το οποίο δε συνέβη. Είναι αυτό που είπε ο ίδιος ο κ. Τσίπρας ότι “υπήρχαν αυταπάτες”.» (συστημικός).

Σύμφωνα με την Illuz (2008:11) «το συναίσθημα είναι η εσωτερική ενέργεια που μας ωθεί προς μια δράση, όπως ακριβώς χαρίζει και μια συγκεκριμένη “διάθεση” ή “απόχρωση” σε αυτή τη δράση». Όμως, οι συνομιλητές μας αισθάνονται πως η δράση (κοινωνική και πολιτική) φαίνεται αδιέξοδη ίσως και επειδή συνδέεται με την «αποδοχή», δηλαδή «με την αξιολόγηση του κόστους και του οφέλους που έχουν τα επακόλουθα της δράσης συγκριτικά με τα επακόλουθα της μη δράσης. Η αποδοχή συνδέεται στενά με την ελπίδα και την αίσθηση αισιοδοξίας/απαισιοδοξίας, δηλαδή με την πίστη ότι τα πράγματα μπορούν να εξελιχθούν προς κάποια κατεύθυνση (θετική ή αρνητική)» (Ντάβου κ.α., 2015:37). Εν προκειμένω, οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται πως καμία δράση δεν έχει νόημα και δεν μπορεί να επιφέρει την αλλαγή, άρα έχουν αποδεχτεί την έκβαση της κατάστασης και προσπαθούν να παραμείνουν ευχαριστημένοι με ό,τι τους έχει απομείνει. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη μείωσης της «ψυχικής ανθεκτικότητας» και πτώσης του «δυναμικού αντιμετώπισης» της κατάστασης, αφού το συμβάν της κρίσης τους “ξεπερνά” (Ντάβου κ.α., 2015). Η αίσθηση ανημπόριας και η έλλειψη ικανότητας να επηρεάσουν τα πράγματα κυριαρχούν στο θυμικό τους, μετατρέποντας τα συναισθήματά τους από κινητοποιητικά σε καθηλωτικά.

- «Ο κόσμος είτε κουράστηκε, είτε κατάλαβε ότι δεν μπορεί να υπάρξει αλλαγή, ειδικά μετά την εκλογή της τελευταίας κυβέρνησης, που αντέστρεψε και αυτή τις προεκλογικές της δεσμεύσεις, κατάλαβε πλέον ότι δεν μπορεί να καταφέρει τίποτα περισσότερο.» (συστημικός).

- «Σήμερα δεν υπάρχει αυτή η οργή διότι ο πολίτης, ο λαός κατάλαβε πως τα αδιέξοδα είναι πάρα πολύ μεγάλα.» (συστημικός).

- «Νομίζω ότι σταδιακά επήλθε η συνειδητοποίηση. Και σε κάποιο βαθμό και η παραίτηση. Ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι άλλο. Η συνειδητοποίηση ότι αυτό που

έγινε ήταν το καλύτερο δυνατό, δεδομένων των συνθηκών και τηρουμένων των αναλογιών.» (συστημικός).

- «Πρώτα απ' όλα νομίζω ότι παίζει σε κάποιο βαθμό το γεγονός της ευθύνης των ίδιων των πολιτών, δηλαδή η δική μας ευθύνη, ότι εκλέξαμε μια άλλη κυβέρνηση για να αλλάξουμε αυτή την κατάσταση, άρα έχουμε ευθύνη με την ψήφο μας, συνεπώς μετά, για το αποτέλεσμα αυτό, δεν μπορούμε να κατηγορούμε με τον ίδιο τρόπο τους πολιτικούς αυτούς. Δεύτερον, πιστεύω ότι η οικονομία είναι συναίσθημα κατά κάποιο τρόπο, η οικονομία είναι ψυχολογία. Το να είσαι σε οικονομική κρίση για 2, 3, 5 χρόνια, αρχίζεις και το συνηθίζεις, το αποδέχεσαι και μαθαίνεις να ζεις με αυτά.» (συστημικός).

1.2 Η απουσία κοινωνικής συνοχής και η συνείδηση του γενικού καλού

Η απώλεια πολιτικής εμπιστοσύνης, όπως και η γρήγορη και απρόσμενη χειροτέρευση των συνθηκών ζωής δεν αρκεί· η λαϊκιστική ψήφος πρέπει να ειδωθεί μέσα από το πρίσμα «των κοινωνικών συναισθημάτων για τη συνοχή» προκειμένου να καταλάβουμε τι οδηγεί στη ζήτηση για εναλλακτικές λύσεις στις πολιτικές λιτότητας. Από την αρχή της κρίσης υπάρχει ένα σταθερό έλλειμμα κοινωνικής εμπιστοσύνης. Οι Έλληνες πολίτες όχι μόνο δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς θεσμούς, αλλά αισθάνονται εγκατάλειψη και απόγνωση. Μεταξύ αυτών, οι περισσότεροι από τους νέους και μέσης ηλικίας (Georgiadou & Rori, 2013:329). Η ραγδαία επιδείνωση του επιπέδου αισιοδοξίας και η συναισθηματική ματαίωση των πολιτών για το παρόν και το μέλλον αποτυπώνεται στον λόγο των συνεντευξιαζόμενων, οι οποίοι πιστεύουν ότι η οικονομική λιτότητα των Μνημονίων δεν θα τελειώσει ποτέ:

- «Πιστεύω ότι θα υπάρχουν και νέα. Μπορεί να μη λέγονται μνημόνια, αλλά θα είναι η ίδια κατάσταση.» (συστημικός).

- «Θεωρώ ότι και μετά τον Αύγουστο θα συνεχίσει αυτή η αυστηρή επιτήρηση, ανεξάρτητα αν θα είναι στη χώρα μας η Τρόικα και αν θα υπάρχουν ακόμη εμφανώς τα μνημόνια.» (συστημικός).

- «Δυστυχώς δεν υπάρχει καμία εξέλιξη στην Ελλάδα. Συνέχεια θα υπάρχουν μέτρα. Δεν υπάρχει περίπτωση να σταματήσει αυτό το πράγμα.», «Η Ελλάδα είναι μόνο για να κάνεις διακοπές το καλοκαίρι και τίποτε άλλο. Δεν κάνει για τίποτε άλλο. Και εγώ πιστεύω ότι και μετά από 70 χρόνια πάλι το ίδιο θα είναι. Η καλύτερη διέξοδος είναι να σηκωθείς να φύγεις.» (σκληροπυρηνικός).

- «Νομίζω ότι θα συνεχίσει και θα σταθεροποιηθεί κάπου που δε θα λέγεται μνημόνιο πλέον, αλλά θα λέγεται μια κατάσταση, όπου όντως υπάρχουν πιο χαμηλοί μισθοί, όπου όντως υπάρχουν λιγότερες θέσεις εργασίας, που το βιοτικό επίπεδο είναι πιο χαμηλό. Νομίζω ότι υπεισέρχεται αυτό που λέμε ότι θα συνηθίσουμε.» (ευκαιριακός).

- «Με, ή χωρίς μνημόνια, λυπάμαι που το λέω, αλλά δεν υπάρχει ελπίδα για τη χώρα!...» (ευκαιριακός).

- «Θα υπάρχει συνέχεια. Και μνημόνια και περικοπές και θα την πληρώσουν οι νέες γενιές που έρχονται πίσω.» (ευκαιριακός).

Ο λαϊκισμός χαρακτηρίζεται ως ένα «παιδί της κρίσης». Ως κρίση λογίζεται μια περίοδος εμφάνισης κινδύνων, όταν δηλαδή τα πράγματα αλλάζουν πολύ γρήγορα και η αβεβαιότητα κυριαρχεί, ενώ συγχρόνως περιορίζεται η εμπιστοσύνη (Γεωργιάδου, 2016:129). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι η οικονομική κρίση βιώθηκε από ορισμένους με ένα τρόπο τραυματικό. Όπως αναλύουν οι Ντάβου κ.α. (2015:36): *«ένα τραυματικό συμβάν είναι μια αιφνίδια κατάσταση που δημιουργεί ρήξη στη συνέχεια και τη συνοχή της ύπαρξης. Το συμβάν είναι τόσο ισχυρό που διασπά τη χωρο-χρονική εμπειρία της νοητικής λειτουργίας, με αποτέλεσμα το συμβάν να βιώνεται ως ακατανόητο και να μην μπορεί να αφομοιωθεί στην υπάρχουσα εικόνα για τον κόσμο που έχει το άτομο»*. Τώρα, λοιπόν, που το τραύμα έχει “δουλευτεί” και έχει χτιστεί μια συνεκτική αφήγηση για ό,τι έχει συμβεί, δύο συνομιλητές μάς μεταφέρουν τα συναισθήματά τους:

- *«Ποτέ δεν ήμασταν σε θέση να ξέρουμε αν υπήρχε πραγματικά κρίση οικονομική, όταν ένα πρωί μας σέρβιραν τα μνημόνια! Εγώ θυμάμαι, ο τότε κυβερνητικός εκπρόσωπος, προσπαθούσε να πείσει ότι αυτός ο μηχανισμός που δημιουργήθηκε από την ΕΕ, απλώς θα ήταν ένα όπλο ασφαλείας. Δεν ήταν κανένα όπλο ασφαλείας! Δηλαδή ξυπνήσαμε ένα πρωί και είχαμε κρίση, χωρίς να το έχουμε βιώσει πριν αν όντως έχουμε κρίση!»* (αντισυστημικός).

- *«Βλέπεις ότι έχει αλλάξει η αξία των ανθρώπων. Τους βλέπεις και έχουν αλλάξει όλοι. Η κρίση μάς έκανε, να αλλάξει και η κρίση μας για τους ανθρώπους που είναι δίπλα μας. Είδαμε ότι μερικοί άνθρωποι δεν ήταν αυτό που είναι. Δηλαδή, άλλαξαν πάρα πολλά μαζί με την οικονομική κρίση. Όποτε πλέον επειδή όλοι είναι ψιλοψεύτικοι τόσα χρόνια, πρέπει να έχεις το νου σου λίγο παραπάνω και στους συνανθρώπους.»* (σκληροπυρηνικός).

Σε αυτό το σημείο έγινε αντιληπτό ότι οι κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης για τον τελευταίο συνομιλητή μας, γεννούν συναισθήματα καχυποψίας, εσωστρέφειας, ίσως και απομόνωσης προς τον συνάνθρωπό του. Όμως, μια λειτουργική κοινωνία εξαρτάται από τις σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας, όπου οι άνθρωποι βλέπουν τους συμπολίτες τους ως πιθανούς συμμάχους, πρόθυμοι να βοηθήσουν και να αξίζουν βοήθεια όταν χρειάζεται βοήθεια. Το επίπεδο ή το απόθεμα αυτών των σχέσεων εμπεριέχεται συχνά στην έννοια του «κοινωνικού κεφαλαίου» (“*social capital*”) (Sunstein, 2017:144).

- *«Πρέπει να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους. Αν δεν εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους και δεν υπάρχει αλληλεγγύη και δεν υπάρχει αλληλοκατανόηση, τότε θα γίνουμε μία κοινωνία ζούγκλας! Οπότε, ναι θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχει συνεννόηση, διάλογος, συνεργασία, πρέπει να υπάρχει μια κοινωνική συνοχή. Μόνο έτσι μπορεί ένα δομημένο κράτος, μία σύγχρονη πολιτεία να προχωρήσει μπροστά. Διαφορετικά ισχύουν άλλοι κανόνες.»* (συστημικός).

Σύμφωνα με την Zeri (2017), στην ελληνική πολιτική και κοινωνική ζωή δεν υπάρχει μια κουλτούρα διαλόγου και συνεννόησης, η κάθε ομάδα ή το άτομο έχει τις δικές του κλειστές απόψεις και κάθε συζήτηση σε ιδιωτικό ή δημόσιο επίπεδο είναι μονόλογοι μεταξύ ατόμων ή ομάδων. Όμως η εμπειρία της δημοκρατίας πρέπει να γίνεται στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων ως υποκειμένων της δημοκρατικής διαδικασίας. Αναγκαία όμως προϋπόθεση για την λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας είναι μια κοινή γλώσσα της κοινότητας όπου λαμβάνονται οι κοινές αποφάσεις, και ένα πλαίσιο πλουραλιστικής και δημοκρατικής κανονικότητας που υπάρχει μόνον όταν υπάρχει ετοιμότητα για συνεργασία και επί μέρους συμβιβασμούς. Στην ελληνική πολιτική ζωή όμως και στην δημόσια σφαίρα κυριαρχεί ένας λόγος διχαστικός και η παντελής έλλειψη συναίνεσης για κοινωνικές αξίες. Κυριαρχούν η έλλειψη συνεννόησης και δυσπιστία. Δεν υπάρχει κοινή αντίληψη περί κοινών διακυβευμάτων, υπάρχει μόνον απλή αντιπαραβολή, χωρίς κοινή ζωή, ομάδων που δεν έχουν τίποτα το κοινό. Κάθε απαίτηση μιας ομάδας είναι αδιαπραγμάτευτη. Αυτό αποτελεί μια συνταγή για την υπονόμευση της δημοκρατίας, διότι όλες οι απαιτήσεις τίθενται στο όνομα της κάθε ομάδας και όχι στο όνομα της συλλογικότητας, του κοινού καλού. Η ικανότητα για αυθόρμητη συνεργασία και συνεννόηση είναι μια σημαντική προϋπόθεση για τον σχηματισμό και διατήρηση κοινωνικού κεφαλαίου που στην ελληνική κοινωνία είναι ασθενές. Το γεγονός αυτό έχει σοβαρές επιπτώσεις στη συλλογική δράση και στην αντίληψη της δημοκρατίας, τόσο ως έννοια όσο και ως καθημερινή εμπειρία.

Ως εκ τούτου, στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν για την έρευνα, τα παραπάνω δεδομένα στάθηκαν αφορμή για να εντοπίσουμε δύο αντίθετες εικόνες σχετικά με την συνείδηση του γενικού καλού. Από τη μία πλευρά, διαπιστώνουμε απόψεις που διακατέχονται από αντίληψη περί αμοιβαίας ευθύνης, ισότητας και αλληλοσεβασμού, και από την άλλη πεποιθήσεις που υποκρύπτουν ατομισμό και προσωπικά συμφέροντα που δεν έχουν καμία σχέση με την επίτευξη του δημοσίου συμφέροντος. Το δημόσιο συμφέρον εντοπίζεται σε πράξεις που υπερβαίνουν τα άμεσα συμφέροντα των ατόμων (Zeri, 2017), όπως είναι το ζήτημα της εκτεταμένης φοροδιαφυγής και των μισθολογικών αυξήσεων του δημοσίου τομέα που έθιξαν οι συνομιλητές μας:

- «Όταν προσπαθείς να αποφύγεις εσύ ένα φόρο, θεωρώντας ότι θα το κάνεις για την οικογένειά σου, τελικά τους συμπολίτες σου τι τους κάνεις; Τους επιβαρύνεις περισσότερο.» (συστημικός).

- «Εγώ συμβιβάζομαι αποδίδοντας πάρα πολλές χιλιάδες ευρώ σε φόρους. Με αυτήν την έννοια θεωρώ ότι το καθήκον μου το κάνω.» (συστημικός).
- «Πρακτικά για την τσέπη μου, δεν ξέρω τώρα αν ήταν ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν, αλλά αυτή τη στιγμή υπάρχει ένας νόμος που έχει βελτιώσει τον πρώτο νόμο των περικοπών, σχετικά για τους περισσότερους, γιατί είμαι δημόσιος υπάλληλος. Εντάξει, βέβαια υπάρχουν οι αυξημένες κρατήσεις που και αυτές στην πράξη μειώνουν τον μισθό, αλλά... φαίνεται ότι υπάρχει πλέον μια ισορροπία στην τσέπη αυτών που είναι τυχεροί και έχουν μια δουλειά. Γιατί είναι και το κομμάτι που το βίωσε πιο άσχημα με την ανεργία, που υπάρχει ακόμα πολύ.» (αντισυστημικός).

Μερικές φορές, σε μία ετερογενή κοινωνία όπως η σημερινή, οι κοινές εμπειρίες συμβάλλουν στην ενθάρρυνση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, επιτρέποντας στους ανθρώπους να αναγνωρίζουν και να μιλούν μεταξύ τους και να συναθροίζονται γύρω από ένα κοινό πρόβλημα, ανεξάρτητα από το αν έχουν πολλά κοινά. Με αυτή την έννοια, οι κοινές εμπειρίες παρέχουν μια μορφή «κοινωνικής κόλλας» (“*social glue*”). Βοηθούν με το να επιτρέπουν σε διαφορετικούς ανθρώπους να πιστεύουν -να γνωρίζουν- ότι ζουν στην ίδια κουλτούρα. Και πράγματι συμβάλλουν στο χτίσιμο αυτής της κοινής κουλτούρας, δημιουργώντας απλώς κοινές μνήμες και εμπειρίες και μια αίσθηση κοινού εγχειρήματος μεταξύ συνανθρώπων με κοινές ελπίδες, στόχους και ανησυχίες. Τις περισσότερες φορές το όφελος αυτό είναι σχετικά περιορισμένο. Αλλά, μπορεί επιπλέον να βοηθήσει στη σύνδεση των ανθρώπων σε δύσκολες στιγμές, όπως είναι μία βαθιά οικονομική κρίση (Sunstein, 2017:143).

Από την άποψη αυτή χρήζει αναφοράς των σχετικών αποσπασμάτων δύο συνομιλητών μας, οι οποίοι κάνοντας την αυτοκριτική τους διαπιστώνουν με θλίψη ότι τελικά ως κοινωνία δεν έχουμε ανεπτυγμένη κουλτούρα αλληλεγγύης προς τους συμπολίτες μας, αφού πιστεύουν πως η παρατεταμένη οικονομική ύφεση που η χώρα μας βιώνει την τελευταία δεκαετία δεν άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε τη μοίρα του γενικού καλού:

- «Νομίζω ότι όλοι κοιτάμε την πάρτη μας. Είμαστε πολύ παρτάκιδες σαν λαός. Έγιναν κάποια κινήματα αλληλέγγυα ή κάποιες κινήσεις... που δεν προχώρησε αυτό, έληξε κιόλας... Δεν υπάρχει αυτή η κουλτούρα σε μας, στην Ελλάδα.»
- «Είμαι διατεθειμένος να συμβιβαστώ σε κάποια πράγματα... Αλλά γίνεται όλο αυτό στοχευμένα. Είναι στοχευμένες κινήσεις που κάποιους θίγουν, μετά θίγουν κάποιους άλλους και όλοι διαμαρτύρονται γιατί θίγουν εμένα και δεν θίγουν τους άλλους.» (ευκαιριακός).
- «Ένιωσα ότι όσο προχωρούσε περισσότερο η κρίση, και αυτό είναι λογικό, γιατί όταν δυσκολεύεσαι θέλεις να προστατέψεις περισσότερο τον εαυτό σου και γίνεσαι λίγο πιο επιθετικός προς τους άλλους... όπως το βλέπω εγώ, ήθελα να πω για τους Έλληνες, για όλους εμάς, νομίζω ότι δεν είμαστε αλληλέγγυοι τελικά. Είναι στο DNA μας περασμένο, και όχι για κακό λόγο, γιατί αγαπάμε πάρα πολύ

την οικογένειά μας και τους φίλους μας, είμαστε πάρα πολύ καλοί σε αυτό. Συνεπώς έχουμε λάθος μέσα μας την έννοια της αλληλεγγύης.» (συστημικός).

Στον αντίποδα, αξίζει να αναφερθούν οι δηλώσεις δύο ερωτηθέντων (ένας “ευκαιριακός” και ένας “αντισυστημικός” τύπος), όπου δεν υπάρχει κανένα ίχνος στοχασμού και αυτοκριτικής σχετικά με την ευθύνη της δικής τους κοινωνίας για την καταστροφή του κοινωνικού ιστού, καθώς και της σημασίας της ατομικής ευθύνης αναφορικά με τις υποχρεώσεις τους στην κοινωνική τους δράση. Αντίθετα, η γενική σκέψη τους είναι ότι οι υπεύθυνοι για όλες τις δραματικές επιπτώσεις της κρίσης στην κοινωνία (πολιτική αναταραχή, οικονομική και κοινωνική καταστροφή) είναι το κράτος, ως αφηρημένη οντότητα, και τα κόμματα, καθώς και οι απομακρυσμένοι “άλλοι” (Τρόικα) (Zeri, 2017).

- «Τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ μας. Κάποτε υπήρχε 80% εμπιστοσύνη, τώρα έχει φτάσει στο 10%. Διότι έτσι μας διαμόρφωσαν οι πολιτικοί, να κοιτάζει ο καθένας το συμφέρον του και την πάρτη του και όχι τα γενικά ζητήματα.» (ευκαιριακός).

- «Δεν θεωρώ ότι έφταιγε ο ελληνικός λαός για να υποστεί τόσο σκληρά μέτρα, και είμαι και γω μία από τις Ελληνίδες που κάπου έπρεπε να βγάλω την οργή μου. Δεν συγχωρώ την Τρόικα γιατί θεωρώ ότι έκανε κακό στην Ελλάδα με τον τρόπο που διαχειρίστηκε την κρίση και τα μέτρα.», «Θεωρώ ότι ένα μεγάλο κακό που έκανε η κρίση είναι ότι διέλυσε την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική αλληλεγγύη. Αντί να δημιουργήσει αλληλεγγύη, έγινε αφορμή να βγει πολύ αντιζηλία, μισαλλοδοξία και όλα αυτά είναι αποτέλεσμα του τρόπου που διαχειρίστηκαν την κρίση. Γιατί την χειρίστηκαν με το να διχάζουν την κοινωνία. Υποδεικνύοντας τεμπέληδες, αργόμισθους, ως υπαίτιους. Χαρακτήρισαν και έδειξαν πολλές κατηγορίες ανθρώπων με το δάκτυλο. Και εκεί αντί να λειτουργήσουν τα αντανάκλαστικά της αλληλεγγύης, λειτούργησαν διχαστικά αντανάκλαστικά. Υπάρχουν αλληλέγγυοι... αλλά αυτό που επικρατεί μέχρι τώρα είναι ο διχασμός περισσότερο.» (αντισυστημικός).

Αναμφισβήτητα, ο «εκλογικός σεισμός» του 2012, σήμανε ουσιαστικά το τέλος της καθεστηκυίας πολιτικής τάξης της Μεταπολίτευσης, μιας τάξης που συνδέθηκε με την λεγόμενη γενιά του Πολυτεχνείου και που κατά την διάρκεια της ελληνικής κρίσης της αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός “η γενιά της καταστροφής”. Ο Δεμερτζής (2015·2016:64-67) βάσει της θεωρίας του Max Scheler για τη μνησικακία (ressentiment) αναλύει τον ελληνικό μεταπολιτευτικό λαϊκισμό, όπως αυτός εκφράστηκε από το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου. Βασική θέση του είναι ότι κατά τη διάρκεια της μετεμφυλιακής περιόδου και της δικτατορίας τα πολιτικώς περιθωριοποιημένα αλλά κοινωνικο-οικονομικώς ενσωματωμένα ΕΑΜογενή μικροαστικά στρώματα ανέπτυξαν μια μνησικακή στάση, η οποία με το χρόνο

συνέβαλε στην αντιστροφή της αξιολόγησής τους («μεταξίωση»): αντί να προσβλέπουν προς τα πάνω, αξιολόγησαν θετικά τους από κάτω, τον «Λαό».¹¹ Τόσο στους ίδιους όσο κυρίως στους άμεσους απογόνους τους (που αργότερα υποστήριξαν με θέρμη το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου), το πολιτισμικό τραύμα του εμφυλίου και της δικτατορίας μετατράπηκε βαθμηδόν σε ηθική οργή και μνησικάκη αγανάκτηση. Η μνησικάκη μεταξίωση του «Λαού» λειτούργησε ως το συναισθηματικό εκείνο κλίμα εντός του οποίου εκκολάφθηκε η λαϊκιστική ρητορική του ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του '80. Το ΠΑΣΟΚ συστηματικά αυτοπροβάλλονταν ως κληρονόμος της ΕΑΜικής παράδοσης και της γενιάς του Πολυτεχνείου. Όταν όμως με την άνοδο του κόμματος αυτού στην εξουσία άλλαξε η δομή των πολιτικών ευκαιριών, τα ριζοσπαστικοποιημένα μικροαστικά στρώματα απέβαλαν την παθητική μνησικάκη στάση και υιοθέτησαν ανοικτά πρακτικές που εμπνέονταν από ενεργή εκδικητικότητα.¹²

Δεδομένων των ανωτέρω ιστορικό-πολιτικών συνθηκών, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αποτιμήσουν τη συμβολή της λεγόμενης «γενιάς του Πολυτεχνείου» στην σημερινή κατάσταση της χώρας μας. Στο σύνολό τους απάντησαν πως φέρει ευθύνη, λαμβάνοντας υπόψη ότι ήταν η γενιά που είτε μετείχε σε κυβερνητικά σχήματα που πέρασαν και κακοδιαχειρίστηκαν τους κρατικούς πόρους, είτε ψήφισε για την εξυπηρέτηση των δικών του «υποχρεώσεων» (άλλως το πολιτικό «μέσον», όπως ανέφερε και ένας «αντισυστημικός» τύπος).

- «Ήταν η γενιά που ενεργούσε κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης. Άρα εκεί δεν έγινε η σωστή διαχείριση των όλων θεμάτων. Γιατί όλα ξεκίνησαν με την Μεταπολίτευση. Θεωρώ ότι φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη αυτή η γενιά!» (αντισυστημικός).

- «Η σημερινή κατάσταση είναι απόρροια των ενεργειών της γενιάς του Πολυτεχνείου.» (ευκαιριακός).

- «Αυτοί ψήφισαν ή εκλέγονταν σαν υπεύθυνη ηγεσία και οδήγησαν τη χώρα στη χρεοκοπία.» (συστημικός).

- «Όλοι αυτοί που έκαναν καριέρα πατώντας ότι είναι η γενιά του Πολυτεχνείου και βγάλανε λεφτά και το κάνανε σημαία, εντάξει το εξαργύρωσαν!» (αντισυστημικός).

¹¹ Ουσιαστικά δεν υπήρχε χώρος στη δημόσια σφαίρα για τους αριστερούς, οι οποίοι αντιμετώπιζονταν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας (πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων κ.λπ.). Η πολιτική περιθωριοποίησή τους προκαλούσε μια βαθιά αίσθηση αδυναμίας και αδιέξοδης φιλεκδικίας ενάντια στο κοινωνικό καθεστώς και στην πρωτοκαθεδρία των εθνοκοφρόνων. Αναλυτικότερα, βλ. Δεμερτζή, 2015.

¹² Η πολιτική που ακολούθησε ο Ανδρέας Παπανδρέου και η άλωση του κρατικού μηχανισμού από τους «πρασινοφρουρούς» ήταν η αποζημίωση για το τραύμα του πολιτικού και κοινωνικού στιγματισμού των ηττημένων κληρονόμων του εμφυλίου. Ibid.

- «Εννοείται ότι φέρει ευθύνη. Γιατί νομίζω πως αυτή η γενιά καλλιέργησε αυτή τη λάθος εννοούμενη αλληλεγγύη μεταξύ μας ή μη αλληλεγγύη. Αυτό το “ο καθένας για τον εαυτό του, ο καθένας μόνος του και δεν με νοιάζει για τον συνάνθρωπό μου”. Είναι οι αξίες περισσότερο...» (συστημικός).

Η κοινωνική συνοχή απειλείται από την αυξανόμενη ανεργία. Κατά τα τελευταία χρόνια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η ριζική αλλαγή του πολιτικού συστήματος ακολουθήθηκε από την κατάρρευση του κοινωνικού ιστού. Ο ιδιωτικός τομέας, που χαρακτηρίζεται από μια οικονομία μικρής ιδιοκτησίας (όπου η αυτοαπασχόληση, οι δραστηριότητες μικρής κλίμακας και η οικογενειακή επιχείρηση κυριαρχούν), χτυπήθηκε σκληρά από το κλείσιμο των μικρών επιχειρήσεων, σε πολύ μεγάλη κλίμακα, και από την δραματική άνοδο της ανεργίας. Σε αντίθεση με τον ιδιωτικό τομέα και την εργασιακή ανασφάλεια που επικρατεί, ο στενός και ευρύτερος δημόσιος τομέας και οι επακόλουθες ομάδες πίεσης με ένα προνομιακό καθεστώς στην πολιτεία και την κοινωνία, ήταν μια από τις βασικές αιτίες της κρίσης λόγω των πελατειακών σχέσεων και της δύναμης των συντεχνιών που με τις προσλήψεις, τις υπερβολικές αυξήσεις, την αναποτελεσματικότητα και τη διαφθορά, συνέβαλαν στο δημοσιονομικό εκτροχιασμό και έθεσαν την Ελλάδα υπό τον έλεγχο της Τρόικας με ένα πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Μέχρι σήμερα στην ημερήσια διάταξη περιλαμβάνονται απεργίες και διαδηλώσεις των διαφόρων ομάδων συμφερόντων του δημόσιου τομέα. Οι απεργίες αυτές όχι μόνο έχουν παραλύσει την κοινωνία και την οικονομία σε μια εποχή χρεοκοπίας, αλλά έχουν συμβάλει επίσης στο κλείσιμο αμέτρητων καταστημάτων (Zeri, 2017).

Όσοι από τους συμμετέχοντες της έρευνας εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα κατήγγειλαν τους “βολεμένους” δημόσιους υπαλλήλους και το ρόλο που έπαιξαν στην δημοσιονομική κρίση της χώρας μας. Η διάκριση των μισθών όσο και των ευκαιριών που δίνονται ανάμεσα στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, αποτελεί εμπόδιο στην κοινή διαχείριση του ζητήματος της κρίσης αλλά και του αισθήματος ενότητας ανάμεσα στους πολίτες.

- «Όλοι βολεύτηκαν! Φτάσαμε σε έναν τεράστιο αριθμό δημοσίων υπαλλήλων, κοιτούσαν όλοι πώς θα βολευτούνε, έτρωγε και η τελευταία τρύπα της φλογέρας. Δηλαδή ένα πράγμα... μια αναρχία επικρατούσε όλα αυτά τα χρόνια. Μια αναρχία!» (αντισυστημικός).

- «Όλο το Δημόσιο ταυτίζεται με τα κόμματα, χρόνια (!), δεν έχει σταματήσει αυτή η κολόνα. Είναι ο κομματικός στρατός. Λογικό είναι. Αλλιώς δεν θα έβγαιναν ποτέ! Είναι απλά μαθηματικά. Είναι ο δημόσιος στρατός. Έχει πληγεί όλος ο ιδιωτικός τομέας και δεν έχει πληγεί καθόλου το Δημόσιο!» (σκληροπυρηνικός).

Ο κοινωνικός κατακερματισμός, η ένταση και η ανισότητα γίνονται ακόμα πιο εμφανείς όταν εμβαθύνουμε στα κοινωνικά συναισθήματα που διακρίνουν τις ηλικιακές ομάδες. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, παρότι η αφορμή της κοινωνικής εξέγερσης ήταν η δολοφονία του έφηβου αγοριού (Δεκέμβριος του 2008), τα πραγματικά αίτια ήταν πιο βαθιά και περισσότερο σύνθετα, αφού πράγματι η εξέγερση στρεφόταν ενάντια σε ένα πολιτικό σύστημα και μια κρατική συμπεριφορά από τα οποία η ελληνική νεολαία ένιωθε μόνο απογοήτευση. Αυτή ήταν η πρώτη γενιά νέων στην ιστορία της Μεταπολεμικής Ελλάδας που αντιμετώπιζαν δυσμενέστερες οικονομικές προοπτικές από εκείνες των πατεράδων τους. Η εξεγερμένη νεολαία (γνωστή τότε ως η «γενιά των 700 ευρώ») αντέδρασε όταν συνειδητοποίησε ότι το παλαιό πολιτικό παιχνίδι, που επέτρεψε ο συμβιβασμός ανάμεσα στους ψηφοφόρους γονείς τους και την κρατούσα πολιτική τάξη της χώρας, φάνηκε να φτάνει στα όριά του. Η αμφισβήτηση της νεολαίας ήταν αυτή που, σχεδόν αυτόματα και πιο ξεκάθαρα από οτιδήποτε άλλο, αποκάλυψε τη βαθιά κρίση νομιμοποίησης που κατέτρωγε το Μεταπολιτευτικό πολιτικό και κομματικό σύστημα (Παππάς, 2016:147-149).

Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, ιδίως μεταξύ των νεότερων γενεών, καθώς και τα προνόμια που κατανεμήθηκαν αθέμιτα σε διάφορες ομάδες συμφερόντων του οικονομικού συστήματος, από τη μετάβαση του 1974 στη δημοκρατία, δημιούργησαν ισχυρούς φραγμούς στην εξέλιξη της σταδιοδρομίας των νεότερων γενεών, ώστε από την αρχή της κρίσης να μην μπορούν πλέον να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους μέσω των μειωμένων εισοδημάτων των γονέων τους (Georgiadou & Rori, 2013:330). Λαμβάνοντας υπόψη τα τελευταία αποτελέσματα της έρευνας της ΔιαΝΕΟσις, με τίτλο «Ανεργία των Νέων και Διαγενεακές Σχέσεις στην Ελλάδα», το 48% των νέων Ελλήνων δηλώνουν ως τη βασική πηγή του εισοδήματός τους την οικονομική στήριξη από γονείς ή άλλους συγγενείς. Οι άνεργοι νέοι Έλληνες είναι αρκετά απαισιόδοξοι. Μόνο το 15% από αυτούς θεωρεί πιθανό να βρει δουλειά τους επόμενους έξι μήνες. Το 29% των νέων πιστεύουν ότι το βιοτικό τους επίπεδο στο μέλλον θα είναι χειρότερο από το βιοτικό επίπεδο των γονιών τους.¹³

¹³ Η ΔιαΝΕΟσις διεξάγει το ελληνικό σκέλος του CUPESSE (CUltural Pathways to Economic Self-Sufficiency and Entrepreneurship) ενός μεγάλου ευρωπαϊκού προγράμματος για τη χαρτογράφηση της ανεργίας στην Ευρώπη με τη συμμετοχή 11 κρατών-μελών της Ε.Ε. υπό τον συντονισμό του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης. Στο πλαίσιο του προγράμματος διεξάγονται ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες στους νέους ηλικίας 18-35 ετών σε όλες τις χώρες που συμμετέχουν, αλλά και στους γονείς τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα δημοσιευτούν σε μια σειρά από μελέτες την τριετία 2017-2019. Η διαΝΕΟσις ξεκινά δημοσιεύοντας τα αποτελέσματα της μεγάλης ποσοτικής

Το αίσθημα της αδικίας σε συνδυασμό με την αίσθηση χαμηλότερων προσδοκιών είναι οι προϋποθέσεις για την εξάπλωση της κοινωνικής δυσπιστίας και της απογοήτευσης προς το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα και τους καθιερωμένους θεσμούς (Georgiadiou & Rorig, 2013:331). Όλοι οι συμμετέχοντες πιστεύουν πως η κρίση έχει κάνει πολύ μεγάλη ζημιά στη νέα γενιά. Η διαφορά έγκειται στο ότι οι νέοι συμμετέχοντες θεωρούν υπεύθυνους γι' αυτό κυρίως τις παλιότερες γενιές για τον τρόπο με τον οποίο ψήφισαν, ενώ οι μέσης ηλικίας και άνω ρίχνουν την ευθύνη μόνο στις κυβερνήσεις και φοβούνται μην έρθουν αντιμέτωποι με το πρόβλημα της ανεργίας, διότι γνωρίζουν ότι θα είναι πολύ δύσκολο να αναπληρώσουν την εργασία τους, σ' αντίθεση με έναν νεότερό τους. Αυτό το αίσθημα αδικίας μεταξύ γενεών αντικατοπτρίζεται σαφώς στις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

- «Φυσικά, η πιο αδικημένη από όλες είναι η νέα γενιά, γιατί δεν θα βρει εργασία, θα έχει χειρότερη εκπαίδευση... Και θεωρώ υπεύθυνες γι' αυτό όλες τις προηγούμενες γενιές, συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας στο βαθμό που μας αναλογεί. Δεν έχουμε την ίδια ευθύνη με την γενιά του Πολυτεχνείου, αλλά... έχουμε.» (συστημικός).

- «Η κρίση έχει κάνει πολύ μεγάλη ζημιά στη νέα γενιά. Έχει πλήξει τις προοπτικές της να κάνει οικογένεια, να καλλιεργεί τον εαυτό της. Θεωρώ υπεύθυνο τον κάθε Έλληνα πολίτη, με τον τρόπο τον οποίο ψήφισε και την κάθε εκλεγμένη ελληνική κυβέρνηση για τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε τα θέματα.» (συστημικός).

- «Εγώ στεναχωριέμαι για τη νέα γενιά γιατί ανήκω σε μια γενιά για την οποία υπήρχαν ευκαιρίες, δουλειές, καλές αποδοχές, υπήρχε προοπτική, υπήρχε ελπίδα και έχουμε κάποιες καλές αποδοχές σε εισαγωγικά ώστε να μπορείς να επιβιώσεις. Στεναχωριέμαι για τη νέα γενιά γιατί βλέπω ότι δεν υπάρχει ελπίδα, αυτό είναι το χειρότερο! Και γι' αυτό ευθύνονται οι παλαιότερες γενιές. Οι γονείς μας... μπορεί και εμείς (;) να φταίμε... και οι γονείς μας φταίνε γιατί συντηρούσαν μια κατάσταση και το άφησαν για μετά και αυτό είχε αντίκτυπο στη νέα γενιά.» (ευκαιριακός).

- «Θεωρώ υπεύθυνες τις κυβερνήσεις που πέρασαν για τη νέα γενιά, διότι εξάγουμε επιστήμονες στο εξωτερικό και εισάγουμε εργάτες για συγκομιδή ελιάς, πορτοκάλια, λεμόνια... Αυτό είναι κακό για τη χώρα μας! Θα μείνουμε αύριο χωρίς επιστήμονες εδώ!» (ευκαιριακός).

- «Ας μην το περιορίζουμε μόνο στη νέα γενιά και η μέση ηλικία πλήττεται. Κάποιος σήμερα που θα χάσει την εργασία του στα 40-45 θα είναι πολύ δύσκολο να την αναπληρώσει. Επίσης, μία επόμενη γενιά, η γενιά των συνταξιούχων και αυτή έχει πληγεί. Διότι, έχουν περικοπεί πάρα πολύ οι συντάξεις. Και πολύ φοβούμαι ότι αυτό δεν έχει τέλος, θα συνεχιστεί για πολύ καιρό ακόμα!» (συστημικός).

Κεφάλαιο δεύτερο

Κρίση αντιπροσώπευσης: μορφές πολιτικής συμμετοχής

Όπως υποστηρίζει ο Jan-Werner Müller (2014) ο λαϊκισμός είναι «βαθιά αντιφιλελεύθερος» και έχει ξεκάθαρα «μια αντιδημοκρατική αντίληψη της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας». Επίσης, υπογραμμίζει ότι, είναι «απαραιτήτως εναντίον των φιλελεύθερων ελέγχων και ισορροπιών (“checks and balances”) γιατί εμποδίζουν την έκφραση της γνήσιας λαϊκής θέλησης». Παρά τη μεγάλη απόκλιση των μελετητών του λαϊκισμού, οι περισσότεροι από αυτούς έχουν ένα κοινό σημείο: ότι, δηλαδή, ο λαϊκισμός είναι εγγενώς εχθρικός προς τους μηχανισμούς και τις αξίες που συνδέονται με τον κοινοβουλευτισμό (τους περιορισμούς στη βούληση της πλειοψηφίας, τα θεσμικά αντίβαρα, ακόμη και τα θεμελιώδη δικαιώματα).

Συνεπώς, σε αυτή την ενότητα θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τους λόγους για τους οποίους η επιτυχία του λαϊκισμού μπορεί να συνδεθεί με τις «αθετημένες υποσχέσεις της δημοκρατίας» με τις υποσχέσεις που δεν έχουν ακόμη εκπληρωθεί και που κατά μία έννοια δεν μπορούν να εκπληρωθούν στις κοινωνίες μας. Η κρίσιμη υπόσχεση, για να το θέσουμε απλά, είναι ότι «ο λαός μπορεί να κυβερνά». Οι λαϊκιστές, όμως, μιλούν σαν να μπορούσαν να εκπληρωθούν παρόμοιες υποσχέσεις. Μιλούν και δρουν σαν να μπορούσε ο λαός να διαμορφώσει μια μόνη κρίση, μια μόνη βούληση, και, ως εκ τούτου, μια μόνη αδιαμφισβήτητη εντολή. «Μιλούν και δρουν σαν να είναι ένας ο λαός» (Müller, 2017:124-125).

2.1 Η άνοδος των λαϊκιστικών κινημάτων

Η απογοήτευση με τα παραδοσιακά κόμματα, η έλλειψη πολιτικής και κοινωνικής εμπιστοσύνης, καθώς και η έλλειψη κοινωνικής συνοχής δημιούργησαν τη ζήτηση αντι-κοινοβουλευτικών και εξωθεσμικών πολιτικών στάσεων/θέσεων. Η ενεργός συμμετοχή στην πολιτική μετατοπίστηκε από τα θεσμοθετημένα πολιτικά κόμματα σε αδιαμεσολάβητες, αμεσοδημοκρατικές και μη συμβατικές παρεμβάσεις λαϊκής δράσης και διαμαρτυρίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα από την εμπειρία της ελληνικής κρίσης το 2011 είναι: α) το κίνημα των εξοργισμένων πολιτών, οι Έλληνες «Αγανακτισμένοι» και β) το κίνημα «Δεν πληρώνω» (Georgiadou & Rori, 2013:331).

Μιμούμενοι το ισπανικό κίνημα των Indignados, οι Έλληνες «Αγανακτισμένοι» πολίτες κατέλαβαν την πλατεία Συντάγματος μπροστά από τη Βουλή, καθώς και

άλλες κεντρικές πλατείες των μεγαλύτερων πόλεων για να εκφράσουν την οργή τους όχι μόνο εναντίον της κυβέρνησης αλλά και εναντίον της αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας (Παππάς 2016:152).¹⁴ Χαρακτηρίστηκε ως το πιο μαζικό και διαρκές κίνημα διαμαρτυρίας στην μεταδικτατορική περίοδο και η επιτυχία του σχετίστηκε με την εκτεταμένη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ως εργαλείο κινητοποίησης, διάδοσης και οργάνωσης. Η συμμετοχή των πολιτών στις κινητοποιήσεις ήταν ευρεία και ως προς την κοινωνική της ενσωμάτωση, αφού περιελάμβανε όλα σχεδόν τα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας, από ακροδεξιούς εξτρεμιστές μέχρι αριστερούς ακτιβιστές. Η πάνω πλευρά της πλατείας Συντάγματος κυριαρχούσε από πατριωτικοδεξιά συνθήματα και η κάτω είχε αριστερό άρωμα. Κατά τη διάρκεια των καθημερινών κινητοποιήσεων του κινήματος των «Αγανακτισμένων» διεξάγονταν άτυπες λαϊκές συνελεύσεις, με αιτήματα άμεσης δημοκρατίας, με ψηφίσματα για το πλαίσιο δράσης τους (δημοσίως προσβάσιμα από το διαδίκτυο) και ομιλίες στο πεζοδρόμιο. Στις ομιλίες κυριάρχησαν οι αναλύσεις για το χρέος της χώρας, η κριτική στον καπιταλισμό αλλά και η προοπτική μετάβασης σε εθνικό νόμισμα με την παρουσία πολλών οικονομολόγων (όπως ο Γιάννης Βαρουφάκης) (Georgiadou & Rori, 2013:333-334· Παππάς, 2016:155).

Καθώς περνούσε ο καιρός και οι διαδηλώσεις διογκώνονταν, οι συμμετέχοντες άρχισαν να στήνουν κρεμάλες μπροστά στη Βουλή, απαιτώντας την παραίτηση και την τιμωρία των υπευθύνων της κρίσης. Η ίδια η Βουλή -και η κοινοβουλευτική διαδικασία- έγινε αντικείμενο συνεχών επιθέσεων. Τα πλήθη στην πλατεία Συντάγματος φώναζαν «να καεί» το κτίριο της Βουλής, παρομοιάζοντάς το με «μπουρδέλο» (Παππάς, 2016:158-159). Οι «Αγανακτισμένοι» έχασαν σταδιακά τον αμεσοδημοκρατικό λαϊκό τους χαρακτήρα όταν κάποιοι εκ των συμμετεχόντων άρχισαν να μιλούν έχοντας συγκεκριμένη “γραμμή”, αποσκοπώντας σε ψηφοθηρικά κέρδη. Μέσα από τα σπλάχνα τους όμως, μεγάλωσαν και εξελίχθηκαν δύο κόμματα. Ο ΣΥΡΙΖΑ που ανδρώθηκε και διευρύνθηκε στο κάτω μέρος της πλατείας, και οι ΑΝΕΛ από το πάνω μέρος του Συντάγματος, μπροστά από τη Βουλή. Άνθρωποι που

¹⁴ Βασικά συνθήματα του κινήματος των «Αγανακτισμένων» το 2011 ήταν: «Άμεση δημοκρατία τώρα» - «Εδώ και πολύ καιρό παίρνονται αποφάσεις για εμάς χωρίς εμάς» - «Είμαστε εδώ γιατί γνωρίζουμε ότι οι λύσεις στα προβλήματά μας μπορούν να προέλθουν μόνο από εμάς». Αναλυτικότερα, βλ. <http://www.news247.gr/gnomes/xrhstos-demeths/mia-fora-ki-enan-kairo-htan-oi-aganaktismenoi.6428006.html>; <http://www.kathimerini.gr/732818/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-anodos-kai-h-e3afanish-twn-aganaktismenwn>

μετείχαν στις μέρες των «Αγανακτισμένων», ήταν οι πρώτοι που πίστεψαν στην ελπίδα της "πρώτης φοράς αριστεράς". Ο ΣΥΡΙΖΑ από κόμμα του 4-5% κέρδισε το "ναι" των ψηφοφόρων που αποδοκίμαζαν το παλαιοκομματικό σύστημα με υποσχέσεις για διαγραφή χρεών και σκίσιμο Μνημονίων. Παρόμοιες υποσχέσεις διατυπώνονταν και στην πάνω μεριά της πλατείας.

Ένας “αντισυστημικός” τύπος της έρευνας συμμετείχε σε αυτές τις διαδηλώσεις και περιγράφει το κίνημα ως εξής:

- «Επειδή είχα κατέβει, ήταν πραγματικά κίνημα οργής γι' αυτό και ήταν αυτά τα συνθήματά τους, οι μούτζες, το «να καεί, να καεί το μπουρδέλο η Βουλή», το «να μπούνε όλοι φυλακή»... Ήταν η φούντωση της αγανάκτησης. Είχαν αρχίσει να δημιουργούνται οι πρώτες στρατιές ανέργων και μετά ήρθαν οι μεγάλες περικοπές. Δεν ζητούσαν κάτι. Απλά ζητούσαν να παραιτηθεί η Κυβέρνηση. Τα έβαζαν με τους βουλευτές, φώναζαν «κλέφτες»... Δημιούργησε ένα κλίμα στην κοινωνία γενικά. Εγώ πήγα με φίλους μου που ψήφιζαν διαφορετικά από εμένα και ήταν επίσης αγανακτισμένοι... Όταν το κίνημα αυτό άρχισε να φουντώνει, άρχισε και η καπήλευση, τα γνωστά που γίνονται στην Ελλάδα. Ποιος θα το οικειοποιηθεί δηλαδή. Άρχισαν να ερίζουν, το πού ανήκουν ως ψηφοφόροι αυτοί που κατέβαιναν, ξεφούσκωσε... σταμάτησα να κατεβαίνω εγώ, ο άλφα, ο βήτα... σταματήσαμε να κατεβαίνουμε. Γι' αυτό και κάποια στιγμή ξεφούσκωσε.» (αντισυστημικός).

Η κρίση αντιπροσώπευσε οδήγησε ένα σημαντικό ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας να παρέμβει στην πολιτική διαδικασία αδιαμεσολάβητα, παρακάμπτοντας τους απαξιωμένους πολιτικούς θεσμούς, με οριζόντιες μορφές οργάνωσης, σε πλατείες, γειτονιές κ.λπ. (από λαϊκές συνελεύσεις σε πλατείες μέχρι «πρωτοβουλίες κατοίκων» στις γειτονιές). Τότε έγινε για πρώτη φορά σαφές πως οι διαδηλωτές, με τη βοήθεια των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, στο όνομα μιας δήθεν άμεσης δημοκρατίας, θέλησαν να αποκαταστήσουν την παραγκωνισμένη λαϊκή κυριαρχία με εξωθεσμικούς (εξωκοινοβουλευτικούς) τρόπους συμμετοχής στην πολιτική (Παπάς, 2016:162). Στο σημείο αυτό, αξίζει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων της έρευνας έδειξε μια αρκετά ασαφή εικόνα των αιτημάτων του κινήματος των «Αγανακτισμένων» και σχεδόν οι μισοί από αυτούς εξέφρασαν αρνητικά σχόλια για το ρόλο που έπαιξε τελικά το κίνημα στην εξέλιξη της κατάστασης, ιδίως στο να φέρει στην εξουσία τον ΣΥΡΙΖΑ, καθότι αναγνωρίζουν τη συμβολή του ως “ενορχηστρωτή” της κοινωνικής διαμαρτυρίας.

- «Έπαιξαν απολύτως αρνητικό ρόλο! Εκπροσώπευαν δήθεν τον ελληνικό λαό, που δεν εκπροσωπούνταν όπως έλεγαν στο ελληνικό κοινοβούλιο. Και αμέσως μετά, τι ανήλθε στην ελληνική Βουλή; Μια κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, πολύ σύντομα, μέσα σε 2-3 χρόνια. Πρωτοστατούσαν στις συγκεντρώσεις αυτές. Και η

Χρυσή Αυγή, σαφέστατα! Είναι όλα πολύ άσχημα. Και η κυβέρνηση από τους λαϊκιστές, Ανεξάρτητους Έλληνες, από το ΣΥΡΙΖΑ, που έκανε άλλα πράγματα μετεκλογικά από ότι προεκλογικά, και βέβαια ένα νεοναζιστικό κόμμα, το οποίο συμμετείχε επίσης στις συγκεντρώσεις αυτές.» (συστημικός).

- «Θεωρώ ότι τον μόνο ρόλο που διαδραμάτισε ήταν να βγει ο ΣΥΡΙΖΑ με μεγαλύτερη ευκολία. Κατά τ' άλλα δεν έπαιξε κανένα ρόλο, αν εξαιρέσεις αυτήν την πολιτική εξέλιξη που σηματοδότησε σ' ένα βαθμό. Και γι' αυτό και χάθηκαν οι «Αγανακτισμένοι» όταν ο ΣΥΡΙΖΑ ήρθε πλέον στην εξουσία.» (ευκαιριακός).

- «Ως επί το πλείστον έπαιξε αρνητικό ρόλο, διότι έφερε στην κυβέρνηση τον ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος έκανε μία πολύ μεγάλη ζημιά στην εθνική οικονομία.» (συστημικός).

- «Να σου πω την αλήθεια δεν κατάλαβα τι ακριβώς ζητούσε. Νομίζω ότι στην αρχή είχε μια δυναμική, πραγματικά, αλλά μετά από λίγο και πολύ λίγο σχετικά, έγινε κάτι σαν μόδα, κάτι "πάμε να δούμε τους φίλους μας". Οπότε, όχι, δεν έπαιξε κάποιο ρόλο.» (συστημικός).

- «Καηλεύτηκε από κάποιους συγκεκριμένους, γιατί θυμάμαι πήγαινε και ο Βαρουφάκης και ο Κατρούγκαλος και έκαναν και τα λαϊκά δικαστήρια και δίκάζαν τους πολιτικούς και έριχναν μούτζες στη Βουλή, που είναι λίγο κωμικοτραγικό! Υπάρχει βαθιά συμπλεγματική κατάσταση, γιατί δεν μπορείς να μουτζώνεις στη Βουλή και μετά να πας να ψηφίζεις αυτούς που θα σε εκπροσωπούνε μετά!» (ευκαιριακός).

Την ίδια περίοδο εμφανίστηκε και το κίνημα «Δεν πληρώνω», που ήταν μια κινητοποίηση των πολιτών κατά της λιτότητας και περιελάμβανε τακτικές όπως τον αποκλεισμό των διοδίων στις εθνικές οδούς με σκοπό την ελεύθερη διέλευση των οδηγών, την άρνηση επικύρωσης των εισιτηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς, την άρνηση πληρωμής φόρου ακίνητης περιουσίας, τη νομική υποστήριξη των μελών τους και ούτω καθεξής. Ωστόσο, το ερώτημα παραμένει αν ήταν όντως μια πράξη πολιτικής ανυπακοής ή μια εκ του ασφαλούς "ανταρσία" της μεσαίας τάξης έναντι στα μέτρα λιτότητας, δίχως το ρίσκο αντιμετώπισης των νομικών συνεπειών. Μετά τις εκλογές του 2012, στις οποίες συμμετείχε, η επιρροή του μειώθηκε εμφανώς (Georgiadou & Rori, 2013:334-335· Παππάς, 2016:155).

Με βάση το παράδειγμα του κινήματος «Δεν πληρώνω», θα επικεντρωθούμε σε ένα κεντρικό στοιχείο του δημοκρατικού συστήματος, του κράτους δικαίου, της δεσμευτικής φύσης των δημοκρατικά θεσπισμένων κανόνων και της σχέσης τους με την υπάρχουσα κοινωνική αντίληψη. Στο πλαίσιο αυτό, οι συνεντευξιαζόμενοί μας ερωτήθηκαν αν συμφωνούν ή διαφωνούν με τις τακτικές πολιτικής ανυπακοής που ακολούθησε το εν λόγω κίνημα.¹⁵ Με την ερώτηση αυτή θέλουμε να διερευνήσουμε «την ύπαρξη ή μη αποδοκιμασίας ή της έγκρισης της επιλεγμένης μορφής δράσης, σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες» -δηλ. το «κοινωνικό μάτι»- καθώς επίσης και τις

¹⁵ Βασικό σύνθημα του κινήματος ήταν το «Δεν πληρώνουμε την κρίση τους».

συγκινήσεις που γεννιούνται στους συμμετέχοντες «μέσω της παραβίασης εδραιωμένων κανόνων, η οποία απειλεί τη σταθερότητα και την αίσθηση ελέγχου και σηματοδοτεί μετατροπές στο περιβάλλον» (Ντάβου κ.α., 2015:33·37). Σύμφωνα με τις απαντήσεις, οι πέντε από τους έντεκα, που συμμετείχαν συνολικά στην έρευνα μας, δεν αποδοκίμασαν την δράση του κινήματος «Δεν πληρώνω», γεγονός που δείχνει την έλλειψη ικανότητας των ερωτηθέντων να αναγνωρίζουν και να σέβονται τον δεσμευτικό χαρακτήρα των δημοκρατικά θεσπισμένων κανόνων ως έκφραση της συλλογικής αυτοδιάθεσης (Zeri, 2017):

- «Θεωρώ ότι δεν θα έπρεπε να πληρώνει κανείς για έναν δρόμο ο οποίος δεν είναι έτοιμος. Δηλαδή πολλές φορές κληθήκαμε να πληρώσουμε διόδια για έναν δρόμο ο οποίος θα γινόταν. Αυτό το θεωρώ παράλογο.» (ευκαιριακός).
- «Με τις μεγάλες περικοπές, έστω και τα δέκα λεπτά αύξηση στο εισιτήριο θεωρούνταν πολλά λεφτά. Θεωρήθηκε εμπαιγμός εκ μέρους της κυβέρνησης. Λοιπόν, το κίνημα «Δεν πληρώνω» ήταν ενταγμένο και αυτό στο όλο σύστημα αγανάκτησης.» (αντισυστημικός).
- «Εντάξει, υπάρχουν κι οι δύο απόψεις... Ακόμα και που πάει ο κόσμος στους πλειστηριασμούς και εμποδίζει, εγώ τα βλέπω σωστά όλα αυτά. Γιατί είναι λίγο πριν την καταστροφή. Δεν είμαι αντίθετος!» (αντισυστημικός).
- «Ανάλογα με το τι δεν πλήρωνε ο καθένας...» (ευκαιριακός).
- «Αυτοί μπορεί να ξεκίνησαν ένα ωραίο “δεν πληρώνω”, “δεν κάνω” και αυτά... Φαίνεται εκ του αποτελέσματος ότι δεν έγινε τίποτα. Το βλέπεις. Πάλι υπάρχουν τα διόδια, πάλι πληρώνεις και ανοίγουν συνέχεια πιο πολλά. Δεν γίνεται τίποτα! Είναι κολοσσοί! Και να θέλεις να πας αντίθετα δεν μπορείς! Όταν ο άλλος έχει τα χρήματα αυτή τη στιγμή και συ δεν τα χεις, και να του σπάσεις τις μπάρες και να τα σπάσεις όλα, την άλλη μέρα θα τα ξαναφτιάξει. Είναι τζάμπα ο κόπος! Τελεία και παύλα.» (σκληροπυρηνικός).

Οι υπόλοιποι έξι συνεντευξιζόμενοι (όλοι οι “συστημικοί” και δύο “ευκαιριακοί”) αποδοκίμασαν την παραβίαση των εδραιωμένων, θεσπισμένων κανόνων του κράτους από τους υποστηρικτές του κινήματος. Οι κάτωθι δηλώσεις είναι αντιπροσωπευτικές της στάσης που διατηρούν:

- «Πιστεύω ότι είναι απαράδεκτοι! Δεν έχω τίποτα άλλο να σχολιάσω! Το να πληρώνουμε τους φόρους μας και το να τηρούμε τους κανόνες είναι βασικό συστατικό στοιχείο μιας πολιτισμένης συμπεριφοράς μέσα σε μια κοινωνία.» (συστημικός).
- «Αυτοί οι άνθρωποι παραπλανήθηκαν! Και θεωρώ ότι αν μπορούμε στη λογική ότι κανείς μας δεν πληρώνει, σημαίνει κατάρρευση του κράτους! Άρα λοιπόν, δεν θα πρέπει ο πολίτης να παρασύρεται σε ακραίες μορφές αντίδρασης, διότι ο ίδιος ο πολίτης ναι μεν πρέπει να έχει συμμετοχή, ναι μεν η φωνή του πρέπει ν’ ακούγεται, αλλά ο πολίτης έχει και δικαιώματα, έχει και υποχρεώσεις... Δεν πρέπει ο πολίτης να υποκύπτει εύκολα σε σειρήνες λαϊκίστικες. Πρέπει να έχει την κρίση, εκείνο το ένστικτο, εκείνη τη διαίσθηση που θα του λέει πως ακριβώς πρέπει να κινηθεί. Η λαϊκή συμμετοχή είναι απαραίτητη. Η αντίδραση είναι απαραίτητη. Αλλά παντού υπάρχουν και όρια.» (συστημικός).

Ο λαϊκισμός δεν μπορεί ποτέ να συνδυαστεί με το δημοκρατικό κράτος δικαίου. Σε μια δημοκρατική κοινωνία, κεντρικό στοιχείο που ανήκει στην ταυτότητα του δημοκρατικού συστήματος συνολικά, είναι η ισχύς των κανόνων για όλη την κοινωνία, η καθολικότητά τους. Η ενότητα μιας κοινωνίας, αναγκαία προϋπόθεση για μια δημοκρατική κοινωνία, πετυχαίνεται μόνον με τη δεσμευτική φύση του νόμου που έχει ψηφισθεί από το δημοκρατικά εκλεγμένο κοινοβούλιο, δηλαδή με την καθολική αναγκαστική εφαρμογή του για την εκπλήρωση των στόχων των πολιτών ως συλλογικότητας. Ο ρόλος του δημοκρατικού κράτους δικαίου είναι να διασφαλίζει την ορθολογικότητα, τη συνοχή και την καθολικότητα των κανόνων του συλλογικού σχηματισμού τάξης. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει μια αντίληψη των δημοκρατικών κανόνων ως πρακτικών κανόνων οργάνωσης και αναγκαίου συμβιβασμού προς όφελος της διατήρησης της κοινωνικής συνεργασίας. Η σύμφωνα με τη δημοκρατική αρχή καθολικότητα των νόμων σημαίνει την ικανότητα των ατόμων να υπερβαίνουν τα άμεσα συμφέροντά τους, προς όφελος των θεσμών που δρουν μακροπρόθεσμα (Zeri, 2017).

2.2 Η αντίληψη της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας

Αναμφίβολα, συστατικό στοιχείο της σαγήνης του λαϊκισμού είναι το γεγονός ότι οι εκπρόσωποί του μιλούν σαν να μπορούσε ο λαός να πάρει αποκλειστικά στα χέρια του τη μοίρα του, μέσω της ανάδειξης των σωστών αντιπροσώπων. Τουλάχιστον θεωρητικά, υποστηρίζουν ότι «ο λαός ως όλον» όχι μόνο έχει μια κοινή και συνεκτική βούληση (δηλ. μπορεί να μιλήσει με μία φωνή), αλλά μπορεί, επίσης, και να κυβερνά με τη έννοια ότι οι σωστοί αντιπρόσωποι μπορούν να εκτελέσουν ό,τι ο λαός έχει ζητήσει με τη μορφή μιας «επιτακτικής εντολής». Αντιθέτως, «η ελεύθερη εντολή» προϋποθέτει ότι οι πολιτικοί βασίζονται στη δική τους κρίση και συνεπώς μεταφέρει στους αντιπροσώπους το βάρος να δικαιολογήσουν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποίησαν την πολιτική τους κρίση, όταν πλησιάζει η ώρα των εκλογών, δηλαδή η ώρα της λογοδοσίας. Οι λαϊκιστές αρέσκονται να λένε ότι η ελεύθερη εντολή είναι κάπως αντιδημοκρατική. Όμως, ισχύει το αντίθετο και δεν είναι τυχαίο ότι τα δημοκρατικά συντάγματα, όταν αποσαφηνίζουν τον ρόλο των αντιπροσώπων, κλίνουν υπέρ της ελεύθερης και όχι της επιτακτικής εντολής (Müller, 2017:59-60, 124-125).

Σε μία ακραία ίσως θέση, η εικόνα που έχει ο “σκληροπυρηνικός” τύπος για το ρόλο της κυβέρνησης -κατ’ επέκταση και του κοινοβουλίου- σε σχέση με τους πολίτες είναι ότι πάντοτε η λαϊκή εντολή είναι επιτακτική και οποιαδήποτε παρέκκλιση από αυτή συνιστά διαφθορά από πλευράς των εκλεγμένων αντιπροσώπων:

- «Εγώ πιστεύω ότι όποιος ανεβαίνει επάνω και καταλήγει να κάνει αντίθετα από αυτά που έχει ψηφιστεί είναι διεφθαρμένος. Έχει διαφθαρεί, τέλος. Από τη στιγμή που έχεις πει το πρόγραμμά σου και κάνεις αντίθετα, είσαι διεφθαρμένος, τελείωσε. Δεν υπάρχει περίπτωση να μη διαφθαρείς στην πολιτική! Δεν υπάρχει περίπτωση!» (σκληροπυρηνικός).

Δεδομένης της ανωτέρω άποψης, πρέπει να καταστεί σαφές ότι δύο από τις μείζονες διαφορές μεταξύ δημοκρατίας και λαϊκισμού είναι ότι: *«Στη δημοκρατία διαμορφώνουμε πλειοψηφίες και τους εμπιστευόμαστε την εξουσία δίνοντας εντολή σε αντιπροσώπους. Οι τελευταίοι ίσως τελικά συμμορφωθούν με ό,τι η πλειοψηφία προσδοκά ή και επιθυμεί, ίσως όμως και όχι. Ο λαϊκισμός, αντιθέτως, υπαινίσσεται ότι δεν μπορεί να αμφισβητηθεί καμία από τις δράσεις μιας λαϊκιστικής κυβέρνησης, γιατί έτσι ακριβώς τις θέλησε “ο λαός”. Η δημοκρατία θεωρεί ότι αποφάσεις που έχουν ληφθεί με την τήρηση των δημοκρατικών διαδικασιών δεν είναι “ηθικές” κατά τρόπο που κάθε εναντίωση σε αυτές πρέπει να θεωρηθεί ανήθικη· ο λαϊκισμός προτάσσει μια καθαρά ηθική απόφαση, ακόμη και υπό συνθήκες βαθιάς διαφωνίας γύρω από την ηθική (και την πολιτική).» (Müller, 2017:126).*

Κάποτε τα κόμματα έπαιζαν τον ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ μιας πλουραλιστικής κοινωνίας και ενός πολιτικού συστήματος το οποίο, αργά ή γρήγορα, θα έπρεπε να καταλήξει σε επίσημες αποφάσεις, οι οποίες δεν θα ήταν όμως αρεστές σε όλους. Ήταν αναγκαίο ακόμη και οι “ηττημένοι” να συναινέσουν σε αυτές, αφού γνώριζαν ότι η δημοκρατία είναι ένα σύστημα στο οποίο μπορεί να χάσεις, αλλά γνωρίζεις, επίσης, και ότι δεν θα χάνεις για πάντα. Τα κόμματα βρίσκονταν στην κυβέρνηση και στη νόμιμη αντιπολίτευση. Ο ρόλος τους δεν ήταν να διεκδικούν την αντιπροσώπευση του λαού ως όλον. Αντ’ αυτού, πρότειναν εκδοχές της έννοιας του λαού και το πιο σημαντικό αναγνώριζαν και την άλλη πλευρά ως νόμιμη. Με δυο λόγια, τα κόμματα αντιπροσώπευαν τη διαφορετικότητα, τα κομματικά συστήματα συμβόλιζαν την ενότητα. Στις μέρες μας, δεν εκπληρώνουν πλέον την αντίστοιχη αποστολή τους. Η αποσύνθεση των κομμάτων και συστημάτων κομμάτων δεν

αποτελεί μια αμελητέα εμπειρική λεπτομέρεια, αφού όπου αυτά κατέρρευσαν, ο λαϊκισμός απεδείχθη ισχυρός (Müller, 2017:127-128).

Η γενική αποστροφή για τα κόμματα και τους πολιτικούς εκφράζεται μαζικά από όλους τους τύπους των συνεντευξιαζόμενων. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα, στα οποία το “σύστημα” και οι ελίτ καταγγέλλονται ως ανάξιες, στερούμενες πολιτικής αρετής, ιδιοτελείς και διεφθαρμένες:

- «Αν τους πιάσεις έναν έναν, ο καθένας κάπου βρίσκεται μέσα. Πάρε το σκάνδαλο της Siemens. Έχουν βρεθεί μπλεγμένοι τόσοι πολιτικοί... Πάρε το σκάνδαλο τώρα της Novartis. Το σκάνδαλο με τα υποβρύχια. Ήταν όλο το ΚΥΣΕΑ! Αυτά που ο Τσοχατζόπουλος αγόραζε τότε περνούσαν μέσα από το ΚΥΣΕΑ. Αυτοί πώς τα ενέκριναν!... Μπορεί να βγήκε ένας μπροστά αλλά να φταίνε και οι υπόλοιποι! Πέραν από τον Τσοχατζόπουλο κανένα άλλο σκάνδαλο δεν διαλευκάνθηκε ποτέ εντελώς για να ξέρουμε.» (αντισυστημικός).

- «Το σύνολο των πολιτικών σχηματισμών χρηματοδοτούνται από κάποιους οι οποίοι έχουν κάποια οικονομικά συμφέροντα. Οπότε, εκ των πραγμάτων, αυτοί είναι μέρος κάποιας διεφθαρμένης ελίτ.» (ευκαιριακός).

- «Το πιστεύω απόλυτα! Όλο σχεδόν το σύστημα είναι μια ανακύκλωση προσώπων που ακόμα και αν θεωρούμε πρόσκαιρα ότι κάποιος πρόσωπο είναι καινούργιο, μετά από λίγο μπαίνει σε αυτό τον κύκλο. Τα κόμματα έτσι όπως λειτουργούν στη χώρα μας, ναι, είναι μια ελίτ. Και αυτό είναι μεγάλο πρόβλημα. Δεν έχουμε οικονομικό πρόβλημα κατά τη γνώμη μου, η κρίση μας είναι πολύ βαθύτερη. Είναι κρίση θεσμών. Είναι κρίση αξιών. Και αυτό έχει να κάνει και με τα κόμματα.» (συστημικός).

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι δύο συνομιλητές μας εξέφρασαν με κυνισμό πως τα παλαιά κόμματα εξουσίας αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ στη χώρα μας, τα οποία την οδήγησαν στη χρεοκοπία.

- «Υπάρχει μέρος της πολιτικής ελίτ που είναι διεφθαρμένο, όπως το παλιό ΠΑΣΟΚ, το οποίο έχει μετατοπιστεί στον ΣΥΡΙΖΑ... Μέλη του παλιού ΠΑΣΟΚ!... Ανήκουν στη διεφθαρμένη ελίτ, ναι.» (συστημικός).

- «Το παλιό κομματικό σύστημα αποτελεί μέρος της παλιάς διεφθαρμένης ελίτ, που είχε την ευθύνη για το ότι η χώρα οδηγήθηκε στη χρεοκοπία. Το κόμμα που εγώ θα ψηφίσω ανήκει στην παλιά διεφθαρμένη ελίτ και θεωρώ ότι είναι οι καλύτεροι μεταξύ των επιλογών που έχω.» (συστημικός).

Οι λαϊκιστές δεν είναι απλώς αντισυστημικοί και αντιελιτιστές (όταν βρίσκονται στην αντιπολίτευση). Περισσότερο, το πλέον κρίσιμο χαρακτηριστικό τους, είναι ο «αντιπλουραλισμός». Αυτή είναι και η βασική αρχή του λαϊκισμού: «να διακηρύσσει ότι μόνο ένα μέρος του λαού είναι ο λαός» (Müller, 2017:44). Επίσης, ισχυρίζονται πάντα ότι «οι ίδιοι και μόνον οι ίδιοι εκπροσωπούν τον λαό» ή αυτό που οι λαϊκιστές ονομάζουν συχνά «τον πραγματικό λαό» ή «τη σιωπηλή πλειοψηφία». Αυτό το μονοπώλιο εκπροσώπησης είναι πάντοτε ξεκάθαρα «ηθικό». Όταν θέτουν

υποψηφιότητα για κάποιο αξίωμα, οι λαϊκιστές εμφανίζουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους ως μέρος της ανήθικης, διεφθαρμένης ελίτ· όταν βρίσκονται στην εξουσία, αρνούνται να αναγνωρίσουν ως νόμιμη οποιαδήποτε αντιπολίτευση. Αυτή η λογική υπονοεί, επίσης, ότι όποιος δεν στηρίζει τους λαϊκιστές δεν αποτελεί οργανικό και γνήσιο μέρος του λαού, ο οποίος είναι εξ ορισμού δίκαιος και ηθικά ανεπίληπτος.¹⁶ Για τους λαϊκιστές αυτός ο ισχυρισμός λειτουργεί ως εξής: όποιος περισσεύει, όποιος είναι εκτός των υποστηρικτών τους, μπορεί να αποκλειστεί ως ανήθικος και σε κάθε περίπτωση δεν ανήκει στο σώμα του λαού. Είναι, ίσως, ένας άλλος τρόπος να πούμε ότι *«ο λαϊκισμός ήταν και είναι μια μορφή πολιτικών της ταυτότητας»*. Αυτό που συνεπάγεται η πρόσληψη του λαϊκισμού ως μορφή πολιτικών της ταυτότητας *«με έμφαση στον αποκλεισμό»* είναι ότι τείνει να αποτελεί κίνδυνο για τη δημοκρατία. Και τούτο διότι η δημοκρατία προϋποθέτει τον πλουραλισμό, όπως και την παραδοχή της ανάγκης ανεύρεσης δίκαιων όρων για να συμβιώνουμε ως ελεύθεροι, ίσοι αλλά και απαραμείωτα διαφορετικοί πολίτες. Η ιδέα του μοναδικού, ομοιογενούς, αυθεντικού λαού είναι μια επικίνδυνη χίμαιρα, διότι οι λαϊκιστές δεν αρκούνται να υποδαυλίζουν τη σύγκρουση και να ενθαρρύνουν την πόλωση, αλλά αντιμετωπίζουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους ως “εχθρούς του λαού” και επιδιώκουν τον ολικό αποκλεισμό τους από τη δημόσια ζωή.¹⁷ Η βασική αξίωση του λαϊκισμού είναι, επομένως, μια *«ηθικολογική μορφή αντιπλουραλισμού»*. Πολιτικοί που δεν συμμερίζονται αυτόν τον ισχυρισμό απλώς δεν είναι λαϊκιστές (Müller, 2017:15-17·42).

Αυτή η λαϊκιστική ρητορική έχει ολέθριες συνέπειες για την αντίληψη των πολιτών σχετικά με τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς της δημοκρατίας. Επί παραδείγματι, η εικόνα που έχουν διαμορφώσει οι “αντισυστημικοί” και “ευκαιριακοί” τύποι συνοψίζεται στο ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει και ο Müller (2017:69) *«ένα κόμμα είναι μόνο ένα μέρος του λαού, ενώ οι λαϊκιστές δεν σταματάνε να επαναλαμβάνουν ότι αντιπροσωπεύουν το σύνολο»*. Αντιπροσωπευτικές είναι οι παρακάτω δηλώσεις τους:

- *«Θεωρώ πως κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά το λαό. Πραγματικά, δεν μπορώ να δω κάποιον που μπορεί να με σώσει!» (αντισυστημικός).*

¹⁶ Με απλά λόγια οι λαϊκιστές δεν λένε: “Είμαστε το 99%”, αντίθετα, υπονοούν: “Είμαστε το 100%”. Ο Nigel Farage όταν γιόρταζε την ψήφο υπέρ του Brexit δήλωσε χαρακτηριστικά «ήταν μια νίκη για τον αληθινό λαό». Προφανώς το 48% που ήθελε να μείνει στην ΕΕ δεν ήταν αρκετά αληθινό· δεν θα μπορούσε να είναι μέρος του αυθεντικού βρετανικού λαού.

¹⁷ Όπως το έθεσε κάποτε ο φιλόσοφος Jürgen Habermas, ο «Λαός» δεν μπορεί να υπάρχει παρά μόνο στον πληθυντικό αριθμό.

- «Δεν ξέρω τι είδους εκπρόσωπο ακριβώς ψάχνει ο λαός!... Οπότε, υπό αυτήν την έννοια, δεν ξέρω αν εκφράζει τον λαό το κόμμα που εγώ ψηφίζω.», «Φέρει τεράστιο μερίδιο ευθύνης για την κρίση και ο κόσμος... Το σύνολο του κόσμου κάποιες φορές λαμβάνει λανθασμένες πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες στο σύνολό τους μας έχουν οδηγήσει εδώ που βρισκόμαστε.» (ευκαιριακός).

Σε συνέχεια της προηγούμενης, διαστρεβλωμένης άποψης του “ευκαιριακού” τύπου σχετικά με την εκπροσώπηση του λαού από τα κόμματα, και της επικριτικής του διάθεσης απέναντι στους συμπολίτες του που σκέπτονται πολιτικά με διαφορετικό τρόπο από τον ίδιο, αξίζει να αντιπαρατεθεί η ανάλυση του Müller (2017:115-118) αναφορικά με την «αλυσίδα αξιώσεων για περισσότερη συμπερίληψη» που πρέπει να εμπεριέχει το πολιτικό ιδεώδες της δημοκρατίας: «Μια δημοκρατία που λειτουργεί εύρυθμα πρέπει να είναι έτσι σχεδιασμένη ώστε να πολλαπλασιάζει, και τελικά να δοκιμάζει εμπειρικά, τις αξιώσεις στην αντιπροσώπευση. Η δημοκρατία δίνει τη δυνατότητα να ανοίγουμε εκ νέου ή, ακόμη, και να θέτουμε με νέους όρους τη συζήτηση για τον λαό. Πολίτες που δεν πέρασε ποτέ από το μυαλό τους ότι έχουν κάτι κοινό με άλλους συμπολίτες τους είναι δυνατόν να ανταποκριθούν σε μια ανύποπτη έκκληση αντιπροσώπευσης και να δουν διαμιάς τον εαυτό τους ως συλλογικό υποκείμενο».

Τουναντίον, οι “συστημικοί” πιστεύουν πως τον λαό τον εκπροσωπούν πολλά ή όλα τα κόμματα στη Βουλή, ότι «κανένα κόμμα σίγουρα δεν εκπροσωπεί τον λαό όλο, γι’ αυτό καλό είναι να είναι όσο το δυνατόν πιο πολλά» και πως η αντίθετη άποψη είναι στοιχείο της δημοκρατίας, αρκεί να μην εκφράζεται με βίαιες μορφές αντίδρασης που προσβάλλουν τους πολίτες που ψηφίζουν ή πρεσβεύουν κάτι διαφορετικό.

Ο δε “σκληροπυρηνικός” τύπος μιλάει με απέχθεια για τα κόμματα και το πολιτικό προσωπικό συλλήβδην και αφήνει υπόνοιες για πολιτικές παρεμβάσεις προς “αποκατάσταση” της λαϊκής κυριαρχίας.

- «Δεν υπάρχει το τέλειο! Εγώ πιστεύω ότι θέλει αλλαγή του κόσμου. Ο κόσμος πρέπει να κάνει κίνηση. Να γίνει πιο ευσυνείδητος, να δουλέψει... Ο λαός είναι. Δεν είναι τα κόμματα. Είναι θέμα πολίτη, κατάλαβες; Δεν είναι θέμα ο πολιτικός. Ο πολιτικός... τι θα σε σώσει; Δεν σε σώζει. Εσύ πρέπει να σωθείς μόνος σου.», «Εμείς είμαστε η βάση όλου αυτού του οικοδομήματος. Ο λαός είναι ο κυρίαρχος, άρα εσύ κάνεις τα λάθη! Δεν τα κάνει ο κάθε Τσίπρας ή ο κάθε Μητσοτάκης! Αυτοί δεν ανοίγουν την πόρτα και μπαίνουν επάνω! Κάποιος τους βάζει εκεί! Το θέμα είναι ποιος τον ψηφίζει! Άρα; Οι πολίτες!... Όλα ξεκινάν από εμάς, τέλος!» (σκληροπυρηνικός).

Σε αντίθεση με ότι πιστεύουν οι οπαδοί τους, οι λαϊκιστές δεν επιδιώκουν μια ανοικτή διαδικασία διαβούλευσης μεταξύ των πολιτών. Ενώ μπορεί να φαίνεται ότι ασπάζονται μια έννοια της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης της *«λαϊκής βούλησης»*, στην πραγματικότητα οι λαϊκιστές βασίζονται σε μια *«συμβολική αντιπροσώπευση του “αληθινού λαού”*». Γι’ αυτούς ο λαός είναι μια *«φανταστική οντότητα εκτός των υπάρχουσών δημοκρατικών διαδικασιών, ένα ομοιογενές και ηθικά ενιαίο σώμα, του οποίου η υποτιθέμενη βούληση μπορεί να αντιταχθεί στα αποτελέσματα των εκλογών που διεξάγουν οι δημοκρατίες»*. Όσο βρίσκονται στην αντιπολίτευση, οι λαϊκιστές αναφέρονται συνεχώς σε μια *«σιωπηλή πλειοψηφία»*, σε έναν *«μη θεσμισμένο λαό που βρίσκεται κάπου εκεί έξω»*, σε δομική αντίθεση με τους αξιωματούχους που μολονότι έλαβαν την εντολή μέσω της εκλογικής αναμέτρησης δεν εκπροσωπούν την πραγματική λαϊκή βούληση (Müller, 2017:52-53).

Στο σημείο αυτό πρέπει να καταστεί σαφές ότι *«δεν εναντιώνονται στην ιδέα της αντιπροσώπευσης αυτής καθ’ εαυτήν»*: για να το πούμε αλλιώς, αποδεικνύονται περισσότερο πρόθυμοι να στηρίζουν *«μια συγκεκριμένη εκδοχή της αντιπροσώπευσης»* όπου απλώς επιμένουν ότι *«μόνο οι ίδιοι είναι οι νόμιμοι αντιπρόσωποι»*. Ήτοι, οι λαϊκιστές δεν είναι αντίθετοι στην αρχή της αντιπροσώπευσης όσο είναι οι ίδιοι οι αντιπρόσωποι: στην ίδια λογική, τα πάνε καλά με τις ελίτ όσο είναι οι ίδιοι οι ελίτ που οδηγούν τον λαό (Müller, 2017:58-159). Τι πρεσβεύουν συνήθως; Ότι υπάρχει ένα και μόνο κοινό καλό, το οποίο ο λαός είναι σε θέση και να διακρίνει και να επιλέξει, και ότι ένας πολιτικός ή ένα κόμμα μπορεί πέραν πάσης αμφιβολίας να το εφαρμόσει ως πολιτική. Η έμφαση σε ένα μοναδικό κοινό καλό, το οποίο γίνεται εύκολα αντιληπτό με την κοινή λογική και είναι πρόσφορο να αρθρωθεί ως ενιαία ορθή πολιτική, η οποία μπορεί με τη σειρά της να αποτελέσει αντικείμενο συλλογικής βούλησης, εξηγεί εν πολλοίς γιατί ο λαϊκισμός συνδέεται τόσο συχνά με την υπεραπλούστευση των προκλήσεων στο πολιτικό πεδίο (Müller, 2017:50).

Ένας “αντισυστημικός” τύπος, διατυπώνοντας την γνώμη του σχετικά με όσους ψηφίζουν άλλο κόμμα από το δικό του αναφέρει τα εξής:

- *«όλα αυτά που έταξε η κυβέρνηση, το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ πριν τις εκλογές, φαίνονταν ότι δεν μπορούν να υλοποιηθούν όλα. Γιατί αν μπορούσαν να υλοποιηθούν, θα τα είχαν υλοποιήσει και οι προηγούμενες κυβερνήσεις! Αυτοί οι άνθρωποι που πίστεψαν ότι θα έρθει η ανάπτυξη στην Ελλάδα, για μένα είναι άσχετοι, είναι ανίδεοι και αμόρφωτοι!»* (αντισυστημικός).

Είναι σαφές ότι ο αντιπλουραλισμός του μεταφράζεται σε αποκλεισμούς όχι μόνο στο κομματικό επίπεδο –“οι πολιτικοί διαφωνούντες είναι προβληματικοί”- αλλά και στο επίπεδο των πολιτών, αμφισβητώντας την ιδιότητά τους ως “σωστών” μελών της πολιτικής κοινότητας, εφόσον ο ίδιος εξισώνει τη σωστή πολιτική με αυτό που μπορεί να διακρίνει εύκολα η κοινή λογική.

Για τους λαϊκιστές όλα τα πολιτικά θέματα ηθικοποιούνται αμέσως. Δεν υπάρχει η έννοια της νόμιμης διαφωνίας σχετικά με πολιτικές και, στο τέλος, σχετικά με αξίες. Η ηθικολογική σύλληψη της πολιτικής βασίζεται σαφώς σε κριτήρια διάκρισης μεταξύ του ηθικού και του ανήθικου, του αγνού και του διεφθαρμένου, των ανθρώπων που “μετράνε” και εκείνων που “δεν έχουν καμιά σημασία” (Müller, 2017:48). Ειδικά στην Ελλάδα, με το ξέσπασμα της κρίσης, το φαινόμενο της πόλωσης των ομάδων κατέλαβε σημαντική θέση στην ευρύτερη πλαισίωση του λαϊκισμού. Όπως υποστηρίζει ο Sunstein (2009:32-33), για εκείνους οι οποίοι υπόκεινται στην πόλωση, αυτή μοιάζει απόλυτα λογική. Οι αρχικές τους πεποιθήσεις δείχνουν απλώς να επιβεβαιώνονται και θεωρούν ότι η μετακίνησή τους προς πιο ακραίες κατευθύνσεις είναι απόλυτα δικαιολογημένη και ορθολογική, καθώς ανταποκρίνεται σε αυτά που ακούνε και μαθαίνουν μέσα στην ομάδα τους. Όμως, ο Sunstein, εντοπίζει δυο “ψεγάδια” σε αυτήν την άποψη: Πρώτον, όταν τα άτομα κινούνται για να είναι αρεστά ή για να διατηρήσουν την υπόληψή τους, και όχι λόγω των πληροφοριών ή της καλής επιχειρηματολογίας, η μετατόπισή τους δεν μπορεί να χαρακτηριστεί λογική. Δεύτερον, τα άτομα συχνά φαίνεται να μην αντιλαμβάνονται ότι η ομάδα με την οποία αλληλεπιδρούν μεροληπτεί προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση και έτσι αποτυγχάνουν να προσαρμόσουν τη θέση τους ανάλογα. Αυτός είναι και ένας βασικός παράγοντας που επιτρέπει στην πόλωση να λάβει χώρα.

Ως προς το σημείο αυτό, κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας με τον “σκληροπυρηνικό” τύπο φάνηκε να επιβεβαιώνεται η παραπάνω θεωρητική σκέψη. Συγκεκριμένα, μας περιέγραψε αξίες και στάσεις της δικής του νοοτροπίας που διαπνέονται από έλλειψη διάθεσης διαλόγου και συνεννόησης μεταξύ δύο διαφορετικών ατόμων/πλευρών.

- «Αν δεις ότι ο άνθρωπος αυτός είναι σταθερά στην άποψη “να μείνουμε στην Ευρώπη”, “καλά είμαστε και έτσι”, αν παίρνει 2.000 και του κόψανε 200 ευρώ, ας πούμε, και παίρνει 1.800, δεν μπορείς να συνεννοηθείς. Δηλαδή έχει να κάνει και με το δικό σου προς το ζην. Δηλαδή όταν θα παίρνω εγώ 1.000 και αυτός 2.000 ή 3.000 δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε. Δηλαδή θα πρέπει να βρεις έναν άνθρωπο, έναν πολίτη, που είναι της ίδιας κατηγορίας. Δηλαδή, όταν ο άλλος

είναι δημόσιος υπάλληλος και ο άλλος δεν έχει να φάει, πώς θα συνεννοηθούμε; Δεν μπορεί να ακούσει ο ένας τον άλλον. Ο καθένας θα λέει τα δικά του. Είναι σαν να λες στον Ολυμπιακό να γίνει Παναθηναϊκός. Δεν γίνεται να αλλάξει. Θα είναι συνέχεια Ολυμπιακός. Δηλαδή ο διάλογος θα σταματήσει μέχρι ένα σημείο. Δηλαδή, ναι θα συζητήσουμε, μετά τι να συζητάμε; Σίγουρα πρέπει να έχεις επιχειρήματα, αλλά αν μου πει κάποιος για το ΠΑΣΟΚ και τη Ν.Δ., που έχουν κυβερνήσει τη χώρα και τη καταστρέψανε, ότι είναι καλοί, δεν μπορούμε να συζητήσουμε! Έτσι δεν είναι; Τι να συζητάμε; Δηλαδή να έχεις κατακλέψει μία χώρα 40 χρόνια, ε τι να συζητήσουμε!» (σκληροπυρηνικός).

Επιπλέον, οι παραπάνω απόψεις είναι και πάλι σύμφωνες με την θεωρητική σκέψη του Sunstein (2009:42) πως, εάν τα άτομα μιας ομάδας πιστεύουν ότι έχουν κοινή ταυτότητα και υψηλό βαθμό αλληλεγγύης, τότε είναι πολύ πιθανό να υπάρξει αυξημένη πόλωση. Ένας λόγος είναι ότι αν οι άνθρωποι αισθάνονται ενωμένοι με κάποιο παράγοντα (οικογένεια, πολιτικές πεποιθήσεις), η διαφωνία θα περιοριστεί. Εάν τα άτομα μιας ομάδας τείνουν να αντιλαμβάνονται τα άλλα ως φιλικά, αρεστά και παρόμοια με αυτά, τότε είναι πιθανό να οδηγηθούν προς ακραίες θέσεις. Η ύπαρξη τέτοιων δεσμών μειώνει την ποικιλία των διαθέσιμων επιχειρημάτων. Αντίθετα, οι ομάδες που χαρακτηρίζονται από πολυφωνία συνήθως κινούνται προς το κέντρο.

Συχνά οι λαϊκιστές προσλαμβάνουν την πολιτική ηθικολογία με όρους εργασίας και διαφθοράς. Αντιδιαστέλλουν τον αθώο -σκληρά εργαζόμενο- λαό σε μια διεφθαρμένη ελίτ που δεν εργάζεται στ' αλήθεια, εκτός αν πρόκειται να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα (Müller, 2017:46). Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το χαρακτηριστικό του λαϊκισμού, στο ίδιο μοτίβο σκέψης ένας "ευκαιριακός" τύπος απέρριψε, με όρους εργασίας και διαφθοράς, κόμματα και πολιτικούς στο σύνολό τους.

- «Πιστεύω ότι είναι διεφθαρμένα τα κόμματα από χρόνια. Στο σύνολό τους! Κοιτάζουν μόνο για την πάρτη τους και δεν ενδιαφέρονται για το λαό! Αποτέλεσμα, έφτιαξαν και διαμόρφωσαν και τον λαό, όπως ήθελαν αυτοί. Αντί να διαμορφώσουν τον λαό να εργάζεται, να προσφέρει... τον διαμόρφωσαν... κλέβανε οι πολιτικοί, να κλέβουνε και οι πολίτες. Όχι όλοι τους, αλλά σε μεγάλο αριθμό.» (ευκαιριακός).

Λέγεται συχνά ότι οι λαϊκιστές είναι ανυπόμονοι με τις διαδικασίες, αλλά ακόμη και αντίθετοι με τους θεσμούς αυτούς καθ' εαυτούς, προτιμώντας μια άμεση αδιαμεσολάβητη σχέση μεταξύ του ηγέτη και του λαού. Η μομφή ότι οι λαϊκιστές δεν συμπαθούν την αντιπροσώπευση και προσβλέπουν, αντίθετα, στην άμεση δημοκρατία, βρίσκει την πιο απτή μορφή της στα δημοψηφίσματα, τα οποία συχνά

ζητούν. Εξ ου και η εντύπωση ότι ο λαϊκισμός, παρά κάποιες σοβαρές ατέλειές του, μπορεί υπό ορισμένες συνθήκες να λειτουργήσει και ως «διορθωτικό μέτρο» για μια φιλελεύθερη δημοκρατία που έχει απομακρυνθεί αρκετά από τους πολίτες. Ωστόσο, όπως αναφέρει και ο Müller (2016·2017) οι λαϊκιστές δεν έχουν κανένα ενδιαφέρον να μεταβούν από την αντιπροσωπευτική στην άμεση δημοκρατία· το μόνο που πιστεύουν είναι ότι “εμείς” (ο λαός) έχουμε λάθος αντιπροσώπους, εκτός και αν οι ίδιοι αναλάβουν την εξουσία. Κατ’ επέκταση, τα δημοψηφίσματα γι’ αυτούς δεν στοχεύουν στην εγκαθίδρυση μιας ανοιχτής διαδικασίας λήψης αποφάσεων από τους ενεργούς πολίτες. Δεν θέλουν ο λαός να συμμετέχει αδιάλειπτα στην πολιτική. Αντίθετα, θέλουν απλώς να επιβεβαιώσουν θεσμικά ό,τι ήδη έχουν προκαθορίσει ως βούληση του αληθινού λαού.

Στο ελληνικό παράδειγμα, το δημοψήφισμα αποτελεί ακόμη έναν δείκτη της αποτυχίας του κράτους να διαχειριστεί την κρίση και να εφαρμόσει λύσεις βασισμένες σε δημοκρατικές πρακτικές. Η χρονική στιγμή του δημοψηφίσματος, το ίδιο το ψηφοδέλτιο και το ερώτημα που τέθηκε, όλα αυτά μαζί παρέκαμπταν τους διεθνείς κανόνες. Οι πολίτες υποχρεώθηκαν να απαντήσουν σε μια περίπλοκη ερώτηση σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ η κυβέρνηση υποστήριξε ανοιχτά το στρατόπεδο «Όχι». Η πιο σημαντική επίπτωση του δημοψηφίσματος ήταν η περαιτέρω πόλωση μιας ήδη βαθιά διαιρεμένης κοινωνίας (Halikiouroulou & Vasilopoulou, 2015).

Συγκεκριμένα, το αδιέξοδο μεταξύ των ελληνικών αρχών και των διεθνών πιστωτών οδήγησε την κυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα στην επίμαχη απόφαση, στις 27 Ιουνίου 2015, να διεξάγει δημοψήφισμα, μια εβδομάδα αργότερα, ζητώντας την αποδοχή ή την απόρριψη της πρότασης του σχεδίου συμφωνίας των τριών θεσμών (ΕΕ/ΕΚΤ/ΔΝΤ). Αυτό ήταν το όγδοο δημοψήφισμα που διεξήχθη στην Ελλάδα από το 1920 (το τελευταίο που έλαβε χώρα ήταν το Δεκέμβριο του 1974) αλλά δεν έμοιαζε με τα προηγούμενα δημοψηφίσματα, τα οποία αφορούσαν το πολίτευμα της χώρας (Βασιλευομένης ή Αβασίλευτης Δημοκρατίας). Η ανακοίνωση του δημοψηφίσματος προκάλεσε διάφορες αντιδράσεις εντός και εκτός της χώρας. Η συνταγματικότητά του αμφισβητήθηκε από τα κόμματα της αντιπολίτευσης και ιδιαίτερα από τον πρώην ηγέτη του ΠΑΣΟΚ, Ευάγγελο Βενιζέλο, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι το Σύνταγμα δεν επιτρέπει δημοψηφίσματα για δημοσιονομικά θέματα. Το επιχείρημα της κυβέρνησης ήταν ότι η νομιμότητα του δημοψηφίσματος δεν τίθετο υπό αμφισβήτηση δεδομένου ότι εμπίπτει στη συνταγματικά έγκυρη

κατηγορία των «κρίσιμων εθνικών θεμάτων». Ένα δεύτερο σημείο διαμάχης ήταν ο γενικός σκοπός και οι συνέπειες του δημοψηφίσματος. Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jean Claude Juncker, υποστήριξε ότι η ερώτηση σχετικά με το δημοψήφισμα ήταν «άσχετη», δεδομένου ότι η πρόταση που προσφέρθηκε στην ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν πλέον στο τραπέζι και ότι το πραγματικό ζήτημα στο δημοψήφισμα ήταν η παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Σε διάφορες συνεντεύξεις, έγινε γρήγορα σαφές ότι αυτή ήταν η επικρατέστερη ερμηνεία μεταξύ υψηλόβαθμων αξιωματούχων των ευρωπαϊκών θεσμών και κυβερνήσεων (Tsatsanis & Terperoglou, 2016).

Το δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε σε ένα πλαίσιο πρωτόγνωρης πόλωσης. Η σύντομη περίοδος μόλις οκτώ ημερών μεταξύ της ανακοίνωσης και της προγραμματισμένης ημερομηνίας του δημοψηφίσματος (5 Ιουλίου 2015) δεν άφησε πολύ περιθώριο για την διεξαγωγή εκστρατείας, η οποία είναι συνήθως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Η χώρα χωρίστηκε γρήγορα σε δύο αντιτιθέμενα μπλόκα: από τη μία πλευρά, οι εταίροι του συνασπισμού -ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ- και η δεξιά εξτρεμιστική Χ.Α. διαδήλωναν κατά του σχεδίου της συμφωνίας· από την άλλη, τα φιλοευρωπαϊκά κόμματα -ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ, ΠΟΤΑΜΙ- ήταν υπέρ της διάσωσης. Οι δύο πλευρές ερμήνευαν διαφορετικά το ερώτημα του δημοψηφίσματος. Το μπλοκ του «Όχι» επικαλέστηκε εθνική υπερηφάνεια και αξιοπρέπεια και υποστήριξε ότι το δημοψήφισμα δεν αφορούσε το νόμισμα ή την συμμετοχή μας στην Ευρωζώνη, αλλά ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο για την ελληνική πλευρά. Ο πρωθυπουργός επέμεινε, συχνά σε δραματικό ύφος, ότι μια νίκη του «Όχι» θα τον έφερνε σε ισχυρότερη θέση για να διαπραγματευτεί μια πιο ευνοϊκή συμφωνία. Από την άλλη πλευρά, το αστικό μπλοκ του «Ναι», συμφώνησε με το αφηγηματικό μοτίβο των ευρωπαίων αξιωματούχων, αναφορικά με τον σκοπό και τη σημασία του δημοψηφίσματος. Επίσης, κατηγορήσαν την κυβέρνηση για τη διαίρεση του λαού και ότι θέτει σε κίνδυνο τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας. Η ψήφος του «Ναι» έδινε υπαρξιακές διαστάσεις, εξισώνοντας την αρνητική ψήφο με πράξη αυτοκτονίας. Η κυβέρνηση κατηγορήθηκε ότι ουδέποτε σκόπευε να καταλήξει σε συμφωνία αλλά μάλλον να αποσύρει τη χώρα από το ευρώ και τελικά από την ΕΕ (Tsatsanis & Terperoglou, 2016· Rori, 2016).

Δύο ημέρες πριν από το δημοψήφισμα, υποστηρικτές και των δύο πλευρών διοργάνωσαν μαζικές συγκεντρώσεις στην Αθήνα περίπου ένα χιλιόμετρο χωριστά. Ο Αλέξης Τσίπρας έδωσε ομιλία στη συγκέντρωση του «Όχι» προτρέποντας τους

ψηφοφόρους να πουν ένα περήφανο «όχι» στα τελεσίγραφα και σε εκείνους που τους τρομοκρατούν. Αυτή η στάση περιφρόνησης, που καλούσε να επιδείξει ο ελληνικός λαός με την ψήφο του, απευθυνόταν όχι μόνο στους ξένους αξιωματούχους που συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις, αλλά στα Μέσα Ενημέρωσης και στις πολιτικές ελίτ της Ελλάδας, άλλως στους “εσωτερικούς εχθρούς”. Η πλειοψηφία των ιδιωτικών ελληνικών τηλεοπτικών σταθμών κατηγορήθηκε από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ ότι παραβιάζει κατάφωρα την αρχή της δημοσιογραφικής αμεροληψίας προβάλλοντας δυσανάλογα τα επιχειρήματα των εκπροσώπων του στρατοπέδου «Ναι» και διεξάγοντας εκστρατεία εκφοβισμού σχετικά με τις επιπτώσεις μιας νίκης της πλευράς του «Όχι». Οι δημοσκοπήσεις εκείνης της εβδομάδας, συμπεριλαμβανομένης της βραδιάς του δημοψηφίσματος και αφού έκλεισαν οι κάλπες, προέβλεπαν μια μικρή διαφορά και νίκη του «Ναι» έστω και οριακά. Ωστόσο, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος έφερε μια μεγάλη επικράτηση της ψήφου του «Όχι». Το 61,3% των ψηφοφόρων υποστήριξε την κυβέρνηση και μόλις το 38,7% την αντιπολίτευση. Η προσέλευση των ψηφοφόρων ήταν 62,5%, λίγο κάτω από τα επίπεδα συμμετοχής στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιανουαρίου (63,6%) (Tsatsanis & Teperoglou, 2016).

Στο πλαίσιο των ερωτήσεων της έρευνάς μας, οι συνεντευξιαζόμενοι κλήθηκαν να σχολιάσουν την αφοπλιστική κίνηση του πρωθυπουργού της χώρας μας να διενεργήσει το εν λόγω δημοψήφισμα, όπου κατά τη διάρκεια της μεγάλης διαδήλωσης υπέρ του «Όχι» το χαρακτήρισε δημοσίως και ως «γιορτή της δημοκρατίας». Οι συνεντευξιαζόμενοι στην πλειονότητά τους δεν ενέκριναν την επιλογή του πρωθυπουργού να προχωρήσει τότε σε δημοψήφισμα και μάλιστα εξέφρασαν ειρωνική διάθεση σχετικά με τον χαρακτηρισμό του ως «γιορτή της δημοκρατίας»:

- «Πιστεύω ότι το δημοψήφισμα ήταν επικοινωνιακού χαρακτήρα κίνηση. Τίποτα παραπάνω. Οπότε ούτε “γιορτή της Δημοκρατίας”, ούτε τίποτα απ’ όλα αυτά!» (ευκαιριακός).

- «Δεν θεωρώ ότι το δημοψήφισμα ήταν μια “γιορτή της δημοκρατίας”. Θεωρώ ότι ήταν μια συνταγματική παρωδία!» (συστημικός).

Το γεγονός ότι το ελληνικό εκλογικό σώμα ψήφισε κατηγορηματικά κατά της προτεινόμενης συμφωνίας ερμηνεύθηκε κυρίως στο διεθνή τύπο με τίτλους που προκαλούσαν συναγερμό. Το λεγόμενο σενάριο «Grexit», δηλαδή η αποχώρηση της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, φαινόταν σχεδόν αναπόφευκτο. Ωστόσο, η άμεση

αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν αφοπλιστικά συμβιβαστική προς την άλλη διαπραγματευτική πλευρά. Ήταν σχεδόν σαν να είχε θριαμβεύσει το «Ναι». Σε μια εξαιρετικά συμβολική κίνηση, ο Αλέξης Τσίπρας απέσυρε τον Βαρουφάκη από το Υπουργείο Οικονομικών και ερμήνευσε την αρνητική ψήφο του λαού ως θετική ψήφο, ως δημοψήφισμα προς όφελός του για να κάνει ό,τι ήθελε. Η απόφαση αυτή προφανώς είχε ως στόχο να κατευνάσει τους Ευρωπαίους διαπραγματευτές και να επαναφέρει τις διαπραγματεύσεις πριν την πλήρη εξάντληση των ταμειακών αποθεμάτων των ελληνικών τραπεζών, τα οποία αρκούσαν για λίγες μόνο ημέρες παρά τα πολύ χαμηλά όρια που είχαν τεθεί για τις αναλήψεις (capital controls). Αντιμέτωπος με την προοπτική της κατάρρευσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και την έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, ο πρωθυπουργός έκανε μια καθολική μεταστροφή της διαπραγματευτικής του στάσης. Στις 13 Ιουλίου, μετά από 17 ώρες επίπονων διαπραγματεύσεων στις Βρυξέλλες, υπέγραψε ένα προσχέδιο της συμφωνία διάσωσης ύψους 86 δισ. ευρώ. Οι όροι της νέας συμφωνίας ήταν αναμφισβήτητα σκληρότεροι από εκείνους που το ελληνικό εκλογικό σώμα είχε απορρίψει στο δημοψήφισμα μόλις μια εβδομάδα νωρίτερα. Ωστόσο, σε ομιλία στο ελληνικό κοινοβούλιο στις 11 Ιουλίου, ο Αλέξης Τσίπρας είχε ήδη αποκαλύψει τις προθέσεις του δηλώνοντας ότι *«είναι εθνικό μας χρέος να κρατήσουμε ζωντανό τον λαό μας και στην Ευρωζώνη»*. Αυτό κατέστησε προφανές ότι στα κορυφαία κλιμάκια της ελληνικής κυβέρνησης είχε ήδη ληφθεί απόφαση για να κρατηθεί η χώρα στην Ευρωζώνη με κάθε κόστος (Tsatsanis & Terperoglou, 2016· Rori, 2016).¹⁸

Λαμβάνοντας υπόψη την έκβαση του δημοψηφίσματος και την προηγούμενη ανάλυση σχετικά με το πραγματικό νόημα των δημοψηφισμάτων, όπως υποστηρίζουν οι Γεωργιάδου (2016) και Müller (2017), ο λαϊκισμός στην πραγματικότητα υποτιμά τον λαό. Στο όνομα της ολότητας του λαού, ο λαϊκισμός εγκιβωτίζει τον λαό μέσα στον *«ηγέτη-καθοδηγητή»*, ο οποίος –επικαλούμενος τον λαό όπως ο ίδιος τον αντιλαμβάνεται– ισχυρίζεται ότι είναι σε θέση να πραγματοποιήσει όλα όσα δεν μπόρεσαν να κάνουν οι άλλοι, όλα εκείνα που δείχνουν απραγματοποίητα. Όλα αυτά βέβαια δεν εξαρτώνται από κάποιον χαρισματικό και εξαιρετικής ικανότητας ηγέτη. Αυτό που έχει σημασία είναι να δείχνει πως διαθέτει μια άμεση σύνδεση ή καλύτερα ταύτιση με καθέναν από τους πολίτες. Οι λαϊκιστές επιθυμούν να αποβάλλουν τους ενδιάμεσους μεταξύ των ίδιων και του λαού και να εξαρτώνται όσο το δυνατόν

¹⁸ Ομιλία Αλέξη Τσίπρα στη Βουλή στις 11-7-2015:
<https://www.youtube.com/watch?v=LdQnSChwuu4>

λιγότερο από πολύπλοκους κομματικούς μηχανισμούς που έχουν ακριβώς τον ρόλο του ενδιάμεσου μεταξύ του πολιτικού και του πολίτη. Αναγνωρίζοντας αυτό το λαϊκιστικό πλαίσιο, οι δύο “αντισυστημικοί” τάχθηκαν αμέσως υπέρ του δημοψηφίσματος και δήλωσαν τα εξής:

- «Το δημοψήφισμα για μένα είναι πάντα γιορτή της δημοκρατίας και θα έπρεπε να γίνονται και να είχαν γίνει πολλά δημοψηφίσματα στην Ελλάδα, όπως γίνονται σε πάρα πολλές ευρωπαϊκές χώρες, που έχουν αποδειχτεί πιο δημοκρατικές από εμάς. Άρα είναι γιορτή της δημοκρατίας... ποτέ δεν πίστευα ότι σε εκείνη τη φάση μπορούσαμε να βγούμε από τα μνημόνια και να μην υπογράψουμε κανένα μνημόνιο. Εγώ, δηλαδή, το είδα έτσι το δημοψήφισμα, ότι ήταν ένας μοχλός πίεσης... ήθελε σαν όπλο το ΟΧΙ, όχι το ίδιο το μνημόνιο.» (αντισυστημικός).

- «Ήταν όντως γιορτή της δημοκρατίας. Κι εγώ ΟΧΙ ψήφισα στο δημοψήφισμα για τα μέτρα, γιατί θεωρούσα ότι δεν μπορούσε να προχωρήσει άλλο αυτή η κατάσταση. Δηλαδή αν ψήφιζα ΝΑΙ, θα ψήφιζα ΝΑΙ στην καταστροφή. Είμαι πολύ δυσαρεστημένος που η κυβέρνηση δεν υπερασπίστηκε αυτό το ΟΧΙ του ελληνικού λαού, γιατί υποτίθεται είναι πάνω για να κυβερνά το θέλημα του ελληνικού λαού, ειδικά της πλειοψηφίας! Αυτοί θεωρώ πως είναι υπάλληλοι του λαού.» (αντισυστημικός).

Από τις παραπάνω απόψεις συμπεραίνουμε ότι οι “αντισυστημικοί” τύποι αντιλαμβάνονται τον λαϊκισμό ως μία εκδοχή της δημοκρατίας, η ουσία της διακυβέρνησης και του ελέγχου της οποίας ανήκει απευθείας στον λαό.

Επιπλέον, ένα από τα πράγματα που διακρίνει όσους εμφορούνται από λαϊκιστικές απόψεις είναι ο ισχυρισμός ότι η ελλειμματική ικανότητα των λαϊκιστών να αντιπροσωπεύσουν τη βούληση του λαού δεν μπορεί να είναι δικό τους σφάλμα, αλλά πρέπει να έχει προκληθεί από τις παρασκηνακές δολοπλοκίες των ελίτ· το πρόβλημα είναι πάντα οι θεσμοί που με κάποιον τρόπο παράγουν τα λάθος αποτελέσματα. Ακόμη και αν οι θεσμοί φαίνονται γνήσια δημοκρατικοί, κάτι πρέπει να υπάρχει στο παρασκήνιο που επιτρέπει στις διεφθαρμένες ελίτ να συνεχίζουν να προδίδουν τον λαό. Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι λοιπόν βαθιά ριζωμένες στην ίδια λογική του λαϊκισμού και από αυτήν ακριβώς τη λογική αναδύονται στην επιφάνεια (Müller, 2016· 2017). Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα, όπου τρεις από τους συνομιλητές κάνουν συλλογισμούς συνωμοσιολογίας σχετικά με την τροπή που πήρε η λαϊκή ετυμηγορία του δημοψηφίσματος. Αναφορικά με τον τρίτο συνομιλητή, που είναι και ο “σκληροπυρηνικός” τύπος, ο φθόνος του για τους “κρατούντες” μετατρέπεται σε πεποίθηση ότι όλοι είναι ίδιοι, συλλήβδην διεφθαρμένοι και δεν νοιάζονται για τα προβλήματα του “πραγματικού” λαού.

- «Νομίζω ότι άλλες ήταν οι προθέσεις του Τσίπρα τότε και βρέθηκε με την πλάτη στον τοίχο και αναγκάστηκε να κάνει μια στροφή 180 μοιρών.» (ευκαιριακός).
- «...Αλλά η αλλαγή, δεν μπορώ να γνωρίζω τι έγινε μέσα στην αίθουσα στην 17ωρη σύσκεψη. Δηλαδή θέλω να πω, οι μεγάλες δυνάμεις κάνουν κουμάντο. Δεν ξέρω τι ειπώθηκε εκεί πέρα και άλλαξε γνώμη και είπαμε ΝΑΙ σε όλα. Εκεί έπαιξε ρόλο πιστεύω εγώ.» (αντισυστημικός).
- «Βγήκε ο κόσμος, χάρηκε και μετά... Κατ' αρχήν απατεωνιά. Ο άνθρωπος είναι δηλαδή κλασικός απατεώνας!... όπως και οι άλλοι. Της γραμμής δηλαδή, όλου του πολιτικού συστήματος που έχει κυβερνήσει την Ελλάδα. Απλώς είναι πολύ ωραία η καρέκλα, αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα, και δεν φεύγει κανένας. Δεν μπορείς να λες ψέματα στον λαό. Αλλά εγώ πιστεύω ότι όντως υπήρχε κάτι από πίσω για να κάνεις ένα ΟΧΙ, ΝΑΙ. Κάτι υπήρχε... Μάλλον υπήρχε σχέδιο. Εκεί είχε την ευκαιρία τη μεγάλη, αλλά...» (σκληροπυρηνικός).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι λαϊκιστές έχουν την αξίωση να βγουν από τη μέση όλες οι ενδιάμεσες δυνάμεις/θεσμοί, γιατί στα μάτια των λαϊκιστών και των οπαδών τους προκαλούν μια διαστρέβλωση της πραγματικότητας. Το ίδιο θέλουν να κάνουν και με τους δημοσιογράφους. Συχνά κατηγορούν τα ΜΜΕ ότι “μεσολαβούν” και νοθεύουν την πολιτική πραγματικότητα. Η ρητορική του ΣΥΡΙΖΑ εναντίον της διαπλοκής των συστημικών κομμάτων (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) με τους επιχειρηματίες των ιδιωτικών καναλιών ήταν αρκετά εκτεταμένη και ο λόγος περί διαπλοκής είχε πάρα πολύ σημαντική θέση συνολικά στο πρόγραμμα και στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ στην προ-κυβερνητική περίοδο. Αξίζει να αναφερθεί ότι στο δημοψήφισμα, όπως υποστηρίζει και ο Πλειός (2016), τα “συστημικά” Μέσα κράτησαν μία στάση η οποία ήταν έντονα υπέρ και μάλιστα επιθετικά υπέρ του «Ναι», υπέρ του μπλοκ «Μένουμε Ευρώπη».¹⁹ Για παράδειγμα, τα ιδιωτικά Μέσα έπαιξαν πάρα πολύ το χαρτί του εθνικού διχασμού και χρησιμοποίησαν την υπερπροβολή των εκπροσώπων του ΝΑΙ υπό την ιδιότητα των εκπροσώπων της κοινωνίας κατά παράβαση και της ίδιας της εκλογικής νομοθεσίας.²⁰

Επομένως, αναμενόμενο ήταν η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ να θελήσει να βάλει τέλος στην “ανομία” του τηλεοπτικού πεδίου, αποφασίζοντας τη διενέργεια

¹⁹ Τότε λοιπόν, οι επιχειρηματίες των ΜΜΕ, όπως σχολιάζει ο καθηγητής Γιώργος Πλειός (σε συνέντευξή του σε ηλεκτρονικό περιοδικό το 2016): «είδαν την πιθανότητα να κοπεί η προηγούμενη σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και να σταματήσει η οποιαδήποτε χρηματοδότηση που είχαν τα ΜΜΕ από την ΕΕ μέσω των τραπεζών και της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών από τον μηχανισμό στήριξης, όπως και να διαταραχτούν οι υπόλοιπες επιχειρηματικές δραστηριότητες πολλών εκ των ιδιοκτητών τους. Γι' αυτό τότε έδωσαν τη λεγόμενη, τουλάχιστον όπως τη λέω εγώ, τη “μητέρα όλων των μαχών”». Αναλυτικότερα, βλ.: [Συνέντευξη Γιώργος Πλειός: Media και Πολιτική // Πρώτο Μέρος: Το Δημοψήφισμα ως σταθμός - Το Περιοδικό](#) .

²⁰ «Δεν είναι τυχαίο που μια παρουσιάστρια ειδήσεων σε μεγάλο κανάλι είπε τη φράση ότι “τι φταίμε εμείς αν οι περισσότερες κοινωνικές ομάδες είναι με το ΝΑΙ”. Στην πραγματικότητα η κυρία αυτή και άλλα στελέχη των ΜΜΕ δεν έκαναν τίποτα άλλο παρά να αναπαράγουν μια πραγματικότητα, την πραγματικότητα του δικού τους στούντιο ή οποία όμως ήταν κατασκευασμένη». Ibid.

διαγωνισμού για την αδειοδότηση των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών. Αφού απέβη τελικά άκαρπη η προσπάθεια συγκρότησης του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (συνταγματικά κατοχυρωμένη Ανεξάρτητη Αρχή), όπου είναι και το μοναδικό αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των καναλιών και άρα ο διαγωνισμός θα έπρεπε να γίνει υπό την εποπτεία του, η κυβέρνηση προχώρησε στο διαγωνισμό παρακάμπτοντας τις αρμοδιότητες του ΕΣΡ. Ουσιαστικά, αγνόησε το Σύνταγμα βγάζοντας νόμο για τέσσερις τηλεοπτικές άδειες και αναθέτοντας τη διενέργεια του περιβόητου διαγωνισμού -με τη διαδικασία της δημοπράτησης- στην εποπτευόμενη από τον τότε Υπουργό Επικρατείας (Νίκο Παππά) Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, δηλαδή στην ίδια την κυβέρνηση. Αυτή ακριβώς η υποκατάσταση μιας Ανεξάρτητης Αρχής από την εκτελεστική εξουσία είναι που σύμφωνα με την απόφαση του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου του ΣτΕ παραβιάζει κατάφωρα το Σύνταγμα. Έτσι, η θεσμική βουλιμία που επέδειξε η κυβέρνηση οδήγησε σε ναυάγιο ένα μεγάλο πολιτικό στοίχημα της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ.²¹

Στην πρώτη επίσημη αντίδρασή της, διά στόματος της τότε αρμόδιας κυβερνητικής εκπροσώπου (Ολγας Γεροβασίλη), η κυβέρνηση εξαπέλυσε σφοδρή επίθεση κατά του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η κυβερνητική εκπρόσωπος δήλωσε ότι: *«Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής»*.

Οι λαϊκιστές διακρίνονται για τις συνεχείς τους προσπάθειες να υπονομεύσουν τα checks and balances, συμπεριλαμβανομένου των επιθέσεων σε δικαστές, ως σαν να είναι εχθροί του λαού, που όταν αποφαινόμενοι είναι ενάντια στη θέληση των “πραγματικών πολιτών” (Müller, 2016). Δεν εκτιμούν τη δικαιοσύνη. Είναι ένα “αγκάθι” στο μάτι τους οι θεσμοί προστασίας των ελευθεριών.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, εκ πρώτης όψεως φάνηκε ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων διαφώνησαν με τη συμπεριφορά της κυβέρνησης, σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας.

²¹ Αναλυτικότερα, βλ. τις κάτωθι ηλεκτρονικές πηγές: [Παππάς: Οριστικά 4 οι τηλεοπτικές άδειες - Μετά τις πανελλαδικές θα δώσουμε και θεματικές | iefimerida.gr](#) ; [ΣτΕ: Αντισυνταγματικός κρίθηκε ο νόμος Παππά με 14-11 | iefimerida.gr](#) ; [Τι είναι το ΕΣΡ που μπήκε στην ζωή μας και ποιος ο ρόλος του εδώ και 27 χρόνια | Ελεύθερος Τύπος](#)

Όμως, συσχετίζοντας τα θέματα που έθιξαν οι συνομιλητές μας, προκύπτουν κάποια χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με το βαθμό διαφωνίας τους, ο οποίος εξαρτάται από τον τύπο των ερωτώμενων:

Πρώτον, πέντε συμμετέχοντες (τρεις “συστημικοί” και δύο “ευκαιριακοί”) πιστεύουν πως στα τηλεοπτικά κανάλια πρέπει «να υπάρχει πλουραλισμός», να λειτουργούν σύμφωνα με τους κανόνες της «ελεύθερης αγοράς, δίχως κρατικές παρεμβάσεις», «αρκεί να τηρούνται οι όροι του υγιούς ανταγωνισμού και οι συνθήκες της διαφάνειας χρηματοδότησή τους». Επίσης, υπογραμμίζουν ότι αυτό ήταν μια «πολιτική επιλογή» της κυβέρνησης που «εντάσσεται στα πλαίσια κάποιας λογοκρισίας, που ήθελε να υποβάλλει στα ΜΜΕ», «με το να δώσει άδειες σε αυτούς που ήθελε να δώσει άδειες, ενώ να κλείσει αυτούς που δεν ήθελε».

Δεύτερον, τρεις συνομιλητές (δύο “ευκαιριακοί” και ο “σκληροπυρηνικός”) σχολιάζουν τους χειρισμούς της κυβέρνησης ως ένα «επικοινωνιακό παιχνίδι», ως «τηλεοπτικό σόου το οποίο σκοπιμότητα είχε τις εντυπώσεις». Εξάλλου, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Müller (2016) μια λαϊκιστική κυβέρνηση «συμπεριφέρεται ως ένα είδος *reality TV show*, με μπόλικη δόση “άρτου και θεάματος”». Μάλιστα, σύμφωνα με την θεωρητική σκέψη της Nadia Urbinati (2015:483) ο πολίτης σήμερα ταυτίζεται με το «ακροαματικό κοινό». Η δε πραγμάτωση της ιδιότητας του πολίτη συμβαίνει μέσα από την παρακολούθηση των τεκταινόμενων και την άσκηση κριτικής, παρά μέσω της ψήφου ή της συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Το κοινό παρατηρεί της δράση των πολιτικών όπως παρακολουθεί μία θεατρική παράσταση, βασισμένη σε ένα σενάριο, στο οποίο το ίδιο δεν έχει τη δυνατότητα να παρέμβει τροποποιητικά. Οι πολίτες-κοινό αρκούνται στο να αντιδρούν στις φήμες και στα νέα που διασπείρονται από το διαδίκτυο και τα Μέσα, για τα οποία ουδείς φέρει ευθύνη.

- «Απλώς είναι και αυτό πάλι ένα ωραίο για να κοιτάμε στην τηλεόραση, να κάτσουμε να ασχοληθούμε, πόσες μέρες ήταν τότε αυτό με τις άδειες, παίζανε 10 μέρες το ίδιο πράγμα. Για να περνάει η ώρα είναι αυτά. Δεν έχει ουσία ούτε αυτό.» (σκληροπυρηνικός).

Επιπλέον, ένα ακόμη σημαντικό δεδομένο είναι ότι ο “σκληροπυρηνικός” εκφράζει και μία αυταρχική αντίληψη περί κράτους, που απέχει από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των αντιπροσωπευτικών θεσμών ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου:

- «Εντάξει, ό,τι θέλουν κάνουν. Είναι απλά τα πράγματα. Ό,τι θέλουνε κάνουνε. Δεν μπορείς να τους πεις κάτι. Και 5 και 15 θα δώσει, και 1 θα δώσει. Δεν μπορεί να του κάνει κανένας τίποτα.»

Και τέλος, τρεις εξ αυτών μολονότι καταδικάζουν τους κυβερνητικούς χειρισμούς επικρίνουν τα Μέσα των μεγαλοεργολάβων που τόσα χρόνια δεν λειτουργούσαν νόμιμα. Ωστόσο, δεν έλειψε, ένας από αυτούς (“αντισυστημικός”) να χαρακτηρίσει τρόπον τινά ως “πταίσμα” την αντισυνταγματικότητα του νόμου για τις άδειες:

- «... ήθελε να δείξει σαν αντίβαρο του μνημονίου, ότι μπορεί να μην καταφέραμε να μην υπογράψουμε μνημόνιο, αλλά είμαστε συνεπείς σε όλα τα άλλα που είπαμε. Και βιαζόταν να το δείξει αυτό. Βιαζόταν. Και εκεί επάνω έκανε αυτό το πράγμα το οποίο, εντάξει τώρα (!) βάσει Συντάγματος δεν ήταν και τόσο συνταγματικό.»

Με αφορμή τη δήλωση της κυβερνητικής εκπροσώπου σχετικά με την απόφαση του ΣτΕ, συμπεράναμε ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων σέβονται το διαχωρισμό των εξουσιών και αντιλαμβάνονται τον ρόλο του ως αντιστάθμισμα στην κυρίαρχη εξουσία και στον κίνδυνο μονοπώλησής της από τους ασκούντες. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι «οι αποφάσεις της δικαιοσύνης πρέπει να γίνονται σεβαστές, αλλά όχι κατά το δοκούν» και μάλιστα αποδοκίμασαν το «δεικτικό» σχόλιο της εκπροσώπου της κυβέρνησης, όπου εκφράζοντας την αγανάκτησή του ένας συνομιλητής (“συστημικός”) είπε χαρακτηριστικά:

- «... δεν είναι δυνατόν να δηλώνει η κυβερνητική εκπρόσωπος ότι δεν σεβόμαστε το διαχωρισμό των εξουσιών πάνω στον οποίο έχει οικοδομηθεί αυτή η πολιτεία!»

Εξαίρεση αποτέλεσε ένας “αντισυστημικός” τύπος που δεν σχολίασε αρνητικά την εν λόγω δήλωση και αρκέστηκε στο να πει το εξής: «...δεν εξέφρασε και άποψη. Ήταν πολύ διπλωματική δήλωση». Επιπλέον, ανάμεσα στους συνεντευξιαζόμενους της έρευνας, υπήρξαν δυο συνομιλητές (ένας “ευκαιριακός” και ένας “αντισυστημικός”) που εξέφρασαν τη γενική αμφισβήτησή τους προς τη θεσμική ανεξαρτησία της δικαιοσύνης από κυβερνητικές επιρροές, όταν κρίνονται αποφάσεις σε τόσο ανώτατο επίπεδο.

Κεφάλαιο τρίτο

Οι πρωταγωνιστές της κρίσης: ποιος φταίει;

Η ελληνική κρίση σηματοδότησε ένα σημείο καμπής για την εθνική αυτοεικόνα (Lialliouti & Bithymitris, 2016). Σύμφωνα με την Ντάβου κ.α. (2015:34) η ένταση της συγκίνησης και των συναισθημάτων εξαρτάται από την «κανονιστική σημασία», δηλαδή τη σημασία που έχει κάποιο συμβάν για την ατομική και συλλογική αυτο-αντίληψη και σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες και αξίες που διέπουν το κοινωνικό πλαίσιο. Όσο περισσότερο απειλείται η αυτο-αντίληψη τόσο εντονότερα βιώνονται τα αρνητικά συναισθήματα που γεννά το συμβάν. Και, στο βαθμό, που συνδυαστικά το υποκείμενο εκτιμά ότι α) η υπαιτιότητα για την αλλαγή ή μη αλλαγή στο ισοζύγιο εξουσίας και κύρους βαρύνει τον εαυτό ή τους τρίτους (το σύστημα, τις ελίτ κ.λπ.), β) έχουν εκπληρωθεί ή όχι οι προσδοκίες γύρω από το πώς θα έπρεπε να συμπεριφερθούν συλλήβδην οι πολιτικές - οικονομικές ελίτ και οι θεσμικοί παράγοντες διαχείρισης της ελληνικής κρίσης, και γ) έχουν επιβληθεί ή αποδοθεί οι αντίστοιχες κυρώσεις, τότε αναπόφευκτα γεννάται ο θυμός τόσο έναντι των άλλων όσο και για τον ίδιο του τον εαυτό.

Σε αυτή τη θεματική η υπόθεση εργασίας είναι ότι στην ελληνική δημόσια σφαίρα κυριάρχησαν δύο βασικά ερμηνευτικά σχήματα, ως προς τον καταλογισμό ευθυνών για την ελληνική κρίση, που βασίστηκαν: α) «στη θυματοποίηση μας από τον ξένο εχθρό» (“*victimization*” – “*foreign occupation*”), με την έννοια της άδικης μεταχείρισης μας από τους ξένους πιστωτές και β) «στην αυτο-ενοχή ή συλλογική ενοχή» (“*self-blaming or collective guilt*”) (Lialliouti & Bithymitris, 2016), με την έννοια ότι η ελληνική αποτυχία ήταν αποτέλεσμα ενός θεσμοποιημένου πολιτικού συστήματος όπου οι πολίτες στη συντριπτική τους πλειονότητα εξέλεξαν, και κατόπιν φρόντιζαν να διατηρούν στην εξουσία, μια πολιτική ηγεσία που υπόσχονταν να τους ανταμείψει ατομικά και εις βάρος του κράτους. Όπως υποστηρίζει και ο Καστοριάδης (2000), κάθε κοινωνία θεσμίζεται με τον δικό της τρόπο και τείνει να αναπαράγει συνεχώς τον εαυτό της. Όταν κοιτάμε τους θεσμούς, τη θέσμιση μιας κοινωνίας, βρίσκουμε εκεί μέσα την γλώσσα, τον ορισμό της πραγματικότητας, τον ορισμό της αλήθειας. Αυτά αρκούν για να μπορούν να ισχύουν οι θεσμοί και να υπακούουν οι άνθρωποι που ανήκουν σε αυτή την κοινωνία, σ' αυτό που είναι κάθε φορά το κατεστημένο, χωρίς να είναι καν προσωποποιημένο αυτό το κατεστημένο.

Η επιχειρηματολογία και των δύο ερμηνευτικών σχημάτων είχε ως αποτέλεσμα την ανάδυση μιας διαιρεμένης εθνικής ή πολιτικής κοινότητας, μια εικόνα των “δύο Ελλάδων” για να το πούμε αλλιώς κατά το γνωστό σχήμα: “*Αντιμνημονιακοί/τεμπέληδες ή παράσιτα δημόσιοι υπάλληλοι*” οι πρώτοι, “*Μνημονιακοί/προδότες*” οι δεύτεροι (Lialiou & Bithymitris, 2016). Η διχαστική πρόσληψη του κόσμου (εμείς-αυτοί) και εν τέλει μια πολωμένη πολιτική σκηνή, συνθέτουν το κοινωνικο-ψυχολογικό προφίλ του λαϊκισμού. Σύμφωνα με την ανάλυση του Sunstein (2009:30-34), «*η πόλωση των ομάδων*» φέρνει στην επιφάνεια κρυμμένες απόψεις και επιθυμίες ή δημιουργεί νέες απόψεις και επιθυμίες. Ως προς την «*πρώτη λειτουργία της πόλωσης*», συχνά τα άτομα τρέφουν σε λανθάνουσα κατάσταση βαθιά ριζωμένες απόψεις και ανησυχίες οι οποίες δεν εξωτερικεύονται λόγω του φόβου της κοινωνικής αποδοκιμασίας ή απόρριψης. Όταν όμως τα άτομα μιας ομάδας συζητούν μεταξύ τους οι απόψεις αυτές αρθρώνονται και βγαίνουν στο φως. Τότε η ομάδα και τα άτομα, αναγνωρίζοντας την κατάσταση αυτο-σιώπησης στην οποία υπόκειντο, οδηγούνται σε πιο ακραίες θέσεις. Διαφορετικά, ως προς τη «*δεύτερη λειτουργία*», σύμφωνα με τον Sunstein, οι κοινωνικές επιρροές και η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών μιας ομάδας συχνά δημιουργούν ακραίες πεποιθήσεις οι οποίες είτε προϋπήρχαν, έχοντας πολύ μικρότερο βάρος, είτε γεννήθηκαν εκ του μηδενός.

Συνεπώς, σε αυτό το μέρος της εργασίας θα ασχοληθούμε με το ζήτημα του πώς αντιλαμβάνονται οι συνεντευξιζόμενοι τις «*συλλογικές σημασίες/νοήματα*» που παράχθηκαν στην ελληνική δημόσια σφαίρα, σχετικά με την απόδοση ευθύνης για την κακή εξέλιξη της ελληνικής κρίσης, για το πώς φτάσαμε ως εδώ, και τέλος τι ρόλο έπαιξαν οι βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις εναντίον των ξένων θεσμών και των αγορών, οι οποίες αναμφίβολα ενυπάρχουν σε αυτό που ο Καστοριάδης ορίζει ως «*κοινωνικό φαντασιακό*». Το κοινωνικό φαντασιακό είναι η πηγή των θεσμών που ρυθμίζουν και οργανώνουν τη ζωή των ανθρώπων. Αυτό επίσης δημιουργεί κάτι πολύ σημαντικό: τη θέσμιση των «*φαντασιακών κοινωνικών σημασιών*» που δεν επιδέχονται ούτε πραγματική εξήγηση ούτε ορθολογική θεμελίωση. Οι φαντασιακές κοινωνικές σημασίες καθορίζουν τις αξίες μιας κοινωνίας, δηλαδή καθορίζουν τι είναι καλό και τι είναι κακό, τι είναι αληθές και τι είναι ψευδές, τι είναι δίκαιο και τι είναι άδικο. Δίνουν νόημα στη ζωή των ατόμων και, τελικά, δίνουν νόημα ακόμη και στο θάνατό τους. Αποτελούν τρόπο σημασιοδότησης της πραγματικότητας, της ανθρώπινης ζωής και του κόσμου. Κάθε κοινωνία δημιουργεί τον κόσμο της, τον

επενδύει με νόημα και δημιουργεί μια προμήθεια σημασιών που είναι προορισμένες εκ των προτέρων να καλύψουν οτιδήποτε θα μπορούσε να παρουσιαστεί. Κάθε φορά η κοινωνία δημιουργεί τις φαντασιακές της σημασίες κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην μπορούν να καταληφθούν απρόοπτα και απροετοίμαστα (Καστοριάδης, 2000).

3.1 Η κρίση και ο ξένος εχθρός

Ακολουθώντας τη θεωρητική σκέψη της κοινωνιολόγου Eva Illuz (2015) και το *«πρώτο επίπεδο της δομικής ανάλυσης των συναισθημάτων στην πολιτική»* υποθέτουμε ότι η ατομική συναισθηματική αντίδραση του θυμού και η μετατροπή του σε συλλογικό θυμό μέσω της *«κατάλληλης ερμηνευτικής πλαισίωσης από τις ομάδες των ελίτ»* (πολιτικές, κοινωνικές, δημοσιογραφικές - media), είχε διακριτές επιπτώσεις στην πολιτική σκέψη και στη λήψη αποφάσεων, δεδομένου των δραματικών αλλαγών που υπέστη η ελληνική κοινωνία μέσα στα χρόνια της κρίσης. Σε κοινωνικό επίπεδο, το αθροιστικό αποτέλεσμα του θυμού σχετίζεται με έλλειψη προσεκτικής γνωστικής επεξεργασίας, βιαστικές ενέργειες, έλλειψη προσοχής σε νέες πληροφορίες και την εκτεταμένη χρήση συνηθισμένων μορφών λήψης αποφάσεων, όπως τα στερεότυπα (Capelos & Exadaktylos, 2016).

Συνεπώς, όταν η κρίση δημοσίου χρέους έπληξε τη χώρα, μεγάλα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας ενστερνίστηκαν αρκετές λανθασμένες πεποιθήσεις για την πολιτική και την οικονομία, οι οποίες προοδευτικά συστηματοποιήθηκαν και έγιναν σε μεγάλο βαθμό καθοριστικές της αντισυστημικής εκλογικής συμπεριφοράς των πολιτών. Σε αυτό, συνέβαλε κυρίως το γεγονός ότι οι πολιτικές ελίτ της χώρας μας και τα Μέσα, ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης, υποκίνησαν αντιγερμανικά και ευρωσκεπτικιστικά στερεότυπα. Συγκεκριμένα, η κριτική τους απέναντι στη γερμανική πολιτική επικεντρώθηκε: α) στη δογματική επιμονή της Γερμανίας στα μέτρα λιτότητας, παρότι στραγγαλίζουν την ελληνική οικονομία και β) στην πολιτική αλαζονεία και “αποικιακή” συμπεριφορά της απέναντι στα άλλα μέλη της ΕΕ, η οποία συχνά συνδέθηκε με τη ναζιστική κατοχή κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Η διεκδίκηση των γερμανικών αποζημιώσεων έγινε μέρος της πολιτικής ατζέντας των κομμάτων και οι θεωρίες συνωμοσίας περί ενός σχεδίου εξόντωσης της ελληνικής οικονομίας υιοθετήθηκε από τα αριστερά και δεξιά λαϊκιστικά κόμματα (ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ), όπως και από την ακροδεξιά Χ.Α. (Michailidou, 2016· Lialiouti & Bithymitris, 2016).

Άλλη σειρά επιχειρημάτων έδωσε έμφαση στην εθνική υπερηφάνεια και ηθική και δημοκρατική ανωτερότητα της Ελλάδας ενάντια στους Γερμανούς και στους άλλους Βορειοευρωπαίους “που κουνάνε το δάχτυλο” στην Ελλάδα. Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα ήταν η σφοδρή επίθεση εναντίον του Γερμανού Υπουργού Οικονομικών, Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, που εξαπέλυσε ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κ. Κάρολος Παπούλιας, το 2012, από το υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Συγκεκριμένα, ο κ. Παπούλιας απαντώντας στα σκληρά σχόλια του κ. Σόιμπλε -ο οποίος τότε φάνηκε να αμφισβητεί την ειλικρίνεια της ελληνικής κυβέρνησης να εφαρμόσει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται από τη συμφωνία με την Τρόικα- τόνισε ότι: *«Δεν δέχομαι να λοιδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λοιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»* (Michailidou, 2016).²²

Υπό αυτό το πρίσμα, είναι εύκολο να αντιληφθεί κάποιος γιατί τον Απρίλιο του 2010 ο τότε πρωθυπουργός, Γιώργος Παπανδρέου, επέλεξε το Καστελόριζο, ένα μικρό νησί στα ελληνοτουρκικά σύνορα -με τους αναπόφευκτους εθνικούς συνειρμούς που συνεπάγεται η επιλογή αυτού του συγκεκριμένου τόπου- για να ανακοινώσει την απόφαση της κυβέρνησης να προσφύγει στο μηχανισμό διάσωσης που είχε δημιουργηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τότε, στο διάγγελμά του, υποστήριξε ότι το οικονομικό πρόβλημα της χώρας ήταν επίσης ένας περιορισμός στην εθνική κυριαρχία.²³ Αυτή η ερμηνεία της οικονομικής κρίσης ως πρόβλημα της εθνικής κυριαρχίας ενσωματώθηκε στην πολιτική επικοινωνιακή στρατηγική όλων των ελληνικών κομμάτων μετά τις δανειακές συμφωνίες της χώρας, ενώ για την κυβέρνηση εκείνη τη στιγμή οι υπαιτιγμοί σε έναν εξωτερικό εχθρό ήταν ένα μέσο διαφυγής από το πολιτικό κόστος. Οι αντιλαϊκές πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν σε αυτό το πλαίσιο παρουσιάστηκαν ως ξένη επιβολή, καταλογίζοντας την ευθύνη στο ΔΝΤ ή στην “Γερμανοκρατούμενη” Ευρωπαϊκή Ένωση, και παράλληλα η ελληνική κυβέρνηση εμφανίζονταν ως αδύναμος παίκτης υποχρεωμένος να συμμορφωθεί με τους όρους των δανειακών συμφωνιών (Lialioti & Bithymitris, 2016).

²² Για δήλωση Παπούλια βλ: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4694861/?iid=2>

²³ Δήλωση Πρωθυπουργού από Καστελόριζο: https://www.youtube.com/watch?v=4pC_d1M82uQ

Ως εκ τούτου, το πρώτο ερμηνευτικό σχήμα μπορεί να συνοψιστεί στην έννοια της “ξένης κατοχής” και περιλαμβάνει την κατασκευή ενός εξωτερικού εχθρού, ο οποίος κατηγορείται για τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της κρίσης. Επί του θέματος ότι η Ελλάδα διέρχεται εδώ και κάποια χρόνια μια μεγάλη οικονομική κρίση, οι συνεντευξιαζόμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν στο ποιους θεωρούν υπεύθυνους για την ελληνική κρίση. Ειδικότερα, ερωτήθηκαν αν θεωρούν ότι η κρίση οφείλεται κυρίως στο διεθνοποιημένο οικονομικό σύστημα και στους ξένους ή στο ελληνικό σύστημα και στις δικές μας αδυναμίες. Η πλειονότητα των ερωτώμενων απάντησε ότι οφείλεται και στα δύο, αλλά πρωτίστως έριξαν την ευθύνη στην ανεπάρκεια και διαφθορά των ελληνικών κυβερνήσεων, καθώς και στον ίδιο τους τον εαυτό, με την έννοια ότι «*εμείς τους εκλέξαμε, εμάς εκπροσωπούμε!*» (όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ένας “συστημικός” τύπος). Η γενική στάση των συμμετεχόντων αντικατοπτρίζεται στα λόγια ενός συνομιλητή:

- «Φταίνει όλοι! ...ασφαλώς ευθύνονται και οι ξένοι, διότι εκτίμησαν λάθος, αναφέρομαι στο ΔΝΤ ή στην ΕΚΤ ή στους άλλους θεσμούς, οι οποίοι εμπλέκονται στην ελληνική κρίση. Κι εκείνοι έχουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης. Όμως πρωτίστως, το πρόβλημα είναι δικό μας! Εμείς επιτρέψαμε σε όλους αυτούς τους ξένους ευρωπαϊκούς θεσμούς να εμπλακούν στα δικά μας, διότι δεν φροντίσαμε έγκαιρα να βάλουμε σε μία τάξη τα του οίκου μας. Εκεί είναι η ρίζα του κακού. Και αυτή η ρίζα του κακού έπρεπε να είχε χτυπηθεί εδώ και πολλά χρόνια. Όμως το κομματικό και πελατειακό σύστημα δεν το επέτρεψε.» (συστημικός).

Ωστόσο, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, δεν έλειψαν και τρεις ερωτώμενοι οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν από τους προηγούμενους. Συγκεκριμένα, οι δύο έριξαν το φταίξιμο τόσο στις ελληνικές κυβερνήσεις, όσο και στις τράπεζες/αγορές:

- «Στις κυβερνήσεις. Μετά στις τράπεζες που έδιναν δάνεια για διακοπές! Τι είναι αυτά τα πράγματα; Είναι σοβαρά; Εορτοδάνεια! Δηλαδή σε έπαιρναν τηλέφωνο και σε παρακαλούσαν να πας να πάρεις δάνειο. Το όλο σύστημα ήταν εντελώς λάθος! Ξέφραγο αμπέλι πραγματικά!» (αντισυστημικός).

- «Την ευθύνη την ρίχνω στα δύο μεγάλα κόμματα που κυβέρνησαν επί 40 έτη, στους τραπεζίτες, που έπαιρναν κάθε μέρα τηλέφωνο και τσίμπαγαν οι πολίτες με τα λεγόμενα δάνεια.» (ευκαιριακός).

Αντίθετα, ο τρίτος έριξε το περισσότερο βάρος της ευθύνης πρώτα στις τράπεζες/αγορές και στην Ε.Ε., μετά στις κυβερνήσεις, και λιγότερο στην ελληνική κοινωνία:

- «Θα έβαζα πρώτα τις τράπεζες και τις αγορές. Δεύτερη θα έβαζα την ΕΕ για το πού φόρτωσε τους δικούς της κακούς οικονομικούς χειρισμούς για να μην ξεσπάσει παντού. Εγώ πιστεύω ότι η ΕΕ όταν άρχισαν να ξεσπάνε τα προβλήματα στην οικονομία της Ευρώπης από το ευρώ, φρόντισε να φορτώσει το πρόβλημα στους πιο αδύναμους. Όχι γιατί τους μισούσε. Ενδεχομένως γιατί πίστευε ότι αν θιχτούν οι μεγάλες οικονομίες, θα ήταν γενικά για την ΕΕ μεγαλύτερο το πλήγμα. Μετά φταίνε οι κυβερνήσεις μας. Την ευθύνη πάντα όταν γίνεται κάτι την ρίχνουμε στους διαχειριστές. Άρα, λίγο απ' όλα και λιγότερο ο λαός.» (αντισυστημικός).

Σε ένα τέτοιο παίγνιο όσον αφορά το σε ποιόν αποδίδεται η ευθύνη για την κρίση, τα εκφραστικά μοτίβα του λαϊκισμού είναι που προσφέρουν τα εργαλεία για να τεθεί σε λειτουργία το λεγόμενο “*blame game*”. Σε αυτό το «*κυνήγι των ενόχων*» εκείνο που καταφέρνει ο λαϊκισμός είναι αυθαιρετώντας και απλοποιώντας να υποδείξει ενόχους, μεταθέτοντας τις ευθύνες πάντα σε κάποιους άλλους (Vasilopoulou, Halikiopoulou, & Exadaktylos, 2013). Σε αυτή τη διεργασία μετάθεσης της ευθύνης και ενοχοποίησης κάποιων άλλων με τη λογική είτε των “εξιλαστήριων θυμάτων” είτε των υπεύθυνων για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, εκείνο που επίσης επιτυγχάνει ο λαϊκισμός είναι ο ίδιος να παραμείνει έξω από το κάδρο της ευθύνης. Με άλλα λόγια, όποιος χρησιμοποιεί χωρίς ενοχές τη ρητορική του καταλογισμού της ευθύνης, απαλλάσσεται από το όποιο βάρος ανάληψης ευθύνης θα μπορούσε αντικειμενικά να του αναλογεί (Γεωργιάδου, 2016).

Η οικονομική κρίση και το Μνημόνιο επηρέασαν τα δεδομένα, συμβάλλοντας στην αλλαγή στάσεων έναντι της Ευρώπης και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο αντιευρωπαϊσμός, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, τροφοδοτήθηκε τόσο από τα δεξιά όσο και από τα αριστερά, ενισχύοντας παλαιότερες τάσεις αλλά και δημιουργώντας νέες. Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι από τους έντεκα συνολικά ερωτώμενους: α) οι έξι αποτιμούν θετικά τη συμμετοχή μας στην Ε.Ε., διότι ως προς τη διεθνή και γεωπολιτική θέση της χώρας μας η Ε.Ε. αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή σε αυτήν, β) δύο “ευκαιριακοί” τη θεωρούν ούτε καλή ούτε κακή, και γ) τέλος τρεις (οι δύο “αντισυστημικοί” με τον “σκληροπυρηνικό” τύπο) αποτιμούν αρνητικά την παρουσία της Ελλάδας στην Ε.Ε., επειδή έχει δομές και εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα. Από αυτές τις απαντήσεις εύλογα συμπεραίνει κανείς πως στο ίδιο μοτίβο σκέψης κυμάνθηκαν και οι απόψεις τους πάνω στο ζήτημα του Grexit. Ενδεικτικά με το εύρος των απόψεων, που καταγράφηκε μέσα από τις συνεντεύξεις, για το θεσμικό ρόλο της Ε.Ε., παραθέτουμε δύο ακραία αντίθετες πεποιθήσεις:

- «Η ΕΕ είναι μια εταιρία, την έχουν κάνει κάποιοι, όπως το βλέπω εγώ, έχουν βάλει και 20 άτομα που τους έχουν δώσει το franchise, και απλώς βγάζουν λεφτά στην πλάτη της Ελλάδας, στη πλάτη της Ιταλίας.... Ένα franchise, ένα ωραίο μαγαζί που έχει κάνει άλλους 20 μέτοχους και βγάζει λεφτά!... Αυτό είναι. Δεν είναι τίποτα παραπάνω. Δεν ισχύει τίποτα παραπάνω. Όλα τα άλλα είναι απλώς για να γελάει ο κόσμος.» (σκληροπυρηνικός).

- «Θεωρώ ότι η ΕΕ είναι μια θεσμική άγκυρα για την Ελλάδα, η οποία την τράβηξε στην πολύ δύσκολη στιγμή του Ιουλίου του 2015.» (συστημικός).

Στην πραγματικότητα, στην έρευνα δεν αποτυπώνεται απλώς μια διαφορετική στάση έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά μια γενικότερη αντίθεση, την οποία ο Διαμαντούρος (2000) ορίζει ως «πολιτισμικό διϊσμό». Πρόκειται για τις «δύο Ελλάδες», στις οποίες αναλυτές έχουν αναφερθεί επανειλημμένα. Σύμφωνα με την παραπάνω θεώρηση, η ελληνική κοινωνία διαπερνάται από δύο διαφορετικές παραδόσεις: α) μία παραδοσιακή, που είναι φορέας της βαλκανικής-οθωμανικής κληρονομιάς, διαμορφωμένη σε σημαντικό βαθμό από την αντιδυτική οπτική της Ορθόδοξης Εκκλησίας και έχει ροπή στον απομονωτισμό, ιδιαίτερα όταν αισθάνεται απειλούμενη και αδικούμενη, και β) μία νεότερη κουλτούρα που αντλεί τις πνευματικές της ρίζες από το Διαφωτισμό και την παράδοση του πολιτικού φιλελευθερισμού, η οποία είναι περισσότερο ανοιχτή στις καινοτομίες και στις μεταρρυθμίσεις και είναι επίσης σταθερότερα αφοσιωμένη στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία.²⁴ Τα δύο παραπάνω ρεύματα διχάζουν οριζόντια το πολιτικό σύστημα και έχουν εκπροσώπους τόσο στη Δεξιά όσο και στην Αριστερά.

Ακριβώς αυτή η εικόνα της διχασμένης κοινωνίας αποτυπώνεται σημαντικά στην παρούσα έρευνα της εργασίας. Πράγματι, λοιπόν, οι «δύο Ελλάδες» βλέπουν τελείως διαφορετικά τα αποτελέσματα της συμμετοχής της χώρας στην Ευρώπη. Η μία θεωρεί ότι είμαστε κερδισμένοι από τη συμμετοχή μας στην Ε.Ε. και η άλλη ότι είμαστε χαμένοι. Η μία θεωρεί ότι είναι η Ε.Ε. αυτή που κυρίως κέρδισε από τη συμμετοχή της Ελλάδας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ενώ η άλλη εκτιμά ότι η Ελλάδα είναι αυτή που κέρδισε, ή και οι δύο πλευρές ταυτοχρόνως.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι, μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων της έρευνας, παρατηρούμε την ανάδειξη ενός «ισχυρού και δυνητικά απειλητικού ευρωσκεπτικισμού» (Μαραντζίδης, 2017), αφού ακόμα και αυτοί που βλέπουν θετικά τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε. αναγνωρίζουν ότι η τρέχουσα φυσιογνωμία της

²⁴ Βλ. επίσης: Π.Μπουκάλας «Οι δύο Ελλάδες και μαζί και χώρια», *Η Καθημερινή*, 6-11-2001. (<http://www.kathimerini.gr/104644/article/politismos/arxeio-politismo/oi-dyo-ellades---kai-mazi-kai-xwria>)

απέχει παρασάγγας από την ιδρυτική αποστολή και τις αξίες περί ευημερίας των πολιτών της και προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

- «Αν το πάρουμε συνολικά από τότε που μπήκε η χώρα μέχρι σήμερα, πιστεύω ότι φυσικά είναι θετικό το πρόσημο της συμμετοχής μας σε αυτόν τον διεθνή οργανισμό. Δεν πιστεύω ότι πρέπει να φύγει η Ελλάδα από την ΕΕ σε καμία περίπτωση, με όλους αυτούς τους γείτονες που έχουμε και με τα προβλήματα που βρισκόμαστε. Σε σχέση με το αν εκπροσωπεί πια η ΕΕ συμφέροντα που δεν είναι καλά για την χώρα μας, ναι εννοείται το πιστεύω, αλλά δεν έχει να κάνει αυτό μόνο με την Ελλάδα. Έχει να κάνει με τον ίδιο τον οργανισμό που πια δεν είναι η Ευρώπη που ήταν. Ήταν η Ευρώπη των χωρών, ήταν η Ευρώπη των πολιτών, τώρα είναι η Ευρώπη των μεγάλων εταιριών σε πολύ μεγάλο βαθμό.» (συστημικός).

- «Θεωρώ πως έχει αλλάξει πλέον και η άποψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεν ήταν έτσι στο παρελθόν. Τώρα έχει γίνει πολύ σκληρή και τα συμφέροντα... Εξαρχής η ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όταν δημιουργήθηκε ήταν πολύ σωστή. Να υπάρχει μια αλληλεγγύη, μια βοήθεια, μια συνεργασία με τους πολιτισμένους λαούς της Ευρώπης. Αλλά με την πάροδο των χρόνων, άλλαξε εντελώς όλη αυτή η εικόνα. Διότι έκαναν πιο πολύ κουμάντο οι μεγάλες χώρες, οι υπερδυνάμεις της Ευρώπης και άλλαξε εντελώς η εικόνα, που φτάσαμε σε ένα σημείο που απλά να μην έχουμε λόγο για το τι θα κάνουμε και πώς θα χειριστούμε την κατάσταση στη χώρα μας... με τα χρόνια δεν θα μπορούμε ν' αποφασίσουμε εμείς τόσο πολύ για τους εαυτούς μας, για τη χώρα μας... το σύστημα αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα αποφασίζει πιο πολύ για όλους τους χειρισμούς.» (αντισυστημικός).

Ο ελληνικός ευρωσκεπτικισμός ενισχύεται από τις διεθνείς εξελίξεις και πιο συγκεκριμένα από τη διεθνή ισχύ της Γερμανίας και την αντίληψη περί “γερμανικής Ευρώπης”. Όταν η κρίση έπληξε τη χώρα, η Ελλάδα έγινε αναμφισβήτητα αντιγερμανική, λόγω του ηγετικού ρόλου της Γερμανίας στην επιβολή ενός προγράμματος λιτότητας στη χώρα. Θα μπορούσαμε εύκολα να ισχυριστούμε ότι ο παραδοσιακός αντιαμερικανισμός αντικαταστάθηκε από τον αντιγερμανισμό (Μαραντζίδης, 2017).

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων της έρευνας αναγνωρίζουν ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, δείχνει πολιτική αλαζονεία ως προς τη χώρα μας σε μεγάλο βαθμό, την οποία ερμηνεύουν πάραυτα ως «ο νόμος του ισχυρού» στον πιο αδύναμο.

- «Έτσι λειτουργούν τα πράγματα όταν συνασπίζονται διάφορες χώρες οι οποίες έχουν ανισοβαρή δύναμη. Σε κάποιο βαθμό ναι μεν μπορεί να μην είναι θεμιτό, αλλά είναι κατανοητό.» (συστημικός).

Επίσης, εύστοχη ήταν η παρατήρηση ενός εκ των συνεντευξιαζόμενων, ο οποίος τόνισε ότι: «η Ελλάδα δεν έχει την εκπροσώπηση που θα έπρεπε. Και δεν μιλάω για λεονταρισμούς, όπως να πάει ο Τσίπρας και να λέει ότι τώρα θα αλλάξουν όλα,

αλλά μιλάω για τα μικρά πράγματα, όταν γίνονται τεχνικές συναντήσεις, για κάθε τομεακό θέμα. Πιστεύω ότι η Ελλάδα δεν έχει τους σωστούς εκπροσώπους ή κατάλληλα καταρτισμένους.» (“συστημικός”).

Με αφορμή τις παρελθοντικές δηλώσεις του κ. Παπούλια προς τον κ. Σόιμπλε, από τους συνεντευξιαζόμενους της έρευνας, μόνο ένας “αντισυστημικός” τύπος εξέφρασε ένα εθνικιστικό αίσθημα ανωτερότητας των Ελλήνων απέναντι σε άλλα έθνη. Επίσης, επέκρινε με εθνικοπατριωτικά σχόλια την πολιτική συμπεριφορά της Γερμανίας και έφερε στο νου του μνήμες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και του καταστροφικού και ασυγχώρητου παρελθόντος της ναζιστικής κατοχής.

- «Εμείς είμαστε η Ευρώπη, θεωρώ. Η Ελλάδα έχει τρομερή ιστορία όλα αυτά τα χρόνια, από τα αρχαία χρόνια. Έχει δώσει όλα της τα αγαθά σ' όλο τον κόσμο! Με κάλυψε τέλεια η απάντηση αυτή! Η απάντηση αυτή ήταν η πιο σωστή απάντηση που μπορούσε να δώσει, ειδικά σαν Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο αρχηγός του κράτους. Κι έτσι ακριβώς είναι. Γιατί η Ελλάδα έχει σταθεί, στο παρελθόν, στις χώρες που σήμερα ρουφάνε το μεδούλι της χώρας μας! Για παράδειγμα στη Γερμανία, που έχει δημιουργήσει δύο Παγκοσμίους Πολέμους, έχει καταστρέψει τον πλανήτη, έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στην ανθρωπότητα. Όταν μετάνιωσαν (;) υποθετικά οι Γερμανοί και είπαν να φτιάξουν τη χώρα τους τελοσπάντων, ναι, κατάλαβαν τα λάθη τους υποτίθεται, και όλα αυτά... Διαγράφηκαν τα μισά χρέη τους! Και ήμασταν κι εμείς σύμφωνοι σε αυτό! Συμφωνήσαμε και εμείς! Ενώ, η Γερμανία άφησε πίσω της, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος μάλλον, άφησε πίσω του στην Ελλάδα 3.500.000 θανάτους! Έχασαν τη ζωή τους 3.500.000 άνθρωποι! Πολλά τα προβλήματα που άφησαν στην Ελλάδα. Αλλά η Ελλάδα συμφώνησε ότι “ναι, σου δίνουμε μία δεύτερη ευκαιρία ν' αναπτυχθείς κι εσύ σαν χώρα!” γιατί “τα ξεχνάμε όλα!”, ας πούμε. Είναι λάθη αυτά! Θα μπορούσαν να γίνουν και σήμερα στο πρόβλημα της Ελλάδας αυτά τα πράγματα, αλλά δεν γίνονται γιατί υπάρχουν κάποιες σκοτεινές σκοπιμότητες από πίσω. Δεν σέβονται γενικότερα την Ελλάδα.»

Από μια άλλη σειρά ερωτήσεων της έρευνας έγινε φανερό ότι ο έλεγχος της εθνικής οικονομίας και η εθνική παραγωγή συσχετίζονται συστηματικά με την εθνική υπερηφάνεια. Η απώλεια ή η εξασθένηση αυτών των στοιχείων οδηγεί σε αντίληψη αμφισβητούμενης ή απειλούμενης εθνικής κυριαρχίας, η οποία ανοίγει το δρόμο για αναζήτηση εξηγήσεων βασισμένες σε έναν δήθεν εξωτερικό εχθρό (Τρόικα/διεθνείς δανειστές) που μας υπονομεύει την εθνική οικονομία. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια ενός σχεδίου εναντίον της Ελλάδας ή μιας συνωμοσίας των ξένων δανειστών που θέλουν να εκμεταλλευτούν την χώρα μας -κεντρικό στοιχείο της εθνικολαϊκιστικής και ακροδεξιάς σκέψης- κυριαρχεί στο φαντασιακό τριών εκ των συνομιλητών μας:

- «Την εθνική οικονομία την υπονόμευσαν οι δικοί μας οι πολιτικοί. Και αυτοί βρήκαν ευκαιρία, οι ξένοι, και μας εκμεταλλεύονται σήμερα. Αν έκαναν σωστά τη

δουλειά τους από εκείνα τα χρόνια οι πολιτικοί μας, δεν θα είχαμε φτάσει σε αυτό το κατάντημα που είμαστε τώρα. Πιστεύω ότι είχαν καταστρώσει το σενάριο αυτό, με τους δικούς μας πολιτικούς και με το μεγάλο κεφάλαιο, για να κατεβάσουν τους μισθούς, να μας φτάσουν Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία... Και αυτό το έχουν πετύχει κατά πολύ, μέχρι στιγμής σήμερα... και έχουμε τα σημερινά δεδομένα όπου έχουν ξεπουληθεί τα πάντα υπέρ των δανειστών.» (ευκαιριακός).

- «Υπονομεύουν την εθνική οικονομία. Αυτό ακριβώς πιστεύω! Σε μεγάλο βαθμό! Και φαίνεται αυτό! Διότι όλοι θα ήθελαν να έχουν βάση στην Ελλάδα. Γιατί είναι γεωγραφικό σημείο, κομβικό. Κι έχει και μεγάλο πλούτο σαν χώρα. Και όλοι θέλουν να έχουν λίγο από την Ελλάδα! Αυτό φαίνεται από τα αρχαία χρόνια. Είναι στην καρδιά, είναι στη μέση του κόσμου, είναι η μόνη χώρα που συνορεύει με τρεις ηπείρους. Είναι τέλειο γεωγραφικό σημείο! Όλα γίνονται γι' αυτό... Όταν η ανάπτυξη ήρθε με δάνεια από την Αμερική, που έπαιρνε ο Ανδρέας Παπανδρέου, σημαίνει ότι υπάρχει ένα σχέδιο! Γιατί να χρεώσει τη χώρα για ανάπτυξη και να μην προσπαθήσει να αναπτύξει τη χώρα του, ώστε να βγάλει μια γραμμή παραγωγής δυνατή, έτσι ώστε να υπάρξει ανάπτυξη από την ίδια τη χώρα!... Όχι με δάνεια!» (αντισυστημικός).

Στο ακόλουθο σχόλιο που έκανε ο ένας εκ των τριών, η ύπαρξη ενός σχεδίου εναντίον της Ελλάδας αντιμετωπίζεται ως πιθανότητα, ενώ η οικονομική ανεξαρτησία αναφέρεται ρητά ως στοιχείο εθνικής κυριαρχίας:

- «Αυτοί οι θεσμοί παίζουν έναν ρόλο. Αυτοί δουλεύουν για τα δικά τους συμφέροντα. Να θέλουν να βάλουν χέρι στον πλούτο ενός κράτους-μέλους της ΕΕ, ναι το βρίσκω πολύ πιθανό. Μα ναι! Μα έχουν βάλει χέρι στον πλούτο μας κατά μία έννοια. Γιατί εθνική κυριαρχία είναι και οι σιδηρόδρομοι που αναγκαστήκαμε να πουλήσουμε στους Ιταλούς, κυριαρχία είναι και τα αεροδρόμια και οι τηλεπικοινωνίες! Δεν είναι μόνο το έδαφος, τα σύνορα! Δεν την έχει χάσει την κυριαρχία της ως μέλος της ΕΕ, την έχασε ως μέλος της ευρωζώνης, ως απόρροια της κρίσης.» (αντισυστημικός).

Παρά την παράλογη φύση τους, οι θεωρίες συνωμοσίας είναι συνήθως αποτέλεσμα απόλυτα λογικών συλλογισμών. Το πρόβλημα είναι ότι οι συλλογισμοί αυτοί βασίζονται σε αυτό που ο Sunstein (2009:108) ονομάζει «σακατεμένη επιστημολογία», βασίζονται δηλαδή σε λίγες και λανθασμένες πληροφορίες. Καθώς τα άτομα αδυνατούν να έχουν προσωπική και τεκμηριωμένη άποψη σχετικά με πολύπλοκα ζητήματα (όπως είναι, για παράδειγμα, τα αίτια της κρίσης), ενστερνίζονται πρόθυμα τις σχετικές απόψεις των άλλων. Αυτό δημιουργεί ένα επικοινωνιακό περιβάλλον στο οποίο γίνεται διαρκής ανακύκλωση πληροφοριών, οι οποίες κολακεύουν τα όσα το άτομο ήδη ενστερνίζεται. Σε αντίθεση με τον έντυπο Τύπο, στον οποίο το άτομο, λόγω μιας «αρχιτεκτονικής του τυχαίου» (“architecture of serendipity”), ενδέχεται να έρθει αντιμέτωπο με ανατρεπτικές, ως προς τις θέσεις του, πληροφορίες, το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα μιας «προσωποποίησης της

πληροφορίας» (*“Daily Me”*) που αποκλείει οποιαδήποτε πληροφοριακή παρέκκλιση (Sunstein, 2017).

Σε αυτό το πλαίσιο σκέψης, ο Sunstein ακολούθως υποστηρίζει ότι οι θεωρίες συνωμοσίας διαδίδονται συνήθως ως αποτέλεσμα της δυναμικής των *«κοινωνικών κλιμακωτών επιδράσεων»* (*“social cascades”*). Οι κλιμακωτές επιδράσεις σχετίζονται άμεσα με το φαινόμενο της πόλωσης των ομάδων ομοφρόνων και τον εξτρεμισμό. Συγκεκριμένα, οι κλιμακωτές επιδράσεις εμφανίζονται όταν οι απόψεις και τα πιστεύω ενός ατόμου δεν βασίζονται σε αυτά που πραγματικά γνωρίζει το ίδιο το άτομο, αλλά σε αυτό που πιστεύει ότι πιστεύουν οι άλλοι. Για παράδειγμα, όταν ένα άτομο βρεθεί σε μία *«κλιμακωτή ροή πληροφοριών»* (*“informational cascades”*) μπορεί να αποσιωπήσει τη θέση του όταν δεν είναι ιδιαίτερα σίγουρο γι’ αυτή και τύχει να εκτεθεί πρώτα στις πληροφορίες άλλων που στηρίζουν μια αντίθετη, ειδικά όταν οι άλλοι εμφανίζονται πιο σίγουροι για τον εαυτό τους. Επίσης, ένα άτομο μπορεί να βρεθεί και σε *«κλιμακωτές επιδράσεις φήμης»* (*“reputational cascades”*). Σε αυτή την περίπτωση, τα άτομα ενώ έχουν συνείδηση του ποια θα ήταν η ορθότερη στάση, παρ’ όλα αυτά, για να διατηρήσουν την εύνοια των άλλων, την αποσιωπούν. Επιπρόσθετα, ανάλογα με τις αρχικές πεποιθήσεις των ατόμων και με τα *«όρια»* (*“thresholds”*) που θα πρέπει να ξεπεράσουν για να τις αλλάξουν, κάποιοι είναι πιο πρόθυμοι από άλλους να ενστερνιστούν ακόμα και τις πιο παράλογες θεωρίες, αρκεί αυτές να είναι σε συμφωνία με το γενικότερο αφήγημα το οποίο ασπάζονται. Όταν συμβαίνει αυτό, υπάρχει ένα μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα (Sunstein, 2009:90-96·111).

Ο λόγος που οι θεωρίες συνωμοσίας επιβιώνουν είναι επειδή προσφέρουν ερμηνείες πάνω σε πολύπλοκα συμβάντα. Για μερικούς ανθρώπους, αυτές οι εικασίες θα θεωρηθούν εύλογες, ίσως επειδή παρέχουν μια κατάλληλη διέξοδο για οργή και φταίξιμο, ίσως επειδή οι εικασίες ταιριάζουν καλά με άλλες βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις που κατέχουν. Επαχθή γεγονότα, όπως η ελληνική κρίση, προκαλούν οργή και όταν οι άνθρωποι είναι εξοργισμένοι, είναι πιο πιθανό να αναζητήσουν αίτια που δικαιολογούν τις συναισθηματικές καταστάσεις τους και επίσης να αποδώσουν τα γεγονότα αυτά σε σκόπιμη δράση. Οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν ταυτόχρονα να ανακουφίσουν τη συναισθηματική σύγχυση και να δώσουν μια εξήγηση (σε εκείνους που αποδέχονται τη θεωρία) του γιατί νιώθουν όπως νιώθουν. Η θεωρία ανακουφίζει τα συναισθήματα την ίδια στιγμή που εκλογικεύει (Sunstein, 2009:109-110).

3.2 Η ευθύνη της κοινωνίας και του πολίτη

Στην ενότητα αυτή θα διερευνήσουμε εάν η κρίση γέννησε στους συμμετέχοντες της έρευνάς μας το συναίσθημα της συνενοχής. Εν προκειμένω, η υπόθεση εργασίας αφορά στο δεύτερο ερμηνευτικό σχήμα περί ευθύνης της κρίσης και συνοψίζεται στην εμβληματική φράση του Θεόδωρου Πάγκαλου «τα φάγαμε όλοι μαζί», μέσα στα πλαίσια μιας σχέσης πολιτικής πελατείας, διαφθοράς, εξαγοράς και εξευτελισμού της έννοιας της ίδιας της πολιτικής.²⁵ Στην επιχειρηματολογία του, τόσο οι πολιτικοί όσο και οι εκλογείς τους ήταν συνένοχοι. Οι πολιτικοί χρησιμοποίησαν το δημόσιο τομέα ως μέσο εξαγοράς της λαϊκής ψήφου και οι πολίτες επέτρεψαν αυτή την πρακτική για προσωπικό όφελος. Σε αυτό το είδος συλλογισμών, η ευθύνη μεταφέρεται από τον εξωτερικό εχθρό στις εσωτερικές ανωμαλίες. Κατ' αυτό τον τρόπο, η θυματοποίηση αντικαθίσταται από ενοχή και ευθύνη, νομιμοποιώντας έτσι την ανάγκη εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων (Lialioti & Bithymitris, 2016).

Σύμφωνα με τον Παππά (2016:24·31), «κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης η υπερβολικά απαιτητική και ολοένα πιο ατομικιστική ελληνική κοινωνία έφερε, και στη συνέχεια διατήρησε, στην εξουσία μια πολιτική τάξη που υποσχόταν να ικανοποιεί ατομικά συμφέροντα εις βάρος των φιλελεύθερων θεσμών και του κοινωνικού συνόλου. Τούτο δημιούργησε μεν βραχυχρόνια οφέλη τόσο για την καθεστηκυία πολιτική τάξη όσο και για την πλειονότητα της κοινωνίας, παράλληλα όμως έθεσε τις βάσεις για μια πρώτης τάξεως μελλοντική κρίση. Έτσι, οι Έλληνες ψηφοφόροι οδηγούσαν τη χώρα σε μια κατάσταση που άφηνε ολόκληρη την κοινωνία σε χειρότερη μοίρα και την καθιστούσε επιρρεπή σε κρίσεις.»

Όπως έχουμε δείξει στα προηγούμενα κεφάλαια, αυτό το σύστημα επιβίωσε για τρεις σχεδόν δεκαετίες με τη βοήθεια δύο αλληλένδετων μηχανισμών. Ο πρώτος μηχανισμός ήταν η αδιάλειπτη προσήλωση του κράτους στην παροχή προσόδων σε όσο το δυνατόν ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Στον βαθμό που κάθε πολίτης είχε τη δυνατότητα, έστω και εκ περιτροπής, να αποκτά πολιτικές προσόδους και άλλες κρατικές παροχές μέσω ενός πελατειακού συστήματος, η ελληνική δημοκρατία φάνταζε σαν ένα παίγνιο θετικού αθροίσματος που θα μπορούσε να διατηρηθεί στο διηνεκές. Ο δεύτερος μηχανισμός αποτέλεσε ένα κομματικό σύστημα που ήταν κατάλληλα διαμορφωμένο ώστε να εξασφαλίζει την απρόσκοπτη ροή προσόδων προς την κοινωνία μέσω της εναλλαγής των δύο μεγάλων κομμάτων στην εξουσία.

²⁵ Θεόδωρος Πάγκαλος, Βουλή, 21-09-2010: <https://www.youtube.com/watch?v=TGXkIecQoZk> .

Εντολές και εντολοδόχοι ενεπλάκησαν σε ένα παίγνιο με κοινό σκοπό την εκμετάλλευση του κράτους, αλλά με κάθε μία ομάδα να επιδιώκει τα δικά της αποκλειστικά συμφέροντα: οι μεν εντολές την απομύζηση κρατικών πόρων, οι δε εντολοδόχοι τη διατήρηση της εξουσίας (Παππάς, 2016:231).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτή την παθογένεια, δύο από τους συνεντευξιαζόμενους (ένας “ευκαιριακός” και ένας “συστημικός” τύπος) αναγνωρίζουν ότι η ευθύνη της οικονομικής κρίσης βαρύνει όλους μας που συνηθίσαμε να δανειζόμαστε για να καταναλώνουμε περισσότερα απ’ όσα παράγουμε:

- «Σίγουρα βαρύνει ένα μέρος της ευθύνης κι εμάς ως πολίτες. Στον τρόπο που διαχειριζόμασταν πολλά από τα ζητήματα που μας αφορούσαν σε μικροοικονομικό επίπεδο. Δηλαδή ήμασταν πολύ σπάταλοι σε ορισμένες περιπτώσεις. Δηλαδή κάναμε έναν τρόπο ζωής ο οποίος δεν μας ταίριαζε, ενδεχομένως κάποιες φορές. Οπότε, σίγουρα αυτό το μερίδιο της ευθύνης αφορά εμάς.» (ευκαιριακός).

- «Το πρόβλημα δεν είναι οικονομικό, είναι πολιτικό. Πρόκειται για μια βαθιά πολιτική και διαχρονική κρίση, η οποία, πολύ φοβούμαι, ότι θα συνεχιστεί. Για χρόνια, ο τόπος ζούσε σε μια επίπλαστη ευμάρεια. Σε μία ψευδή εικόνα οικονομικής ανάπτυξης. Ήταν μία φούσκα, επιτρέψτε μου την έκφραση, που ξαφνικά κατέρρευσε. Θεωρώ ότι θα υπάρξουν αρκετά χρόνια ούτως ώστε να θυμόμαστε τις προηγούμενες δεκαετίες. Ήταν μια επίπλαστη πραγματικότητα, κακά τα ψέματα!» (συστημικός).

Επιπλέον, στην ενότητα αυτή, θέλουμε να ελέγξουμε την υπόθεση πώς ο πολιτικός λόγος υπαγορεύει «συμβολικά» το συναίσθημα που πρέπει να συνοδεύει συγκεκριμένα συμβάντα, με άμεσες υποδείξεις για το πώς “οφείλουν” να αισθάνονται οι πολίτες απέναντι στην κρίση (Ντάβου κ.α., 2015:33). Εν προκειμένω, το υπαγορευμένο συναίσθημα στην κρίση -πως «τα φάγαμε όλοι μαζί»- είναι η ενοχή για όποια συμβολή είχε κάθε πολίτης στη δημιουργία της. Με αφορμή την αμφιλεγόμενη ρήση του Πάγκαλου, δόθηκε η ευκαιρία στους συνεντευξιαζόμενους να εκφράσουν τις απόψεις τους. Από τις απαντήσεις τους, οι οκτώ από τους έντεκα, αν και κάποιοι την βρίσκουν υπερβολικά διατυπωμένη, πιστεύουν πως δεν απέχει και πολύ από την πραγματικότητα:

- «Δυστυχώς είναι πολύ σωστή, αλλά είναι πολύ εκλαιϊκευτικά διατυπωμένη από έναν άνθρωπο που υποτίθεται ότι θα πρέπει να εκφράζεται με πιο κόσμιο τρόπο. Στη βάση της είναι σωστή. Όχι για το “όλοι”. Αλλά πολύς κόσμος συμμετείχε στο φαγοπότι, από τη δεκαετία του ’80, από τις κυβερνήσεις που συμμετείχε και ο ίδιος (!) ο Πάγκαλος. Αλλά ναι, σε μεγάλο βαθμό, συμφωνώ. Πολλοί συμμετείχαν και διαμαρτύρονταν μόνο όσοι δεν συμμετείχαν. Πλέον διαμαρτύρονται όλοι διότι δεν υπάρχει το φαγοπότι αυτό.» (συστημικός).

- «Συμφωνώ, αλλά με μια υποσημείωση. Δεν τα φάγαμε όλοι μαζί, ούτε στον ίδιο βαθμό και δεν μπορώ να μπω στο ίδιο καλούπι, προσωπικά θα μιλήσω, που είμαι ένας συνεπής πολίτης που πληρώνει τους φόρους του, δεν έχει κλέψει, δεν έχει φοροδιαφύγει. Όλοι μαζί τα φάγαμε με την έννοια ότι όλοι μπήκαν σε κάποιες θέσεις δημόσιες, είτε πήγαινε κάποιος και ζητούσε κάποια θέση από βουλευτή, τον πολιτικό, να τον βολέψει σε μια θέση, στο Δήμο, στη ΔΕΗ, στην ΕΥΔΑΠ, σε μια δημόσια υπηρεσία τελοσπάντων... Ανταποκρίνεται εν μέρει στην αλήθεια, ναι.» (ευκαιριακός).
- «Έχει δίκιο!... Έχει δίκιο! Γιατί και η εξουσία έτρωγε το ψαχνό και το κόκκαλο ο πολίτης! Γιατί όλοι βολεύτηκαν!» (αντισυστημικός).

Τουναντίον, τρεις μόνο συνομιλητές μας (δύο “ευκαιριακοί” και ένας “αντισυστημικός”) διαφώνησαν και μάλιστα φάνηκε να αισθάνονται θιγμένοι από το νόημα αυτής της φράσης:

- «δεν τα φάγαμε όλοι μαζί, τα φάγανε μερικοί που ήταν τα κολλητάρια των πολιτικών, των υπουργών κ.λπ.! Εγώ σαν συνταξιούχος δεν έφαγα ούτε μία δραχμή!» (ευκαιριακός).
- «Εγώ διαφωνώ. Θεωρώ ότι προσβάλλει τον κόσμο. Το “μαζί τα φάγαμε” μπορεί να αναφέρεται σε μια μεγάλη παρέα μεταξύ των 11 – 12 εκατ. κατοίκων, πόσοι είμαστε. Δεν είμαστε όμως όλοι στην ίδια θέση που είναι ο κ. Πάγκαλος, άρα δεν τα φάγαμε μαζί. Είναι προσβλητικό γιατί το “μαζί τα φάγαμε” του Πάγκαλου, αναφερόταν ότι “λέτε ότι τρώγαμε εμείς αλλά είχατε και εσείς παροχές, είχατε υψηλούς μισθούς που δεν σας άξιζαν”. Ήταν μια μετάθεση αυτών των διοικούντων. Γιατί αν υποθέσουμε ότι οι μισθοί ήταν υψηλοί, ο κόσμος δεν έβαζε χέρι μόνος του στα Ταμεία να τους πάρει! Οι κυβερνήσεις έδιναν τους υψηλούς μισθούς! Αν οι μισθοί ήταν υψηλοί, αν υπήρχαν επιδόματα, ο κόσμος δεν έπαιρνε μισθό μόνος του! Δεν έβαζε το χέρι του στο Ταμείο! Τον έπαιρνε γιατί αυτό τον μισθό του έδιναν!» (αντισυστημικός).

Συμπερασματικά, από τα ευρήματα των συνεντεύξεων αυτής της θεματικής, διαπιστώνουμε ότι οδηγούμαστε σε πιο υβριδικά ερμηνευτικά σχήματα καταλογισμού της ευθύνης για την ελληνική κρίση, αφού οι σημασίες που καθορίζουν τον τρόπο σκέψης των συμμετεχόντων της έρευνάς μας περιλαμβάνουν τόσο νοήματα θυματοποίησης όσο και ενοχής. Τουτέστιν, οι συνομιλητές μας αναγνωρίζουν τις ευθύνες και τα λάθη της ελληνικής κοινωνίας που οδήγησαν στην κρίση, αλλά αντιλαμβάνονται συχνά την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας ως άδικη και σκληρή, ως ένα είδος τιμωρίας που υπερβαίνει τα σφάλματα που διαπράχθηκαν, καθότι η συνταγή των Μνημονίων εγκλώβισε την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας. Συνεπώς, το ερμηνευτικό σχήμα που επικρατεί στην έρευνά μας θα το χαρακτηρίζαμε ως ένα υβριδικό σχήμα “ένοχων θυμάτων” (Lialiouti & Bithymitris, 2016).

Συμπεράσματα

Βασική θέση της παρούσας μελέτης αποτέλεσε ότι για να εκτιμήσουμε πώς μια κρίση επηρεάζει το πολιτικό τοπίο μιας χώρας, δεν μπορούμε να παρακάμψουμε το ρόλο των συναισθημάτων, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις, οι πολιτικές προτιμήσεις, η ετοιμότητα δράσης ή η αδράνεια, ο κυνισμός ή η συμμετοχή έχουν τη ρίζα τους στην αλληλεπίδραση της γνώσης και του συναισθήματος (McCarthy, 1989:59-60). Υπάρχει μια συμβιωτική σχέση μεταξύ της υποκειμενικής εμπειρίας των καταστάσεων (συναισθηματική συνιστώσα) και στο πώς οι καταστάσεις που σχετίζονται με τα συναισθήματα γίνονται αντιληπτές και αξιολογούνται (γνωστική συνιστώσα) (Wirth & Schramm, 2005:4).

Με αυτό το πνεύμα, σκοπός της εργασίας ήταν η διερεύνηση των συναισθημάτων των συμμετεχόντων από τα οποία δυνητικά θρέφεται και γεννά ο λαϊκισμός, με αφορμή την κρίση και την άνοδο των ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ στην ελληνική κυβέρνηση, καθώς και η κατανόηση της πρόσληψης του λαϊκισμού από τους συμμετέχοντες της έρευνας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού πραγματοποιήθηκαν έντεκα ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος, με στόχο να διαπιστώσουμε αν ισχύει ή όχι η ερευνητική υπόθεση της εργασίας, σύμφωνα με την οποία η άνοδος του λαϊκισμού στη χώρα μας δεν είναι μόνο ζήτημα έντασης της οικονομικής κρίσης, αλλά περισσότερο είναι η φύση της κρίσης -οικονομικής έναντι συνολικής πολιτικής και κοινωνικής κρίσης- και τα συναισθήματα της κοινωνίας, ως δομικά φαινόμενα, που διευκολύνουν την άνοδο του λαϊκισμού.

Η έρευνα στηρίχτηκε σε τρεις βασικές θεματικές. Στην πρώτη θεματική, η υπόθεση εργασίας που τέθηκε ήταν ότι ο λαϊκισμός στην χώρα μας ευνοήθηκε από το ξέσπασμα της οικονομικής αναταραχής, πολύ περισσότερο δε από το συγχρονισμό της οικονομικής με την πολιτική και κοινωνική κρίση. Ο παλιός δικομματισμός ηττήθηκε, τα πολιτικά άκρα ενισχύθηκαν και η αστάθεια κυριάρχησε. Η πλέον ανησυχητική και δραματική εξέλιξη ήταν αναμφισβήτητα η εκρηκτική άνοδος της Χρυσής Αυγής. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν το κλίμα του πολιτικού κυνισμού έναντι των πολιτικών θεσμών που καταγράφουν λίγο-πολύ όλες οι έρευνες κοινής γνώμης (Μαραντζίδης, 2017). Η απογοήτευση και η δυσπιστία προς την πολιτική αποτυπώνεται ξεκάθαρα στη σημασία που δίνουν οι συμμετέχοντες στη ψήφιση του τρίτου Μνημονίου από τη σημερινή κυβέρνηση. Εύλογα υποθέτουμε ότι

η στροφή του Αλέξη Τσίπρα μετά το δημοψήφισμα μπορεί να έσωσε τη χώρα από την άμεση πτώση στον γκρεμό, υπονόμεισε όμως στο μέγιστο βαθμό την αξιοπιστία του πολιτικού προσωπικού και εκμηδένισε το αίσθημα ελπίδας ότι η Αριστερά θα κυβερνήσει καλύτερα. Η δυσανασχέτηση για την κατάσταση της οικονομίας και η απαισιοδοξία για το μέλλον της ζωής τους, κυριαρχεί στο λόγο των συμμετεχόντων της έρευνας.

Σύμφωνα με τη θεωρία, τα συναισθήματα γεννιούνται εντός πλαισίου, πηγάζουν δηλαδή από την ενδοπροσωπική, τη διαπροσωπική και την κοινωνική πραγματικότητα του υποκειμένου και ενεργοποιούν την ετοιμότητά του για δράση, αλλάζοντας τις προτεραιότητες της ζωής σε βραχυχρόνια ή μακροχρόνια κλίμακα. Όμως, όπως φάνηκε και από την παρούσα έρευνα, δεν οδηγούν απαραίτητως όλα τα συναισθήματα σε δράση, παρά τη δυναμικά κινητοποιή τους ιδιότητα ή και τον έντονο τρόπο με τον οποίο μπορεί να βιώνονται σε αντίξοα περιβάλλοντα. Και τούτο διότι υπάρχουν εσωτερικοί μηχανισμοί που επηρεάζουν την ετοιμότητα για δράση και αναστέλλουν τη μετατροπή των συναισθημάτων σε έκδηλη συμπεριφορά (Ντάβου κ.α., 2015:36). Ως εκ τούτου, όπως περιγράφουν οι συνομιλητές μας, σήμερα έχει παγώσει οποιαδήποτε μορφή κινητοποίησης. Συνεπώς, στο βαθμό που και οι ίδιοι αισθάνονται ότι το ρεπερτόριο δράσης είναι φτωχό, η αίσθηση πολιτικής επάρκειας χαμηλή, η ελπίδα και αισιοδοξία σχεδόν ανύπαρκτη, έχει σαν αποτέλεσμα να μην δρουν αφού έχουν αποδεχτεί πως δεν υπάρχει εναλλακτική λύση στις πολιτικές λιτότητας.

Η δεύτερη θεματική επικεντρώθηκε στο πώς η κρίση συνέβαλε στην εμβάθυνση της κρίσης αντιπροσώπευσης που μάστιζε την ελληνική πολιτική σκηνή. Η οικονομική κρίση απέκτησε πολιτική διάσταση, όταν η ελληνική κοινωνία έχασε την πίστη της στην ικανότητα του κράτους να μεσολαβεί στις επιπτώσεις της κρίσης. Σταμάτησε να εμπιστεύεται τους θεσμούς, τα πολιτικά κόμματα και ευρύτερα τη δημοκρατία. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι πολίτες αμφισβήτησαν τους υφιστάμενους μηχανισμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και έδωσαν χώρο στα αντισυστημικά κόμματα να προσφέρουν μια εναλλακτική (μη συμβατική) εικόνα λαϊκής εκπροσώπησης (Halikiopoulou & Vasilopoulou, 2015). Από τη στιγμή που ο ΣΥΡΙΖΑ, σε συνεργασία με τους ΑΝΕΛ, ήρθε στην εξουσία, μια σειρά ζητημάτων από αντιδημοκρατικές πρακτικές και παραβιάσεις του νόμου και του Συντάγματος απασχόλησαν τη δημόσια συζήτηση (δημοψήφισμα, υπονόμειση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών, παράκαμψη των Ανεξάρτητων Αρχών, σοβαρές

παρεμβάσεις στη δικαιοσύνη, αντισυνταγματική παρέμβαση στο τηλεοπτικό πεδίο κ.λπ.) (Zeri, 2017).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σταθερή και αναμενόμενη είναι η εκτεταμένη δυσφορία που εκδηλώνουν οι συμμετέχοντες για τα πολιτικά κόμματα. Επίσης, έντονα αρνητικά συναισθήματα απαξίωσης χαρακτηρίζουν τη σχέση ανάμεσα στους συμμετέχοντες και στην πολιτική ελίτ της χώρας μας. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι οι μισοί από αυτούς δεν αποδοκίμασαν τις τακτικές πολιτικής ανυπακοής που ακολούθησε το κίνημα «Δεν πληρώνω», γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η λαϊκιστική ρητορική έχει ολέθριες συνέπειες στην αντίληψη των πολιτών αναφορικά με το ρόλο του κράτους δικαίου και τη σχέση του με την κοινωνία. Αυτό σημαίνει ότι οι μισοί από τους συνομιλητές μας δεν διαθέτουν δημοκρατική συνείδηση, με την έννοια των πνευματικών και ηθικών χαρακτηριστικών των δημοκρατικών πολιτών που αποδέχονται την ηθική σημασία και το δεσμευτικό χαρακτήρα της νομικής υποχρέωσης και της συμπεριφοράς τους σύμφωνα με αυτήν. Χωρίς αυτή την ιδιότητα των πολιτών δεν είναι δυνατή η επιβίωση των δημοκρατικών κανόνων (Zeri, 2017). Κράτος δικαίου και δημοκρατία είναι αλληλένδετα: το ένα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλλο (Müller, 2017:99).

Συνοπτικά, διαπιστώσαμε ότι τα λαϊκιστικά στοιχεία που συνθέτουν τον τρόπο με τον οποίο οι “αντισυστημικοί” και ο “σκληροπυρηνικός” τύπος αντιλαμβάνονται το (δημοκρατικό) κόσμο είναι: η στάση της διαρκούς αναζήτησης ενόχων, η τεχνική της δαιμονοποίησης, η καλλιέργεια αισθήματος μνησικακίας, η απλοποίηση της πραγματικότητας, οι αμεσοδημοκρατικές παρεμβάσεις στην πολιτική, η κατασκευή άκαμπτων διχοτομιών (τύπου “οι αθώοι εμείς – οι ένοχοι αυτοί”, προνομιούχοι – μη προνομιούχοι), οι θεωρίες συνωμοσίας και εν τέλει μια πολωμένη, δικόρυσφη φαντασιακή διάρθρωση της κοινωνικο-πολιτικής πραγματικότητας (Γεωργιάδου, 2016:122). Επίσης, αρκετά από αυτά τα χαρακτηριστικά φάνηκε να επηρεάζουν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο την πολιτική σκέψη των ερωτώμενων “ευκαιριακών”.

Τέλος, στην τρίτη θεματική διερευνήθηκε η στάση των συμμετεχόντων της έρευνας σχετικά με τα εξής: ποιος φταίει για τη σημερινή οικονομική κατάσταση της χώρας μας, ποια είναι τα συναισθήματά τους απέναντι στη Γερμανία, πώς αξιολογούν τη συμμετοχή της χώρας μας στην ΕΕ και πόσο κυρίαρχα είναι τα στερεότυπα του “ξένου εχθρού” σχετικά με τη συζήτηση για την ελληνική κρίση. Σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, παρά τις συστηματικές προσπάθειες όλα αυτά τα χρόνια, από διάφορες πλευρές του πολιτικού φάσματος, να υποβαθμιστούν οι ευθύνες

του πολιτικού συστήματος, αλλά και της ελληνικής κοινωνίας, και να συνδεθεί η οικονομική κρίση που βιώνει η Ελλάδα κυρίως με ξένες δυνάμεις, που υποτίθεται ότι απειλούν και υπονομεύουν τη χώρα, η πλειονότητα των ερωτώμενων δείχνει να έχει πλέον πειστεί ότι είναι πρωτίστως οι δικές μας αδυναμίες –ως πολιτικού συστήματος, οικονομίας, θεσμικού πλαισίου, αλλά και κοινωνικής νοοτροπίας και πρακτικής– που ευθύνονται για τη δυσχερή οικονομική κατάσταση μας. Είναι αξιοσημείωτο πάντως ότι, όλοι οι συμμετέχοντες όταν αναφέρονται στις ευθύνες του πολιτικού συστήματος, ξεκάθαρα εντοπίζουν το βάρος στο πελατειακό σύστημα και στη διογκωμένη διαφθορά πρωτίστως της εκτελεστικής εξουσίας και των πολιτικών ελίτ.

Συνεπώς, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, μετά από αρκετά χρόνια κρίσης, η πλειονότητα των ερωτώμενων της παρούσας έρευνας δείχνει μια συλλογική αυτογνωσία, καθότι εντοπίζει τις αιτίες της άσχημης οικονομικής κατάστασης της χώρας κυρίως σε ενδογενείς αιτίες, και όχι σε ξένες δυνάμεις. Άρα, ίσως και να μπορούμε να πούμε ότι αυτή η αλλαγή αντιλήψεων και στάσεων μέσα στα χρόνια της κρίσης να υποδηλώνει ότι τώρα βρισκόμαστε σε μεταβατική φάση (Μαραντζίδης, 2017). Ωστόσο, ο ευρωσκεπτικισμός αποτελεί μια ισχυρή συνιστώσα στα ευρήματα των ποιοτικών συνεντεύξεων. Στην πραγματικότητα, στο θέμα της αποτίμησης της συμμετοχής της χώρας μας στην ΕΕ, οι συμμετέχοντες χωρίζονται στα δύο.

Συνοψίζοντας, αυτή η μελέτη επιχείρησε να αποκωδικοποιήσει και να επαληθεύσει την ερευνητική υπόθεση της εργασίας και θα μπορούσαμε να πούμε ότι πέτυχε σε σημαντικό βαθμό το σκοπό της, καθώς προσπαθήσαμε να αναδείξουμε ότι το λαϊκιστικό φαινόμενο αναμιγνύεται με μοναδικό τρόπο με τα δομικά συναισθήματα που ενυπάρχουν στην κάθε κοινωνία. Στο σημείο αυτό, πρέπει να καταστεί σαφές ότι τα συναισθήματα αυτά καθαυτά δεν είναι πρόβλημα. Προκαλούν πρόβλημα στην κοινωνία όταν ένα συναίσθημα καλύπτει τα εξής: κρύβει μια ιδιοτέλεια, χρησιμοποιείται για την κάλυψη ενός ομαδικού/συντεχνιακού συμφέροντος σε βάρος του κοινού καλού και όταν εμποδίζει το διάλογο, τη δημόσια συζήτηση και την πολιτική συμμετοχή. Τότε είναι στην πραγματικότητα ένα πολύ αρνητικό συναίσθημα (Illuz, 2015).

Μία ενδιαφέρουσα επέκταση αυτής της έρευνας θα περιλάμβανε τη συστηματική ανάλυση της συγκινησιακής επίδρασης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην ενδυνάμωση του λαϊκιστικού φαινομένου, τα οποία λειτουργούν ως μια πολωτική δύναμη για την πολιτική. Στην περίπτωση του Donald Trump κατέστη φανερό η επιρροή τους, αφού στη σύγχρονη εποχή, όπως εισηγείται και η Nadia Urbinati

(2015), η κλασική δημοκρατία του Τύπου και των κομμάτων υποχωρεί έναντι μιας νεοσύστατης «αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας σε ζωντανή αναμετάδοση», που είναι περισσότερο φασαριόζικη, ηδονοβλεπτική και συναισθηματικά υποκινούμενη.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργιάδου, Β., & Δεμερτζής, Ν. (2016). Στο Ι. Βαρτζόπουλος (Επιμ.), *Ο πειρασμός του λαϊκισμού και οι περιπέτειες του λόγου* (σελ. 49-75, 119-137). Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός.
- Δεμερτζής, Ν. (2015). Λαϊκισμός και μνησικακία: Μια συμβολή της (πολιτικής) κοινωνιολογίας των συγκινήσεων. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 12, 75-114. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/sas.768>
- Διαμαντούρος, Ν. (2000). *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης. Πλαίσιο Ερμηνείας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών* (β' έκδ.). Αθήνα: Κριτική.
- Καστοριάδης, Κ. (2000). Εξουσία, Πολιτική, Αυτονομία. Στο: *Οι ομιλίες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ύψιλον/Βιβλία.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2013). Λαϊκισμός και (φιλελεύθερη) δημοκρατία: ένα αναλυτικό πλαίσιο. Στο C. Mudde & C. R. Kaltwasser (Eds.), *Λαϊκισμός στην Ευρώπη και την Αμερική. Απειλή ή διόρθωση για τη δημοκρατία*; Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Muller, J. W. (2017). *Τι είναι ο λαϊκισμός*; Δ. Η. Αντωνίου (μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Ντάβου, Μπ., Δεμερτζής, Ν., & Θάνος, Β. (2015). Συναισθήματα, κίνητρα και πολιτική συμπεριφορά στην Ελλάδα της κρίσης. Στο Ν. Γεωργαράκης & Ν. Δεμερτζής (Επιμ.), *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας: κρίση και αποδόμηση του πολιτικού* (σελ. 29-50). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg και Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.
- Παππάς, Σ.Τ. (2016). *Λαϊκισμός και κρίση στην Ελλάδα* (β' έκδ.). Αθήνα: Ίκαρος.

Χαϊντενράιχ, Ε. (2014). *Οδηγός Ποιοτικών Συνεντεύξεων*. Εκπαιδευτικό υλικό. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Πόλη και Περιβάλλον. Εφαρμοσμένη και Κλινική Κοινωνιολογία» του Πανεπιστημίου του Αιγαίου.

Ξενόγλωσση

Barbalet, J., & Demertzis, N. (2013). Collective fear and societal change. *Emotions in Politics: the Affect Dimension in Political Tension*, 167-185.

Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, XLVII, 2-16.

Canovan, M. (2002). Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy. In Y. Mény & Y. Surel (Eds.), *Democracies and the Populist Challenge* (pp. 30, 33-35). New York: Palgrave.

Capelos, T., & Exadaktylos, T. (2016). Feeling the pulse of the Greek debt crisis: affect on the web of blame. *National Identities*, 19(1), 73-90.

Georgiadou, V., & Rori, L. (2013). Economic crisis, social and political impact. The new right-wing extremism in Greece. *Annuari del Conflict Social*.

Halikiopoulou, D., & Vasilopoulou, S. (2016). Breaching the social contract: crises of democratic representation and patterns of extreme right party support. *Government and Opposition*, 1-25.

Illouz, E. (2008). *Saving the modern soul: Therapy, emotions, and the culture of self-help*. University of California Press.

Illuz, E. (2015, April 25). "Mehr Emotion wagen?" *Die Tageszeitung (taz)*, 1-18.

Laclau, E. (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory. Capitalism, Fascism, Populism*. London: Verso.

Lialiouti, Z., & Bithymitris, G. (2016). A nation under attack: perceptions of enmity and victimhood in the context of the Greek crisis. *National Identities*, 19(1), 53-71.

McCarthy, E. D. (1989). Emotions are social things: an essay in the sociology of emotions. In D. D. Franks and E. D. McCarthy (Eds.), *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers (51-72)*. JAI Press, Greenwich, CT.

- McCarthy, E. D. (1994). The social construction of emotions: New directions from culture theory. *Social Perspectives on Emotion*, 2, 267-279.
- Michailidou, A. (2016). 'The Germans are back': Euroscepticism and anti-Germanism in crisis-stricken Greece. *National Identities*, 19(1), 91-108.
- Müller, J. W. (2014). "The People Must Be Extracted from Within the People": Reflections on Populism. *Constellations*, 21(4), 483-493.
- Müller, J. W. (2016). Capitalism in One Family. *London Review of Books*, 38(23), 10-14.
- Rori, L. (2016). The 2015 Greek parliamentary elections: from great expectations to no expectations. *West European Politics*, 39(6), 1323-1343.
- Sunstein, C. R. (2009). *Going to extremes: How like minds unite and divide*. Oxford University Press.
- Sunstein, C. R. (2017). *# Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Tsatsanis, E., & Teperoglou, E. (2016). Realignment under stress: The July 2015 referendum and the September parliamentary election in Greece. *South European Society and Politics*, 21(4), 427-450.
- Urbinati, N. (2015). A revolt against intermediary bodies. *Constellations*, 22(4), 477-486.
- Vasilopoulou, S., Halikiopoulou, D., & Exadaktylos, T. (2013). Greece in crisis: Austerity, populism and the politics of blame. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 52(2), 388-402.
- Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford University Press.
- Wirth, W., & Schramm, H. (2005). Media and emotions. *Communication research trends*, 24(3).
- Zeri, P. (2017). How the Greek Radical Left and Extreme Right are Perceiving Democracy: A Research Attempt at a Social Epistemological Explanation. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2907646>

Ιστογραφία – Ηλεκτρονικές πηγές

Halikiopoulou, D., & Vasilopoulou, S. (7/7/2015). The 'NO' vote threatens democracy in Greece. *Newsweek U.S. Edition*. Ανακτήθηκε από <http://www.newsweek.com/no-vote-threatens-democracy-greece-351044>

Μαραντζίδης, Ν. (Μάρτιος 2017). Έκθεση Συμπερασμάτων: Οι Έλληνες αλλάζουν ιδέες για την Ευρώπη και τον κόσμο; *Έρευνα διαΝΕΟσις: Τι πιστεύουν οι Έλληνες - 2017*. Ανακτήθηκε από https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/10/TPE_2017_Ekthesi_Marantzidis.pdf

Μινωτάκης, Α., Φουρίκος, Κ. (Συνέντευξη/Επιμέλεια) & Πλειός, Γ. (Συνεντευξιαζόμενος). (12/7/2016). *Συνέντευξη Γιώργος Πλειός: Media και Πολιτική. Πρώτο Μέρος: Το δημοψήφισμα ως σταθμός - Το Περιοδικό*. Ανακτήθηκε από www.topperiodiko.gr/συνέντευξη-γιώργος-πλειός-media-και-πολιτ/#.Wt0QUkxuLIU

<http://www.kathimerini.gr/104644/article/politismos/arxeio-politismoy/oi-dyo-ellades---kai-mazi-kai-xwria>

<http://www.tanea.gr/news/greece/article/4694861/?iid=2>

https://www.youtube.com/watch?v=4pC_d1M82uQ

<https://www.youtube.com/watch?v=TGXklecQoZk>

[ALΞΗΣ ΤΣΙΠΡΑΣ ΒΟΥΛΗ 11-7-2015 20150711000836 - YouTube](https://www.youtube.com/watch?v=ALΞΗΣ ΤΣΙΠΡΑΣ ΒΟΥΛΗ 11-7-2015 20150711000836)

[Παππάς: Οριστικά 4 οι τηλεοπτικές άδειες -Μετά τις πανελλαδικές θα δώσουμε και θεματικές | iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr/145799/παππάς-οριστικά-4-οι-τηλεοπτικές-άδειες-μετά-τις-πανελλαδικές-θα-δώσουμε-και-θεματικές)

[ΣΤΕ: Αντισυνταγματικός κρίθηκε ο νόμος Παππά με 14-11 | iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr/145799/στΕ-αντισυνταγματικός-κρίθηκε-ο-νόμος-παππά-με-14-11)

[Τι είναι το ΕΣΡ που μπήκε στην ζωή μας και ποιος ο ρόλος του εδώ και 27 χρόνια | Ελεύθερος Τύπος](http://www.iefimerida.gr/145799/τι-είναι-το-ΕΣΡ-που-μπήκε-στην-ζωή-μας-και-ποιος-ο-ρόλος-του-εδώ-και-27-χρόνια-|)

<https://www.dianeosis.org/research/anergia-neon/>

<http://www.news247.gr/gnomes/xrhstos-demeths/mia-fora-ki-enan-kairo-htan-oi-aganaktismenoi.6428006.html>

<http://www.kathimerini.gr/732818/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-anodos-kai-h-e3afanish-twn-aganaktismenwn>

Παράρτημα

Ποιοτικό υλικό συνεντεύξεων

A001

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά; Εσείς νιώθετε οργή κατά της Τρόικας και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι πλέον δεν υπάρχει οργή γιατί ο κόσμος έχει συνηθίσει, έχει προσαρμοστεί σ' αυτήν την καινούργια κατάσταση. Στην αρχή υπήρχε οργή γιατί ήταν το σοκ της πρώτης στιγμής που συνέβαιναν όλα, δεν είχε ξαναζήσει, τουλάχιστον η δική μου η γενιά κάτι παρόμοιο, ούτε οι προηγούμενες γενιές. Τώρα δεν μπορώ να πω ότι αισθάνομαι οργισμένος κατά της Τρόικας, γιατί αναγνωρίζω ίσες ευθύνες και στην ελληνική διακυβέρνηση κατά διαστήματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση, σε σχέση με τις κυβερνήσεις, τα κόμματα, τους πολιτικούς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κανένας απ' αυτούς δεν τη διαχειρίστηκε σωστά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μια αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο; Θεωρείτε ότι είναι διαφορετική, δηλαδή ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι, γιατί δεν έχει το περιθώριο. Οποιοσδήποτε και να είχε τη διακυβέρνηση στα χέρια του θα έκανε τα ίδια γιατί ήταν δεδομένα αυτά που έπρεπε να γίνουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα δεν κρίνετε ότι είναι διαφορετική;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι

ΕΡΩΤΗΣΗ: Επομένως υπάρχει μια εξίσωση μεταξύ των κυβερνήσεων, είτε διατείνεται μια κυβέρνηση ότι είναι αριστερή, είτε όχι; Δεν υπάρχουν, θέλω να πω, ιδεολογίες και ταυτότητες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι αυτό έχει να κάνει με την κυβέρνηση που είναι επάνω. Είναι μεγάλο μειονέκτημα δικό της, αλλά δεν το απάντησα έτσι το ερώτημα, το απάντησα ότι οποιαδήποτε κυβέρνηση και να ήταν επάνω θα έκανε ακριβώς τα ίδια. Διότι τα ίδια θα δίνονταν ως συνταγή από την Τρόικα. Απλά, το πρόσημο είναι αρνητικό σ' αυτήν την περίπτωση γιατί μια κυβέρνηση λέει ότι είναι αριστερή κυβέρνηση και πράττει όπως πράττει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς προσλαμβάνετε, ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα; Πώς αντιλαμβάνεστε τα δύο κόμματα που είχαν χρόνια την εξουσία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό έλεγα στην αρχή ότι έχουν μερίδιο ευθύνης. Δηλαδή η διακυβέρνηση τα περισσότερα χρόνια έγινε από το ΠΑΣΟΚ. Έχει μερίδιο ευθύνης. Γι' αυτό απάντησα πριν ότι δεν μπορώ να είμαι θυμωμένος μόνο με την Τρόικα, αλλά είμαι και με την ελληνική κυβέρνηση κατά διαστήματα. Τι κατά διαστήματα δηλαδή!... Με το ΠΑΣΟΚ. Εν πάση περιπτώσει, δε θεωρώ ότι τα διαχειριστούνε κάπως διαφορετικά και εν πάση περιπτώσει είναι θέμα διαχείρισης δεν είναι θέμα αποφάσεων ή πολιτικών επιλογών κ.λπ. Είναι καθαρά θέμα διαχείρισης επάνω σε ήδη ειλημμένες αποφάσεις. Πως θα διαχειριστεί δηλαδή κανείς τις αποφάσεις που ήδη έχουν πάρει οι Τροϊκανοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση κ.λπ., για το πως θα διαχειριστούμε την κρίση. Δε θεωρώ ότι είναι θέμα απόφασης της κυβέρνησης. Είτε του ΠΑΣΟΚ είτε της Ν.Δ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν οι άλλοι είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις; Και εννοώντας οι άλλοι εννοούμε και πάλι τις προηγούμενες κυβερνήσεις, όχι την τωρινή κυβέρνηση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι, με επηρεάζει το ίδιο. Εγώ από τη θέση που είμαι δηλαδή, ως μισθωτός, με επηρεάζει το ίδιο άσχημα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit; σε όλους τους τομείς της ζωής. Θα ήμασταν καλύτερα αν δεν είχαμε υπογράψει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν μπορώ καν να το κρίνω αυτό σαν ερώτηση, γιατί σ' αυτήν τη φάση που είμαστε τώρα με τα μνημόνια δεν είχε ξαναέρθει η Ελλάδα, τουλάχιστον στο πρόσφατο παρελθόν της. Και με τη φάση του Grexit επίσης δεν το έχει γνωρίσει αυτό ως κατάσταση, οπότε δεν μπορώ να το κρίνω πραγματικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θέλω να πω ότι γνωρίζοντας τώρα σε τι κατάσταση είμαστε, αν πιστεύετε ότι το σενάριο του Grexit θα ήταν θετικότερο για την ελληνική κοινωνία και όλο αυτό που έχει υποστεί με τα χρόνια.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι. Γιατί το Grexit θα σήμαινε μια πολιτική απόφαση. Η οποία πολιτική απόφαση θα ήθελε και τους κατάλληλους χειρισμούς. Την κατάλληλη διαχείριση. Αν κρίνω από τη διαχείριση που έχουν κάνει τώρα στα πράγματα, συμπεραίνω ότι δεν είναι καλοί διαχειριστές, ακόμα και σε πολιτικές αποφάσεις με τις οποίες είμαι αντίθετος, οπότε και στο Grexit μάλλον δεν θα το διαχειρίζονταν σωστά, και θα είχαμε χειρότερα. Έτσι νομίζω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ θα ήσουν θετικός με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θετικός δεν είμαι με το Grexit. Απλά θεωρώ ότι δεν θα ήταν εύκολα τα πράγματα, γιατί υπάρχει μια πολύ συγκεκριμένη δομή και μια πολύ μεγάλη αλληλεξάρτηση των κρατών-μελών της Ευρωζώνης, επομένως μάλλον τα πράγματα δεν θα ήταν καλύτερα και δεν θα υπήρχε και η κατάλληλη διαχείριση για να στραφούν προς το καλύτερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κατάλληλη διαχείριση, εννοείς από τους πολιτικούς τους δικούς μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι... Δηλαδή αν απαιτούσε αυτό κάποιους πολιτικούς χειρισμούς, δε νομίζω ότι θα ήταν σε θέση να τους κάνουν. Επομένως θα γύρναγε πολύ δύσκολα προς το καλύτερο μια τέτοια αρνητική κατάσταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα; Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι... τώρα, ας το πούμε (;)... επιτυγχάνεται αυτό που λένε ανάπτυξη... Δεν μπορώ να το απαντήσω γιατί είναι συγκεκριμένα... είναι νούμερα αυτά... Δηλαδή δεν μπορώ να εκτιμήσω εγώ έτσι, γενικά κι αφηρημένα, αν έχουμε ανάπτυξη ή όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα, αν υπάρχει τώρα κάποια ανάπτυξη, το βλέπεις ότι είναι εικονικό όλο αυτό; Στα νούμερα κι όχι επί της ουσίας; Σ' εσένα, στο να καλυτερεύσει η ζωή σου, να βρεις δουλειά κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, αυτό αφορά καθαρά τα νούμερα. Διαφορετικά, το επίπεδο δεν έχει καλυτερεύσει, της δικής μου ζωής ας πούμε. Απλά, έχω συνηθίσει σε κάποια πράγματα, οπότε δεν μου κάνουν την ίδια αίσθηση που μου έκαναν στην αρχή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα το μνημόνιο για σένα ήταν ένα αναγκαίο κακό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι θα συνεχίσει και θα σταθεροποιηθεί κάπου που δε θα λέγεται μνημόνιο πλέον, αλλά θα λέγεται μια κατάσταση, όπου όντως υπάρχουν πιο χαμηλοί μισθοί, όπου όντως υπάρχουν λιγότερες θέσεις εργασίας, που το βιοτικό επίπεδο είναι πιο χαμηλό, αλλά θα σταθεροποιηθεί κάπου χωρίς να υπάρχει κάποιο μνημόνιο. Θα βρει μια ισορροπία προς τα κάτω χωρίς να υπάρχει το αντίστοιχο μνημόνιο, αλλά και πάλι δε θα είναι καλύτερα, δεν θα είναι πιο θετικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δεν βλέπετε δηλαδή πολύ ευόιωνο το μέλλον;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Νομίζω ότι υπεισέρχεται αυτό που λέμε ότι θα συνηθίσουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν Μνημόνια ή όχι και γιατί; Πιστεύετε ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μπορεί να φταίνε και όλοι αυτοί που ανέφερες αλλά μπορεί να φταίμε κι εμείς. Σε ένα άλλο επίπεδο βέβαια, αλλά...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς που ρίχνετε το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στα ήδη υπάρχοντα οικονομικά συμφέροντα. Αν μπορώ να το απαντήσω έτσι...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δηλαδή; Το λέω γιατί λέγοντάς μου ότι για σένα το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι το πώς διαχειρίστηκαν οι πολιτικοί την όλη κατάσταση, θέλω να μου πεις, ποιος νομίζεις ότι φταίει περισσότερο, που εγώ, εσύ και όλοι μας υφιστάμεθα μία κατάσταση στην οποία δεν βλέπουμε ευόιο το μέλλον; Ποιος έχει το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό δεν μπορώ να το κρίνω, γιατί δεν έχω πρόσβαση σε στοιχεία αυτή τη στιγμή. Σίγουρα βαρύνει ένα μέρος της ευθύνης κι εμάς ως πολίτες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εννοείτε ως προς το ποιους ψηφίζαμε τα προηγούμενα χρόνια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στον τρόπο που διαχειριζόμασταν πολλά από τα ζητήματα που μας αφορούσαν σε μικροοικονομικό επίπεδο. Δηλαδή ήμασταν πολύ σπάταλοι σε ορισμένες περιπτώσεις. Δηλαδή κάναμε έναν τρόπο ζωής ο οποίος δεν μας ταίριαζε, ενδεχομένως κάποιες φορές. Οπότε, σίγουρα αυτό το μερίδιο της ευθύνης αφορά εμάς. Τώρα, σε επίπεδο, αν φταίει το ΔΝΤ, αν φταίνε οι πολιτικοί κ.λπ. ... αυτό δεν μπορώ να το απαντήσω. Δηλαδή δεν μπορώ να πω ελαφρά τη καρδία ότι φταίει αυτός ή ότι φταίει εκείνος και σίγουρα δεν φταίει μόνο ένας, από αυτούς του παράγοντες που ανέφερες. Μπορεί κάποιος να έχει μεγαλύτερη βαρύτητα, αλλά σίγουρα δεν είναι μόνο η ευθύνη του ενός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως ναι. Νομίζω ότι υπάρχουν ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θεωρείς ότι το κόμμα που ψηφίζεις, είναι το μόνο που πραγματικά εκπροσωπεί το λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως, για να σε διευκολύνω, πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό με διευκολύνει περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα, κανένα κόμμα για σένα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι... Λιγότερο ή περισσότερο ναι ... Πιστεύω ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν διαφορετικό κόμμα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, προφανώς και είναι καλά. Μπορεί να ψηφίζουν για τους λόγους τους δικούς τους. Εγώ δεν μπορώ να τους απομονώσω ή να πω ότι είναι ή δεν είναι καλοί, απλά έχουν διαφορετική πολιτική τοποθέτηση για τους δικούς τους λόγους ο καθένας. Αλλά σίγουρα δε θα τους χαρακτηρίζα δεύτερης ή τρίτης κατηγορίας ή οτιδήποτε... Παντού μπορείς να συναντήσεις διάφορα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» του 2011 τι εκπροσώπευε; Πιστεύεις έπαιξε θετικό ρόλο, αρνητικό; Γενικά θυμάσαι ή γνώριζες τι ζητούσαν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι δεν μπορώ να πω ότι είχα δει τα αιτήματά τους. Αλλά νομίζω ότι και μόνο ως τίτλος, το κίνημα το συγκεκριμένο, εξέφραζε αρκετό κόσμο, χωρίς να γνωρίζει και αιτήματα συγκεκριμένα. Ήταν ένας τίτλος γενικός, ο οποίος κάτω από την ομπρέλα του θα μπορούσε να τοποθετηθεί ο οποιοσδήποτε. Λανθασμένα φυσικά ή εν πάση περιπτώσει... ναι, θα μπορούσε κάτω από αυτόν τον τίτλο να μπει ο καθένας. Αιτήματα όχι, δε γνωρίζω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης και οικονομικής τάξης ε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύεις ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν; Ένα βασικό σύνθημα του κινήματος ήταν «Δεν πληρώνουμε την κρίση σας». Συμφωνείς εσύ μ' αυτό που έκαναν αυτοί που είχαν ακολουθήσει αυτό το κίνημα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι ανάλογα με το τι δεν πλήρωνε ο καθένας... Εγώ δεν θα ήμουν σε ένα τέτοιο κίνημα για παράδειγμα. Θα προσπαθούσα να πληρώσω τις υποχρεώσεις μου, όποιες και αν ήταν, είτε ήταν σωστό, είτε ήταν λάθος. Πιστεύω ότι το «δεν πληρώνω» είναι μια επιπόλαιη στάση γενικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ως πολιτική κωλοτούμπα!... Κάπως έτσι μάλλον θα το σχολιάζα... Αλλά, εν πάση περιπτώσει, αυτό βόλευε να γίνει και από ότι βλέπω πέρασε κιόλας, οπότε...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το έκαναν ένα τηλεοπτικό σόου και αυτό. Το έφεραν σε αυτό το επίπεδο. Δεν μπορώ να πω κάτι παραπάνω γιατί χρειάζεται περισσότερη πληροφόρηση. Πάντως αυτό που εξέλαβα εγώ από τους τηλεοπτικούς δέκτες, από τα Μέσα κ.λπ., ήταν ότι γινόταν ένα παιχνίδι το οποίο σκοπιμότητα είχε τις εντυπώσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αργότερα το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος -Όλγα Γεροβασίλη- δήλωσε ότι: «Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να

βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής». Ποιο είναι το σχόλιο σας επί αυτού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ίσως ήταν μια δήλωση που είχε να κάνει με τις εντυπώσεις περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η κυβέρνηση πρέπει να παρεμβαίνει στις αποφάσεις που κρίνονται από τα δικαστήρια και να τις σχολιάζει αρνητικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως ναι. Σε ορισμένες περιπτώσεις ναι και σε άλλες περιπτώσεις όχι. Αλλά είναι πολύ σχετικό αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το θέτω σε σχέση με την κρίση και αν υπάρχει κοινωνική συνοχή... πώς το βλέπετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δεν υπάρχει συνεννόηση και ανεκτικότητα, στο να καταλαβαίνουμε την αντίθετη άποψη του άλλου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως όχι. Νομίζω πως όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζετε εσείς είναι προβληματικοί; - Δεν έχουν καμιά σημασία για σας; Ή αλλιώς, δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Φυσικά και όχι! Σιγά μην είναι προβληματικοί! Εξαρτάται βέβαια πώς διατυπώνουν τη γνώμη τους, αλλά φυσικά και μετράει η άποψή τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αν λάβω υπόψη μου ότι ήταν σε κυβερνητικά σχήματα που πέρασαν και κακοδιαχειρίστηκαν κάποια πράγματα, ναι, φυσικά φέρει κάποια ευθύνη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, φυσικά την έχει επηρεάσει με τον τρόπο της. Δεν μπορώ να πω ότι υπάρχει ένας υπεύθυνος. Δεν θα μπορούσα να δείξω κάποιον υπεύθυνο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το γεγονός ότι οι νέοι άνθρωποι δε βρίσκουν δουλειές, εσείς ποιος θα λέγατε ότι φταίει και φεύγει πολύς νέος κόσμος στο εξωτερικό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα είναι πολλά ζητήματα που μπαίνουν στη μέση. Το πιο εύκολο θα ήταν να πω για τις περασμένες κυβερνήσεις. Αλλά είναι μόνο αυτό όμως; Μια πρώτη απάντηση θα ήταν αυτή. Αλλά ενδεχομένως να μην είναι μια απάντηση πλήρης. Σίγουρα δεν φταίει ένα μόνο πράγμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλοι μαζί νομίζω ότι έχουμε μερίδιο ευθύνης. Δεν μπορεί να φταίει μόνο ο ένας ή μόνο ο άλλος. Σίγουρα κάποιος θα φταίει λιγότερο ή περισσότερο, αλλά μόνο ένας δεν μπορεί να φταίει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα θα μας έχει ωφελήσει ως κάποιο βαθμό. Σίγουρα θα μας έχει στερήσει και πράγματα. Δεν μπορώ να το πω με βεβαιότητα ότι είναι μόνο το ένα ή μόνο το άλλο. Γενικά η συνολική εικόνα που έχω είναι ότι κάτι παίρνεις κάτι δίνεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι πρέπει να διαχειριστεί κάποιες αποφάσεις που δεν είναι πάνω της 100%. Από αυτήν την άποψη... πιθανότατα ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε!... Νομίζω πως ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι έχουν δανείσει κάποια χρήματα και περιμένουν να τα πάρουν πίσω με τον οποιονδήποτε τρόπο. Τώρα αυτό σημαίνει να σταθούμε στα πόδια μας; Αυτό σημαίνει να κάνουμε άλλου είδους υποχωρήσεις; Δεν το ξέρω. Πάντως, ναι, θα τη συνέφερε να τα πάρει πίσω τα χρήματα που έχει δανείσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012) είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λησμορφιστεί η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λησμορφιστεί την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι μια δήλωση κι αυτή για τις εντυπώσεις. Γιατί από αυτούς δανείστηκες κάποια χρήματα. Δηλαδή, όταν έπρεπε να σου δανείσουν, σε αυτούς απευθύνθηκες. Επομένως, από τη στιγμή που απευθύνθηκες σ' αυτούς, από εκεί ξεκινάει το λάθος μάλλον.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε!... Νομίζω ότι είναι καθαρά μια κίνηση για τη δημιουργία εντυπώσεων. Συμβολική μεν, αλλά για τη δημιουργία εντυπώσεων.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ήθελε να δείξει ότι οι προηγούμενες κυβερνήσεις ήταν αυτό που έλεγε ότι είναι "Γερμανοτσολιάδες" και ότι αυτός είναι πιο Έλληνας από αυτούς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν θα το ερμηνεύα έτσι... Αλλά πιστεύω ότι ήταν μια κίνηση για τη δημιουργία εντυπώσεων και αυτή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Απλά στο λέω γιατί ήταν αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός και σίγουρα ήθελε να δημιουργήσει εντυπώσεις. Αλλά εσύ τι εντυπώσεις νομίζεις ότι ήθελε να δημιουργήσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ότι είναι πολύ κοντά σε αυτό που είναι μια αριστερή κυβέρνηση. Δηλαδή να δείξει της ιδεολογικές της καταβολές, ας το πούμε έτσι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν μάλλον μία κίνηση απελπισίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Απελπισία από ποιον;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν έβλεπαν κάποια εναλλακτική. Δεν έβλεπε ο κόσμος κάποια εναλλακτική και γι' αυτό μάλλον τον ξαναψήφισε. Κάπου εκεί πάει το μυαλό μου. Συν το γεγονός ότι τους άλλους τους είχε ζήσει ως κυβέρνηση κι έτσι ξαναέδωσε πάλι μία ευκαιρία προς τα εκεί.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφωνώ 100% με τη δήλωση τη συγκεκριμένη. Δεν τα φάγαμε μαζί, γιατί ο καθένας έχει τη δυνατότητα να τρώει διαφορετικά πράγματα και διαφορετικές ποσότητες από αυτά που τρώει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις δηλαδή ότι ήταν λίγο προκλητική η δήλωσή του;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε, φυσικά ήταν προκλητική, προβοκατόρικη!... Αλλά, δεν θεωρώ ότι έχει δίκιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί; Πιστεύεις ότι οι πολιτικοί έχουν φάει περισσότερο από εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι... Αλλά, η κυβέρνηση στην οποία συμμετείχε ο συγκεκριμένος έδωσε κάποια στιγμή την εντύπωση ότι ο κόσμος μπορεί να φάει. Προσπάθησε να φάει ο κόσμος. Κι έφαγε ότι μπόρεσε. Αλλά το κακό ξεκινάει από εκεί. Δεν ξεκινάει μόνο από τον κόσμο που προσπάθησε να φάει. Ξεκινάει από την κυβέρνηση που έδωσε την εντύπωση ότι μπορούμε να τα φάμε όλοι μαζί.

C001

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπήρχε οργή κατά των πολιτικών, διότι ο κόσμος, οι Έλληνες πολίτες βίωσαν την οικονομική κρίση. Πίστεψαν και άκουσαν από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας το δύσκολο μέλλον για τη ζωή τους και η πρώτη αντίδραση πάντοτε είναι η χειρότερη και είναι η ενστικτώδης. Γι' αυτό και βγήκαν στους δρόμους να διαμαρτυρηθούν, με το χειρότερο πολλές φορές τρόπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα γιατί πιστεύεις ότι ο κόσμος έχει καλμάρει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο κόσμος είτε κουράστηκε, είτε κατάλαβε ότι δεν μπορεί να υπάρξει αλλαγή, ειδικά μετά την εκλογή της τελευταίας κυβέρνησης, που αντέστρεψε και αυτή τις προεκλογικές της δεσμεύσεις, κατάλαβε πλέον ότι δεν μπορεί να καταφέρει τίποτα περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς αισθάνεστε οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Οργή κατά της Τρόικας, όχι δεν αισθάνομαι. Αισθάνομαι κατά των ελληνικών εκάστοτε κυβερνήσεων. Ειδικότερα του παρελθόντος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση; ως προς τις κυβερνήσεις μας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μεταξύ των κυβερνήσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης;

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ναι, από το 2010 που ξεκίνησε η κρίση μέχρι και σήμερα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κυβέρνηση Παπαδήμου. Η κυβέρνηση των τεχνοκρατών. Ήταν η καλύτερη γιατί είχε τη μεγαλύτερη πλειοψηφία. Ψηφίστηκε ένα μνημόνιο από 256, νομίζω, βουλευτές, από πάρα πολλούς, και είχε την έγκριση πολλών κομμάτων. Μέχρι που η Ν.Δ. θέλησε να γίνει η ίδια κυβέρνηση και προκηρύχθηκαν εκλογές και τελικά ανήλθε η Ν.Δ. στην κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα είστε υπέρ μιας τεχνοκρατικής κυβέρνησης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Απολύτως!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε Μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αριστερή!... Ναι...! Έκανε μια ωραιότατη κβίστηση και ψήφισε! Ήταν αναμενόμενο να ψηφίσει αλλιώς δε θα παρέμενε στην εξουσία για μεγάλο διάστημα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση; Δηλαδή είναι καλύτερα ένα κόμμα το οποίο, όπως έλεγε ο ΣΥΡΙΖΑ ότι είναι αριστερό κόμμα, ότι μπορεί να λειτουργεί καλύτερα ως κόμμα διαμαρτυρίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, εννοείται. Ως κόμμα διαμαρτυρίας μπορεί να λειτουργεί. Γιατί ως κόμμα της αντιπολίτευσης δεν έχει την ίδια ευθύνη. Όταν όμως αναλαμβάνει θεσμικό ρόλο καλείται να λύσει προβλήματα. Στην αντιπολίτευση καλείται να διαμαρτυρηθεί μόνο και στην καλύτερη περίπτωση να προτείνει κάποιες καλύτερες λύσεις, το οποίο δεν έκανε όμως.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα κρίνετε ότι συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο με τις άλλες κυβερνήσεις, έχοντας στα χέρια της την εξουσία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται! Με τον ίδιο και χειρότερο τρόπο!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς προσλαμβάνετε, ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υποχρεώθηκαν να συνεργαστούν, διότι κατάλαβαν ότι θα ήταν καλύτερο για το μέλλον της χώρας. Αναγκάστηκαν. Και αυτό, ειδικά το ΠΑΣΟΚ, το καταρράκωσε και δημοσκοπικά και εκλογικά και ανήλθε ο ΣΥΡΙΖΑ απ' αυτό, γιατί έπρεπε να υπάρχει ένα διπολικό σύστημα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν οι άλλοι, δηλαδή τα προηγούμενα κόμματα, όχι η τωρινή κυβέρνηση, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, είχαν ακριβώς την ίδια επίπτωση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι σαφώς καλύτερα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα σίγουρα, διότι ένα Grexit θα επέφερε μέχρι και επισιτιστική κρίση, δεν θα είχαμε να φάμε. Είναι προφανές αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν υπάρχει, αλλά υπάρχει προοπτική να υπάρξει πρόοδος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Οι προηγούμενες. Ακόμα και η ανάπτυξη που διατείνεται ότι επιτυγχάνει η τωρινή κυβέρνηση είναι στη βάση αυτών που είχαν υπογραφεί από προηγούμενες κυβερνήσεις. Η τωρινή κυβέρνηση δεν έχει υπογράψει αναπτυξιακά μέτρα μέχρι τώρα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το μνημόνιο πιστεύω ότι τελειώνει. Τα μέτρα δεν τελειώνουν. Έχουν ψηφιστεί επιπλέον μέτρα, μέχρι και το 2021 σίγουρα. Αλλά πιστεύω ότι θα υπάρξει μείωση της φορολογίας και κάποια μέτρα προς ελάφρυνση των πολιτών αμέσως μετά την έξοδο από τα μνημόνια, αν επιτευχθεί, τον Αύγουστο του 2018, όπως λένε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Επομένως το βλέπετε ότι θα υπάρξουν καλύτερες προοπτικές;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, σίγουρα θα υπάρξουν καλύτερες προοπτικές, αν όλα πάνε καλά και δεν υπάρξει πάλι κάποια ανατροπή στην διακυβέρνηση της χώρας. Πρέπει να υπάρχει σταθερότητα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Με κάποιον άλλον πολιτικό σχηματισμό ίσως;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, τα μέτρα είναι ψηφισμένα ακόμα και αυτός ο πολιτικός σχηματισμός των δύο κομμάτων είναι υποχρεωμένος να τα εφαρμόσει. Καλύτερα να τα εφαρμόσει τώρα, να υπάρχει μία σταθερότητα, ώστε να εξέλθουμε από το μνημόνιο και μπορούν μετά να γίνουν εκλογές κανονικά το 2019.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνετε ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν Μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι! Θα ήταν καλύτερα αν εξαρχής δεν είχε ψηφιστεί το πρώτο. Τα υπόλοιπα, αναγκαστικά, υποχρεωτικά και ευτυχώς ψηφίστηκαν. Όσον αφορά στο πρώτο... ναι... πολλοί, και Ευρωπαίοι αξιωματούχοι και Έλληνες πολιτικοί, έχουν υποστηρίξει ότι θα μπορούσε να υπάρξει διαφορετική λύση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Διαφορετική διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφορετική διαχείριση χωρίς μνημόνια, χωρίς Τρόικα, χωρίς ΔΝΤ... ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ); Ποιος φταίει περισσότερο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Περισσότερο φταίνει οι ελληνικές κυβερνήσεις που ψηφίστηκαν από εμάς όμως. Οπότε, στη βάση εμείς φταίμε. Εμείς ως πολίτες και αμέσως μετά οι κυβερνήσεις οι εκλεγμένες, γιατί πολλές φορές έπρατταν και πράγματα που δεν έλεγαν προεκλογικά, σε βάρος των πολιτών όμως. Αλλά κάποιοι πολίτες τους εμπιστεύονταν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άλλα έλεγαν και άλλα έκαναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι ακριβώς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε εσείς ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, υπάρχει μέρος της πολιτικής ελίτ που είναι διεφθαρμένο. Δεν υπάρχει διεφθαρμένη πολιτική ελίτ. Υπάρχει μέρος αυτής, όπως το παλιό ΠΑΣΟΚ, το οποίο έχει μετατοπιστεί στον ΣΥΡΙΖΑ, οπότε δεν μπορούμε να πούμε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ είναι διεφθαρμένος, διότι ανήλθε τώρα στην εξουσία. Πολλά μέλη του όμως...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πολλά μέλη του ΠΑΣΟΚ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Του ΣΥΡΙΖΑ!... Μέλη του παλιού ΠΑΣΟΚ!... Ανήκουν στη διεφθαρμένη ελίτ, ναι. Αλλά δεν είναι κάποιος πολιτικός σχηματισμός που συμβολίζει τη διεφθαρμένη ελίτ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι το κόμμα που ψηφίζετε είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύετε ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, πιστεύω ότι τον λαό τον εκπροσωπούν πολλά κόμματα. Ο λαός τα ψηφίζει. Ο λαός έχει δώσει με τις τελευταίες εκλογές, οκτώ... επτά (;) κόμματα το

δικαίωμα να τον εκπροσωπεί στη Βουλή, στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Σαφέστατα τον εκπροσωπούν όλα τα κόμματα. Μπορεί όχι πάντοτε όπως θέλει, αλλά... υπάρχει ένας διαμοιρασμός των ευθυνών... της διακυβέρνησης, το κυριότερο, σε δύο από τα κόμματα της Βουλής πλέον... Όχι, τον εκπροσωπούν όλα τα κόμματα της Ελληνικής Βουλής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σας είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, δεν υπάρχει λόγος να θεωρήσουμε καλά ή κακά τα μέλη, τους πολίτες που έχουν ψηφίσει άλλο κόμμα. Υπάρχουν όλων των ειδών πολίτες που ψηφίζουν κάθε είδους κόμμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο; Αρνητικό; Ξέρετε τι ζητούσανε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έπαιξαν απολύτως αρνητικό ρόλο! Εκπροσώπευαν δήθεν τον ελληνικό λαό, που δεν εκπροσωπούνταν όπως έλεγαν στο ελληνικό κοινοβούλιο. Και αμέσως μετά, τι ανήλθε στην ελληνική Βουλή; Μια κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, πολύ σύντομα, μέσα σε 2-3 χρόνια. Πρωτοστατούσαν στις συγκεντρώσεις αυτές. Και η Χρυσή Αυγή, σαφέστατα! Είναι όλα πολύ άσχημα. Και η κυβέρνηση από τους λαϊκιστές, Ανεξάρτητους Έλληνες, από το ΣΥΡΙΖΑ, που έκανε άλλα πράγματα μετεκλογικά από ότι προεκλογικά, και βέβαια ένα νεοναζιστικό κόμμα, το οποίο συμμετείχε επίσης στις συγκεντρώσεις αυτές.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύετε ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμένα δεν με επηρεάζει, αλλά δεν έκαναν καλά στις τσέπες τους, γιατί θα τα πληρώσουν αυτά και μάλιστα τα περισσότερα με προσαυξήσεις. Γιατί καταγράφονταν αυτά όλα στο taxis-net. Θα μπου να τα πληρώσουν στο πολλαπλάσιο. Οπότε, όχι δεν έκαναν καλά. Γιατί κάποιιοι άλλοι πλήρωναν ταυτόχρονα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήθελε να παραμείνει στην εξουσία και δεν θα μπορούσε να το κάνει με άλλο τρόπο. Αν επέμενε στο ΟΧΙ απέναντι στους ευρωπαίους αξιωματούχους, θα υποχρεωνόταν να πάει σε εκλογές και αν ξαναψηφίζοταν θα κατηύθυνε τη χώρα σε Grexit. Δεν το ήθελε αυτό, γιατί ήξερε τις συνέπειες, τις κατάλαβε, και γι' αυτό έκανε πολύ γρήγορα την αλλαγή του ΟΧΙ σε ΝΑΙ. Και μάλιστα με μαρτυρία του τότε

Υπουργού Οικονομικών, Γιάννη Βαρουφάκη, είχε πει ότι τον είδε σχεδόν περίλυπο αμέσως μετά τα αποτελέσματα, στα οποία το ΟΧΙ είχε επικρατήσει με μεγάλη διαφορά, το οποίο ΟΧΙ υποστήριζε ο ίδιος (!) ο Τσίπρας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το έκανε σκόπιμα, δεν διόριζε για καιρό μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης. Δεν υπήρχε Διοικητικό Συμβούλιο, απ' ότι ξέρω. Οπότε ταυτόχρονα οι αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Ραδιοτηλεόρασης μετέβαιναν στο Υπουργείο. Με μία μελέτη ενός Ινστιτούτου, είπε ότι πρέπει να υπάρχουν μόνο τέσσερις άδειες. Τις δημοπράτησε. Κρίθηκαν αντισυνταγματικές. Κρίθηκε αντισυνταγματική και η διαδικασία. Φάνηκε ότι ήταν μια εντελώς λάθος κίνηση. Αντισυνταγματική κιόλας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αργότερα το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος -Όλγα Γεροβασίλη- δήλωσε ότι: *«Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής»*. Ποιο είναι το σχόλιο σας επί αυτού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κάθε θεσμικό όργανο μπορεί να κριθεί. Μπορεί να κριθεί και η κυβέρνηση γι' αυτά που λέει, και η δικαιοσύνη. Αλλά το να κρίνει ο ένας θεσμός τον άλλον, η κυβέρνηση, η μία εξουσία την άλλη, τη δικαστική και με τόσο δεικτικό τρόπο, δεν είναι και ότι καλύτερο. Και για την ελληνική κοινωνία και για το πολιτικό μας σύστημα. Οι Έλληνες δικαστές είναι αρμόδιοι και έβγαλαν την απόφασή τους. Και είναι ανεξάρτητη εξουσία. Δεν μπορεί να επηρεάζεται από τους πολιτικούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι εξαρτάται από τα μέλη της κοινωνίας, από τις περιοχές στις οποίες ζουν, από το χώρο δουλειάς τους. Γενικά, πιστεύω ότι ναι υπάρχει. Υπάρχει η διάθεση και ίσως έχει ενταθεί λόγω της δύσκολης οικονομικής κατάστασης. Δηλαδή ίσως έχει βοηθήσει σε αυτό. Από την άλλη, παρατηρώ κιόλας μια ιδιότυπη, μία απομόνωση πολλών, παρότι πάντοτε η εξεύρεση λύσεων βρίσκεται στο ομαδικό παιχνίδι, στην ομαδική δουλειά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς, σε προσωπικό επίπεδο, είστε πρόθυμος να βοηθήσετε συνανθρώπους μας που έχουν ανάγκη ή όταν βοηθάτε κάποιον φίλο σας ή κάποιον

συμπολίτη σας, περιμένετε να σας το ανταποδώσει με κάποιον τρόπο άμεσα; το βλέπετε δηλαδή λίγο ως δούναι και λαβείν.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, τις περισσότερες φορές είμαι πρόθυμος να βοηθήσω, χωρίς ανταλλάγματα. Ίσως το μόνο αντάλλαγμα που προσωπικά θα ήθελα είναι η εκτίμηση της δικής μου προσφοράς. Τίποτε περισσότερο απτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζετε εσείς είναι προβληματικοί; - Δεν έχουν καμιά σημασία για σας; Ή αλλιώς, δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, έχουν μεγάλη σημασία. Προβληματικούς θα έβρισκα μόνο τους ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής. Όλους! Στο σύνολό τους! Διότι πλέον, μετά από τόσα χρόνια γνωρίζουν τι είναι αυτό το κόμμα-μόρφωμα και δεν θα έπρεπε. Όσο για τους ψηφοφόρους των άλλων κομμάτων... αν ψάχνουν τα προγράμματά τους, τις δηλώσεις των επιμέρους πολιτικών, τους πολιτικούς τους ίδιους και τους εγκρίνουν, δεν είναι προβληματικοί. Προβληματικό είναι να στηρίζεις έναν χώρο που αντιπροσωπεύει τους Ναζιστές της δεκαετίας του '40, τον Χίτλερ. Από εκεί και πέρα, όχι, ο καθένας έχει το δικαίωμα να ψηφίζει όποιο κόμμα θέλει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση; με την έννοια ότι πολλοί πολιτικοί εκείνης της γενιάς μπήκαν σε κόμματα εξουσίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έγιναν λαϊκοί ήρωες. Ήταν λογικό αυτοί οι άνθρωποι να ψηφιστούν. Ήταν άνθρωποι προβεβλημένοι και αυτοί μπήκαν στα ψηφοδέλτια, τους ψήφισε ο ελληνικός λαός. Αναδείχθηκαν. Βέβαια δεν ήταν ικανοί, φάνηκε κιόλας, να πάρουν σωστές αποφάσεις, γιατί 30-40 χρόνια μετά την Μεταπολίτευση βρισκόμαστε στο χειρότερο σημείο της Μεταπολίτευσης. Υπεύθυνοι ήταν οι ίδιοι, αυτοί. Ναι, φέρουν ευθύνη. Φέρουν και οι επόμενες γενιές. Αλλά φέρει και αυτή η γενιά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κρίση έχει σαφέστατα πλήξει, ίσως στον μεγαλύτερο βαθμό, τη νέα γενιά, αρκεί να δει κανείς τα ποσοστά της ανεργίας που φθάνουν στο 50%. Και κυρίως σε αυτό το επίπεδο, στο επίπεδο της εύρεσης εργασίας. Όπως και σε πολλούς άλλους τομείς, αλλά το κυριότερο είναι αυτό. Γιατί η παραγωγή έργου γίνεται μέσω της εργασίας και κάποια άτομα δεν έχουν καν τη δυνατότητα να εργαστούν. Και είναι ότι χειρότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς οι πολίτες, διότι ψηφίζαμε τις κυβερνήσεις που ψηφίζαμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας απολύτως και μόνο! Είναι μία διέξοδος, μια λύση, ακόμη και τώρα. Ίσως έγινε σε λάθος χρονική στιγμή και με λάθος στοιχεία η προσχώρησή μας στην ΕΕ, αλλά ευτυχώς που έγινε. Θα ήμασταν σε πολύ χειρότερη κατάσταση σήμερα αν δεν γινόταν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σε κάποιο βαθμό μπορεί, ναι. Δεν μπορεί να παίρνει κάποιες πρωτοβουλίες που θα έπαιρνε αν δεν συμμετείχε σε μία ομάδα κρατών. Αλλά κάθε κράτος, όταν συμμετέχει σε μία ένωση, αναγκαστικά, θα υποχωρήσει σε κάποια ζητήματα και θα παρθούν κάποιες αποφάσεις, για το καλό εύχομαι της κάθε χώρας ξεχωριστά, συνολικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα έχει το δικαίωμα να το κάνει. Πιστεύω ότι σε αρκετές περιπτώσεις ναι το έχει κάνει, διότι μπορεί να το κάνει, ακριβώς, έχει το δικαίωμα, είναι οικονομικά ισχυρότερη και ο ισχυρότερος πάντοτε επιβάλλει πράγματα στον πιο αδύναμο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας, έχει αποδειχθεί ότι το έχουν προσπαθήσει και με λάθος τρόπο. Αλλά νομίζω ότι συμφέρει και τους ίδιους να σταθούμε στα πόδια μας. Διότι αν δεν σταθούμε στα πόδια μας, δεν θα μπορούν να πάρουν πίσω αυτά που μας δάνεισαν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012) είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λαιμοκοπεί η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λαιμοκοπήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συμφωνώ σε αυτό. Γιατί είναι ο πρώτος πολίτης της χώρας. Ίσως δεν το εξέφρασε με τον καλύτερο τρόπο, αλλά πράγματι δεν μπορεί κανένας να λοιδορεί ένα διαφορετικό, ένα ξένο, ούτε το δικό του κράτος, δεν έχει κανένα δικαίωμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το λες από άποψη ισότητας των κρατών-μελών που συμμετέχουν στην ΕΕ, ή το λες με την έννοια ότι ήθελε να δείξει ότι εμείς, ως Έλληνες και ως έθνος, τους δείξαμε τα φώτα με τον πολιτισμό μας; δηλαδή, με την έννοια της εθνικής ανωτερότητας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι με αυτήν την έννοια, τη δεύτερη. Δεν έχει κανένας ξένος αξιωματούχος, ένας απλός υπουργός Οικονομικών είναι της Γερμανίας, μιας ισχυρής μεν οικονομικά δύναμης, το δικαίωμα να αναφέρεται σε έναν ολόκληρο λαό με γενικά σχόλια, αρνητικά... Αλλά από εκεί και πέρα τα εθνικοπατριωτικά σχόλια του Παπούλια θα μπορούσαν να ήταν με λιγότερη ένταση διατυπωμένα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έκανε καλά, τίμησε κάποιους ανθρώπους, ανθρώπους της Αριστεράς, οι οποίοι έδωσαν τη ζωή τους με τους αγώνες τους. Είναι απόλυτα θετική η άποψή μου. Αν και είχε επικριθεί τότε πάνω σ' αυτό. Θα ήταν καλό να το είχαν κάνει και οι προηγούμενοι πρωθυπουργοί για να μην έχει τα πρωτεία (!) πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στο δημοψήφισμα ο λαός ψήφισε ΟΧΙ διότι... πολλοί δεν ήξεραν. Άκουγαν γενικευτικά ότι υπάρχει ένα πρόγραμμα με νέα μέτρα, μέτρα της τάξης των 8-9 (;) δις... τα οποία θα επιβάρυναν την τσέπη του, χωρίς όμως να έχει υπόψη του ότι εάν δεν ψηφιστούν θα έρθει ένα μνημόνιο, που θα κόστιζε τελικά 90 και 95 δις, στο δεκαπλάσιο. Νομίζω ότι απλώς δεν είχε γνώση του τι ψήφιζε, ήθελε απλώς να αντιδράσει με μια ψήφο διαμαρτυρίας. Τίποτα περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δυστυχώς είναι πολύ σωστή, αλλά είναι πολύ εκλαϊκευτικά διατυπωμένη από έναν άνθρωπο που υποτίθεται ότι θα πρέπει να εκφράζεται με πιο κόσμιο τρόπο. Στη βάση της είναι σωστή. Όχι για το «όλοι». Αλλά πολύς κόσμος συμμετείχε στο φαγοπότι, από τη δεκαετία του '80, από τις κυβερνήσεις που

συμμετείχε και ο ίδιος (!) ο Πάγκαλος. Αλλά ναι, σε μεγάλο βαθμό, συμφωνώ. Πολλοί συμμετείχαν και διαμαρτύρονταν μόνο όσοι δεν συμμετείχαν. Πλέον διαμαρτύρονται όλοι διότι δεν υπάρχει το φαγοπότι αυτό.

D001

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κατά πάσα πιθανότητα η οργή ήταν υποκινούμενη από στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ, οπότε τώρα, προφανώς, λόγω του γεγονότος ότι ο ΣΥΡΙΖΑ είναι στην εξουσία, η αγανάκτηση δεν εκφράζεται οργανωμένα, αλλά μεμονωμένα. Κάθε πολίτης έχει την αγανάκτησή του η οποία δεν εκφράζεται όμως υποκινούμενη μαζικά και πολιτικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς νιώθετε οργή κατά της Τρόικας; Γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δε νιώθω καμία οργή! Διότι θεωρώ ότι απλούστατα η Τρόικα, αυτό το οποίο μας λέει είναι τον τρόπο να έχουμε μια δημοσιονομική ισορροπία. Και προκειμένου να έχουμε χαμηλότερα ελλείμματα υποδεικνύει κάποιες μεθόδους, σχετικά εύκολα εφαρμόσιμες. Από εκεί και πέρα αν η πολιτική ηγεσία μπορούσε να διαχειριστεί καλύτερα την κρίση, δε θα υπήρχε ανάγκη για την Τρόικα, αρκεί να ήμασταν στους δημοσιονομικούς μας στόχους εντός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι κανείς δεν κατάφερε να διαχειριστεί αποτελεσματικά την κρίση. Όλοι υπέπεσαν σε σφάλματα. Ίσως προς τις αρχές η κυβέρνηση Σαμαρά και τώρα η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ κάνουν κάποια πράγματα σε καλή κατεύθυνση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε Μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν ο μόνος τρόπος να περάσουν αυτά τα μέτρα, τα τόσο αντιλαϊκά. Μόνο με αριστερή κυβέρνηση θα μπορούσε να γίνει αυτό. Να κατευνάσει δηλαδή την οργή του κόσμου. Γι' αυτό και πλέον δεν βλέπουμε αυτές τις εκφράσεις αγανάκτησης, που είπαμε προηγουμένως.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δεν είσατε της άποψης λοιπόν ότι η αριστερά είναι μόνο... μπορεί να λειτουργήσει ως ένα κόμμα διαμαρτυρίας και ότι όταν ανεβαίνει στην εξουσία κάνει τα ίδια ακριβώς που έκαναν και οι υπόλοιποι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Βασικά το τι κάνει είναι λίγο σχετικό. Και δε θεωρώ ότι η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ είναι αριστερή κυβέρνηση. Οπότε...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Την εξομοιώνετε δηλαδή με τις άλλες κυβερνήσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι. Θεωρητικά όλες είναι του κέντρου, του μεσαίου πολιτικού χώρου. Δε νομίζω ότι είναι ούτε ο ΣΥΡΙΖΑ αριστερή, ούτε η Ν.Δ. δεξιά, πολιτικό κόμμα. Δεν έχει τέτοιου είδους κατεύθυνση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς προσλαμβάνετε, ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ποια σχέση; Δεν είχαν καμία σχέση περισσότερο απ' ότι έχει τώρα ο ΣΥΡΙΖΑ! Απλά ήταν κάποια όργανα, η Τρόικα, που υποδείκνυαν πως θα ασκήσουν την πολιτική αυτές οι κυβερνήσεις. Από τη στιγμή που δεν είχαν εναλλακτικές λύσεις, να είναι δημοσιονομικά εντός των στόχων, εφάρμοζαν αυτά τα οποία έλεγε η Τρόικα. Το ίδιο που κάνει τώρα και ο ΣΥΡΙΖΑ!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν οι άλλοι, οι προηγούμενες κυβερνήσεις, όχι ο ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, θεωρώ ότι μεγαλύτερες αρνητικές επιπτώσεις προέκυψαν από τη διαπραγμάτευση του ΣΥΡΙΖΑ. Λόγω του γεγονότος ότι πήγαν όλα πίσω στην οικονομία, άργησε να κλείσει η συμφωνία, υπήρχε κλίμα πολιτικής αστάθειας, το οποίο δεν ευνοούσε τις επενδύσεις και τη σταθερότητα και έκλεισαν και τις τράπεζες. Το βασικότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Προφανώς καλύτερα μνημόνια!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, διότι τα μνημόνια είναι σχεδιασμένα από άτομα που δεν έχουν πλήρη εικόνα της οικονομίας της χώρας και στοχεύουν μόνο στη δημοσιονομική εξυγίανση. Θα έπρεπε να υπάρχει μια πιο συνολική προσέγγιση του προβλήματος, ούτως ώστε να μπορέσουμε κάποια στιγμή να έχουμε και ανάπτυξη. Αποκλειστικά και μόνο βασιζόμενοι στα μνημόνια δε θα μπορέσουμε να το επιτύχουμε αυτό, θεωρώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι όχι. Καμία δεν έχει καταφέρει να έρθει κοντά στην ανάπτυξη. Μόνο ο ΣΥΡΙΖΑ τελευταία, που απ' ό,τι δείχνουν τα στοιχεία έχει καταφέρει να έχουμε αναπτυξιακή τροχιά, αλλά κατά πόσον θα εξακολουθήσει αυτή ή τι έντασης και έκτασης θα είναι, δεν το γνωρίζουμε ακόμα. Μέχρι στιγμής λοιπόν κανείς δεν έχει καταφέρει να μας φέρει σε ανάπτυξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σαν μνημόνιο νομίζω ότι τελειώσαμε. Βγαίνουμε από την εποπτεία ήδη. Το 2018 έχω την αίσθηση ότι τελειώνουν, ούτως ή άλλως. Απλά το θέμα δεν είναι αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Επαναλαμβάνω λίγο την προηγούμενη ερώτηση, αν πιστεύεις ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή αν θα συνεχίσει.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιθανόν να τελειώνει ως μνημόνιο. Αλλά αυτό δε σημαίνει κάτι. Γενικότερα θα πρέπει να είμαστε σε μία κατάσταση δημοσιονομικής ισορροπίας. Δεν πρέπει να έχουμε ελλειμματικούς προϋπολογισμούς και αν αυτό δεν επιτυγχάνεται μέσω ανάπτυξης, εκ των πραγμάτων θα συνεχίσει αυτή η φοροεπιδρομή την οποία ασκεί η υπάρχουσα κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν Μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι θα ήταν χειρότερα. Επειδή θα είχαμε ξεφύγει πλήρως από το δημοσιονομικό στόχο με αποτέλεσμα να έχουμε χρεοκοπήσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι υπάρχει μια μορφή συνυπευθυνότητας με κύριους υπαίτιους εμάς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εμάς ως απλούς πολίτες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ως σύνολο. Και ως απλούς πολίτες και κατ' επέκταση και ως κυβερνήσεις που έχουν περάσει και ούτω καθεξής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε εσείς ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εκ των πραγμάτων. Όχι μόνο στην Ελλάδα, παντού συμβαίνει αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχετε εσείς κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό σχηματισμό στο μυαλό σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το σύνολο των πολιτικών σχηματισμών χρηματοδοτούνται από κάποιους οι οποίοι έχουν κάποια οικονομικά συμφέροντα. Οπότε, εκ των πραγμάτων, αυτοί είναι μέρος κάποιας διεφθαρμένης ελίτ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι το κόμμα που ψηφίζετε είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύετε ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ξέρω τι είδους εκπρόσωπο ακριβώς ψάχνει ο λαός!... Οπότε, υπό αυτήν την έννοια, δεν ξέρω αν εκφράζει τον λαό το κόμμα που εγώ ψηφίζω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σας είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν μπορείς να τους εντάξεις όλους σε ένα σύνολο του καλού ή κακού μέλους της κοινωνίας. Κάποιοι εξ αυτών είναι καλά μέλη της κοινωνίας, κάποιοι ενδεχομένως όχι. Αλλά τίθεται και ζήτημα καλού ορισμού. Ποιος είναι καλό μέλος της κοινωνίας και ποιος όχι;

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εννοώ σε σχέση με αυτό που πιστεύεις εσύ και τι εκπροσωπεί το κόμμα σου, τα προγράμματα του κ.λπ. Γιατί υποτίθεται πως αυτός που ψηφίζει έχει διαβάσει το πρόγραμμα του κόμματος.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, εκ των πραγμάτων. Αλλά δε σημαίνει πως όποιος δε συμβαδίζει με αυτό το κόμμα, κατ' ανάγκη δεν είναι καλό μέλος της κοινωνίας. Αλλά πώς ορίζουμε το καλό μέλος της κοινωνίας; Αυτό εννοώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Π.χ. αυτοί που ψηφίζουν τη Χρυσή Αυγή. Εσύ πώς το βλέπεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εξαρτάται. Θεωρώ ότι ακόμα και στους κόλπους της Χρυσής Αυγής υπάρχουν αξιόλογα άτομα και άτομα τα οποία δεν είναι αξιόλογα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πέραν δηλαδή όλων αυτών που τους έχουν προσάψει; των κατηγοριών;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δε θεωρώ ότι κάθε μέλος της Χρυσής Αυγής έχει να κάνει με αυτές τις κατηγορίες. Δηλαδή ποια κατηγορία του έχουν προσάψει...; Ένα μέλος της Χρυσής Αυγής τι σχέση έχει με κάποιον ξυλοδαρμό, τον οποίο μπορεί να έχει κάνει κάποιο άλλο μέλος της Χρυσής Αυγής; Δεν μπορώ να τους βάλω όλους σ' ένα τσουβάλι. Είτε στη Χρυσή Αυγή, είτε στο ΚΚΕ, είτε σε οποιαδήποτε πολιτική παράταξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο; Αρνητικό; Ξέρετε τι ζητούσανε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι τον μόνο ρόλο που διαδραμάτισε ήταν να βγει ο ΣΥΡΙΖΑ με μεγαλύτερη ευκολία. Κατά τ' άλλα δεν έπαιξε κανένα ρόλο, αν εξαιρέσεις αυτήν την πολιτική εξέλιξη που σηματοδότησε σ' ένα βαθμό. Και γι' αυτό και χάθηκαν οι «Αγανακτισμένοι» όταν ο ΣΥΡΙΖΑ ήρθε πλέον στην εξουσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύετε ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν; Ένα από τα βασικά συνθήματά τους ήταν «Δεν πληρώνουμε την κρίση σας».

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφωνώ κάθετα! Γενικότερα εγώ είμαι υπέρ της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και θεωρώ ότι πρέπει να πληρώνεις για κάποιες παροχές τις οποίες δέχεσαι. Τώρα το κατά πόσο θα έπρεπε να πληρώνουν κάποιои, π.χ. το «δεν πληρώνω» στα διόδια, θεωρώ ότι δεν θα έπρεπε να πληρώνει κανείς για έναν δρόμο ο οποίος δεν είναι έτοιμος. Δηλαδή πολλές φορές κληθήκαμε να πληρώσουμε διόδια για έναν δρόμο ο οποίος θα γινόταν. Αυτό το θεωρώ παράλογο. Αλλά από εκεί και πέρα, εφόσον ο δρόμος έχει παραδοθεί και ανταποκρίνεται σε κάποια υψηλά στάνταρντ, ασφαλώς και πρέπει να πληρώνουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι το δημοψήφισμα ήταν επικοινωνιακού χαρακτήρα κίνηση. Τίποτα παραπάνω. Οπότε ούτε «γιορτή της Δημοκρατίας», ούτε τίποτα απ' όλα αυτά! Ήταν ένα επικοινωνιακό τέχνασμα το οποίο το ονόμασε «γιορτή της Δημοκρατίας», στα πλαίσια της επικοινωνιακής πολιτικής που ακολουθούσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είμαι κάθετα αντίθετος! Θεωρώ ότι θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερες άδειες πανελλαδικής τηλεοπτικής εμβέλειας και δεν καταλαβαίνω γιατί ήθελε να το περιορίσει τόσο η κυβέρνηση. Θεωρώ ότι εντάσσεται στα πλαίσια κάποιας λογοκρισίας, την οποία ήθελε να υποβάλλει στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση μεταξύ μας ως μέλη της κοινωνίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι υπάρχει, σε μεγάλο βαθμό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς είστε πρόθυμος να βοηθήσετε συνανθρώπους σας που έχουν ανάγκη; Ή όταν βοηθάτε, το φίλο σας, το συνάνθρωπό σας, ή γενικά στενά σας πρόσωπα ή έναν απλό συμπολίτη σας, που ξέρετε ότι βρίσκεται σε ανάγκη, το κάνετε και περιμένετε άμεσα να σας το ανταποδώσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εξαρτάται σε τι επίπεδο, σε τι συνίσταται αυτή η βοήθεια. Δεδομένης κάποιας συμφωνίας που έχεις κάνει, περιμένεις κάποια ανταπόδοση. Διαφορετικά δεν περιμένεις. Αλλά είναι τελείως διαφορετικό να βοηθήσεις κάποιον συνάνθρωπό σου επαγγελματικά, ο οποίος ενδεχομένως θέλει να δημιουργήσει ένα εμπορικό κέρδος μέσα από αυτήν τη συνεργασία, οπότε προφανώς περιμένεις αντάλλαγμα και τελείως διαφορετικό να δώσεις σε κάποιον ένα κομμάτι ψωμί, που δεν περιμένεις κάτι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζετε εσείς είναι προβληματικοί; - Δεν έχουν καμιά σημασία για σας; Ή αλλιώς, δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μετράει η γνώμη τους, αρκεί να μπορούν να την τεκμηριώσουν. Όποιος μπορεί να τεκμηριώσει τη γνώμη του με λογικές προκειμένες, θεωρώ ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα ή κανένα θέμα, ασχέτως αν συμφωνώ ή διαφωνώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται! Η σημερινή κατάσταση είναι απόρροια των ενεργειών της γενιάς του Πολυτεχνείου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε περισσότερο υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν θεωρώ περισσότερο ή λιγότερο υπεύθυνο για το συγκεκριμένο αυτό γεγονός. Για το γεγονός της κρίσης, όπως είπαμε και προηγουμένως, πρόκειται περί συνυπευθυνότητας. Στα πλαίσια αυτής της συνυπευθυνότητας, οι ίδιοι φταίνει και για το πώς έχει πλήξει τη νέα γενιά. Και προφανώς έχει πλήξει τη νέα γενιά διότι γενικά στην αγορά εργασίας είναι ο αδύναμος κρίκος. Η νέα γενιά και οι γηραιότεροι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ποιοι είμαστε οι «εμείς»;

ΕΡΩΤΗΣΗ: «Εμείς» είμαστε οι κυβερνήσεις και εμείς που τους ψηφίζουμε.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι δεν είναι εύκολο να ποσοτικοποιηθεί κανείς αυτήν την ερώτηση. Δηλαδή όλοι έχουν μερίδιο ευθύνης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι αναγκαία η παραμονή μας και για γεωπολιτικούς λόγους. Όχι μόνο για αμιγώς οικονομικούς. Και γενικά επειδή η Ελλάδα έχει και άλλα ζητήματα αναζητά συμμαχίες. Στους κόλπους της ΕΕ θεωρώ ότι είναι ασφαλέστερη. Και στα πλαίσια της οικονομίας και γεωπολιτικά και σε μια σειρά άλλων παραγόντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δε νομίζω ότι έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία λόγω της ΕΕ και λόγω του γεγονότος ότι αποτελεί μέλος της. Αν θεωρήσουμε ότι έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία, θεωρώ ότι ένα μέρος αυτής δεν έχει εκχωρηθεί στην ΕΕ, αλλά σε άλλες δυνάμεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σε πολύ μεγάλο βαθμό ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θέλουν να μας βοηθήσουν, σ' ένα βαθμό, να σταθούμε στα πόδια μας, αλλά δε νομίζω ότι είναι και αυτοσκοπός τους αυτό. Το βασικότερο είναι ότι θέλουν να εξυπηρετηθούν κάποια δάνεια που έχουμε προς αυτούς και να διασφαλίσουν τα χρήματά τους. Τώρα από εκεί και πέρα τι θα κάνουμε εμείς στο εσωτερικό μας, θεωρώ ότι θα έπρεπε να ήταν περισσότερο κάτι το οποίο αφορά εμάς. Όπως και μία τράπεζα, αν πάρεις ένα δάνειο, δεν ασχολείται με το πώς θα δομήσεις την επιχείρησή σου ώστε να είναι κερδοφόρα, αλλά το πώς θα διασφαλίσει αυτή ότι θα πάρει το δάνειό της πίσω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012) είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λαιδορευτεί η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λαιδορήσει την*

Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης». Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι στο συγκεκριμένο είχε ξεκάθαρα δίκιο ο Σόιμπλε, με την έννοια ότι προφανώς δεν ήθελαν οι ελληνικές κυβερνήσεις, ως φάνηκε εκ του αποτελέσματος, να εφαρμόσουν το μνημόνιο, λόγω μικροπολιτικών συμφερόντων, που τους καθήλωναν και δεν μπορούσαν να εφαρμόσουν, ούτε να εξυγιάνουν τα δημοσιονομικά μας στοιχεία, λόγω του γεγονός ότι μικροπολιτικά συμφέροντα τους καθηλώνουν και συσχετισμοί δυνάμεων. Επί παραδείγματι, δεν μπορούν να θίξουν το Δημόσιο, γιατί το Δημόσιο αποτελεί τη δεξαμενή ψηφοφόρων τους. Άρα, τι παράλογο είπε ο κ. Σόιμπλε και το θέτει έτσι ο κ. Παπούλιας!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Επικοινωνιακού χαρακτήρα παιχνίδια είναι αυτά, προκειμένου να δείξει ότι θ' αντισταθεί στους Γερμανούς, ότι το παρελθόν των ελληνογερμανικών σχέσεων ήταν συγκεκριμένο και συν τοις άλλοις να συσπειρώσει, κατά κάποιον τρόπο, τη βάση των ψηφοφόρων του, και να τονώσει το εθνικό αίσθημά τους και ότι πάμε σε ρήξη με τους Γερμανούς και ούτω καθεξής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι ακριβώς αυτό που είπα και προηγουμένως. Φέρει τεράστιο μερίδιο ευθύνης για την κρίση και ο κόσμος. Θεωρώ ότι δεν ήταν συνειδητές ή ώριμες επιλογές και αποφάσεις και είναι μια σειρά τέτοιων αποφάσεων που μας έχει οδηγήσει εδώ που μας έχει οδηγήσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις δηλαδή ότι ήταν σε σύγχυση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν πιστεύω ότι ήταν σε σύγχυση. Πιστεύω ότι ήταν μια λανθασμένη επιλογή. Απλά το σύνολο του κόσμου κάποιες φορές λαμβάνει λανθασμένες πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες στο σύνολό τους μας έχουν οδηγήσει εδώ που βρισκόμαστε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συμφωνώ με αυτό σε μεγάλο βαθμό. Όχι ότι τα φάγαμε όλοι και στον ίδιο βαθμό, αλλά ο καθένας στο βαθμό που του αναλογούσε έτρωγε κάποιο κομματάκι.

D003

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι υπήρχε οργή διότι οι ίδιοι οι πολιτικοί ευθύνονται για την πολιτική και οικονομική κρίση που βιώνει ο τόπος. Σήμερα δεν υπάρχει αυτή η οργή διότι ο πολίτης, ο λαός κατάλαβε πως τα αδιέξοδα είναι πάρα πολύ μεγάλα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς νιώθετε οργή κατά της Τρόικας; Και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Τρόικα ήταν ένα εφεύρημα, κατά την άποψή μου. Ένα εφεύρημα, το οποίο, αργά ή γρήγορα, θα υπήρχε στον τόπο. Διότι η κρίση, για μένα, δεν είναι κυρίως οικονομική, όπως είπα και πριν, είναι πολιτική. Έτσι λοιπόν ήταν αναγκαίο κακό να φτάσουμε και να οδηγηθούμε στην Τρόικα και στα μνημόνια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Όταν λες πολιτική κρίση, εννοείς ότι δεν μπορούμε να εμπιστευτούμε τους κυβερνώντες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο πολίτης δεν μπορεί να εμπιστευτεί τους κυβερνώντες διότι οι πολιτικοί και η πολιτική δείχνουν πλέον την αναξιοπιστία τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται από πολιτικά πρόσωπα, από πολιτικά κόμματα;

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ναι, από τότε που ξεκίνησε η κρίση. Από το 2010 έως και σήμερα. Πιστεύετε πως κάποιος τη διαχειρίστηκε έστω λίγο καλύτερα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Δε θεωρώ ότι τη διαχειρίστηκε κάποιος καλύτερα, διότι η κρίση είχε ως αποτέλεσμα να έχουμε αναλώσιμες κυβερνήσεις, 4-5 αναλώσιμες κυβερνήσεις, και το αποτέλεσμα ήταν να βρισκόμαστε πάλι στο σημείο μηδέν. Δυστυχώς για τον τόπο και τους πολίτες!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Όταν λέτε αναλώσιμες; Θέλετε λίγο να μου το αποσαφηνίσετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι απλό. Οι κυβερνήσεις ήταν αναλώσιμες με την έννοια ότι μετά την κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, είχαμε την κυβέρνηση του Γιώργου

Παπανδρέου, η κυβέρνηση αυτή αναγκάστηκε να φύγει από την εξουσία, είχαμε την κυβέρνηση Παπαδήμου, την κυβέρνηση Σαμαρά...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εννοείς την πολύ γρήγορη εναλλαγή κυβερνήσεων, κυβερνήσεων αστραπή, που δεν ολοκλήρωσαν τον εκλογικό τους κύκλο και την εκλογική τους θητεία.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι αυτό εννοώ. Δεν ολοκλήρωσαν την εκλογική τους θητεία εξαιτίας των μνημονίων, εξαιτίας της Τρόικας και εξαιτίας αυτών που λέγαμε και στην αρχή, της έντονης κοινωνικής και πολιτικής αντίδρασης που υπήρξε στον τόπο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε Μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν αναπόφευκτο. Θεωρώ ότι η σημερινή κυβέρνηση στηρίχτηκε πάνω σε μία λαϊκίστικη πολιτική και εκ των υστέρων κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να εφαρμόσει το πρόγραμμά της. Το αποτέλεσμα είναι να οδηγηθούμε σε τρίτο και ενδεχομένως και τέταρτο μνημόνιο. Υπάρχει η θεωρία που λέει ότι «οι κυβερνήσεις γίνονται με ψέματα και πέφτουν με αλήθειες!...»

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις λοιπόν ότι η Αριστερά μπορεί να λειτουργήσει μόνο ως κόμμα διαμαρτυρίας; μόνο απλά για να διαμαρτύρεται και ότι όταν ανεβαίνει στην εξουσία λειτουργεί το ίδιο όπως και οι άλλες κυβερνήσεις; πέραν της ιδεολογικής της ταυτότητας; τουλάχιστον αυτό που υποστηρίζει η ίδια.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοιτάζτε αυτό δεν είναι πάντα δεδομένο. Η συγκεκριμένη κυβέρνηση δεν είναι θεωρώ μία αμιγώς αριστερή κυβέρνηση. Διότι στηρίζεται σε έναν κυβερνητικό εταίρο, που πρεσβεύει άλλα πράγματα, αλλά η συγκυρία εκείνης της στιγμής έφερε τα δύο κόμματα, εννοώ τον ΣΥΡΙΖΑ και τους Ανεξάρτητους Έλληνες, να συγκυβερνήσουν. Κατά πολλούς είναι μία παρά φύση κυβέρνηση αυτή. Η πράξη όμως έδειξε ότι αντέχει. Το ότι αντέχει σημαίνει ότι στηρίζεται πάνω σε μία ρητορεία πολιτική, η οποία εκ των πραγμάτων, κατά την άποψή μου, έχει ακυρωθεί, γιατί και τρίτο μνημόνιο έχουμε, και νέο πρόγραμμα έχουμε, και επιτήρηση έχουμε, και θεωρώ ότι και μετά τον Αύγουστο θα συνεχίσει αυτή η αυστηρή επιτήρηση, ανεξάρτητα αν θα είναι στη χώρα μας η Τρόικα και αν θα υπάρχουν ακόμη εμφανώς τα μνημόνια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς προσλαμβάνετε, ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείτε όταν κυβερνούσε το ΠΑΣΟΚ και η Ν.Δ.; Κατά την άποψή μου δεν διέφερε εκείνη η κυβέρνηση σε τίποτα από τη σημερινή κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Ήταν και τότε, όπως είπα και πριν, μία χρονική συγκυρία όπου τα δύο κόμματα συνεργάστηκαν. Τότε, αν θυμάστε, στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της παραμονής της χώρας στην ευρωζώνη και στον σκληρό πυρήνα του ευρώ, η

σημερινή κυβέρνηση πρέσβευε κάτι διαφορετικό. Να φύγουμε με ένα άρθρο, με ένα νόμο από τα μνημόνια. Κάτι το οποίο δεν έγινε βεβαίως. Άρα, νομίζω ότι αυτές οι συμμαχίες των κομμάτων είναι καθαρά συγκυριακές.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι το κάνουν για να διατηρηθούν απλά στην καρέκλα; την συνεργασία.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοιτάζτε, ένα κόμμα το οποίο διεκδικεί την ψήφο του ελληνικού λαού και ένα κόμμα που είθισται να λέμε ότι είναι μεγάλο ή πρώτο κόμμα, σίγουρα αποβλέπει και στη διακυβέρνηση του τόπου. Και σίγουρα η εξουσία, κατά τη δική μου άποψη, είναι ένα από τα μεγαλύτερα αφροδισιακά! Αυτό σημαίνει ότι η συνεργασία ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. και η σημερινή συνεργασία ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ έχουν ασφαλώς, για να μην έχουμε αυταπάτες, και ως συνδυετικό κρίκο την εξουσία. Δε θα το ονόμαζα καρέκλα. Δεν μου αρέσει αυτή η έκφραση, δεν μου αρέσει αυτή η ορολογία. Αλλά θα έλεγα ότι υπάρχει ο συνδυετικός κρίκος της εξουσίας και της διατήρησης στην εξουσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν, το ΠΑΣΟΚ και η Ν.Δ., με την Τρόικα τότε, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν άλλαξε κάτι. Θεωρώ ότι και εκείνη η διαπραγμάτευση, κατά τη δική μου άποψη, ήταν λάθος και η σημερινή διαπραγμάτευση με τη νέα κυβέρνηση, που είχαμε μετά τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, μιας και συμπληρώνεται τώρα τρία χρόνια με την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, ήταν λάθος. Ήταν λάθος, με την έννοια ότι οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι, το ίδιο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έχει παραδεχθεί ότι έγιναν λάθη. Άρα δεν μπορούμε εμείς, ως εγχώριο πολιτικό σύστημα και ως πολίτες αυτού του τόπου, να λέμε ότι δεν έγιναν λάθη. Και εκείνες οι κυβερνήσεις και η τωρινή κυβέρνηση έχουν κάνει λάθη. Λάθη στη διαπραγμάτευση. Απλά η διαφορά είναι ότι ο πολίτης πίστεψε πως θα δει μια καλύτερη προοπτική, καλύτερη αναπτυξιακή και επενδυτική πολιτική και πρακτική. Κάτι το οποίο δε συνέβη. Και δε συνέβη, διότι αυτή τη στιγμή έχουμε μία αντανάπτυξιακή πολιτική, δεδομένης της μεγάλης φορολογίας που υπάρχει. Όταν αυξάνεις τους φόρους δεν μπορείς να έχεις επενδύσεις. Όταν μειώνεις τους φόρους, πρακτικά αποδεδειγμένο, έχουμε το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών πριν από μερικές δεκαετίες, που μείωσαν τη φορολογία και αυξήθηκαν τα έσοδα στα ταμεία του κράτους. Αυτό δεν συμβαίνει εδώ. Όταν έχεις αύξηση φορολογίας δεν έχεις επενδύσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η άποψή μου είναι ξεκάθαρη σ' αυτό που με ρωτάτε. Είμαι κατά του Grexit. Θεωρώ ότι η χώρα πρέπει να παραμείνει στον σκληρό πυρήνα της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εάν υπήρχαν, το λέω έτσι απλά και κατανοητά, και

άλλες χώρες που θα συνέβαλαν στη διάλυση της Ευρωζώνης ή στη διάλυση του ευρώ και υπήρχε μία συμφωνία, ούτως ώστε να πάμε σε κάτι διαφορετικό, το οποίο προφανώς αυτή τη στιγμή δεν το γνωρίζουμε, διότι σίγουρα, κατά την άποψή μου, θα ήταν αχαρτογράφητα νερά αυτά, τότε θα μπορούσε να υπάρξει μια συζήτηση. Τώρα όμως δεν έχει κανένα νόημα αυτή η συζήτηση. Η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανήκει στην Ευρωζώνη. Εκεί στηρίζεται. Εξ ου και οι αρνήσεις που εισέπραξε η τωρινή κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ από τις Ηνωμένες Πολιτείες, το λέω ως παράδειγμα, και από τη Ρωσία, όταν προσέτρεξε ο σημερινός Πρωθυπουργός για βοήθεια, από ότι πληροφορηθήκαμε (;) στη Μόσχα και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι ηγέτες, οι πολιτικές ηγεσίες αυτών των δύο μεγάλων χωρών, του είπαν ότι ανήκετε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εκεί θα πρέπει να αναζητήσετε τη βοήθεια. Άρα λοιπόν, το συμπέρασμα είναι ότι η Ελλάδα ανήκει στην Ευρώπη, ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πρέπει να παραμείνει στον πυρήνα της Ευρωζώνης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα; Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, απάντησα σ' αυτό. Δεν υπάρχει ανάπτυξη. Ούτε από την προηγούμενη. Δεν υπάρχει καμία ανάπτυξη, από τη στιγμή που έχουμε συνεχή μέτρα φορολογικής υφής. Όταν έχεις υψηλή φορολογία είναι αντιαναπτυξιακό κίνητρο. Δεν υπάρχουν επενδύσεις. Το πρόβλημα δεν είναι οικονομικό, είναι πολιτικό. Πρόκειται για μια βαθιά πολιτική και διαχρονική κρίση, η οποία, πολύ φοβούμαι, ότι θα συνεχιστεί. Για 50 και πλέον χρόνια, ο τόπος ζούσε σε μια επίπλαστη ευμάρεια. Σε μία ψευδή εικόνα οικονομικής ανάπτυξης. Ήταν μία φούσκα, επιτρέψτε μου την έκφραση, που ξαφνικά κατέρρευσε. Θεωρώ ότι θα υπάρξουν αρκετά χρόνια ούτως ώστε να θυμόμαστε τις προηγούμενες δεκαετίες. Ήταν μια επίπλαστη πραγματικότητα, κακά τα ψέματα! Τώρα, όσον αφορά στο αν χρειάζονταν τα μνημόνια, θεωρώ ότι από μόνοι μας δεν καταφέραμε, ως πολιτικό σύστημα εννοώ, να βάλουμε εκείνες τις βάσεις για να προχωρήσει ο τόπος καλύτερα. Δηλαδή, ένα απλό παράδειγμα, αν μου επιτρέπετε, πιστεύει κανείς ότι δεν πρέπει να χτυπηθεί η φοροδιαφυγή ή το λαθρεμπόριο στη χώρα; Τι κάναμε εμείς γι' αυτό; Ήρθε η Τρόικα, το Κουαρτέτο σήμερα, και λέει ότι πρέπει να έχετε συγκεκριμένα μέτρα. Ή για τη δημόσια διοίκηση. Την αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης. Αυτά, έπρεπε, με απλά λόγια, από μόνοι μας να βάλουμε μια τάξη. Δεν μας χρειάζονταν καμία Τρόικα. Η αδυναμία όμως του πολιτικού συστήματος φρέναρε όλα αυτά τα χρόνια, όλες αυτές τις δεκαετίες, γι' αυτό και είπα ότι το πρόβλημα είναι πολιτικό και διαχρονικό, όλη αυτήν την πρόοδο και την αναδιάρθρωση συγκεκριμένων δομών του κράτους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αν σας έλεγαν να βάλετε σε μια ιεραρχία για το ποιος φταίει περισσότερο, εμείς και τα κόμματα, ή οι άλλοι, δηλαδή το ΔΝΤ, η ΕΚΤ και το σύνολο της ΕΕ; Σε ποιον θα ρίχνατε το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Φταίνε όλοι! Φταίμε κι εμείς, το πολιτικό σύστημα, που δεν μπόρεσε να τακτοποιήσει τα του οίκου του, διότι πολιτεύτηκε όλα αυτά τα χρόνια με μικροκομματικές σκοπιμότητες και βεβαίως κοίταζε πάντα την κομματική του πελατεία, ειδικά τα κόμματα εξουσίας, και ασφαλώς ευθύνονται και οι ξένοι, διότι εκτίμησαν λάθος, αναφέρομαι στο ΔΝΤ ή στην ΕΚΤ ή στους άλλους θεσμούς, οι οποίοι εμπλέκονται στην ελληνική κρίση. Κι εκείνοι έχουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης. Όμως πρωτίστως, το πρόβλημα είναι δικό μας! Εμείς επιτρέψαμε σε όλους αυτούς τους ξένους ευρωπαϊκούς θεσμούς να εμπλακούν στα δικά μας, διότι δεν φροντίσαμε έγκαιρα να βάλουμε σε μία τάξη τα του οίκου μας. Εκεί είναι η ρίζα του κακού. Και αυτή η ρίζα του κακού έπρεπε να είχε χτυπηθεί εδώ και πολλά χρόνια. Όμως το κομματικό και πελατειακό σύστημα δεν το επέτρεψε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε εσείς ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, μέσα σε κάθε ζωντανό οργανισμό, όπως είναι κι ένα κόμμα, βεβαίως υπάρχουν διεφθαρμένα πολιτικά στελέχη. Έχει αποδειχθεί αυτό και με αποφάσεις της δικαιοσύνης, δε θέλω ν' αναφερθώ συγκεκριμένα, καταλαβαίνετε τι εννοώ... Και ασφαλώς τα κόμματα είναι ζωντανοί οργανισμοί και ένας ζωντανός οργανισμός έχει και τις παθογένειές του. Ε! Αυτές οι παθογένειες πολλές φορές οδηγούν σε σκανδαλώδεις αποφάσεις και βεβαίως βάζουν αυτούς τους σχηματισμούς και σε περιπέτειες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι το κόμμα που ψηφίζετε είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύετε ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω απάντησα και πριν ότι τα κόμματα ασφαλώς εκπροσωπούν μερίδα των πολιτών. Εγώ ασφαλώς είμαι πολιτικοποιημένο άτομο. Υπήρξα και κομματικοποιημένο άτομο. Έχω πει και «mea culpa». Αναγνωρίζω τυχόν λάθη. Θεωρώ όμως ότι τα κόμματα σίγουρα δεν είναι από παρθενογένεση. Σίγουρα ο πολίτης είναι αυτός που τα φέρνει στον αφρό της επιφάνειας, ο πολίτης είναι αυτός ο οποίος τα οδηγεί στο ύψιστο αξίωμα που είναι η κοινοβουλευτική δημοκρατία και βεβαίως ο πολίτης έχει και ευθύνες για τις επιλογές του. Δεν είναι άμοιρος ευθυνών ο πολίτης!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σας είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι είναι καλά μέλη της κοινωνίας. Είναι στοιχείο της δημοκρατίας η αντίθετη άποψη, αρκεί να μην εκφράζεται με βίαιες μορφές, να μην εκφράζεται με μορφές αντίδρασης οι οποίες προσβάλλουν, όχι εμένα που ψηφίζω ή πρεσβεύω κάτι διαφορετικό, αλλά το σύνολο των πολιτών που ψηφίζει ή πρεσβεύει κάτι διαφορετικό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα μετράει η γνώμη τους για σένα; Έχουν σημασία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ασφαλώς μετράει η γνώμη, διότι αυτό είναι το κύτταρο της δημοκρατίας. Ν' ακούμε τις αντίθετες απόψεις, αρκεί όλα αυτά να γίνονται μέσα σ' ένα ευπρεπές πολιτικό περιβάλλον.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο; Αρνητικό; Ξέρετε τι ζητούσανε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν η συγκυρία της στιγμής, διότι ο κόσμος πίστεψε σε κάτι διαφορετικό, εξεγέρθηκε, βγήκε στους δρόμους, με ότι συνέπειες είχε αυτό... κυρίως δυσάρεστες, κατά την άποψή μου. Κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει τα τραγικά γεγονότα της Marfin, κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει τις ασχημίες που είχαμε στο κέντρο της Αθήνας και κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει τις λεηλασίες και τις καταστροφές ιδιωτικής περιουσίας. Αυτοί οι άνθρωποι ποτέ δεν αποζημιώθηκαν, ποτέ δε γύρισαν πίσω οι συνάνθρωποί μας που έχασαν τη ζωή τους και που κήκων ζωντανό και βεβαίως σε κάθε περίπτωση ήταν μία ακραία μορφή αντίδρασης εκείνης της περιόδου!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύετε ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν, διότι με το ίδιο σκεπτικό κανείς δεν έπρεπε να πληρώνει. Είναι αυτό που είπα και πριν, ήταν μία αντίδραση της στιγμής. Αυτοί οι άνθρωποι παραπλανήθηκαν! Και θεωρώ ότι αν μπούμε στη λογική ότι κανείς μας δεν πληρώνει, σημαίνει κατάρρευση του κράτους! Θα θυμηθώ, ένας συμπολίτης μας, ο οποίος παρασύρθηκε σ' αυτή την διαδικασία του κινήματος «Δεν πληρώνω», δεν πλήρωσε τα διόδια και μετά του έφθασε μία κλήση στο σπίτι πάνω από 3.000 €. Και βέβαια, αναθεμάτιζε ο άνθρωπος τη συμμετοχή του στο κίνημα και πίστεψε (!) πίστεψε (!), αφελώς προφανώς, ότι δε θα πληρώσει ποτέ αυτά τα χρήματα. Και όμως του ήρθε ο λογαριασμός, μέσω της εφορίας, και βρέθηκε σε απόγνωση. Άρα λοιπόν, δεν θα πρέπει ο πολίτης να παρασύρεται, όχι μόνο για το κίνημα «Δεν πληρώνω», αλλά είναι κι αυτό που έλεγα πιο πριν, σε ακραίες μορφές αντίδρασης, διότι ο ίδιος ο πολίτης ναι μεν πρέπει να έχει συμμετοχή, ναι μεν η φωνή του πρέπει ν' ακούγεται, αλλά ο πολίτης έχει και δικαιώματα, έχει και υποχρεώσεις. Και ακριβώς θα πρέπει, σ' αυτό το πλαίσιο, σ' αυτή τη βάση, να στηρίζεται η συμμετοχή του στις αντιδράσεις και η συμμετοχή του οπουδήποτε αλλού. Έχει υποχρεώσεις, έχει δικαιώματα, αλλά σας ανέφερα ένα παράδειγμα που άκουσα από έναν συμπολίτη μας που του ήρθε ο λογαριασμός μετέπειτα και ο ίδιος βρέθηκε σε απόγνωση. Διότι κινδύνευε πραγματικά με κατάσχεση σύνταξης, με κατάσχεση ακίνητης περιουσίας και είναι κάτι πραγματικά φοβερό! Αυτός ο συνάνθρωπός μας, πιστεύω και άλλοι συνάνθρωποι μας, παραπλανήθηκαν. Όμως, επιτρέψτε μου να πω ότι δεν ευθύνεται ο ίδιος, ευθύνονται κάποιοι άλλοι, οι οποίοι του εμφύσησαν, έτσι, του ενέπνευσαν ελπίδες ότι μπορεί να του χαριστούν τα δάνεια, να του χαριστούν χρήματα, γι' αυτό είπα πριν ότι δεν πρέπει ο πολίτης να υποκύπτει εύκολα σε

σειρήνες λαϊκίστικες. Πρέπει να έχει την κρίση, εκείνο το ένστικτο, εκείνη τη διαίσθηση που θα του λέει πως ακριβώς πρέπει να κινηθεί. Η λαϊκή συμμετοχή είναι απαραίτητη. Η αντίδραση είναι απαραίτητη. Αλλά παντού υπάρχουν και όρια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι έχω απαντήσει με όσα ήδη σας ανέφερα. Θεωρώ ότι ήταν η συγκυρία της στιγμής που ο πρωθυπουργός ακολούθησε εκείνη την πολιτική. Βέβαια εκ των πραγμάτων αυτοδιαφεύστηκε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ θα χρησιμοποιήσω και θ' απαντήσω με μία έκφραση του Μάο τσε Τουνγκ: «Αφήστε όλα τα λουλούδια ν' ανθίσουν». Δεν διανοείται κάποιος να παρεμβαίνει όταν μιλάμε για ανάπτυξη, όταν μιλάμε για ελεύθερη αγορά. Να παρεμβαίνει και να βάζει όρους και κανόνες, οι οποίοι έχουν ως αποτέλεσμα την απώλεια θέσεων εργασίας. Αυτήν τη στιγμή εκατοντάδες δημοσιογράφοι, τεχνικοί, διοικητικό προσωπικό, βρίσκονται σε απόγνωση διότι άλλοι έχουν χάσει τις εργασίες τους και άλλοι κινδυνεύουν να χάσουν τη δουλειά τους. Από την άλλη, υπάρχουν επιχειρηματίες, και μέσα στους κανόνες του παιχνιδιού και του υγιούς ανταγωνισμού, είναι αυτοί οι επιχειρηματίες, που θέλουν να βάλουν τα λεφτά τους και θέλουν να επενδύσουν στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στον Τύπο γενικότερα. Εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις, να επενδύσουν. Δεν κατανοώ γιατί πρέπει να έχουμε 4, 5 ή 6 και όχι 16 ή 26 άδειες. Από τη στιγμή που υπάρχουν κανόνες διαφάνειας και από τη στιγμή που αποδεδειγμένα υπάρχει υγιής επιχειρηματικότητα, αυτό σημαίνει ανάπτυξη, αυτό σημαίνει θέσεις εργασίας για το προσωπικό. Άρα η άποψή μου είναι ότι να έχουμε όσα κανάλια πρέπει να έχουμε, αρκεί να τηρούνται οι όροι, οι συνθήκες της διαφάνειας και του υγιούς ανταγωνισμού.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αργότερα το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος -Όλγα Γεροβασίλη- δήλωσε ότι: «Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής». Ποιο είναι το σχόλιο σας επί αυτού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Απλό! Το σχόλιό μου είναι απλό! Ο διαχωρισμός των εξουσιών είναι εδώ και πολλά χρόνια, πολλές δεκαετίες, ξεκάθαρος στο Σύνταγμα! Δεν υπάρχει

κανένα άλλο σχόλιο. Οποιαδήποτε παρέμβαση της μίας εξουσίας στην άλλη, θεωρώ ότι δεν είναι σωστή. Η δικαιοσύνη κάνει τη δουλειά της! Και πρέπει να κάνει τη δουλειά της απερίσπαστη και οι αποφάσεις της δικαιοσύνης πρέπει να γίνονται σεβαστές, αλλά όχι κατά το δοκούν. Όχι όποτε μας συμφέρει να γίνονται σεβαστές και όποτε δε μας συμφέρει να μη γίνονται σεβαστές. Ο ρόλος των εξουσιών είναι διακριτός και πρέπει να παραμείνει έτσι χωρίς παρεμβάσεις!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει διάθεση για συνεννόηση ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας μας; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι γενική ερώτηση έως και αόριστη θα έλεγα. Αλλά θ' απαντήσω. Ναι βέβαια! Πρέπει να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους. Αν δεν εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους και δεν υπάρχει αλληλεγγύη και δεν υπάρχει αλληλοκατανόηση, τότε θα γίνουμε μία κοινωνία ζούγκλας! Οπότε, ναι θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχει συνεννόηση, πρέπει να υπάρχει διάλογος, πρέπει να υπάρχει συνεργασία, πρέπει να υπάρχει αλληλεγγύη, πρέπει να υπάρχει αλληλοκατανόηση, πρέπει να υπάρχει μια κοινωνική συνοχή. Μόνο έτσι μπορεί ένα δομημένο κράτος, μία δομημένη πολιτεία, μία σύγχρονη πολιτεία να προχωρήσει μπροστά. Διαφορετικά ισχύουν άλλοι κανόνες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η γενιά του Πολυτεχνείου θεωρώ ότι πλέον έχει ξεπεραστεί. Η γενιά του Πολυτεχνείου ήταν επίκαιρη τότε, επίκαιρη τα επόμενα χρόνια. Αλλά η γενιά του Πολυτεχνείου σήμερα, θεωρώ ότι έχει περάσει σε μία άλλη σφαίρα, κοινωνική και οικονομική. Οπότε... δεν έχει νόημα να συζητάμε για τη γενιά του Πολυτεχνείου. Η γενιά του Πολυτεχνείου ήταν επίκαιρη τότε που ήταν. Έδωσε τους αγώνες, τότε που τους έδωσε. Όμως στο όνομα της γενιάς του Πολυτεχνείου σήμερα δεν υπάρχει κανένα νόημα, δεν υπάρχει καμία σημασία, για μένα, να γίνονται αυτά τα οποία γίνονται! Οι καταστροφές που ζούμε, οι ζημιές που ζούμε, το ότι υπάρχει απόλυτη ανομία σε μία περιοχή. Δεν μου αρέσει ο όρος «άβατο». Δεν πρέπει να υπάρχουν άβατα. Και όμως υπάρχουν! Υπάρχουν κάτοικοι μιας συγκεκριμένης περιοχής που στο όνομα (!), άραγε, της γενιάς του Πολυτεχνείου καταστρέφονται περιουσίες; Λοιπόν, δεν δέχομαι τον όρο γενιά του Πολυτεχνείου, με την έννοια της ανομίας, με την έννοια της καταστροφής, με την έννοια του άβατου! Η γενιά του Πολυτεχνείου, ναι, έδωσε αγώνες, πρέσβευε συγκεκριμένα πράγματα. Όμως, στο όνομα εκείνης της γενιάς, που σήμερα έχει απέλθει, το επαναλαμβάνω, έχει απέλθει, δεν μπορεί να γίνονται αυτές οι έκνομες ενέργειες. Είναι απαράδεκτο, είναι τρομερό, είναι φοβερό αυτό το οποίο ζούμε!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ασφαλώς! Κυρίως τη νέα γενιά, κυρίως τη νέα γενιά! Και κυρίως θα έλεγα όλες τις γενιές! Ας μην το περιορίζουμε μόνο στη νέα γενιά. Αυτήν τη στιγμή, άνθρωποι, νέα παιδιά 18-25 ετών δεν έχουν δουλειές, οι σπουδές είναι δύσκολες, αλλά και η μέση ηλικία πλήττεται. Κάποιος σήμερα που θα χάσει την εργασία του στα 40-45 θα είναι πολύ δύσκολο να την αναπληρώσει. Επίσης, μία επόμενη γενιά, η γενιά των συνταξιούχων και αυτή έχει πληγεί. Διότι, έχουν περικοπεί πάρα πολύ τα επιδόματα, οι μισθοί, τα εφάπαξ, οι συντάξεις. Και πολύ φοβούμαι ότι αυτό δεν έχει τέλος, θα συνεχιστεί για πολύ καιρό ακόμα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλοι! Όλοι! Θεωρώ ότι όλοι έχουν μερίδιο ευθύνης. Αλλά επειδή απάντησα και νωρίτερα, θα επαναλάβω ότι η πηγή του κακού ξεκινά από το εγχώριο πολιτικό σύστημα, που δεν κατάλαβε, ή έκανε πως δεν κατάλαβε, έγκαιρα, σκόπιμα για μικροκομματικούς και μικροπολιτικούς λόγους, το πρόβλημα που έρχεται. Και το πρόβλημα πλέον είναι μπροστά μας. Και θεωρώ ότι θα υπάρξουν πολλά ακόμα χρόνια, δηλαδή η κρίση αυτή θα χρειαστεί μία, ίσως και δύο ακόμα γενεές για να την ξεπεράσουμε. Μπορεί να ακούγεται σκληρό, αλλά αυτή απ' ότι φαίνεται είναι η πραγματικότητα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τηρούνται ισορροπίες. Μέσα στην ΕΕ τηρούνται ισορροπίες. Θεωρώ ότι η Ελλάδα έπρεπε να είναι μέλος της Ευρωζώνης. Η Ελλάδα δεν ανήκει στον Τρίτο Κόσμο, δεν ανήκει στην Αφρική, δεν ανήκει πέραν του Ατλαντικού, δεν ανήκει στο Καζακστάν, δεν ανήκει στη Σιβηρία! Είναι μέλος της ΕΕ, άρα τα συμφέροντά της είναι στην ΕΕ. Ασφαλώς, πολλές φορές, υπήρξαν σκληρές αποφάσεις από πλευράς των εταίρων μας απέναντι στην Ελλάδα, όμως μην ξεχνάμε ότι η χώρα μας ωφελήθηκε. Να θυμηθώ, ωφελήθηκε με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα παλαιότερα. Να θυμηθώ αναπτυξιακούς νόμους. Να θυμηθώ επίσης και πολλές πρωτοβουλίες για επιχορηγήσεις, που έχουν ληφθεί εκ μέρους της ΕΕ, ανεξάρτητα αν η Ελλάδα, εδώ είναι το θέμα, έκανε κακή διαχείριση αυτών των πόρων. Εκεί είναι ένα ζήτημα. Ένα ζήτημα ποιος έχει την ευθύνη. Την έχει πάλι το εγχώριο πολιτικό σύστημα, που δεν μπόρεσε να διαχειριστεί αυτούς τους πόρους για αναπτυξιακές προοπτικές.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία; Με την έννοια ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας επεμβαίνουν στα εσωτερικά μας πολιτικά ζητήματα. Δεν μιλάω εδαφικά.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αν αναφέρεσαι στην Τρόικα, βεβαίως υπάρχει μία υποτίμηση, κατά κάποιον τρόπο, της εθνικής κυριαρχίας. Δεν θεωρώ όμως ότι έχει χάσει την ανεξαρτησία της ή έχει χάσει μέρος της εθνικής της κυριαρχίας. Με το ίδιο σκεπτικό και άλλες χώρες που έχουν μπει σε μνημόνια ή άλλες χώρες που είχαν την ατυχία να έχουν πάνω από το κεφάλι τους Τρόικα ή Κουαρτέτα, θα έπρεπε κι αυτές να έχουν χάσει την εθνική τους ανεξαρτησία. Κοιτάζτε, κάθε χώρα, κάθε λαός που βρίσκεται υπό επιτήρηση και που βρίσκεται υπό ένα στενό pressing, ασφαλώς κάνει θυσίες και ασφαλώς νιώθει ότι έχει απώλεια της εθνικής του υπερηφάνειας ή της εθνικής του ανεξαρτησίας. Είναι πλέον στον ίδιο και στο εγχώριο πολιτικό σύστημα να μπορέσει να ισορροπήσει, κατά κάποιον τρόπο, ή να μειώσει αυτές τις απώλειες. Εδώ είναι ζήτημα διαχείρισης του πολιτικού συστήματος. Βεβαίως και από τις προηγούμενες κυβερνήσεις και από την τωρινή κυβέρνηση έχουν γίνει λάθη με αποτέλεσμα ο κόσμος να αισθάνεται μία μείωση, μία απώλεια της εθνικής του αξιοπρέπειας και υπερηφάνειας. Όμως, έτσι είναι οι κανόνες του παιχνιδιού. Δυστυχώς, πάντοτε ο δυνατός επιβάλλεται του αδύναμου. Κι εδώ χρειάζεται το σθένος και της πολιτικής ηγεσίας και των πολιτών, τι να κάνουν; Να μετριάσουν αυτές τις απώλειες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Γερμανία, καλώς ή κακώς, είναι ο μοχλός και η κινητήρια δύναμη, είναι η ατμομηχανή της ΕΕ. Ας μην έχουμε αυταπάτες! Και είναι και ο μεγάλος παίκτης, μαζί με τη Γαλλία, σ' αυτό που λέγεται ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Ως εκ τούτου, αναγκαζόμαστε εμείς, ως μικρότερες χώρες και με μικρότερο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν να προστρέχουμε στη συνδρομή των μεγάλων χωρών. Δεν νομίζω ότι υπάρχει μία άλλη εξήγηση, κάτι διαφορετικό που θα μπορούσε κάποιος να πει. Απλά ο καθένας πρέπει να βάζει τους κανόνες του. Εμείς είμαστε μια μικρή χώρα, το 2% του ΑΕΠ της Ευρωζώνης περίπου. Σε κάθε περίπτωση έχουμε ένα λόγο, έχουμε μια φωνή, η οποία μέχρι εκεί που μπορεί να φτάσει, μπορεί βεβαίως να κερδίσει αντίστοιχα κάποιο μικρό ποσοστό από αυτές τις μεγάλες δυνάμεις. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να υπάρχει συνεργασία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές έχουν παραδεχθεί ότι έχουν κάνει λάθη. Λάθη έχει κάνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, λάθη έχει κάνει και το ΔΝΤ. Τα μεγαλύτερα όμως λάθη τα έχουμε κάνει εμείς. Από εμάς ξεκίνησε το πρόβλημα. Εμείς οφείλαμε να το αντιμετωπίσουμε. Και δυστυχώς, όταν δεν μπορείς να λύσεις τα προβλήματά σου, προστρέχεις σε κάποιον άλλον. Εάν κάποιος είναι άρρωστος δεν μπορεί να γίνει μόνος του καλά! Θα πάει στον ειδικό, θα πάει στο γιατρό. Έτσι κι εμείς λοιπόν πήγαμε στο γιατρό. Ο γιατρός, εν προκειμένω, οι μεγαλύτερες από εμάς ευρωπαϊκές δυνάμεις, μας έδωσαν ένα φάρμακο. Το φάρμακο δεν είναι πάντα καλό! Το λέει και η ίδια η λέξη. Είναι φάρμακο! Πρώτα έχουμε τη συνταγή και μετά έχουμε

το φάρμακο. Η συνταγή είχε λάθος κατευθύνσεις. Το φάρμακο δεν έφερε τη σωτηρία, δεν έφερε την εύκολη γιατρεία και το αποτέλεσμα είναι, ακόμη (!) οκτώ, εννέα χρόνια μετά την έναρξη αυτής της κρίσης, ο τόπος να ταλαιπωρείται ακόμα. Η πνευμονία, μιας και βρισκόμαστε στο χειμώνα, δεν έχει περάσει!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτό που είπατε το φάρμακο... ότι η συνταγή ξεκίνησε λάθος, το φάρμακο δεν μας έπιασε... δεν πιστεύετε ότι το έκαναν εσκεμμένα... ή το πιστεύετε; Εννοώ ότι είχαν φουντώσει πολύ τότε τα σενάρια ότι το κάνουν επειδή θέλουν να μας καταντήσουν Βουλγαρία, να μας υποβαθμίσουν για να φέρουν εδώ τις επενδύσεις τους...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εκ των πραγμάτων ακόμα έχουμε πνευμονία. Ποιος έδωσε αυτό το δικαίωμα; Οι ξένοι ή εμείς; Ποιος προσέτρεξε στην ξένη βοήθεια; Εμείς δεν τους χτυπήσαμε την πόρτα; Άρα γιατί ευθύνονται για όλα οι ξένοι; Γιατί ευθύνονται για όλα οι δανειστές και η Τρόικα; Εμείς δε ζητήσαμε τη βοήθεια του γιατρού; Εν προκειμένω της Τρόικας; Εάν εμείς στεκόμασταν γερά στα πόδια μας, εάν εμείς δεν είχαμε την ανάγκη τους δεν θα χτυπούσαμε την πόρτα τους. Άρα λοιπόν το πρόβλημα, επαναλαμβάνω για πολλοστή φορά, ξεκινάει από το εγχώριο πολιτικό σύστημα που δεν διαχειρίστηκε όπως έπρεπε, για κομματικούς, μικροσκοπιμότητες και μικροκομματικούς λόγους, το πρόβλημα από την αρχή! Γι' αυτό είπα ότι το ζήτημα δεν είναι κατεξοχήν οικονομικό, είναι πολιτικό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012), σε απάντηση αρνητικών σχολίων του κ. Σόιμπλε προς την αξιοπιστία της ελληνικής κυβέρνησης, είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λιοδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λιοδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είπε κάτι λάθος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το σωστό είπε. Από εκεί και πέρα όμως, σε κάθε περίπτωση, ο κ. Παπούλιας, όπως και πολλοί άλλοι πολιτικοί, που έχουν κάνει παρόμοιες θα έλεγα δηλώσεις με τον τέως Πρόεδρο της Δημοκρατίας, γνώριζαν το πρόβλημα. Ήξεραν το ζήτημα. Όσοι άσκησαν εξουσία τις τελευταίες δεκαετίες, τα τελευταία χρόνια, μηδέ εξαιρουμένου και του κ. Παπούλια, που ήταν κι αυτός μέρος του πολιτικού συστήματος, εγώ θα έλεγα και μέρος του πολιτικού προβλήματος, γνώριζαν τις αδυναμίες και τις παθογένειες που υπήρχαν στον τόπο. Άρα λοιπόν είναι μία δήλωση εκ των υστέρων, μεσούσης της κρίσης, δεδομένων των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων. Ο κ. Παπούλιας, όπως και άλλοι πολιτικοί, που έκαναν όπως είπα παρόμοιες δηλώσεις, είχαν διαχειριστεί την κρίση, ήταν μέρος της κρίσης και μέρος του προβλήματος. Άρα το να επιτίθεσαι λεκτικά ή να χρησιμοποιείς πατριωτικές κορώνες, για λόγους εντυπωσιασμού πολλές φορές, δεν το λέω για τον κ. Παπούλια, αλλά και για άλλους

πολιτικούς, νομίζω ότι δεν έχει κανένα νόημα και καμία ουσία. Ουσία του προβλήματος είναι ότι έγινε κακή διαχείριση και μετά είναι ιδιον των Ελλήνων, χαρακτηριστικό, να επιτίθεται στους άλλους και να μετατοπίζουν το πρόβλημα στους άλλους. Είναι μια συνήθης πρακτική, η οποία πολλές φορές δεν οδηγεί σε καλό, δυστυχώς!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν μία στιγμή εκ μέρους του κ. Τσίπρα... αριστεροσύνης (!)... Έτσι πίστευε, έτσι έπραξε... Καλώς το έπραξε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ήθελε να συμβολίσει κάτι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήθελε να συμβολίσει αυτό... το οποίο συμβολίζει... ως κίνηση και μόνο... αυτό που έκανε εκείνη τη στιγμή. Μετά όμως όλα αυτά κάπου ξεχάστηκαν. Εγώ θα ήθελα από τον κ. Τσίπρα να πάει πολλές φορές εκεί. Και μετά τα μνημόνια και μετά την Τρόικα. Να έχει το θάρρος, την τόλμη να επισκεφθεί το συγκεκριμένο χώρο, το συγκεκριμένο μνημείο, που πραγματικά είναι μια ιστορία για τον τόπο, μια πραγματική ιστορία για τον τόπο! Αλλά ξέρετε, πολλές φορές οι πολιτικοί αρέσκονται σε κινήσεις εντυπωσιασμού. Αυτό δεν είναι πάντα καλό και θετικό. Γιατί πολλές φορές μπορεί να πιστεύεις ορισμένα πράγματα, αλλά στην πορεία να αναγκάζεσαι, εκ των πραγμάτων, να κάνεις άλλα. Είναι αυτό που είπε ο ίδιος ο κ. Τσίπρας ότι «υπήρχαν ανταπάτες». Σ' ότι αφορά στη συγκεκριμένη κίνηση, επαναλαμβάνω ότι σωστά έπραξε. Αυτό πίστευε η αριστερή του ιδεολογία. Δεν έχω να πω κάτι άλλο πάνω σ' αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Προσωπικά με ξεπερνά! Δεν ξέρω τι να πω! Οι εικόνες με τις ουρές των ανήμπορων συνταξιούχων να περιμένουν στα ΑΤΜS ήταν φοβερές! Ήταν εικόνες τις οποίες ο τόπος είχε να ζήσει πάρα πολλά χρόνια. Θύμιζαν εικόνες κατοχής. Βεβαίως κατάφερε η κυβέρνηση, μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, να ξανακερδίσει τις εκλογές. Γι' αυτό είπα ότι... με ξεπερνά... Έχει όμως και μια εξήγηση. Θεωρώ ότι είναι πέραν ορισμένων δυνατοτήτων του κόσμου. Ο οποίος ήταν αγανακτισμένος, φώναζε, ζητούσε τη σύνταξή του, δεν ήξερε πώς να αντιδράσει. Βέβαια ήταν μια φρέσκια κυβέρνηση και κατάφερε, μέσα σε 6-7 μήνες, να ξαναπάρει την λαϊκή εντολή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε δηλαδή ότι ο κόσμος του έδωσε μία δεύτερη ευκαιρία ή ότι απλά ήταν σε σύγχυση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα μπορούσε να είναι και μία δεύτερη ευκαιρία, δεδομένου ότι το πρώτο εξάμηνο, ήταν ένα εξάμηνο υποτιθέμενων διαπραγματεύσεων, τα όσα έγιναν με την Τρόικα, με τις Βρυξέλλες, με την πολιτική του Γιάνη Βαρουφάκη. Ο κόσμος ακόμη ήταν σαστισμένος, δεν ήξερε τι ακριβώς γίνεται. Άκουγε για σκληρή διαπραγμάτευση. Και πίστευε (!) ακόμη και όταν έκλεισαν οι τράπεζες, ότι θα γίνει μια σκληρή διαπραγμάτευση. Το δημοψήφισμα βέβαια, το ΟΧΙ έγινε αυτομάτως ΝΑΙ... Γι' αυτό είπα ότι κάποια πράγματα με ξεπερνούν και δεν μπορώ να δώσω μία εξήγηση. Η μόνο εξήγηση, που απλοϊκά μπορεί να δώσει κάποιος, είναι ότι ήταν ακόμη νωπή η λαϊκή εντολή του Ιανουαρίου, και μέσα σε 6-7 μήνες ο κόσμος δεν ήθελε να κάνει ένα πισωγύρισμα, με αποτέλεσμα να δώσει, κατά κάποιο τρόπο, μία δεύτερη ευκαιρία, η οποία κατά πολλούς αποδείχθηκε χαμένη δεύτερη ευκαιρία, διότι δεν έφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Αυτήν την εξήγηση μπορώ να κάνω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μπορεί να μην έχει άδικο... ο Θεόδωρος Πάγκαλος και θα σας πω τι εννοώ. Ο πολίτης δεν είναι άμοιρος της σημερινής κρίσης. Θα σας δώσω ένα απλό παράδειγμα που μπορεί όλοι μας να είμαστε μάρτυρες. Όταν ο πολίτης χτυπούσε την πόρτα του πολιτικού για μία απλή μετάθεση στρατιώτη, για έναν διορισμό, για μία οποιαδήποτε μικρής ή μεγάλης φύσεως ρουσφετολογική εξυπηρέτηση, μπορεί να μην έχει άδικο ο Θεόδωρος Πάγκαλος. Και ο πολιτικός βεβαίως, αποσκοπώντας στους ψήφους προσπαθούσε να κάνει αυτό το ρουσφέτι. Ναι! Υπάρχουν ευθύνες και του πολιτικού συστήματος και των πολιτών. Νομίζω ότι δεν απέχει πάρα πολύ από την πραγματικότητα η δήλωση αυτή του κ. Πάγκαλου, παρότι δεν γνωρίζω και δεν μπορώ να ερμηνεύσω τον κ. Πάγκαλο, άλλωστε με ξεπερνάει το μέγεθός του (!) πώς εννοούσε αυτήν την δήλωση.

D004

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εξ αρχής, θεωρώ πως υπήρχε οργή από τους πολίτες, γιατί δεν έγινε σωστή διαχείριση όλα αυτά τα χρόνια. Δεν ήταν ελεγχόμενη η κατάσταση και δεν μπορούσε η ελληνική οικονομία να αντέξει όλο αυτό που γινόταν, με τις αυξήσεις και τις πολλές δαπάνες... Παίρναμε συνεχώς όλο δάνεια, δάνεια, δάνεια... και γι' αυτό το λόγο θεωρώ πως υπήρξε αυτός ο λόγος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα γιατί πιστεύεις ότι ο κόσμος έχει καλμάρει και δεν είναι τόσο εξαγριωμένος, όσο ήταν στην αρχή που έβγαινε στις πλατείες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γιατί πλέον έχει γίνει συνήθεια τόσα χρόνια θεωρώ αυτό το πρόβλημα και όλοι προσπαθούν ανταπεξέλθουν στο να τα βγάλουν πέρα, γι' αυτούς και για την οικογένειά τους. Έχει γίνει μια συνήθεια θεωρώ και πιστεύω ότι ο Έλληνας το πρόβλημά του το κάνει αστείο, το κάνει ανέκδοτο!... Γι' αυτό ίσως.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς νιώθετε οργή κατά της Τρόικας; και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νιώθω οργή αρχικά, ναι! Θεωρώ ότι θα μπορούσε να είναι πιο χαλαρή η όλη κατάσταση, να είναι πιο ελαφριά τα πράγματα για τον ελληνικό λαό, γιατί αποδεδειγμένα φαίνεται να είναι μια αποτυχία όλο αυτό που συμβαίνει. Το λένε κι οι ίδιοι δηλαδή ότι έχουν αποτύχει και φαίνεται ότι όλο αυτό που συμβαίνει δεν φαίνεται σωτήριο... Φαίνεται ότι δεν είναι σωτήριο. Δεν υπάρχει φως στην άκρη του τούνελ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση, από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει μέχρι και σήμερα; Δηλαδή από το 2010, που εμφανίστηκε η κρίση, μέχρι και σήμερα, που στην κυβέρνηση είναι ο ΣΥΡΙΖΑ με τους ΑΝΕΛ, πιστεύεις ότι ίσως κάποιος διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση; Μπορεί και όχι, να πιστεύεις πως όχι, κανέναν...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ πως η καλύτερη περίοδος που περάσαμε ήταν με τη συγκυβέρνηση Ν.Δ.-ΠΑΣΟΚ, που ήταν πρωθυπουργός ο Αντώνης Σαμαράς. Εκεί φάνηκε πως άρχισε και έπαιρνε μια ανοδική πορεία η όλη κατάσταση. Βέβαια ο ΣΥΡΙΖΑ είναι μια άπειρη κυβέρνηση. Στην αρχή τα έχασαν λίγο, αλλά θεωρώ πως πλέον δεν υπάρχει η φιλοσοφία του κομματισμού, δηλαδή η ιδεολογία έχει καταργηθεί. Αν θέλεις την άποψή μου σ' αυτό που με ρώτησες, ναι θεωρώ ότι την καλύτερη πορεία στην όλη κατάσταση την είχαμε με τη συγκυβέρνηση ΠΑΣΟΚ-ΝΔ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις σ' αυτό το λεγόμενο success story που έλεγε ο κ. Σαμαράς, που μπόρεσε να επιτύχει εκείνο το διάστημα; Ότι πηγαίναμε λίγο καλύτερα με την κυβέρνηση Σαμαρά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το πιστεύω, το πιστεύω... Αλλά ποτέ δεν μπορούμε να ξέρουμε τι κρύβεται από πίσω, πραγματικά... Δηλαδή θα μπορούσε τότε που έπεσε η Ν.Δ. με τον Σταύρο Δήμα, που έβαλε για Πρόεδρος της Δημοκρατίας, φάνηκε ότι ήθελε μάλλον να ξεφορτωθεί την όλη κατάσταση. Ενώ θα μπορούσε να το αποφύγει, αν ήθελε να συνεχίσουν την κυβέρνηση. Δηλαδή θεωρώ πως ήξεραν κι αυτοί ότι θα έρθει κι άλλο μνημόνιο. Και γενικότερα τρία μνημόνια έχουν έρθει και το τέταρτο που λένε αυτό... Κάθε κυβέρνηση έφερε κι ένα. Δηλαδή ο ένας πετάει το μπαλάκι στον άλλον. Αυτό συμβαίνει αυτήν τη στιγμή. Δεν κυβερνά ελληνικό κόμμα, τελοσπάντων, κυβερνά το ΔΝΤ, η ΕΚΤ, οι ξένοι τελοσπάντων, να το πω πιο λαϊκά!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε Μνημόνιο; Δηλαδή είναι διαφορετική; Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα θεωρώ πως δεν ήξεραν κι αυτοί πολύ καλά τι συμβαίνει, τι θ' αντιμετωπίσουν έξω. Βέβαια πιο πολύ με στενοχώρησε γιατί δεν έγινε σαφής η εντολή του ελληνικού λαού με το ΟΧΙ στο δημοψήφισμα, το ΟΧΙ στα μέτρα, που ήταν συνταρακτική η πλειοψηφία. Θεωρώ πως παίζει ρόλο όμως και η καρέκλα. Δηλαδή μην χάσουν την εξουσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς θα θέλατε την αριστερά ως αντιπολίτευση ή ως κυβέρνηση; Δηλαδή ο ρόλος της αριστεράς, που κάνει λίγο το δικηγόρο του διαβόλου απέναντι στον καπιταλισμό και σ' αυτό που ζούμε... πιστεύεις πως όταν ανεβαίνει κι αυτός στην εξουσία κάνει ακριβώς τα ίδια πράγματα με τους άλλους; Χάνει την ιδεολογική της ταυτότητα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έτσι ακριβώς, γιατί πλέον στην κατάσταση της χώρας μας η πολιτική γραμμή είναι ίδια για όλες τις ιδεολογίες. Δηλαδή και κομμουνισμός να έρθει, ίσως αυτό να είναι λίγο τραβηγμένο τώρα, αλλά όπως είπα πλέον αποφασίζουν οι έξω για εμάς. Και ότι ιδεολογία και να έρθει στην κυβέρνηση το ίδιο πράγμα θ' ακολουθήσει. Εκτός άμα απλά φύγουμε απ' όλα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα; Πώς είχαν διαπραγματευτεί την κρίση; Πιστεύεις ότι τα είχαν πάει καλά ή δεν τα είχαν πάει καλά; Τι σκέψεις σου έρχονται στο μυαλό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα είναι πιο έμπειροι πολιτικοί, του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ. γιατί είναι πολλά χρόνια στο προσκήνιο και έχουν κυβερνήσει και τα δύο κόμματα και έχουν και πολλούς παλιούς πολιτικούς μέσα, που έχουν μεγάλη εμπειρία στο θέμα. Σίγουρα στο θέμα της διαπραγμάτευσης, ήταν πιο έμπειροι στην όλη κατάσταση. Κινούνταν πιο εμπειρικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν, αυτά τα κόμματα που ανέφερα πριν, ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ., είχαν μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εντάξει, ήταν και νωρίτερα στα χρόνια. Θέλω να πω δεν είχαν περάσει τόσα χρόνια ακόμα όπως τώρα, γιατί κάθε χρόνο πάμε και χειρότερα. Θέλω να σου πω ότι και το οικονομικό απόθεμα που είχε ένας άνθρωπος εξαντλείται με τα χρόνια. Δηλαδή κάθε χρόνο, συνεχίζοντας αυτή η κατάσταση, που δεν υπάρχει μια ανάπτυξη, το ν' ανεβούν, ν' αυξηθούν τα έσοδα σ' ένα νοικοκυριό, θεωρώ ότι τ' αποθέματα τελειώνουν και είναι πιο δύσκολο. Δηλαδή ίσως να διαπραγματεύτηκαν καλύτερα, αλλά για μένα παίζει κι αυτό ρόλο. Το ότι ήταν και νωρίτερα και ίσως υπήρχαν ακόμα αποθέματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κι άρα αυτήν τη στιγμή τρώμε ίσως από τα έτοιμα μέχρι να εξαντληθούν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, ναι αυτό θεωρώ ότι συμβαίνει αυτήν τη στιγμή. Γιατί πρώτα απ' όλα η ανεργία είναι σε πολύ υψηλό επίπεδο, αλλά κι η πλειοψηφία του ελληνικού λαού δεν βγάζει κάποιο κέρδος. Παλεύει, πασχίζει καθημερινά ν' ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα, θεωρώ, αλλά... εδώ που έχουμε φθάσει... δεν θεωρώ ότι θα ήταν και τόσο χειρότερα με το Grexit. Ίσως να ήταν και λίγο χειρότερα, αλλά όχι ότι και τώρα αυτή η κατάσταση είναι πολύ καλή. Όπως είπε κι ένας λογιστής, στην εκπομπή «Ενικός» που έβλεπα με τον Χατζηνικολάου, λέει: «Λέμε δραχμή ή ευρώ; Ότι αν πάμε στην δραχμή δεν θα έχουμε να βάλουμε πετρέλαιο. Σάμπως τώρα που έχουμε το ευρώ έχουμε να βάλουμε πετρέλαιο!...» Δηλαδή το ίδιο πράγμα στην ουσία. Απλά είναι μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα. Δίκοπο μαχαίρι!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μέχρι αυτήν τη στιγμή, όχι. Δεν υπάρχει πρόοδος, γιατί δεν υπάρχει ανάπτυξη. Αυτό είναι το σημαντικότερο. Όταν έχεις τόσο υψηλή φορολογία και υπάρχει μεγάλη ακρίβεια. Οι τιμές συνεχώς αυξάνονται και οι μισθοί πέφτουν. Δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη, άρα δεν πάει καλά η όλη κατάσταση με τα μνημόνια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τώρα έχουμε φθάσει στο κομβικό σημείο, θεωρώ πως αν υπάρξει περίπτωση ανάπτυξης θα φανεί σύντομα. Δηλαδή, όπως άκουσα και τον πρωθυπουργό να λέει, ας πούμε, ότι θ' ανταμειφθούν οι θυσίες του ελληνικού λαού το 2018, και αν θέλει να επανεκλεγεί κιόλας, έτσι (!) να το σώσει, πρέπει μέσα σ' αυτή τη χρονιά να φανεί έστω ένα σημάδι ανάπτυξης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θέλω να νομίζω πως θα τελειώσει. Γιατί αν δεν τελειώσει, δεν μπορεί ο ελληνικός λαός, πραγματικά, να σηκώσει κι άλλο μνημόνιο στις πλάτες του!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν Μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Επειδή το μνημόνιο είναι ένα σωσίβιο για την ελληνική οικονομία, δεν είμαι τόσο αντίθετος στο να παρθούν κάποια μέτρα, αλλά όχι τόσο βάνουσα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς, ως πολίτες και κόμματα, ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλοι έχουμε μερίδιο ευθύνης θεωρώ. Γιατί και οι κυβερνήσεις γνώριζαν την μεγάλη σπατάλη που γίνεται, οι πολίτες το γνώριζαν και αυτοί, αλλά επειδή όλοι βολευόντουσαν, δεν γινόταν κάτι διαφορετικό. Και αν θυμηθούμε ότι και η κυβέρνηση Μητσοτάκη που προετοίμασε τον ελληνικό λαό για την οικονομική κατάρρευση, έπεσε η κυβέρνηση, και τον έκραζε, ας πούμε, ο ελληνικός λαός. Γιατί δεν δέχεται πολλές φορές την αλήθεια. Δεν λέω ότι είναι σωστός, ούτε πολιτικοποιούμαι στις συζητήσεις μου. Αλλά θεωρώ πως αυτό είναι, όλοι είχαν βολευτεί! Και οι ξένοι ακόμα, ακόμα! Και πιστεύω και στις συνομιλίες...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε εσείς ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω πως υπάρχουν μονάδες μέσα σ' αυτά τα κόμματα. Πολιτικοί που, ναι, είναι βρόμικοι. Είναι βρόμικο γενικά το σύστημα της πολιτικής. Πιστεύω ότι υπάρχουν μονάδες στα κόμματα. Δεν μπορώ να μιλήσω συγκεκριμένα για ένα κόμμα, γιατί υπάρχουν κι άξιοι πολιτικοί σ' όλα τα κόμματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι το κόμμα που ψηφίζετε είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύετε ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ πως κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά το λαό. Απλά, εγώ προσωπικά ψηφίζω με την άποψη ότι ίσως είναι η καλύτερη επιλογή αυτή. Πραγματικά, δεν μπορώ να δω κάποιον που μπορεί να με σώσει!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σας είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο καθένας έχει τις δικές του απόψεις ή τις δικές του υποχρεώσεις. Γιατί δυστυχώς στην Ελλάδα ακόμα ισχύει αυτό, “η υποχρέωση”. “Το πώς θα εξυπηρετηθώ”. Όλα πάνε με το “μέσον”. Το πολιτικό μέσον, το ρουσφέτι. Πολύς κόσμος κατευθύνεται από αυτό. Πολύς κόσμος ψηφίζει από αντίδραση. Λέει ότι τόσα χρόνια ψηφίζω τα δύο μεγάλα κόμματα, τώρα θα ψηφίσω ένα άλλο για εκδίκηση. Βέβαια ανεβαίνουν τα ποσοστά των κομμάτων που πουλάνε λαϊκισμό. Ας πούμε της Χρυσής Αυγής, γιατί πουλάει λαϊκισμό η Χρυσή Αυγή. Γιατί ασπάζεται το Ναζισμό.

Δεν είναι κάποιο σοβαρό κόμμα που μπορεί να αναλάβει τα προβλήματα της χώρας στις πλάτες της. Δεν έχει κάποιο σχέδιο, κάποια γραμμή. Είναι ακραία τα θέματα που συζητάει. Ναι, υπάρχουν ακόμα άνθρωποι που πιστεύουν στις ιδεολογίες αλλά οι περισσότεροι από εκνευρισμό και μόνο αλλάζουν την ψήφο τους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πως ψηφίζετε; Με τι κριτήριο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όπως είπα και πριν, αυτός που πιστεύω ότι μπορεί καλύτερα να χειριστεί το πρόβλημα της χώρας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο; Αρνητικό; Ξέρετε τι ζητούσαν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πέρασαν και δεν ακούμπησαν!... Ούτε κανένας το πήρε τοις μετρητοίς! Ήταν κάποιοι αγανακτισμένοι πολίτες, που βγήκαν, διαμαρτυρήθηκαν... Ναι, εκπροσωπούσαν τον λαό, οι απόψεις του λαού αυτές ήταν, αλλά θεωρώ ότι πέρασαν και δεν ακούμπησαν αυτοί. Έχουν ξεχαστεί κιόλας. Αυτό θεωρώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το λες με την έννοια ότι εξαφανίστηκε μετά, αμέσως χάθηκε το κίνημα των «Αγανακτισμένων»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ίσως... Θεωρώ ότι αυτοί που κουμαντάρουν όλο αυτό, είναι στην κυβέρνηση τώρα, κατάλαβες!... Αυτή είναι η δικιά μου άποψη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύετε ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν; Ένα βασικό σύνθημα του κινήματος ήταν «Δεν πληρώνουμε την κρίση σας». Πέρναγαν από τα διόδια, δεν τα πλήρωναν... χρέη στην εφορία, δεν τα πλήρωναν... θυμάσαι κάποια αιτήματά τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εντάξει, υπάρχουν κι οι δύο απόψεις... αλλά δεν μπορείς να ξεφύγεις από το κράτος, ότι και να κάνεις! Από τη στιγμή που αυτά είναι όλα συμφωνημένα, δεν μπορείς να τα αποφύγεις. Ακόμα και που πάει ο κόσμος στους πλειστηριασμούς και εμποδίζει, εγώ τα βλέπω σωστά όλα αυτά. Γιατί φαίνεται ότι υπάρχει μία αλληλεγγύη στους πολίτες, στους Έλληνες πολίτες, που η μάζα δηλαδή βοηθάει τους πιο αδύναμους, που κρίνεται η ζωή τους, το μέλλον τους, μέσα από αυτά που συμβαίνουν. Γιατί είναι λίγο πριν την καταστροφή. Δεν είμαι αντίθετος! Αλλά πιστεύω πως υπάρχει ένας σκοπός πίσω απ' όλα...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν όντως «γιορτή της δημοκρατίας». Κι εγώ ΟΧΙ ψήφισα στο δημοψήφισμα για τα μέτρα, γιατί θεωρούσα ότι δεν μπορούσε να προχωρήσει άλλο αυτή η κατάσταση. Δηλαδή αν ψήφιζα ΝΑΙ, θα ψήφιζα ΝΑΙ στην καταστροφή. Είμαι πολύ δυσαρεστημένος που η κυβέρνηση δεν υπερασπίστηκε αυτό το ΟΧΙ του ελληνικού λαού, γιατί υποτίθεται είναι πάνω για να κυβερνά το θέλημα του ελληνικού λαού, ειδικά της πλειοψηφίας! Αυτοί θεωρώ πως είναι υπάλληλοι του λαού. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Αλλά η αλλαγή, δεν μπορώ να γνωρίζω τι έγινε μέσα στην αίθουσα στην 17ωρη σύσκεψη. Δηλαδή θέλω να πω, οι μεγάλες δυνάμεις κάνουν κουμάντο. Δεν ξέρω τι ειπώθηκε εκεί πέρα και άλλαξε γνώμη και είπαμε ΝΑΙ σε όλα. Εκεί έπαιξε ρόλο πιστεύω εγώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτή η περίπτωση, που δεν πέτυχε, θα είχε πολύ αρνητικές επιπτώσεις, διότι πολύς κόσμος θα έχανε τη δουλειά του. Άρα θ' ανέβει κι άλλο το ποσοστό της ανεργίας. Αλλά ευτυχώς δεν έγινε, γιατί κρίθηκε αντισυνταγματικό και σταμάτησε εκεί. Σίγουρα όμως πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις και τα κανάλια, γιατί δεν είχαν και κάποια συγκεκριμένη άδεια. Υπήρχε έλλειψη πάνω σ' αυτό το θέμα. Άρα πρέπει να βρεθεί μια χρυσή τομή. Όπως και βρέθηκε τώρα με τις επτά άδειες, ας πούμε... εντάξει, δεν έχω και πολύ καλή εικόνα στο όλο θέμα... Δεν έχω καλή άποψη, καλή γνώμη ας πούμε...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εννοείς στο πώς το χειρίστηκε η τότε κυβέρνηση το θέμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε, τότε ήταν λάθος, ήταν λάθος! Αλλά δεν το γνωρίζω καλά το θέμα. Δεν έχω άποψη...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αργότερα το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος -Ολγα Γεροβασίλη- δήλωσε ότι: «Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής». Ποιο είναι το σχόλιο σας επί αυτού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το σχόλιό μου είναι ότι απλά τα κανάλια μέχρι τότε δεν ήταν κυβερνητικά. Τώρα όμως είναι, αυτό! Αυτοί πήγαν να περάσουν αυτό το θέμα πιστεύω. Διότι κι ένα πρόσφατο γεγονός που με στενοχώρησε πάρα πολύ είναι ότι δεν καλύφθηκε σωστά το συλλαλητήριο για τη Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη. Έδειχναν άλλα αντί άλλων τα κανάλια. Αυτό σημαίνει ότι είναι κι αυτοί υπάλληλοι της κυβέρνησης. Προβάλουν αυτά που θέλουν. Δεν προβάλουν το σωστό. Δεν ακούγεται η φωνή του Έλληνα πολίτη. Η Ελλάδα είναι οι Έλληνες!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση ανάμεσα στους συνανθρώπους μας; Πώς το βλέπεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα υπάρχουν κι άνθρωποι που μπορούν να προσφέρουν και να συνεννοηθούν, υπάρχουν κι άνθρωποι που δεν μπορούν. Υπάρχουν και οι δύο κατηγορίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς σε προσωπικό επίπεδο, είστε πρόθυμος να βοηθήσετε συνανθρώπους σας που έχουν ανάγκη ή όταν βοηθάτε τον φίλο σας, τον συνάνθρωπό σας που βρίσκεται σε ανάγκη, ζητάτε άμεσα την ανταπόδοση της προσφοράς σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το θέμα είναι ότι πρέπει όλοι να στηρίζουμε ο ένας τον άλλο, γιατί έτσι θα πάει και η κοινωνία μπροστά. Με την αλληλεγγύη και τη συνεισφορά στα προβλήματα του άλλου. Αλλά προσωπικά εγώ δεν ζητώ βοήθεια, αλλά ίσως χρειαστώ κι εγώ κάποια στιγμή. Δηλαδή εξυπηρετώ τον άλλο και θα τον στηρίξω, και γιατί ίσως κι εγώ μια μέρα να βιώσω το ίδιο πρόβλημα ή κάτι παρόμοιο και να χρειαστώ εγώ τη στήριξη του. Δηλαδή μ' αυτήν τη φιλοσοφία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς θα συμβιβαζόσασταν προς όφελος του κοινού καλού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται! Εννοείται!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζετε εσείς είναι προβληματικοί; - Δεν έχουν καμιά σημασία για σας; Ή αλλιώς, δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι δεν μπορώ να κατηγορήσω, γι' αυτό έχουμε δημοκρατία, για να ψηφίζει ο καθένας αυτό που θέλει κι αυτό που πιστεύει ότι είναι καλύτερο. Σίγουρα υπάρχουν άνθρωποι που δεν έχουν γνώσεις, δεν έχουν βούληση δική τους, δηλαδή πείθονται εύκολα. Γιατί όλα αυτά που έταξε η κυβέρνηση, το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ πριν τις εκλογές, φαίνονταν ότι δεν μπορούν να υλοποιηθούν όλα. Γιατί αν μπορούσαν να υλοποιηθούν, θα τα είχαν υλοποιήσει και οι προηγούμενες κυβερνήσεις! Αυτοί οι άνθρωποι που πίστεψαν ότι θα έρθει η ανάπτυξη στην Ελλάδα, για μένα είναι άσχετοι, είναι ανίδεοι και αμόρφωτοι! Αλλά ο καθένας έχει τις δικές του απόψεις. Εκεί θα σταθώ εγώ. Γι' αυτό έχουμε δημοκρατία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς σέβεστε την άποψη του άλλου; Θα μπορούσατε να μπειτε σε μια διαδικασία ήρεμου διαλόγου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται! Μόνο έτσι λύνονται τα θέματα κι έτσι μπορείς ν' αναπτύξεις κι ένα θέμα και να μπεις και στο μυαλό του άλλου. Πώς σκέφτεται ο απέναντι από σένα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται, γιατί ήταν η γενιά που ενεργούσε κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης. Άρα εκεί δεν έγινε η σωστή διαχείριση των όλων θεμάτων. Γιατί όλα ξεκίνησαν με την Μεταπολίτευση. Θεωρώ ότι φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη αυτή η γενιά!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τρομερά! Τρομερά! Η ανεργία στους νέους είναι πάνω από 50% και παιδιά που έχουν πτυχίο, έχουν σπουδάσει, είναι επιστήμονες, δεν μπορούν ν' αποκατασταθούν στην Ελλάδα κι έτσι φεύγουν στο εξωτερικό. Πραγματικά, οι μορφωμένοι άνθρωποι της χώρας μας φεύγουν έξω. Να βρουν ένα καλύτερο μέλλον! Φυσικά ευθύνονται όλες οι κυβερνήσεις όλα αυτά τα χρόνια, γιατί οι νέοι δεν φταίνε πουθενά! Γιατί οι άνθρωποι που φεύγουν τώρα έξω, έχουν ψηφίσει στις τελευταίες εκλογές, που το πρόβλημα ήταν άλυτο. Δυστυχώς είναι θύματα του συστήματος!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς; Σε ποιον θα έριχνες το φταίξιμο περισσότερο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στις κυβερνήσεις. Μετά στις τράπεζες. Αλλά κυρίως στις κυβερνήσεις, διότι το σύστημα άλλαξε από τις κυβερνήσεις. Μετά οι τράπεζες που έδιναν δάνεια για διακοπές! Τι είναι αυτά τα πράγματα; Είναι σοβαρά; Εορτοδάνεια! Δηλαδή σε έπαιρναν τηλέφωνο και σε παρακαλούσαν να πας να πάρεις δάνειο. Το όλο σύστημα ήταν εντελώς λάθος! Ξέφραγο αμπέλι πραγματικά! Τώρα, η Γερμανία παίζει το δικό της παιχνίδι, εντάξει...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς είμαστε η Ευρώπη, θεωρώ. Η Ελλάδα έχει τρομερή ιστορία όλα αυτά τα χρόνια, από τα αρχαία χρόνια. Έχει δώσει όλα της τα αγαθά σ' όλο τον κόσμο! Θεωρώ πως έχει αλλάξει πλέον και η άποψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεν ήταν έτσι στο παρελθόν. Τώρα έχει γίνει πολύ σκληρή και τα συμφέροντα... Εξαρχής η ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όταν δημιουργήθηκε, και η Ελλάδα ήταν στην πρώτη ομάδα, ήταν από τα πρώτα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν πολύ σωστή. Να υπάρχει μια αλληλεγγύη, μια βοήθεια, μια συνεργασία με τους πολιτισμένους λαούς της Ευρώπης. Βέβαια το δύσκολο κομμάτι ήταν ότι δεν ασπαζόμαστε τα ίδια πιστεύω όλοι. Ο κάθε λαός έχει τα δικά του ήθη κι έθιμα. Η θρησκεία παίζει σημαντικό ρόλο, η γλώσσα, αλλά και σαν ιδέα ήταν πολύ σημαντική. Αλλά με την

πάροδο των χρόνων, άλλαξε εντελώς όλη αυτή η εικόνα. Διότι έκαναν πιο πολύ κουμάντο οι μεγάλες χώρες, οι υπερδυνάμεις της Ευρώπης και άλλαξε εντελώς η εικόνα, που φτάσαμε σε ένα σημείο που απλά να μην έχουμε λόγο για το τι θα κάνουμε και πώς θα χειριστούμε την κατάσταση στη χώρα μας. Κι αυτό ειπώθηκε ότι με τα χρόνια δεν θα μπορούμε ν' αποφασίσουμε εμείς τόσο πολύ για τους εαυτούς μας, για τη χώρα μας... ότι το σύστημα αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα αποφασίζει πιο πολύ για όλους τους χειρισμούς. Βέβαια δεν πήραμε πλέον τη μεγάλη στήριξη με το φοβερό πρόβλημα του προσφυγικού. Εκεί φάνηκε ποια είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση πιστεύω! Δηλαδή όσο είναι όλα καλά, είναι όλα μέλι γάλα. Αλλά στη δύσκολη κατάσταση δεν είχαμε από κανέναν συμπαράσταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται! Εννοείται! Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Διότι η διπλωματική κατάσταση, το πώς κινούνται διπλωματικά, δεν ωφελεί καθόλου τη χώρα μας. Και γενικότερα πιστεύω στο σύστημα αυτό, δηλαδή ότι όλα έχουν δημιουργηθεί για το πώς θα ελέγξουν οι μεγάλες δυνάμεις όλον τον πλανήτη. Δηλαδή, ένα παράδειγμα, το ΝΑΤΟ, ας πούμε. Η Ελλάδα είναι μέλος του ΝΑΤΟ. Και η Τουρκία είναι μέλος του ΝΑΤΟ. Τι ήθελαν αυτοί να κάνουν; Να διεθνοποιήσουν τα ύδατα του Αιγαίου Πελάγους. Διότι η Ελλάδα έχει ετησίως 2.500 παραβιάσεις στον εναέριο χώρο της από τους Τούρκους. Και το ΝΑΤΟ δεν κάνει τίποτα! Γιατί αυτό ήθελαν, αυτό έκαναν. Διεθνοποίησαν τα ύδατα. Δηλαδή αφού οι ναυτικές δυνάμεις του ΝΑΤΟ έχουν μπει στο Αιγαίο. Καθημερινά είναι εκεί. Και σου λένε ότι, δεν μπορώ να κάνω κάτι άλλο. Δηλαδή αυτό ήθελαν να κάνουν. Να διεθνοποιήσουν τη χώρα μας, δηλαδή να κάνουν κουμάντο στην Ελλάδα. Γιατί είναι γεωγραφικό σημείο, κομβικό. Κι έχει και μεγάλο πλούτο σαν χώρα. Και όλοι θέλουν να έχουν λίγο από την Ελλάδα! Αυτό φαίνεται από τα αρχαία χρόνια. Είναι στην καρδιά, είναι στη μέση του κόσμου, είναι η μόνη χώρα που συνορεύει με τρεις ηπείρους. Είναι τέλειο γεωγραφικό σημείο! Όλα γίνονται γι' αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω πως ισχύει αυτό. Ναι, γιατί είναι υπερδύναμη της Ευρώπης. Αλλά δεν τους θεωρώ και λάθος, πλήρως, για το πώς χειρίζονται την όλη κατάσταση. Γιατί κι εμείς έχουμε μεγάλο μερίδιο ευθύνης για εδώ που φτάσαμε. Αυτοί έχουν το μαχαίρι, έχουν και το καρπούζι τώρα πλέον.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπονομεύουν. Υπονομεύουν την εθνική οικονομία. Γιατί δεν δείχνουν σημάδια ανάπτυξης. Καθόλου. Δηλαδή, πώς εσύ θ' ανταπεξέλθεις σε όλα

αυτά!... Πώς θα τα βγάλεις πέρα!... Αφού δεν σε στηρίζουν με τα μέτρα που σου δίνουν!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι, σε σχέση και με την απάντηση της προηγούμενης ερώτησης, για το πώς χειρίζονται την Ελλάδα και ότι κατά κάποιον τρόπο μας ζηλεύουν, μέχρι στιγμής, έτσι όπως έχουν διαχειριστεί την κατάσταση οι έξω, το κάνουν με τρόπο που μας υπονομεύουν; Με την έννοια ότι θέλουν να μας κάνουν τύπου Βουλγαρία, Σκόπια; Να γίνουμε ένα φτηνό εργατικό δυναμικό; Να εκμεταλλευτούν τους φυσικούς μας πόρους; Τη γεωπολιτική μας θέση; Πιστεύετε δηλαδή ότι είμαστε μέρος ενός σχεδίου, μιας συννομωσίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό ακριβώς πιστεύω! Σε μεγάλο βαθμό! Σε μεγάλο βαθμό! Και φαίνεται αυτό! Διότι όλοι θα ήθελαν να έχουν βάση στην Ελλάδα. Να έχουν επαφή, να χειρίζονται καταστάσεις μέσα στο Αιγαίο, μέσα στη Μεσόγειο Θάλασσα. Διότι εδώ υπάρχει μεγάλο εμπόριο... Είναι πάρα πολλά τα θέματα που μπορούμε να συζητήσουμε δηλαδή πάνω σ' αυτό το κομμάτι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν σας έλεγαν, τελικά ποιος φταίει; Φταίνε αυτοί που συνωμοτούν εις βάρος μας; Ή εμείς κι οι κυβερνήσεις για εδώ που έχουμε φτάσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς και οι κυβερνήσεις φταίμε σε πρώτο βαθμό. Αλλά όταν η ανάπτυξη ήρθε με δάνεια, μήπως ισχύει πάρα πολύ και το άλλο θέμα; Και ο άλλος ο παράγοντας; Κατάλαβες τι σου λέω; Σε πρώτο βαθμό εμείς και οι ελληνικές κυβερνήσεις φταίμε, αλλά όταν η ανάπτυξη ήρθε με δάνεια από την Αμερική, που έπαιρνε ο Ανδρέας Παπανδρέου, σημαίνει ότι υπάρχει ένα σχέδιο! Γιατί να χρεώσει τη χώρα για ανάπτυξη και να μην προσπαθήσει να αναπτύξει τη χώρα του, ώστε να βγάλει μια γραμμή παραγωγής δυνατή, έτσι ώστε να υπάρξει ανάπτυξη από την ίδια τη χώρα!... Όχι με δάνεια!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012) είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λαιμοκοπεί η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λαιμοκοπήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με κάλυψε τέλεια η απάντηση αυτή! Η απάντηση αυτή ήταν η πιο σωστή απάντηση που μπορούσε να δώσει, ειδικά σαν Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο αρχηγός του κράτους. Κι έτσι ακριβώς είναι. Γιατί η Ελλάδα έχει σταθεί, στο παρελθόν, στις χώρες που σήμερα ρουφάνε το μεδούλι της χώρας μας! Για παράδειγμα στη Γερμανία, που έχει δημιουργήσει δύο Παγκοσμίους Πολέμους, έχει καταστρέψει τον πλανήτη, έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στην ανθρωπότητα. Όταν μετάνιωσαν (;) υποθετικά οι Γερμανοί και είπαν να φτιάξουν τη χώρα τους τελοςπάντων, ναι, κατάλαβαν τα λάθη τους υποτίθεται, και όλα αυτά...

Διαγράφηκαν τα μισά χρέη τους! Και ήμασταν κι εμείς σύμφωνοι σε αυτό! Συμφωνήσαμε και εμείς! Ενώ, η Γερμανία άφησε πίσω της, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος μάλλον, άφησε πίσω του στην Ελλάδα 3.500.000 θανάτους! Έχασαν τη ζωή τους 3.500.000 άνθρωποι! Πολλά τα προβλήματα που άφησαν στην Ελλάδα. Αλλά η Ελλάδα συμφώνησε ότι “ναι, σου δίνουμε μία δεύτερη ευκαιρία ν’ αναπτυχθείς κι εσύ σαν χώρα!” γιατί “τα ξεχνάμε όλα!”, ας πούμε. Είναι λάθη αυτά! Θα μπορούσαν να γίνουν και σήμερα στο πρόβλημα της Ελλάδας αυτά τα πράγματα, αλλά δεν γίνονται γιατί υπάρχουν κάποιες σκοτεινές σκοπιμότητες από πίσω. Δεν σέβονται γενικότερα την Ελλάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς κρίνεις την κίνηση του πρωθυπουργού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ το βλέπω σαν ένας Έλληνας πολίτης, που αποδίδει φόρο τιμής στα θύματα αυτά. Έτσι το βλέπω. Που δεν πρέπει να τους ξεχνάμε αυτούς τους ανθρώπους. Τόσο απλά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ήταν μια συμβολική κίνηση ενόψει των επικείμενων διαπραγματεύσεων που θα έκανε ως κυβέρνηση; Ήθελε να τους περάσει κάποιο μήνυμα εννοώ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό, ναι. Θεωρώ πως ήθελε να περάσει τα τερατουργήματα των Γερμανών. Ναι ήθελε να περάσει ένα μήνυμα. Είναι πιθανόν αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ πως παρόλο που δεν πέρασε το δημοψήφισμα των Ελλήνων πολιτών, δεν είχε φανεί ο ΣΥΡΙΖΑ σ’ εκείνο το χρονικό σημείο. Δηλαδή, ακόμα, οι Έλληνες πολίτες, η πλειοψηφία, όπου έβγαλαν κυβέρνηση τον ΣΥΡΙΖΑ, είχε την ελπίδα ότι ίσως παρουσιάσουν κάποιο έργο. Γιατί, ακόμα, ήταν πολύ λίγος ο καιρός που είχε κυβερνήσει. Και δεν είχαν φανεί ακριβώς τα σχέδια τους και πώς θα χειριστούν τις καταστάσεις. Γι’ αυτό θεωρώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τους έδωσε δηλαδή μία δεύτερη ευκαιρία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, μια δεύτερη ευκαιρία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχοντας στο μυαλό, οι ψηφοφόροι, ότι ήταν μικρό χρονικό διάστημα στην κυβέρνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, έτσι ακριβώς. Δεν είχε φανεί ακόμα το έργο του ΣΥΡΙΖΑ τότε. Δηλαδή τι ήταν; Λίγους μήνες στην εξουσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ναι αλλά το γεγονός ότι ο κόσμος είχε υποστεί αυτή την ταλαιπωρία με τις κλειστές τράπεζες και τα capital controls; Θέλω να πω δηλαδή, από άποψη των ψηφοφόρων... Ναι, τους έδωσε μια δεύτερη ευκαιρία... Εσύ όμως πώς θα έκρινες τα συναισθήματά τους; Ήταν σε σύγχυση; Ήταν ένθερμοι υποστηρικτές της νέας κυβέρνησης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ πως ξεχνάμε εύκολα!... Αυτό!... Θέλω να σου πω ότι εντάξει... υπήρχαν τα capital controls, αλλά κι εγώ προσωπικά δεν τα κατηγόρησα. Που δεν είμαι κιόλας ψηφοφόρος του ΣΥΡΙΖΑ. Διότι το θεώρησα σαν κάποιο μέτρο, σημαντικό. Γιατί υπάρχει σοβαρό πρόβλημα! Δηλαδή δεν το κατηγόρησα γενικά... Αφού άμα δεν έχει ρευστότητα, πώς θα ελέγξει την κατάσταση; Άρα έπρεπε να πάρει ένα μέτρο. Έτσι είναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έχει δίκιο!... Έχει δίκιο! Γιατί και η εξουσία έτρωγε το ψαχνό και το κόκκαλο ο πολίτης! Γιατί όλοι βολεύτηκαν! Φτάσαμε σε έναν αριθμό... τεράστιο αριθμό δημοσίων υπαλλήλων, κοιτούσαν όλοι πώς θα βολευτούνε, έτρωγε και η τελευταία τρύπα της φλογέρας. Δηλαδή ένα πράγμα... μια αναρχία επικρατούσε όλα αυτά τα χρόνια. Μια αναρχία! Έχει δίκιο σε αυτό. Απόλυτο.

D005

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι σταδιακά επήλθε η συνειδητοποίηση, ότι δεν φταίει κάποιος άλλος. Ενδεχομένως φταίμε κι εμείς λίγο. Και σε κάποιο βαθμό και η παραίτηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Η παραίτηση; Τι εννοείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ότι δεν μπορεί να γίνει κάτι άλλο. Η συνειδητοποίηση ότι αυτό που έγινε ήταν το καλύτερο δυνατό, δεδομένων των συνθηκών και τηρουμένων των αναλογιών.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς νιώθετε οργή κατά της Τρόικας; και αν ναι γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καμία!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καμία. Διότι αντιλαμβάνομαι την παρουσία τους όπως αυτή των υπαλλήλων που προσπαθούν να κάνουν μια δουλειά. Η δουλειά αυτή είναι το αποτέλεσμα μιας διαπραγμάτευσης μεταξύ μερών, που έχουν περιορισμούς και στόχους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση, από το 2010 που μπήκαμε στα μνημόνια, σε σχέση με τις κυβερνήσεις, τα κόμματα, τους πολιτικούς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κυβέρνηση Παπαδήμου και η κυβέρνηση Σαμαρά-Βενιζέλου. Και τώρα και η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς κρίνετε το γεγονός ότι μια αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ρεαλιστικό και θετικό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θέλετε λίγο να μου το αιτιολογήσετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι θετικό το ότι υπάρχει συμφωνία σε όλο το πολιτικό φάσμα, σχετικά για τον τρόπο με τον οποίο θα βγούμε από το αδιέξοδο. Αυτός είναι μέσω των μνημονίων, δυστυχώς. Και το κρίνω ως ρεαλιστικό, πια, διότι αρχικά θεωρώ ότι η αντιμετώπιση ήταν μη ρεαλιστική. Ανταποκρινόμενη, μεν, σε μια λαϊκή εντολή, σε μία δημοκρατική εντολή. Αλλά μη ρεαλιστική.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και βέβαια! Αλλά γενικότερα θεωρώ ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ αντιπολίτευσης και κυβέρνησης. Ενδεχομένως μια αριστερή αντιπολίτευση να είναι λίγο πιο σκληρή απ' ότι μια δεξιά αντιπολίτευση. Αλλά σε κάθε περίπτωση δεν το διακρίνω σαν αριστερή και δεξιά αντιπολίτευση. Η αντιπολίτευση είναι αντιπολίτευση και η κυβέρνηση κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Με λίγα λόγια η αντιπολίτευση λειτουργεί ως ο δικηγόρος του διαβόλου; Ως κόμμα διαμαρτυρίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η αντιπολίτευση έχει το στόχο να πάρει την εξουσία. Προκειμένου να πάρει την εξουσία απευθύνει το μήνυμά της στο εκλογικό σώμα με στόχο να πάρει την ψήφο του.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πώς προσλαμβάνετε, ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – ΝΔ με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν μια συμμαχία ανάγκης για το καλό της χώρας, η οποία λειτούργησε όπως οπουδήποτε στην Ευρώπη, ότι το μικρότερο κόμμα κανιβαλίζεται και το μεγαλύτερο επιβιώνει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Ν.Δ. είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σας, στην αγορά, στις επενδύσεις, σε σχέση με τη σημερινή κυβέρνηση; Ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Θεωρώ ότι η σημερινή κυβέρνηση έκανε τεράστια ζημιά στην τσέπη μου. Η προηγούμενη κυβέρνηση δρομολόγησε τη σταθεροποίηση του εισοδήματος, όχι μόνο του δικού μου, γιατί εγώ ανήκω στο top 10%, ας πούμε, άλλα και όλων των υπολοίπων. Η τωρινή, αρχικά, έκανε ζημιά στο εισόδημα των υπολοίπων και στις αποταμιεύσεις ανθρώπων, όπως εμένα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς πιστεύετε ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα Μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το Grexit;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι το Grexit θα ήταν η απόλυτη καταστροφή. Θα ζούσαμε εικόνες όπως στην Αργεντινή που ξέσκιζαν στους δρόμους τις αγελάδες για να φάνε. Ήταν η απολύτως σωστή και ορθολογική επιλογή αυτή που πήρε η κυβέρνηση, με όποιο κόστος είχε για εκείνη και για τη μετέπειτα εκλεξιμότητά της. Και πολύ καλά έκανε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι με την ψήφιση των Μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα υπάρχει πρόοδος στο δημοσιονομικό πεδίο. Υπάρχει πρόοδος στις αγορές προϊόντων. Υπάρχει πρόοδος στην αγορά εργασίας, με την έννοια ότι η ανεργία θα ερχόταν ούτως ή άλλως. Άρα η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας τουλάχιστον δίνει περιθώριο σε πολλούς που είναι έξω, να μουν πάλι μέσα στην αγορά εργασίας. Και γενικότερα υπάρχει πρόοδος στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων και των δομικών μεταρρυθμίσεων. Από εκεί και πέρα αν δεν υπάρξει κατάλληλη προσοχή, σταδιακά θα μετασχηματιστούμε σε μία κοινωνία 2/3, το οποίο πρέπει να το αποφύγουμε οπωσδήποτε, το να έχουμε 1/3 της κοινωνίας απλά να υπάρχει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα, οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η προηγούμενη κυβέρνηση έθεσε τις βάσεις για να σταθεροποιηθεί η χώρα. Η ανάπτυξη, την οποία καρπώνεται η σημερινή, είναι αποτέλεσμα

προσπάθειας της προηγούμενης. Σε κάθε περίπτωση όμως ένα μέρος της επιτυχίας πρέπει να πιστωθεί και στην τωρινή κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι θα υπάρχουν νέα μνημόνια. Πιστεύω ότι το πραγματικό εισόδημα των πολιτών βαίνει σε τροχιά σταθεροποίησης και ανόδου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν Μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Πιστεύω ότι η χώρα θα πήγαινε σε άτακτη χρεοκοπία και θα ζούσαμε πάρα πολύ άσχημα. Οι ανισότητες θα διευρύνονταν. Η μεσαία τάξη πρακτικά θα εξαφανιζόταν. Πιστεύω ότι πολύ καλά κάναμε και πήραμε αυτόν τον σκληρό δρόμο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για την κρίση φταίμε εμείς πρώτα και δεύτερον φταίει η υπεύθυνη ηγεσία. Η ηγεσία η οποία έχει την ευθύνη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, το πιστεύω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχεις κάποιον στο μυαλό σου να κατονομάσεις; Ή κάποιο πρόσωπο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το παλιό κομματικό σύστημα αποτελεί μέρος της παλιάς διεφθαρμένης ελίτ, που είχε την ευθύνη για το ότι η χώρα οδηγήθηκε στη χρεοκοπία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θεωρείς ότι το κόμμα που ψηφίζεις, είναι το μόνο που πραγματικά εκπροσωπεί τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά το λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι όλα τα κόμματα εκπροσωπούν τον λαό. Θεωρώ ότι οι κυβερνήσεις είναι δημοκρατικά εκλεγμένες. Το κόμμα που εγώ θα ψηφίσω ανήκει στην παλιά διεφθαρμένη ελίτ και θεωρώ ότι είναι οι καλύτεροι μεταξύ των επιλογών που έχω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτοί που ψηφίζουν διαφορετικό κόμμα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι όλοι είμαστε καλά μέλη της κοινωνίας, αρκεί να εκπληρώνουμε τις υποχρεώσεις μας. Κάποιες βασικές υποχρεώσεις είναι να πληρώνουμε τους φόρους μας, να σεβόμαστε τον διπλανό μας και να πηγαίνουμε στρατό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο; Αρνητικό; Ξέρετε τι ζητούσανε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι το κίνημα των «Αγανακτισμένων» εξέφραζε τη δικαιολογημένη οργή που υπήρχε μέσα στην κοινωνία για το ότι η χώρα οδηγήθηκε στη χρεοκοπία. Θεωρώ ότι τα ένστικτά της ανήκουν στην κατηγορία των κατώτερων ενστίκτων, αυτό της οργής. Θεωρώ ότι έπαιξε ένα μικρό θετικό ρόλο στο ότι εκτονώθηκε η πίεση που είχε συσσωρευτεί μέσα στην κοινωνία. Ως επί το πλείστον όμως έπαιξε αρνητικό ρόλο, διότι έφερε στην κυβέρνηση τον ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος έκανε μία πολύ μεγάλη ζημιά στην εθνική οικονομία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω», πιστεύεις ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι είναι απαράδεκτοι! Δεν έχω τίποτα άλλο να σχολιάσω! Το να πληρώνουμε τους φόρους μας και το να τηρούμε τους κανόνες είναι βασικό συστατικό στοιχείο μιας πολιτισμένης συμπεριφοράς μέσα σε μια κοινωνία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσείς πώς το σχολιάζετε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι έπραξε με βάση το εθνικό συμφέρον, αναλαμβάνοντας την ευθύνη που έχει ένας πρωθυπουργός, να λειτουργεί για το καλύτερο όλων. Θεωρώ ότι πολύ καλά έκανε. Από εκεί και πέρα δεν θεωρώ ότι το δημοψήφισμα ήταν μια «γιορτή της δημοκρατίας». Θεωρώ ότι ήταν μια συνταγματική παρωδία!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσείς τι έχετε να πείτε για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν έχω πολλά να σχολιάσω, διότι δεν γνωρίζω το θέμα εις βάθος. Γνωρίζω δύο γεγονότα. Ότι η αντιπολίτευση εν μέρει μπλόκαρε την εκλογή του Συμβουλίου του ΕΣΡ και η κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια να ελέγξει το τηλεοπτικό πεδίο, κατέφυγε στη νομοθέτηση και στη δημοπράτηση τεσσάρων τότε αδειών. Θεωρώ και τις δύο κινήσεις λάθος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σε σχέση με τον αριθμό; Το ότι δημοπράτησε μόνο τέσσερις άδειες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφωνώ κάθετα. Τα κανάλια πρέπει να είναι ελεύθερα. Να είναι πολλά. Να υπάρχει πλουραλισμός. Πρέπει να χρηματοδοτούνται με διαφανή τρόπο. Να ελέγχονται από μετόχους, οι οποίοι δεν θα επηρεάζουν το πολιτικό παιχνίδι γενικότερα. Και η αγορά θα αποφασίσει πόσα κανάλια θα μείνουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αργότερα το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παπά και η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος -Όλγα Γεροβασίλη- δήλωσε ότι: *«Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής»*. Ποιο είναι το σχόλιο σας επί αυτού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Οι εξουσίες στη χώρα είναι διακριτές. Όσο και αν έχουμε παράπονα από αυτές, τις σεβόμαστε. Είναι βασικός πυλώνας για να οργανώνεται μία κοινωνία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στην ελληνική κοινωνία; Μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση στην ελληνική κοινωνία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θέλω να πιστεύω πως ναι. Είναι βασικό δομικό συστατικό για να χτιστεί μια κοινωνία στο μέλλον. Ελπίζω! Ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσείς θα συμβιβάζοσασταν προς όφελος του κοινού καλού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ συμβιβάζομαι αποδίδοντας πάρα πολλές χιλιάδες ευρώ σε φόρους. Με αυτήν την έννοια θεωρώ ότι το καθήκον μου το κάνω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και αν κάποιος φίλος σας, συνάνθρωπός σας ή συνάδελφος σας, βρισκόταν σε ανάγκη κι εσείς τον βοηθούσατε, στην πορεία θα ζητούσατε άμεση ανταπόδοση της προσφοράς σας; Ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζετε εσείς είναι προβληματικοί; - Δεν έχουν καμιά σημασία για σας; Ή αλλιώς, δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τους σέβομαι απόλυτα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι αυτή «η γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ξέρω αν πρέπει να την ονομάζουμε γενιά του Πολυτεχνείου. Θα έλεγα ότι είναι και μια γενιά ωριότερα αυτοί οι οποίοι φέρουν την ευθύνη για την κατάσταση που είναι σήμερα η χώρα. Με την έννοια ότι αυτοί ψήφισαν ή εκλέγονταν σαν υπεύθυνη ηγεσία και οδήγησαν τη χώρα στη χρεοκοπία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς (με ποιο τρόπο); Ποιον θεωρείτε υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κρίση έχει κάνει πολύ μεγάλη ζημιά στη νέα γενιά. Με την έννοια ότι έχει πλήξει το εισόδημά της και τις προοπτικές απασχόλησής της. Άρα, επί της ουσίας, έχει πλήξει τις προοπτικές της να κάνει οικογένεια, να καλλιεργεί τον εαυτό της. Θεωρώ υπεύθυνο τον κάθε Έλληνα πολίτη, με τον τρόπο τον οποίο ψήφισε και την κάθε εκλεγμένη ελληνική κυβέρνηση για τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε τα θέματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρώτοι εμείς, δεύτερες οι κυβερνήσεις μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνετε μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύετε ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι η ΕΕ είναι μια θεσμική άγκυρα για την Ελλάδα, η οποία την τράβηξε στην πολύ δύσκολη στιγμή του Ιουλίου του 2015.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Παραχωρούμε κομμάτι της εθνικής μας κυριαρχίας, εμείς σαν Ελλάδα και της δημοσιονομικής μας πολιτικής, προκειμένου να συμμετέχουμε σε κάτι το οποίο είναι καλό για όλους μας. Και από το οποίο όλοι προφανώς αποκομίζουμε οφέλη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σε πολύ σημαντικό βαθμό ναι. Έτσι λειτουργούν τα πράγματα όταν συνασπίζονται διάφορες χώρες οι οποίες έχουν ανισοβαρή δύναμη. Σε κάποιο βαθμό ναι μεν μπορεί να μην είναι θεμιτό, αλλά είναι κατανοητό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύετε ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι έχουν κάνει μεγάλα λάθη. Επ' ουδενί δεν υπονομεύουν την εθνική οικονομία. Προσπαθούν να βοηθήσουν. Κάποιες φορές χωρίς μεγάλη επιτυχία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Παπούλιας που ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας (το 2012) είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λαιμορριστεί η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λαιμορρήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσείς τι σκέφτεστε πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η ταπεινή μου άποψη είναι ότι είναι μια αρλούμπα αυτό που είπε ο Πρόεδρος. Σε κάθε περίπτωση θεσμικά, αν εξέφρασε το λαϊκό αίσθημα, ενδεχομένως να ήταν και εύστοχη. Προσωπικά δεν με εκφράζει. Αν εκφράζει όμως την πλειοψηφία της κοινωνίας, την αποδέχομαι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Ποιες σκέψεις σας έρχονται πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι ήταν μία λάθος κίνηση. Θεωρώ ότι ο σκοπός της κίνησής του ήταν διττός. Αφενός μεν να σημάνει την έναρξη του αγώνα κατά της Γερμανίας. Αφετέρου δε να διατυμπανίσει την αριστερή του προέλευση. Ήταν απολύτως λανθασμένη, διότι είναι πρωθυπουργός όλων των Ελλήνων και δεν υπήρχε και δεν υπάρχει κανένας αγώνας εναντίον της Γερμανίας. Δανειζόμαστε χρήματα προκειμένου να σταθεροποιήσουμε την εθνική οικονομία. Όταν δανείζεσαι δυστυχώς είσαι σε δεινή θέση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζετε το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σέβομαι απόλυτα την επιλογή τους. Θεωρώ ότι η κυβέρνηση ψηφίστηκε για δεύτερη φορά από κεκτημένη ταχύτητα. Αφετέρου δε διότι κανένας δεν είχε αντιληφθεί τον πραγματικό κίνδυνο που θα επέσυρε το Grexit. Εγώ προσωπικά είχα βγάλει διαβατήριό στο παιδί μου για να φύγουμε από την χώρα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σας πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τη βρίσκω υπερβολική. Σε κάθε περίπτωση όμως έχει μία δόση αλήθειας, με την έννοια ότι όλοι μαζί φταίμε για αυτό στο οποίο καταλήξαμε.

D006

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύετε ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ απλό το γιατί υπήρχε τόσο έντονη οργή εκείνη την περίοδο, γιατί οι άνθρωποι έβλεπαν, οι πολίτες έβλεπαν στο πετσί τους, στα εισοδήματά τους, πολύ ζωντανά όλη αυτή τη... ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης είχε φτάσει πια και στα νοικοκυριά, εξού και η οργή, γιατί η κρίση είχε ξεκινήσει ωρύτερα, αλλά εμείς δεν την αντιλαμβανόμασταν. Τότε ήταν η περίοδος που την αντιλαμβανόμασταν. Και μετά με ρώτησες γιατί...;

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις και γιατί βλέπουμε τώρα ότι οι άνθρωποι, όλοι εμείς, έχουμε κοπάσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γι' αυτό νομίζω ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες που εξηγεί το γιατί έχουμε κοπάσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θες να μου πεις κάποιους ενδεικτικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρώτα απ' όλα νομίζω ότι παίζει σε κάποιο βαθμό το γεγονός της ευθύνης των ίδιων των πολιτών, δηλαδή η δική μας ευθύνη, ότι εκλέξαμε μια άλλη κυβέρνηση για να αλλάξουμε αυτή την κατάσταση, άρα έχουμε ευθύνη με την ψήφο μας, συνεπώς μετά, για το αποτέλεσμα αυτό, δεν μπορούμε να κατηγορούμε με τον ίδιο τρόπο τους πολιτικούς αυτούς. Δεύτερον, πιστεύω ότι η οικονομία είναι συναίσθημα κατά κάποιο τρόπο, η οικονομία είναι ψυχολογία. Το να είσαι σε οικονομική κρίση για 2, 3, 5 χρόνια, αρχίζεις και το συνηθίζεις, το αποδέχεσαι και μαθαίνεις να ζεις με αυτά. Άρα έχει να κάνει και με αυτό το γεγονός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ωραία με κάλυψες. Εσύ νιώθεις οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κατά της Τρόικας δεν αισθάνομαι οργή, με την έννοια... μάλλον δεν αισθάνομαι την οργή που βλέπω ότι αισθάνονται άλλοι συμπολίτες μου, γιατί δεν θεωρώ, όπως μεγάλη μερίδα του κόσμου θεωρεί, ότι φταίνε αυτοί για τα δεινά που μας βρίσκουν. Ναι, έχουν κάνει πράγματα που μερικά από αυτά ήταν άδικα και όχι σωστά για να βοηθήσουν αυτή τη χώρα να βγει από την κρίση, ωστόσο νομίζω ότι η ευθύνη για να αποτραπούν αυτά τα λάθος μέτρα που πάρθηκαν κατά της Ελλάδος ή υπέρ της Ελλάδος, πες το όπως θες, ανήκει στην πολιτική ηγεσία, που έπρεπε να προστατεύσει την Ελλάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύετε ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει; Αν το πιστεύεις... Από τότε που εμφανίστηκε, από τότε που μπήκαμε στα μνημόνια, το 2010, πιστεύεις ότι κάποια κυβέρνηση είχε καλύτερα αποτελέσματα στη διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ ότι υπάρχει κάποια κυβέρνηση, που κατά τη γνώμη μου τα πήγε λίγο καλύτερα. Το καλύτερα είναι η λέξη, όχι άριστα, όχι καλά και νομίζω ότι αυτή η κυβέρνηση ήταν η κυβέρνηση του Σαμαρά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ πώς κρίνεις το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε! Απαράδεκτο!... Όχι γιατί θεωρώ ότι είναι αριστεροί και συνεπώς επειδή είναι αριστεροί δεν επιτρέπεται να ψηφίσουν κάτι τέτοιο. Γιατί, ναι, πραγματικά, όταν η χώρα το απαιτεί για να σωθεί, είμαστε στο χείλος του γκρεμού και μόνο έτσι θα σωθούμε, θα το υπογράψεις! Είτε είσαι αριστερός είτε δεξιός ή οτιδήποτε, αν είναι αυτή η λύση. Αυτό που θεωρώ απαράδεκτο, γι' αυτό το είπα έτσι αβίαστα, είναι να βγαίνεις με τη ρητορική ότι εγώ είμαι αριστερός και να το εκμεταλλεύεσαι για να πεις στο λαό ότι εγώ δεν πρόκειται να σας κάνω τα ίδια όπως οι προηγούμενοι, και τελικά να κάνεις ακριβώς τα ίδια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις λοιπόν ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην Αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι....

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις δηλαδή ότι όταν ανεβαίνει στην εξουσία πράττει τα ίδια με τους άλλους; Νομίζεις ότι επιτελεί το ρόλο της ως αριστερά, δηλαδή έχουμε ταυτίσει την αριστερά ως κόμμα διαμαρτυρίας περισσότερο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι δεν το πιστεύω. Πιστεύω ότι ήταν κόμμα διαμαρτυρίας όσο ήταν στην αντιπολίτευση γιατί την έπαιρνε. Όταν ανέβηκε στην εξουσία, όχι. Δεν είναι πια αυτό το κόμμα με την έννοια του αριστερού που έχουμε στο μυαλό μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ. με την κρίση και την Τρόικα; Χειρίστηκαν καλά ως κόμματα εξουσίας την κρίση; Διαπραγματεύτηκαν καλά; Πιστεύεις ότι φέρουν ευθύνη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι δεν χειρίστηκαν καθόλου καλά την κατάσταση μέχρι το σημείο που είχε φτάσει πια στα κόκκινα. Και δεν θεωρώ ότι έφτασε στα κόκκινα όταν ο Παπανδρέου μας έβαλε στο Μνημόνιο, γιατί αυτό όπως λέει πολύ κόσμος ήταν κίνηση προδοσίας, ήταν εύκολη λύση. Κι άλλες χώρες έχουν οικονομικά προβλήματα, όχι αυτά που έχουμε εμείς, συμφωνώ, και αυτό είναι δική μας ευθύνη, όχι της Τρόικας ή οποιουδήποτε άλλου. Αλλά δεν πήγε καμία χώρα να πει, “ελάτε να δείτε τι

σκατά που τα κάνουμε!” και να το διαλαλήσει αυτό παντού και να μπει σε τέτοια κατάσταση! Συνεπώς, αυτό ήταν πολύ μεγάλο λάθος! Μετά την περίοδο της συγκυβέρνησης, όπως σου είπα και πριν, είχαν πια συνειδητοποιήσει το πόσο βαθιά είμαστε και έκαναν κάποιες διορθωτικές κινήσεις, δεδομένων των συνθηκών οι οποίες ήταν καλύτερες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ωραία, άρα πιστεύεις ότι ήταν καλύτερη εκείνη η περίοδος της συγκυβέρνησης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι. Ταυτόχρονα πιστεύω βέβαια ότι αυτό δεν το κατάλαβε ποτέ ο κόσμος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Ν.Δ. είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σου, στην αγορά, στις επενδύσεις ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στην τσέπη μου σίγουρα δεν είχε. Και όπως σου είπα και πριν, νομίζω ότι προσπάθησαν να κάνουν κάποιες καλές διορθωτικές κινήσεις, δεδομένης της μαύρης κατάστασης, οι οποίες όμως δεν πρόλαβαν να φτάσουν στην πραγματική οικονομία. Μετά ανέλαβε ο ΣΥΡΙΖΑ και η διαπραγμάτευση πήγε όπως πήγε και ξαναγυρίσαμε πίσω. Δηλαδή θέλω να πω ότι φαινόταν στους οικονομικούς δείκτες ότι τα πράγματα αρχίζουν κάπως να... όμως αυτό το πράγμα έμεινε νούμερο στους δείκτες. Δεν πρόλαβε να φτάσει στις τσέπες μας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το GREXIT;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι έπρεπε να είχαμε κάνει ένα GREXIT τη σωστή του ώρα. Δηλαδή πριν τα μνημόνια, πριν μπούμε σε όλη αυτή την κατάσταση. Τότε που μας είχαν ανάγκη, τότε που θα είχαν πρόβλημα οικονομικό οι γερμανικές και οι γαλλικές τράπεζες που ήταν φορτωμένες με ελληνικά ομόλογα... Τότε που είχαμε δηλαδή κάποια διαπραγματευτική ισχύ, έπρεπε να βαρέσουμε κανόνι. Θα ήταν μάλλον δύσκολο για μας, αλλά θα είχαμε οφέλη. Θεωρώ απαράδεκτο όμως να επιλέξει ο ελληνικός λαός να μπει στο δρόμο των μνημονίων και ενώ σε έχουν πια στο χέρι, γιατί έχεις συμφωνήσει, ακόμα και σε κυριαρχικά δικαιώματα, ξαφνικά να θεωρείς ότι “Να! Τώρα θα βαρέσω κανόνι”. Μα αυτό είναι καθαρή τρέλα! Και να βαρέσεις κανόνι, έχουν πια ξεφορτωθεί τα ομόλογα, δεν σε έχουν καμία ανάγκη, είναι κακό μόνο για σένα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι με την ψήφιση των μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δυστυχώς όχι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και γενικότερα οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη; Αν βλέπεις εσύ κάτι τέτοιο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν βλέπω κάποια ανάπτυξη ούτε με την προηγούμενη κυβέρνηση ούτε με την τωρινή. Επίσης δεν πιστεύω ότι τα μνημόνια ψηφίστηκαν για να έχουμε εμείς ανάπτυξη. Τα μνημόνια κάνουν πολύ καλά τη δουλειά τους που ήταν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα αυτών που θα έχαναν αν η Ελλάδα βαρούσε κανόνι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι θα υπάρχουν και νέα. Μπορεί να μη λέγονται μνημόνια, αλλά θα είναι η ίδια κατάσταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα. Δεν μας φταίνε οι έξω. Οι έξω θέλουν να κάνουν τη δουλειά τους. Και καλά κάνουν. Η κάθε χώρα θα κοιτάξει το συμφέρον της. Εσύ πρέπει να υπερασπιστείς τον εαυτό σου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι το πιστεύω απόλυτα! Όλο σχεδόν το σύστημα είναι μια ανακύκλωση προσώπων που ακόμα και αν θεωρούμε πρόσκαιρα ότι κάποιο πρόσωπο είναι καινούργιο, μετά από λίγο μπαίνει σε αυτό τον κύκλο. Τα κόμματα έτσι όπως λειτουργούν στη χώρα μας, ναι, είναι μια ελίτ. Και αυτό είναι μεγάλο πρόβλημα. Δεν έχουμε οικονομικό πρόβλημα κατά τη γνώμη μου, η κρίση μας είναι πολύ βαθύτερη. Είναι κρίση θεσμών. Είναι κρίση αξιών. Και αυτό έχει να κάνει και με τα κόμματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι το κόμμα που ψηφίζεις είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα δεν πιστεύω ότι το κόμμα που ψηφίζω, εκπροσωπεί τον λαό. Γιατί δεν το κάνω επειδή το υποστηρίζω αυτό το αριστερό, δεξιό, μεσαίου χώρου κόμμα. Το κάνω γιατί νιώθω μια ευθύνη ότι σαν πολίτης πρέπει να ψηφίσω. Κανένα κόμμα σίγουρα δεν εκπροσωπεί τον λαό όλο, γι' αυτό καλό είναι να είναι όσο το δυνατόν πιο πολλά. Η πολυφωνία αυτή θα πρέπει να βοηθάει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, φυσικά και είναι καλά μέλη της κοινωνίας. Κάθε κόμμα έχει ψηφοφόρους οι οποίοι μπορεί να είναι καθηγητές Πανεπιστημίου, μπορεί να είναι εργατές, μπορεί να είναι άνεργοι, συνταξιούχοι... Ο καθένας ξέρει για ποιο λόγο το

κάνει! Και είμαι σίγουρη ότι υπάρχουν ψηφοφόροι ενός κόμματος οι οποίοι είναι εντελώς... παρασύρονται πάρα πολύ από τα Μέσα και από αυτά που ακούνε, αλλά είναι και άλλοι που έχουν μια κρίση και μια γνώση και αυτό είναι σε όλο τον πολιτικό χώρο. Δε νομίζω ότι ένα κόμμα μαζεύει όλους τους έμπειρους και λογικούς και ένα άλλο κόμμα...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» (2011) τι εκπροσώπευε; Έπαιξε θετικό ρόλο ή αρνητικό στην εξέλιξη της κατάστασης; Ξέρεις τι ζητούσανε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Να σου πω την αλήθεια δεν κατάλαβα τι ακριβώς ζητούσε. Νομίζω ότι στην αρχή είχε μια δυναμική, πραγματικά, αλλά μετά από λίγο και πολύ λίγο σχετικά, έγινε κάτι σαν μόδα, κάτι “πάμε να δούμε τους φίλους μας”. Οπότε, όχι, δεν έπαιξε κάποιο ρόλο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα ήθελα να σε ρωτήσω και για κάποιο άλλο κίνημα. Το κίνημα «Δεν πληρώνω». Πιστεύεις ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν πιστεύω ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν. Τι θα πει δεν πληρώνεις εσύ; Και τελικά; Ποιος πληρώνει; Αφού έχουμε τις τρύπες που έχουμε στον προϋπολογισμό! Τελικά εμείς πρέπει να τις πληρώσουμε! Τι καταφέρνεις όταν δεν πληρώνεις το φόρο σου ή τα διόδια εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή!... Να πάει πίσω σαν τρύπα και να γίνει μεγαλύτερος ο φόρος κατά κεφαλήν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσύ αυτό πώς το σχολιάζεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτά ήταν πολύ ωραία μεγαλόσχημα λόγια. Θεωρώ ότι είναι καθαρή κοροϊδία να τα λέει αυτά στον ελληνικό λαό, τη στιγμή μάλιστα που με αυτό το δημοψήφισμα του έβαλε το μαχαίρι στο λαιμό! Έφερε έναν λαό σε μία... όταν τον αναγκάζεις τον λαό να πει ΝΑΙ ή ΟΧΙ, ενώ πρόκειται για μια σκληρή διαπραγμάτευση και τον βάζεις να πει ΟΧΙ, τον φέρνεις διαπραγματευτικά σε μια πιο δύσκολη θέση ανάμεσα στους συνομιλητές του. Και δεν έπρεπε να το κάνει αυτό στο ελληνικό λαό εκείνη τη στιγμή. Λοιπόν, δεν είναι αυτά τώρα... «γιορτή της δημοκρατίας» και χαζομάρες!... αφενός. Αφετέρου μετά άλλαξε και αυτό που ζήτησε ο λαός, κάνει ακόμα πιο γελοία την αρχική δήλωση!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα ήθελα να σε ρωτήσω τώρα κάτι σχετικά με την αδειοδότηση που είχε γίνει από την κυβέρνηση. Όπως γνωρίζουμε το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσύ τι έχεις να πεις για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπάρχουν πάρα πολλά φάουλ. Νόμοι που καταπατήθηκαν. Θα σου μιλήσω πρώτα τεχνικά και μετά θα σου πω την άποψή μου πολιτικά. Τεχνικά και επειδή δουλεύω στο σχετικό Υπουργείο, ξέρω ότι δεν ήταν και δεν είναι ανάγκη μέσα στο δοσμένο φάσμα που έχουμε για τις τηλεοπτικές άδειες να μπούνε τέσσερις σταθμοί. Τεχνικά είναι δυνατόν να το μοιράσεις σε περισσότερους! Άρα, αυτό ήταν μια πολιτική επιλογή. Κρίνοντας από αυτή τη λεπτομέρεια, θεωρώ ότι δεν είναι περίεργο να σκεφτεί κανείς, ότι η κυβέρνηση ήθελε να δώσει άδειες σε αυτούς που ήθελε να δώσει άδειες, ενώ να κλείσει αυτούς που δεν ήθελε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και κάτι πάνω σε αυτό. Αργότερα, όπως ξέρουμε, το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και θα ήθελα να μου σχολιάσεις μια δήλωση που είχε κάνει η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος, Όλγα Γεροβασίλη. Είχε δηλώσει ότι: *«Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής»*. Ποιο είναι το σχόλιο σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η δήλωση αυτή σημαίνει ότι δεν υπάρχει διαχωρισμός των εξουσιών!... Ότι τι; Δεν σέβεται τελικά την δικαστική εξουσία!... Αυτό καταλαβαίνω εγώ με αυτό που δήλωσε. Και ότι άφηνε ανοικτό το παράθυρο να μην την σεβαστούν τελικά. Αυτό δεν είναι δυνατόν! Δηλαδή, δεν είναι δυνατόν να δηλώνει η κυβερνητική εκπρόσωπος ότι δεν σεβόμαστε το διαχωρισμό των εξουσιών πάνω στον οποίο έχει οικοδομηθεί αυτή η πολιτεία!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι στην ελληνική κοινωνία υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση μεταξύ μας, έτσι όπως είναι η κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είμαι πολύ σίγουρη πώς να απαντήσω σε αυτή την ερώτηση, γιατί πολλές φορές το βλέπω μισογεμάτο το ποτήρι και άλλες φορές το βλέπω μισοάδειο. Ξέρω και ένιωσα σίγουρα, τουλάχιστον όταν ξεκίνησε η κρίση ότι ο ένας προσπαθούσε να βοηθήσει τον άλλον. Και ακόμα το κάνουμε αυτό! Υπάρχει κάποια έννοια αλληλεγγύης μεταξύ μας. Από την άλλη μεριά, επίσης ένιωσα ότι όσο προχωρούσε περισσότερο η κρίση, και αυτό είναι λογικό, γιατί όταν δυσκολεύεσαι θέλεις να προστατέψεις περισσότερο τον εαυτό σου και γίνεσαι λίγο πιο επιθετικός προς τους άλλους. Ξέρεις, όπου υπάρχει φτώχεια, υπάρχει πόλεμος, κάπως έτσι, αυτό ήθελα να πω... Πέραν όμως αυτού του συναισθηματικού όπως το βλέπω εγώ, ήθελα να πω για τους Έλληνες, για όλους εμάς, νομίζω ότι δεν είμαστε αλληλέγγυοι τελικά. Είναι στο DNA μας περασμένο, και όχι για κακό λόγο, γιατί αγαπάμε πάρα πολύ την οικογένειά μας και τους φίλους μας, είμαστε πάρα πολύ καλοί σε αυτό, και γι' αυτό δεν έχουμε και ζητιάνους στους δρόμους. Γιατί οι οικογένειες έχουν στηρίξει ο ένας τον άλλον. Αλλά όταν προσπαθείς να αποφύγεις εσύ ένα φόρο, θεωρώντας ότι θα το κάνεις για την οικογένειά σου, τελικά τους συμπολίτες σου τι τους κάνεις; Τους

επιβαρύνεις περισσότερο. Συνεπώς έχουμε λάθος μέσα μας την έννοια της αλληλεγγύης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ, όταν κάποιος συνάνθρωπός σου, συνάδελφός σου ή φίλος σου, βρίσκεται σε πραγματική ανάγκη, τον βοηθάς και ζητάς άμεσα την ανταπόδοσή του; Εσύ, σε προσωπικό επίπεδο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, σε προσωπικό επίπεδο τον βοηθάω και δεν ζητάω ποτέ την ανταπόδοσή του.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα συμβιβαζόσουν προς όφελος του κοινού καλού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, σίγουρα! Σίγουρα! Και με χαμηλότερο μισθό, σίγουρα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζεις εσύ, θα τους χαρακτηρίζεις ως προβληματικούς; Θα έλεγες ότι δεν έχουν καμιά σημασία για σένα; Ότι δεν μετρά η γνώμη τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν θα τους χαρακτηρίζα προβληματικούς και έχει μεγάλη σημασία η γνώμη τους για μένα. Αλλά έχω λίγο ένα πρόβλημα με τους συμπολίτες μου που ψηφίζουν, οποιοδήποτε κόμμα και αν είναι αυτό, παρασυρόμενοι από ψέματα! Αυτό με προβληματίζει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτή λεγόμενη «γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εννοείται ότι φέρει ευθύνη. Και προς τιμήν αυτής της γενιάς που έχει και μερικούς εκπροσώπους οι οποίοι το παραδέχονται! Γιατί νομίζω πως αυτή η γενιά καλλιέργησε αυτό που σου είπα προηγούμενα, αυτή τη λάθος εννοούμενη αλληλεγγύη μεταξύ μας ή μη αλληλεγγύη. Αυτό το “ο καθένας για τον εαυτό του, ο καθένας μόνος του και δεν με νοιάζει για τον συνάνθρωπό μου”. Είναι οι αξίες περισσότερο...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς; ποιον θεωρείς εσύ υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Φυσικά, η πιο αδικημένη από όλες είναι η νέα γενιά, γιατί δεν θα βρει εργασία, θα έχει χειρότερη εκπαίδευση... Και θεωρώ υπεύθυνες γι’ αυτό όλες τις προηγούμενες γενιές, συμπεριλαμβανομένης και της δικής μας στο βαθμό που μας αναλογεί. Δεν έχουμε την ίδια ευθύνη με την γενιά του Πολυτεχνείου, αλλά... έχουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρώτα απ' όλα θα έριχνα το φταίξιμο στις κυβερνήσεις μας. Ναι, τι να κάνουμε το ψάρι βρωμάει από το κεφάλι!... Δεύτερον, θα ρίξω το φταίξιμο σε μας τους ίδιους. Εμείς τους εκλέξαμε, εμάς εκπροσωπούνε! Και όλο αυτό που βλέπουμε στο κεφάλι, υπάρχει μετά και στο ψάρι. Όλοι είμαστε ανακατεμένοι σε όλο αυτό. Στην ΕΕ και την Γερμανία και εξωτερικούς παράγοντες, θα ρίξω μια μικρή ευθύνη και αυτή έχει να κάνει στο ότι ως Γερμανία όταν θέλεις απλά να κρατήσεις σφιχτά δημοσιονομικά, αυτό δεν βοηθάει καμία άλλη χώρα. Όμως, όπως είπα και πριν, αυτοί θα κάνουν αυτό που είναι καλύτερο για τη χώρα τους. Εμείς πρέπει να υπερασπιστούμε τη χώρα μας! Δεν μπορούμε να συμφωνούμε σε όλα, δεν μπορούμε να μην έχουμε φωνή! Και αυτό πάλι τελικά είναι ευθύνη της κυβέρνησης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνεις μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύεις ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αν το πάρουμε συνολικά από τότε που μπήκε η χώρα μέχρι σήμερα, πιστεύω ότι φυσικά είναι θετικό το πρόσημο της συμμετοχής μας σε αυτόν τον διεθνή οργανισμό. Δεν πιστεύω ότι πρέπει να φύγει η Ελλάδα από την ΕΕ σε καμία περίπτωση, με όλους αυτούς τους γείτονες που έχουμε και με τα προβλήματα που βρισκόμαστε. Σε σχέση με το αν εκπροσωπεί πια η ΕΕ συμφέροντα που δεν είναι καλά για την χώρα μας, ναι εννοείται το πιστεύω, αλλά δεν έχει να κάνει αυτό μόνο με την Ελλάδα. Έχει να κάνει με τον ίδιο τον οργανισμό που πια δεν είναι η Ευρώπη που ήταν. Ήταν η Ευρώπη των χωρών, ήταν η Ευρώπη των πολιτών, τώρα είναι η Ευρώπη των μεγάλων εταιριών σε πολύ μεγάλο βαθμό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία; Με την έννοια ότι επεμβαίνουν στα εσωτερικά της ζητήματα πιο πολύ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Φυσικά και έχει χάσει εθνική κυριαρχία η Ελλάδα. Αυτό συμφώνησε όταν μπήκε στην Ένωση, όπως και όλες οι υπόλοιπες χώρες. Τα έξτρα κυριαρχικά δικαιώματα που έχουμε χάσει δεν τα έχουμε χάσει από τη συμμετοχή μας στην ΕΕ. Τα έχουμε χάσει από την κρίση και τα μνημόνια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σε κάποια θέματα, ισχύει αυτό σε κάποιο βαθμό. Πιστεύω όμως ταυτόχρονα ότι η Ελλάδα δεν πατάει το πόδι που θα έπρεπε να πατήσει. Δεν έχει την εκπροσώπηση που θα έπρεπε. Και δεν μιλάω για λεονταρισμούς, όπως να πάει ο Τσίπρας και να λέει ότι τώρα θα αλλάξουν όλα, αλλά μιλάω για τα μικρά πράγματα,

όταν γίνονται τεχνικές συναντήσεις, για κάθε τομεακό θέμα. Πιστεύω ότι η Ελλάδα δεν έχει τους σωστούς εκπροσώπους ή κατάλληλα καταρτισμένους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι ο τελικός τους σκοπός είναι να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας. Όχι επειδή είναι καλοί άνθρωποι, αλλά γιατί αυτό συμφέρει και τους ίδιους. Το οικονομικό σύστημα να είναι πιο σταθερό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θέλω να σου θυμίσω μία δήλωση που είχε κάνει ο κ. Παπούλιας ως ΠτΔ (το 2012) σε απάντηση σχολίων, μάλλον δήλωσης, του κυρίου Σόιμπλε, που αμφισβητούσε κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση είναι αξιόπιστη και μπορούσε να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε. Εκνευρισμένος τότε ο κ. Παπούλιας είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λοιδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λοιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσύ τι σκέφτεσαι πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι ήταν μια απάντηση που του έπρεπε εκείνη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, γιατί η δήλωση του Γερμανού Υπουργού πήγε πολύ παραπέρα από αυτά που του επιτρεπόταν να πει. Μπορεί να το σκέφτεσαι, μπορεί και να ήταν αλήθεια σε ένα βαθμό, όμως δεν έχεις δικαίωμα να μιλήσεις έτσι για μια άλλη κυρίαρχη χώρα. Κανένα δικαίωμα! Τώρα από την άλλη μεριά ο Παπούλιας το πήγε στους αρχαίους ημών προγόνους και τους πολέμους τους παγκόσμιους... οκ, ίσως ήταν λίγο too much.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα αυτό που είπε ο κ. Σόιμπλε μας χτύπησε λίγο στην εθνική μας υπερηφάνεια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, μας χτύπησε. Ωστόσο η απάντηση του κ. Παπούλια δεν θα έπρεπε να έχει να κάνει με την εθνική υπερηφάνεια, όπως και το πήγε, αλλά με το γεγονός ότι δεν του επιτρέπεται θεσμικά και από τον ρόλο που είναι, να πει το οτιδήποτε τέτοιο για οποιαδήποτε χώρα. Δηλαδή το παραπήγε μετά ο Παπούλιας, όντως έπρεπε να δοθεί μια απάντηση, αλλά όχι αυτή η εθνικοπατριωτική.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Εσένα ποιες σκέψεις σου έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς θα την σχολίαζες αυτή την κίνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το θεώρησα κάτι πάρα πολύ δημοσιοσχετίστικο, κάτι πάρα πολύ φτιαγμένο για τα κανάλια για να προβληθεί και να δειχθεί η καινούργια εικόνα του

καινούργιου πρωθυπουργού, ο οποίος θα υψώσει παράστημα στους Γερμανούς. Και το θεώρησα αστείο!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζεις το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω το γιατί βγήκε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα είναι σχετικά ξεκάθαρο, γιατί το ερώτημα έτσι όπως είχε τεθεί ήταν για το αν συμφωνούμε σε συγκεκριμένους όρους. Δηλαδή, σε απλή μετάφραση, το ερώτημα ήταν “θέλετε να σας πεθάνουμε, να σας τελειώσουμε ή δεν θέλετε;” Ε! Τι ψηφίζεις σε ένα τέτοιο ερώτημα; Αναγκαστικά ψηφίζεις ΟΧΙ! Το ότι τους ψήφισαν μετά, αυτό για μένα είναι λίγο ακαταλαβίστικο, όμως ο λόγος που βλέπω γιατί οι συμπολίτες μου θέλησαν να συνεχίσει αυτή η κυβέρνηση, νομίζω ότι σχετίζεται λίγο με την ιδέα ότι “εσείς μας βάλατε σε αυτή την κατάσταση, βγάλτε τα τώρα πέρα με τα κάστανα.”

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και η τελευταία ερώτηση: Ποια είναι η άποψή σου πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν υπερβολική αυτή η δήλωση. Γιατί όλοι φάγαμε, αλλά δεν φάγαμε όλοι το ίδιο όπως ο κ. Πάγκαλος. Δηλαδή, συμφωνώ σε κάποιο μέρος. Κατά τα άλλα...

D007

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο κόσμος νομίζω ότι, επειδή εμπιστεύτηκε κάποιους πολιτικούς που είχαν κυβερνήσει τα τελευταία 30, 40 χρόνια, κυρίως από Νέα Δημοκρατία και ΠΑΣΟΚ, και είδε ότι τους εμπιστευτήκαν αλλά μετά απογοητεύτηκαν και θεώρησαν ότι αυτοί ήταν οι κύριοι υπαίτιοι της κρίσης και ξεκίνησε η οργή και ο θυμός, παρά το γεγονός ότι παραβλέψανε, ο ίδιος ο κόσμος, ότι και αυτοί είναι μέρος ενός συστήματος και θα έπρεπε και οι ίδιοι να είχαν μία οργή, όχι μόνο εναντίον των πολιτικών, αλλά και κατά των ίδιων...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα γιατί πιστεύεις ότι ο κόσμος έχει ηρεμήσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα επικαλεστώ και λίγο τον Τζίμη Πανούση που είπε ότι το μόνο καλό που έκανε «η πρώτη φορά αριστερά» και ο Αλέξης που ήρθε στην Κυβέρνηση, είναι ότι διαλύθηκαν οι οποιεσδήποτε αυταπάτες που είχε ο κόσμος και ο ίδιος ο Αλέξης περί αριστερής κυβέρνησης και ότι η Αριστερά θα κυβερνήσει καλύτερα.

Πιστεύω τελικά ότι όλοι είναι το ίδιο! Όλοι, είτε αριστερά είτε δεξιά, δεν υπάρχει κάποια διαφορά ουσιαστική! Νομίζω ότι ο κόσμος πλέον έχει κουραστεί, έχει απογοητευτεί πλήρως και από τις προσδοκίες και από αυτά που έλεγε η αριστερά, ο ΣΥΡΙΖΑ, πριν έρθει στην εξουσία. Έλεγε ότι θα επαναφέρει τις συντάξεις, το 13^ο-14^ο μισθό, το βασικό μισθό στα 750 ευρώ, κ.λπ., κ.λπ., και ο κόσμος απογοητεύτηκε πάρα πολύ, από τις προσδοκίες που είχαν καλλιεργήσει οι ίδιοι από τον ΣΥΡΙΖΑ και πλέον προσπαθεί ο καθένας να επιβιώσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το έχει αποδεχτεί δηλαδή, κατά κάποιο τρόπο, ότι η κατάσταση είτε με τη μία είτε με την άλλη κυβέρνηση δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι στη ζωή τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως ναι, αλλά δεν ξέρω εάν εξακολουθούσε να υπήρχε μια κυβέρνηση π.χ. Σαμαρά – Βενιζέλου, και εφαρμόζονταν τα ίδια μέτρα όπως εφαρμόστηκαν από τον ΣΥΡΙΖΑ... δηλαδή δεν ξέρω αν αυτή η οργή σε εισαγωγικά ή χωρίς εισαγωγικά ήταν υποκινούμενη από χώρους εξωκοινοβουλευτικούς, εξωαριστερούς, αριστερούς...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κατάλαβα, ωραία.. Εσύ νιώθεις οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι δεν νιώθω τόσο οργή. Στην αρχή ίσως να υπήρχε μια όχι τόσο οργή, όσο... ας πούμε θυμός, αλλά κρίνοντας τα πράγματα εκ των υστέρων, αλλά και κατά τη διάρκεια αυτής της επταετίας - οκταετίας που διαρκεί η κρίση, νομίζω ότι δεν ήταν τόσο η Τρόικα, αν και... είχαν και αυτοί κάποιες απαιτήσεις που ήταν εξόφθαλμες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει; Αν το πιστεύεις... Από τότε που εμφανίστηκε, από τότε που μπήκαμε στα μνημόνια, το 2010, πιστεύεις ότι κάποια κυβέρνηση είχε καλύτερα αποτελέσματα στη διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εκ του αποτελέσματος φάνηκε τελικά ότι οι ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ διαχειρίστηκαν καλύτερα την κρίση, τα μνημόνια, γιατί δεν υπήρχε καμία κοινωνική αντίδραση, κανένας ξεσηκωμός, καμία απεργία, σε σχέση με τα πρώτα χρόνια που εγώ θυμάμαι, 5 Μαΐου του 2010, είχε κατέβει ο κόσμος και κήκων και τρεις άνθρωποι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ίσως να καρπώθηκαν τις προσπάθειες των προηγούμενων κυβερνήσεων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καμία μεταρρύθμιση δεν έχει γίνει επί της ουσίας! Η κοινωνία δεν δέχεται αλλαγές, ο κόσμος δεν θέλει αλλαγές! Οι μόνες αλλαγές που έχουν γίνει είναι προς τα κάτω σε μισθούς, άγριες συνθήκες εργασίας! Και αυτά εφαρμόστηκαν επί αριστεράς υποτίθεται, ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός... γιατί η κυβέρνηση Σαμαρά-Βενιζέλου είχε φτιάξει ένα έδαφος... παρά το πρώτο εξάμηνο... στη συνέχεια όμως ψήφισαν και εφαρμόσαν ένα τρίτο μνημόνιο!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ πώς κρίνεις το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο; Τη διαφοροποιείς σε σχέση με τους άλλους; Και πάνω σε αυτό, για να τα συνδυάσεις λίγο στο μυαλό σου, πιστεύεις ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην Αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σίγουρα υπήρχε διαφορά όταν ήταν αντιπολίτευση, γιατί έλεγαν «όχι άλλο μνημόνιο, έξω οι Τροϊκανοί, δεν είμαστε υπόδουλοι, πρόγραμμα Θεσσαλονίκης, δωρεάν το ένα, δωρεάν το άλλο...». Δεν λέω να μην υπάρχει δωρεάν, αλλά όλα αυτά που έλεγαν πριν, δεν... και το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης που είχαν πει ότι θα εφαρμόσουν το οποίο δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Εκ των πραγμάτων νομίζω ότι πατήσαν στο θυμικό του κόσμου και στην οργή του κόσμου, για να έρθουν στην εξουσία, για να γίνουν κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ. με την κρίση και την Τρόικα; Πιστεύεις ότι εκείνη την περίοδο από το 2010 και μετά που συγκυβέρνησαν, ότι.. ποια είναι η άποψή σου; Χειρίστηκαν σωστά τα πράγματα; Τι σου έχει μείνει, θετικό πρόσημο, αρνητικό πρόσημο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι με όλη αυτή την κρίση πέσαν οι μάσκες και για την αριστερά και για τη δεξιά... Δηλαδή το θέμα είναι ποιος θα έρθει στην εξουσία, μάλλον ποιος θα έρθει κυβέρνηση για να διαχειριστεί την εξουσία και αυτός είναι ο σκοπός όλων τελικά! Διαχειρίστηκε τώρα μια κρίση η ΝΔ με το ΠΑΣΟΚ γιατί δεν υπήρχε άλλη επιλογή. Γιατί το 2012 όταν έγιναν δύο απανωτές βουλευτικές εκλογές, και με την άρνηση του ΣΥΡΙΖΑ να συνεργαστεί, δεν υπήρχε πλέον άλλος τρόπος παρά τη συνεργασία...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σου, στην αγορά, στις επενδύσεις ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με την εφαρμογή του πρώτου μνημονίου, όταν οι μισθοί κατέρρευσαν, δηλαδή εγώ θυμάμαι ότι κόπηκε το 45% περίπου του μισθού μου, αναγκαστικά προσαρμόστηκα και εγώ στη νέα κατάσταση και έκανα τις απαραίτητες κινήσεις, ώστε να επιβιώσω και μείωσα και τα έξοδα σε σχέση με πριν. Από ένα σημείο και μετά, έχει γίνει λίγο σταθερή η κατάσταση από άποψη μισθών, αλλά, έχει ανέβει το ΦΠΑ από το 19 έχει φτάσει στο 24%, έχουν αυξηθεί οι φόροι κατανάλωσης, ρούχα, καπνικά, καύσιμα, έχει ανέβει το κόστος ζωής σε σχέση με τις αποδοχές. Άρα, μπορεί να μην έχουν μειωθεί οι μισθοί κι άλλο, αλλά έχει αυξηθεί το κόστος ζωής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το GREXIT;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υποθετική ερώτηση. Δεν ξέρουμε τώρα τι θα γινόταν με το GREXIT.

Έχουν ειπωθεί διάφορα. Μάλλον πιστεύω ότι θα ήταν χειρότερα αν είχε γίνει ένα GREXIT. Το μνημόνιο δεν έφερε την κρίση, η κρίση έφερε το μνημόνιο!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι με την ψήφιση των μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με, ή χωρίς μνημόνια, λυπάμαι που το λέω, αλλά δεν υπάρχει ελπίδα για τη χώρα!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη; Αν έχεις δει εσύ κάτι στον ορίζοντα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλοι οι δείκτες, μέχρι και την τελευταία κυβέρνηση Σαμαρά-Βενιζέλου, έδειχναν ότι θα υπήρχε μια προοπτική το 2015, δηλαδή το 2014 ήδη φαινόταν δειλά δειλά κάποια αχτίδα φωτός. Με την κατάληψη όμως της εξουσίας από το ΣΥΡΙΖΑ, τελospάντων με την εκλογή μάλλον του ΣΥΡΙΖΑ, όλο αυτό πήγε πίσω, με το καταστροφικό τότε εξάμηνο, και με τους χειρισμούς και με τα capital controls και ο κίνδυνος εξόδου από την ΕΕ. Απλά καθυστέρησαν. Ήδη θα μπορούσαμε από το 2015 να είχαμε κάποιους ρυθμούς ανάπτυξης, να είχε μπει το νερό στο αυλάκι, και φαίνεται τώρα ότι σιγά σιγά, επανέρχεται κάποια κανονικότητα. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα υπάρξει και άμεσα ανάπτυξη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις λοιπόν, ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νέα μνημόνια με την έννοια μειώσεων μισθών δεν νομίζω. Απλά θα υπάρχει ένα μνημόνιο επιτροπείας ή θα υπάρχει ένας έλεγχος της διαχείρισης, όσο είναι δυνατόν από τους ξένους, τους δανειστές, αλλά όχι με τη μορφή μειώσεων μισθών. Πιστεύω ότι θα υπάρχουν επιβαρύνσεις κάποιες χρονιές, συγκεκριμένες κατηγορίες επαγγελματιών. Π.χ. αν πέσει το αφορολόγητο, που λένε, αντί για το 2020 από το 2019, αυτό σημαίνει μια επιβάρυνση των μισθωτών γύρω στα 600 με 650 ευρώ ετησίως. Πέρυσι ήταν οι ελεύθεροι επαγγελματίες, πρόπερσι ήταν οι αγρότες... Άρα νομίζω ότι κάθε χρονιά θα επιβαρύνεται κάποια συγκεκριμένη ομάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνεις ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πάλι μια υποθετική ερώτηση. Επειδή η κατάσταση όπως την είχε αφήσει η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας επί Καραμανλή, είχε εκτροχιαστεί η οικονομία, ήδη το έλλειμμα ήταν 15% μετά τις αναθεωρημένες εκτιμήσεις της ΕΛΣΤΑΤ, ήταν εκ των ουκ άνευ! Δηλαδή είτε υπήρχε μνημόνιο είτε κάποια άλλη μορφή μνημονίου, θα υπήρχε αναγκαστικά γιατί έπρεπε να μειωθούν οι δαπάνες. Είχε εκτροχιαστεί λίγο η κατάσταση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή

οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρέπει να κοιτάξουμε πρώτα τον εαυτό μας και μετά τους άλλους και όπως λέει και μια παροιμία, αν θυμάμαι καλά, «μην κοιτάς την καμπούρα του άλλου, κοίτα το παλούκι το δικό σου». Νομίζω ότι εμείς φταίμε. Πρέπει να γίνει πρώτα μια αυτοκριτική, να δούμε πού φταίσαμε εμείς και όλοι έχουμε το μερίδιο της ευθύνης που μας αναλογεί. Και αυτό που είχε πει «όλοι μαζί τα φάγαμε» ο Πάγκαλος, ...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχω ερώτηση πάνω σε αυτό και μιας και το είπες. Θέλω την άποψή σου πάνω σε αυτό. Ποιο είναι το σχόλιο σου; Συμφωνείς, διαφωνείς και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συμφωνώ, αλλά με μια υποσημείωση. Δεν τα φάγαμε όλοι μαζί, ούτε στον ίδιο βαθμό και δεν μπορώ να μπω στο ίδιο καλούπι, προσωπικά θα μιλήσω, που είμαι ένας συνεπής πολίτης που πληρώνει τους φόρους του, δεν έχει κλέψει, δεν έχει φοροδιαφύγει. Όλοι μαζί τα φάγαμε με την έννοια ότι όλοι μπήκαν σε κάποιες θέσεις δημόσιες, είτε πήγαινε κάποιος και ζητούσε κάποια θέση από βουλευτή, τον πολιτικό, να τον βολέψει σε μια θέση, στο Δήμο, στη ΔΕΗ, στην ΕΥΔΑΠ, σε μια δημόσια υπηρεσία τελοσπάντων... Ανταποκρίνεται εν μέρει στην αλήθεια, ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχουν πολιτικοί σχηματισμοί (κόμματα) που αποτελούν μέρος της λεγόμενης διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι δεν μπορείς να αποφύγεις όπως και... τα είχε πει πάλι ο Πανούσης ότι «και βουλευτής να γίνεις, δεν κάνει ο άνθρωπος την καρέκλα, η καρέκλα κάνει τον άνθρωπο». Δηλαδή και εγώ που είμαι αμέμπτου ηθικής και δεν είμαι διεφθαρμένος, εάν φτάσω σε ένα σημείο... και θυμάμαι έναν προϊστάμενό μου, σε μια προηγούμενη δουλειά, που είχε πει πως «αν ήμουν προϊστάμενος προμηθειών σε μια εταιρία και ερχόταν ένας χ επιχειρηματίας για την υπογραφή μιας σύμβασης και μου έλεγε πάρε 50.000 ευρώ θα αρνιόμουν, μετά 100, 200, 500... στα 500 μπορεί να το σκεφτείς!...» Και με μια γραμματέα π.χ. από κοντά... Μπορεί να το σκεφτείς!... Και νομίζω ότι και αν αρνηθείς εσύ, θα έρθει κάποιος άλλος και θα κάνει τη δουλειά. Και νομίζω ότι ακόμα και ο Αλέξης μπορεί να είχε ίσως και τις πιο αγνές προθέσεις, βάζω ένα ερωτηματικό, αλλά δεν ξέρουμε από πίσω τι υπάρχει, αν εκβιάζεται... Εγώ πιστεύω ότι και ο πιο αγνός να προσπαθήσει να βάλει μια τάξη, δεν μπορεί! Είναι τέτοιες οι δομές και τέτοια τα συμφέροντα....

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι το κόμμα που ψηφίζεις είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ η αλήθεια είναι ότι έχω απογοητευτεί... Αν και στις τελευταίες εκλογές ψηφίσα συνειδητά ΣΥΡΙΖΑ, γιατί ήθελα να δω... Γιατί δεν μπορείς στις τελευταίες εκλογές του Σεπτεμβρη να καταγγέλλεις σαν αντιμνημονιακός και να φέρνεις ένα μνημόνιο. Και δεν ήθελα εκείνη τη στιγμή, ενώ το έχεις ψηφίσει, να βγει αντιπολίτευση και να ξαναγίνεται αντιμνημονιακός. Ήθελα να παραμείνει, να δω πώς

θα τα καταφέρει, και πιστεύω ότι θα κάνει τα 3 από τα 100 που είχε πει. Αλλά ούτε αυτά τα 3 δεν έκανε! Για μένα ένα κόμμα, μια κυβέρνηση θα πρέπει να παρέχει βασικά πράγματα στους πολίτες. Παιδεία, υγεία, πολιτισμό, που δεν υπάρχουν αυτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μια χαρά είναι. Ο καθένας ψηφίζει ότι θέλει, πιστεύει αυτό που θέλει, έχει κάποιο συγκεκριμένο σκεπτικό, υπάρχει μια ένσταση βέβαια για τη Χρυσή Αυγή, γιατί δεν μπορώ να πιστέψω ότι κάποιος είναι θυμωμένος και πάει και ψηφίζει Χρυσή Αυγή! Ας ψηφίσει λευκό ή να μην πάει να ψηφίσει ή να ψηφίσει κάποιο μικρό κόμμα, αλλά κάποια οργάνωση που έχει αποδεδειγμένα δολοφονήσει κόσμο και είναι ακροδεξιό και νεοναζιστές, δεν μπορώ να το δεχτώ! Κατά τα υπόλοιπα, ο καθένας ψηφίζει ότι θέλει, μια χαρά είμαστε όλοι. Υπάρχουν και καλά και κακά μέλη στην κοινωνία που μπορεί να ψηφίζουν το ίδιο κόμμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα θέλω να σε ρωτήσω κάτι πάνω στα κινήματά που είχαν εμφανιστεί το 2011. Ένα από αυτά ήταν το κίνημα των «Αγανακτισμένων». Εσύ έχεις καταλάβει τι ζητούσαν, τι εκπροσώπευε; Και αν ναι, πιστεύεις ότι έπαιξε θετικό ρόλο ή αρνητικό στην εξέλιξη της κατάστασης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι δεν μπορώ να καταλάβω πώς ξεκίνησε ή πώς υποκινήθηκε όλο αυτό το κίνημα. Μάλλον με αφορμή τους πολίτες στην Ισπανία που είχαν ξεκινήσει κάποιες αντίστοιχες διαδηλώσεις και που καλούσαν και τον κόσμο να ξυπνήσει εδώ στην Ελλάδα και να κινητοποιηθεί. Απλά καπηλεύτηκε ακόμα και αυτό, αν ξεκίνησε άδοξα ή χωρίς κανένα συγκεκριμένο σκοπό, καπηλεύτηκε από κάποιους συγκεκριμένους, γιατί θυμάμαι πήγαινε και ο Βαρουφάκης και ο Κατρούγκαλος και έκαναν και τα λαϊκά δικαστήρια και δικάζαν τους πολιτικούς και έριχναν μούτζες στη Βουλή, που είναι λίγο κωμικοτραγικό! Υπάρχει βαθιά συμπλεγματική κατάσταση, γιατί δεν μπορείς να μουτζώνεις στη Βουλή και μετά να πας να ψηφίζεις αυτούς που θα σε εκπροσωπούνε μετά!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το επόμενο κίνημα, το πολύ γνωστό «Δεν πληρώνω», πιστεύεις ότι έκαναν καλά αυτοί που δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πολύ λάθος κάνουν όλοι αυτοί! Γιατί να είναι όλα δωρεάν; Δεν μπορώ να το καταλάβω γιατί να είναι όλα δωρεάν! Εκτός από την Υγεία και την Παιδεία, που πάλι αυτά πληρώνονται μέσα από τους φόρους μας και χρηματοδοτούνται, δεν μπορώ να καταλάβω γιατί να σηκώνεις τις μπάρες της Αττικής Οδού όταν σου παρέχεται μια υπηρεσία. Γι' αυτό και φτάσαμε σε αυτό το χάλι! Δεν έχεις καθόλου συγκοινωνίες, τα λεωφορεία είναι διαλυμένα, οι συγκοινωνίες είναι ελλειμματικές και καλλιεργήθηκε μια νοοτροπία ότι όλα τζάμπα! Και έφτασαν οι άνθρωποι αυτοί να μπορεί να χάσουν τα σπίτια τους στους πλειστηριασμούς. Καπηλεύτηκε ακόμα και αυτό το κίνημα, αυτό το κίνημα μάλλον, υποτίθεται ότι αυτοί που το ακολούθησαν...

Όλη αυτή η δυναμική καπηλεύτηκε από κάποιους συγκεκριμένους ανθρώπους για να φτάσουν στους σκοπούς τους και να κυβερνήσουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα κάτι άλλο για το δημοψήφισμα θα ήθελα να σε ρωτήσω. Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του είχε χαρακτηρίσει το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσύ αυτό πώς θα το σχολιάζεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γενικά δεν είμαι και πολύ υπέρ των δημοψηφισμάτων, γιατί δεν ξέρω αν μπορεί ο κόσμος μέσα σε μια βδομάδα, γιατί αν θυμάμαι το δημοψήφισμα προκηρύχθηκε Παρασκευή, 10 ημέρες πριν και ύστερα από δυο ημέρες έγιναν και τα capital control, οπότε, δεν μπορεί ο κόσμος να σκεφτεί, να πληροφορηθεί το τι διακυβεύεται. Αυτό που επιχειρηματολογούν οι εκπρόσωποι του ΣΥΡΙΖΑ ήταν ότι επρόκειτο για το συγκεκριμένο πακέτο Γιουνκέρ, αν ήταν σύμφωνος ο λαός, και μετά έφεραν ένα άλλο πακέτο, το μνημόνιο τελospάντων, που δεν είχε καμία σχέση με αυτό. Νομίζω ότι άλλες ήταν οι προθέσεις του Τσίπρα τότε και βρέθηκε με την πλάτη στον τοίχο και αναγκάστηκε να κάνει μια στροφή 180 μοιρών.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κάτι διαφορετικό τώρα. Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσύ τι έχεις να πεις για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μου φάνηκε ότι ήταν όλα στο πόδι. Στημένο. Δεν μπορείς να κάνεις μια δημοπράτηση έχοντας κλεισμένους μέσα... Τρεις μέρες ήταν, αν θυμάμαι καλά, το ανώτερο που θα μπορούσαν να ήταν έγκλειστοι οι διαγωνιζόμενοι. Και δεν μπορώ να καταλάβω πώς βγήκε ο αριθμός 4 και όχι 7 και όχι 8 και όχι 10 και νομίζω ότι όλα αυτά πρέπει να ορίζονται από μια ελεύθερη αγορά. Δεν χρειάζονται δημοπρασίες, γιατί με την ίδια λογική γιατί να μην γίνονται δημοπρασίες για τις άδειες κινητής τηλεφωνίας!... Δεν υπάρχει δημοπρασία, απλά υπάρχουν άδειες, παραχωρούνται, κατοχυρώνονται, πληρώνει ο ενδιαφερόμενος το αντίτιμό και τελειώσει... Νομίζω ότι ήταν όλα ένα επικοινωνιακό παιχνίδι, για να δείξει στον κόσμο η Κυβέρνηση ότι ήταν κατά των συμφερόντων, κατά της διαπλοκής, κατά των μεγαλοεργολάβων και των μεγαλοϊδιοκτητών! Και θυμάμαι και στη ΔΕΘ, εκείνης της χρονιάς, ο Αλέξης Τσίπρας, όταν ρωτήθηκε σχετικά τι θα κάνει η κυβέρνηση αν το ΣτΕ βγάλει αντίθετη άποψη, είχε πει ότι δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση. Δηλαδή προκαταλαμβάνονται και οι δικαστικές αποφάσεις που είναι ωμές παρεμβάσεις! Για μένα δεν θα έπρεπε να υπήρχε καν δημοπρασία τηλεοπτικών αδειών!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και κάτι πάνω σε αυτό. Αργότερα, όπως ξέρουμε, το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και θα ήθελα να μου σχολιάσεις μια δήλωση που είχε κάνει η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος, Όλγα Γεροβασίλη. Είχε δηλώσει

το εξής: «Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής». Ποιο είναι το σχόλιο σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και από αυτή τη δήλωση φαίνεται ότι... θυμάμαι κιόλας και την εικόνα της, ήταν ενοχλημένη γιατί φαινόταν ότι ήθελε να παρέμβει στο τηλεοπτικό πεδίο, γιατί ήταν σαφής η πρόθεσή της να έχει Μέσα φίλα προσκείμενα στην Κυβέρνηση. Η προσπάθεια απέτυχε. Αν και για να μην κοροϊδευόμαστε, όταν κρίνονται αποφάσεις σε τόσο υψηλό επίπεδο, δεν μπορεί να μην υπάρχουν επιρροές και από την Κυβέρνηση προς τις δικαστικές αποφάσεις! Δηλαδή σε ανώτατο επίπεδο δε πιστεύω ότι υπάρχει ανεξαρτησία! Οι αποφάσεις των δικαστηρίων είναι αυτές που είναι, κρίνονται τώρα από το λαό!... Δεν ξέρω αν ο λαός έχει τη γνώση, την πληροφόρηση για να μπορεί να κρίνει μια τέτοια δικαστική απόφαση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ αυτή την κίνηση που σχολίασε αρνητικά το ΣτΕ, ένα Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, πιστεύεις ότι έκανε καλά; Δεν θα έπρεπε; Πιστεύεις ότι μπορεί η Κυβέρνηση να σχολιάζει τις αποφάσεις τέτοιων Δικαστηρίων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είμαι σίγουρος ότι ... δεν ξέρω αν είχε αυτή την αρμοδιότητα ή μέχρι που είναι τα όρια της εκτελεστικής εξουσίας. Απλά, με αυτά τα σχόλια και με αυτές τις δηλώσεις προκαταλαμβάνεται ο κόσμος και μπορεί να εξυπηρετούνται άλλοι σκοποί, ότι εμείς π.χ. είμαστε η καλή κυβέρνηση και θέλουμε να βάλουμε μια τάξη στο τηλεοπτικό πεδίο και δεν μας αφήνουν οι κακοί δικαστές. Για μένα ξεκινάει το κακό, όπως είπα και πριν, ότι δεν θα έπρεπε να υπήρχε καν διαδικασία δημοπράτησης αυτών των αδειών.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα θα σου κάνω μια πιο γενική ερώτηση. Θα ήθελα να μου πεις αν πιστεύεις ότι στην ελληνική κοινωνία υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συνανθρώπους μας; Αν υπάρχει γενικά διάθεση για συνεννόηση... πώς το βλέπεις; Γιατί είναι λίγο περιέργη η κατάσταση όταν βιώνουμε συνθήκες κρίσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είμαι λίγο απογοητευμένος από τη γενική αντίδραση του κόσμου και νομίζω ότι όλοι κοιτάμε την πάρτη μας. Είμαστε πολύ παρτάκιδες σαν λαός. Αυτό που έσωσε λίγο τη χώρα από την κατάσταση αυτή, είναι ο θεσμός της οικογένειας, γιατί όλα τα μέλη της οικογένειας βοηθά ο ένας τον άλλον. Έγιναν κάποια κινήματα αλληλέγγυα ή κάποιες κινήσεις να δίνουν δωρεάν φάρμακα σε κάποιους δήμους, περιορισμένες κινήσεις ή κάποιες κινήσεις που έφερναν χωρίς μεσάζοντες πωλήσεις αγροτικών προϊόντων που δεν προχώρησε αυτό, έληξε κιόλας... Δεν υπάρχει αυτή η κουλτούρα σε μας, στην Ελλάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ σε προσωπικό επίπεδο θα συμβιβαζόσουν προς όφελος του κοινού καλού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν θα είχα πρόβλημα... Αλλά δεν ξέρω τις προθέσεις. Οι προθέσεις μπορεί να είναι αγνές, αλλά στο τέλος να μη γίνεται... Γιατί θυμάμαι χαρακτηριστικά τότε που κάηκε η Ηλεία και η Πελοπόννησος, όλοι δώσαμε έναν οβολό, μαζευτήκαν κάποια χρήματα τα οποία δεν διατέθηκαν απ' ότι διάβασα και απ' ότι έμαθα σε αυτούς που θα έπρεπε να διατεθούν. Είμαι διατεθειμένος να βοηθήσω, να συμβιβαστώ σε κάποια πράγματα... Αλλά γίνεται όλο αυτό στοχευμένα, δηλαδή, δεν γίνεται με ένα σχέδιο. Είναι στοχευμένες κινήσεις που κάποιους θίγουν, μετά θίγουν κάποιους άλλους και όλοι διαμαρτύρονται γιατί θίγουν εμένα και δεν θίγουν τους άλλους. Αλλά δεν θα είχα κανένα πρόβλημα να συμβιβαστώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζεις εσύ, θα τους χαρακτήριζες λίγο προβληματικούς; Δεν έχουν καμιά σημασία για σένα; Δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, όλους τους ανθρώπους τους θεωρώ... Δεν είναι προβληματικοί, απλά έχουν μια διαφορετική άποψη... Ο καθένας έχει την άποψή του, δεν μπορεί να είμαστε όλοι ίδιοι, δεν γίνεται αυτό! Προβληματικοί υπάρχουν σε όλα τα κόμματα, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, σε όλα τα επαγγέλματα... και καλοί και προβληματικοί και άξιοι...και άχρηστοι και τεμπέληδες. Για μένα πρέπει να επικεντρωθούμε λίγο να αναβαθμιστεί η ποιότητα του κόσμου, ώστε να παίρνουμε όλοι τις σωστές αποφάσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτή λεγόμενη «γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτοί ήταν που διαχειρίστηκαν τα περισσότερα, τα τελευταία 20 χρόνια, από το 1990 έως το 2010. Δε νομίζω όμως ότι είναι μόνο αυτοί. Είναι και ο κόσμος. Γιατί κι ο λαός γιατί να είναι απ' έξω; Και αυτοί ήταν γενιά του Πολυτεχνείου και αν δεν κυβέρνησαν, υπήρχε ανοχή και από αυτούς. Όταν δέχεσαι να γίνονται κάποια πράγματα...χωρίς να αντιδράς, συμμετέχεις και εσύ στο γενικό κακό, ας το πω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς; Ποιον θεωρείς εσύ υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ στεναχωριέμαι για τη νέα γενιά γιατί ανήκω σε μια γενιά για την οποία υπήρχαν ευκαιρίες, υπήρχαν δουλειές, υπήρχαν καλές αποδοχές, υπήρχε προοπτική, υπήρχε ελπίδα και έχουμε κάποιες καλές αποδοχές σε εισαγωγικά ώστε να μπορείς να επιβιώνεις. Στεναχωριέμαι για τη νέα γενιά γιατί βλέπω ότι δεν υπάρχει ελπίδα, αυτό είναι το χειρότερο! Να μην έχεις δουλειά, να μην έχεις υγεία, οκ, αλλά να μην έχεις ελπίδα, αυτό είναι ότι χειρότερο! Και γι' αυτό ευθύνονται οι παλαιότερες γενιές. Οι γονείς μας... μπορεί και εμείς (;) να φταίμε... και οι γονείς μας φταίνε γιατί συντηρούσαν μια κατάσταση και το άφηναν για μετά και αυτό είχε αντίκτυπο στη νέα γενιά. Και γι' αυτό και ο κόσμος, νέος κόσμος, και όποιος μπορεί, μεταναστεύει και φεύγει για το εξωτερικό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος νομίζεις ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς; Σε ποιον θα έριχνες το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σαφές. Εάν κάνεις μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύεις ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όταν ξεκίνησε η ΕΕ υπήρχαν οι καλύτερες προθέσεις γιατί βγήκε η ήπειρος από δύο βαριούς παγκοσμίους πολέμους με εκατομμύρια θύματα, με καταστροφές σε βασικές υποδομές, η Γερμανία ήταν μια διαλυμένη χώρα...όπως και οι υπόλοιπες...και ξεκίνησε με τις αγνότερες των προϋποθέσεων, να υπάρχει ειρήνη στην ήπειρο, στην πορεία βέβαια έχει εξελιχτεί σε μία... εξυπηρετούνται συμφέροντα, αλίμονο, αλλά τουλάχιστον υπάρχει ειρήνη, τα τελευταία 70 χρόνια δεν υπήρξε πόλεμος, πέραν αυτού στη Γιουγκοσλαβία. Είναι η μακροβιότερη περίοδο ειρήνης, μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Υπάρχουν οφέλη και αν σκεφτούμε πώς ήταν η χώρα πριν 30-40 χρόνια, μόνο οφέλη εγώ πιστεύω ότι υπάρχουν από η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνεις ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία; Με την έννοια ότι επεμβαίνουν στα εσωτερικά μας θέματα κ.λπ., κ.λπ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε, καλά αυτό γινόταν πάντα! Πριν είχαμε τους Άγγλους, τώρα έχουμε τους Αμερικάνους, οπότε πάντα θα υπάρχει μια παρέμβαση. Και μάλιστα θυμάμαι και με την κρίση στα Ίμια το 1996, αν δεν ήταν οι Αμερικάνοι θα είχαμε εμπλακεί σε πόλεμο με την Τουρκία, που ξεκίνησε από ένα τούρκικο κανάλι που πήγε σε μια βραχονησίδα και σήκωσε την τουρκική σημαία και πήγε να ξεκινήσει ένας πόλεμος με ανυπολόγιστες ζημιές και συνέπειες. Πιστεύω ότι καλύτερα να είσαι μαζί με κόσμο παρά να είσαι μόνος σου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει τη θέλησή/άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι το δίκαιο και ο νόμος του ισχυρού. Τι να κάνουμε, έτσι είναι τα πράγματα! Και η Γερμανία θα κοιτάξει το συμφέρον της. Νομίζω ότι το παράκανε όμως λίγο, νομίζω ότι θα μπορούσε να ήταν λίγο πιο ελαστική με τα άλλα κράτη-μέλη. Εντάξει, από τη στιγμή που έχει τη δύναμη, επιβάλλεις τους δικούς σου κανόνες και τους δικούς σου όρους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας; Θέλω να πω, αν πιστεύεις ή όχι ότι όλο αυτό ήταν μεθοδευμένο, προκειμένου να μας

κάνουν μια φτηνή χωρά (σε μισθούς, σε βιοτικό επίπεδο, κ.λπ., π.χ. Βουλγαρία, Σκόπια...) εκμεταλλευόμενοι και την γεωπολιτική μας θέση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θέλω να πιστεύω ότι θέλουν να μας βοηθήσουν! Να μας υπονομεύσουν νομίζω ότι αυτό δεν μπορεί να το επιβάλει καμία Τρόικα. Εκεί πάει από μόνο του το πράγμα. Όταν έχουν εκτροχιαστεί κάποιοι σημαντικοί οικονομικοί δείκτες και 100 ευρώ να πας το μισθό, αν δεν είσαι ανταγωνιστικός και αν δεν είσαι... καμία ανάπτυξη δεν μπορεί να έρθει! Ίσα ίσα που πιστεύω ότι ίσως και αυτοί είχαν κάποιες αγνές προθέσεις σε εισαγωγικά ή μη να βοηθήσουν την κατάσταση. Εγώ θυμάμαι π.χ. ότι έπρεπε να πας στην εφορία να κάνεις το οτιδήποτε στη φορολογική σου δήλωση και πλέον γίνονται όλα ηλεκτρονικά, που αυτό είναι ένα μεγάλο βήμα, το οποίο έγινε κατ' απαίτηση των δανειστών! Αν ήταν να γίνουμε Σκόπια ή Βουλγαρία θα είχαμε ήδη γίνει. Δε νομίζω να ήταν σκοπός των Τροϊκανών. Δηλαδή, αυτοί ήθελαν να κάνουν κάποιες αλλαγές, είτε στη Δημόσια Διοίκηση είτε σε δομές του Κράτους. Υπάρχει σθεναρή αντίδραση από κάποιες συγκεκριμένες ομάδες, οι οποίες δεν θέλουν να υπάρξουν αλλαγές, που αυτό θα έδινε μια ώθηση στην οικονομία και αντ' αυτού γίνονται αναγκαστικά μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις. Και οι συντάξεις θα γίνουν ακόμη χειρότερες, γιατί έχουμε φτάσει στο σημείο να υπάρχει ένας εργαζόμενος για κάθε συνταξιούχο. Δεν μπορεί ένας συνταξιούχος να παίρνει 1.000, 1.200 ευρώ και ένας νέος εργαζόμενος να παίρνει 500 και 400 ευρώ! Θα καταρρεύσει το ασφαλιστικό σύστημα κάποια στιγμή, στο μέλλον, σίγουρα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κάτι διαφορετικό τώρα. Θέλω να μου σχολιάσεις, μια δήλωση που είχε κάνει ο κ. Παπούλιας, ως ΠτΔ το 2012, σε απάντηση σχολίων, μάλλον δήλωσης, του κυρίου Σόιμπλε, που αμφισβητούσε κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση είναι αξιόπιστη και μπορεί να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε. Εκνευρισμένος τότε ο κ. Παπούλιας είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λοιδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λοιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσύ τι σκέφτεσαι πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η γνώμη μου για τον κ. Παπούλια είναι ότι είναι αστείος τύπος! Είναι ο πιο απαράδεκτος Πρόεδρος που έχει περάσει, και πολιτευτής και βουλευτής, γιατί θυμάμαι όταν είχε γίνει και η παρέλαση στη Θεσσαλονίκη, έλεγε ότι είχε πολεμήσει και ότι δεν είναι προδότης και κάτι βλακείες! Αστείος τύπος! Δεν είχε άδικο ο Σόιμπλε, παρόλο που πολλοί καταφέρονται εναντίον του, γιατί είναι εύκολο να στοχοποιείται ένας άνθρωπος. Απλά παίρναμε όλα αυτά τα χρήματα, ψηφίζαμε όλους αυτούς τους νόμους, γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να τα εφαρμόσουμε. Γιατί π.χ. δεν άνοιξε το επάγγελμα των ταξιτζήδων ποτέ, που θα έδινε ενδεχομένως μια ώθηση. Κανένα μέτρο που έχει ψηφιστεί και αφορά μεταρρυθμίσεις ή μια αλλαγή στη λειτουργία του Κράτους, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί. Αναγκαστικά έπρεπε να γίνει μείωση σε μισθούς και συντάξεις, ήταν το πιο εύκολο και αύξηση φόρων. Ήταν το

πιο εύκολο. Η Ελλάδα τώρα έχει πολεμήσει για την ελευθερία της (;) ... ναι το έχει κάνει. Τώρα για την ελευθερία της Ευρώπης δεν θυμάμαι πότε να το έχει κάνει αυτό η Ελλάδα!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θέλω να μου σχολιάσεις τώρα το εξής: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Εσένα ποιες σκέψεις σου έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς θα την σχολιάζεις αυτή την κίνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αρχικά, ήταν μια ωραία κίνηση, συγκινητική. Εκ των υστέρων, ντροπή! Ντροπή που το έκανε! Δηλαδή, δεν νοείται να είσαι αριστερός και να εφαρμόζεις φιλελεύθερες πολιτικές και άκρως αντιλαϊκές πολιτικές ή αυτά τουλάχιστον που κατακεραύνωνες όταν ήσουν στην αντιπολίτευση. Θα έπρεπε να σηκωθούν από τον τάφο τους όλοι αυτοί και να τα πετάξουν πίσω τα γαρύφαλλα! Εκ των υστέρων βέβαια. Στην αρχή ήταν μια κίνηση πολύ συμβολική, κέρδισε πόντους αυτό και όταν είχε πει και στις προγραμματικές του δηλώσεις στη Βουλή ότι «είμαστε κάθε λέξη του Συντάγματος», αλλά εκ των υστέρων αποδείχτηκε όλο αυτό ένα φιάσκο. Ένα μεγάλο ψέμα! Και δεν έχουν πρόβλημα να πουν τόσα χοντρά ψέματα! Υπάρχει βέβαια μια υποσημείωση, κατά πόσο δέχεται πιέσεις (;) και κατά πόσο εκβιάζεται (;) και κατά πόσο δεν μπορεί να κάνει κάτι διαφορετικό (;)... Αλλά ακόμα και τώρα που κάνει δηλώσεις και άλλες φορές που είχε πάει στην Καισαριανή, που είχαν γίνει κάποιες εκδηλώσεις, για τον Πλουμίδη αν θυμάμαι καλά... Και όπως είχε πει και ο Πανούσης, πάλι, «ο Κνίτης και ο Χίπτης γεννιούνται και πεθαίνουν τοιούτοι!», όχι αδελφές, αλλά ως Κνίτες και ως Χίπιδες. Και επειδή είναι Κνίτης, θα εφαρμόζει πολιτικές που είναι στοχευμένες για να φτωχοποιήσουν τον λαό. Θέλει ο λαός να είναι φτωχός και να του δίνει κάτι ψίχουλα επιδόματα, της πλάκας. Και όπως λέει και ο Ζαραλίκος, «ξημερώματα δίνεις επιδόματα!»...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και η τελευταία ερώτηση: Πώς σχολιάζεις το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπήρχε μια γενικότερη αίσθηση αντίστασης κατά των Τροϊκανών και κατά των δανειστών. Και εγώ ψήφισα ΟΧΙ γιατί δεν ήθελα να είμαι δουλοπρεπής με βούλα! Δηλαδή να ψηφίσω ΝΑΙ και να είμαι εθελόδουλος και να είμαι δωσίλογος... Όχι δεν ήθελα! Εγώ προσωπικά ψήφισα τον ΣΥΡΙΖΑ, όπως είπαμε πριν, για να δω πώς θα κυβερνήσει, όχι να είναι στην αντιπολίτευση, και να κάνει και 3 από αυτά τα 100 πράγματα που είχε πει στην αρχή. Ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ γιατί ήταν πολύ φρέσκα τα πράγματα, υπήρχε η αίσθηση ότι γινόταν μια μάχη και ότι ήταν μάχη επί των επάλξεων και θα αντιστεκόμασταν όπως παλιά, κόντρα στους εχθρούς... Τώρα

γιατί ψήφισε ξανά τον Αλέξη, νομίζω ότι δεν έπειθε και η ΝΔ με τον Βουλγαράκη τώρα Πρόεδρο!... Ε, νομίζω ότι ήταν λίγο οι συγκρίσεις...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Συγγνώμη που σε διακόπτω. Ως προς το πρώτο σκέλος, εσύ ψήφισες ΟΧΙ από εθνική αξιοπρέπεια, από εθνική υπερηφάνεια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, απλά δεν ήθελα να βάλω με την βούλα μου, με την υπογραφή μου να βάλω ΝΑΙ... να είμαι υπόδουλος. Βέβαια, το ΟΧΙ έγινε ΝΑΙ!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και ο κόσμος γιατί πιστεύεις ότι τους έδωσε δεύτερη ευκαιρία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γιατί ακόμα ήταν νωπές οι μνήμες από την κυβέρνηση της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, Σαμαρά – Βενιζέλου, και πίστευαν ακόμα ότι κάτι μπορεί να αλλάξει με την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ. Και ήθελαν να του δώσουν μια δεύτερη ευκαιρία, μετά την «πρώτη φορά Αριστερά», ήθελαν και μια δεύτερη φορά, να το εμπεδώσουμε! Εντάξει, ήταν λίγο δύσκολο στο δημοψήφισμα να πεις ΝΑΙ, δηλαδή, δεν πάει το χέρι σου να ψηφίσεις ΝΑΙ. Φίλοι μου υπήρχαν και με έβριζαν και μου έλεγαν δεν θα έχουμε φάρμακα... Ίσως δεν μπορούσα να το καταλάβω; Αλλά δεν μπορούσα να ψηφίσω και ΝΑΙ. ΟΧΙ υπόδουλος έτσι χοντρά! Και εν μέσω capital control!... Δηλαδή με όλες αυτές τις συνθήκες, όντως... Ήταν πολύ φρέσκα όλα αυτά, δηλαδή ήταν τόσο σύντομο το χρονικό διάστημα που δεν νομίζω ότι ο κόσμος είχε χρόνο να σκεφτεί και τις επιπτώσεις των capital control. Εγώ μπορούσα να τις σκεφτώ, επειδή είμαι στο χώρο, τελοσπάντων. Καταλαβαίνω ότι οι επιχειρήσεις έχουν το πρόβλημα, δεν έχει ο κόσμος το πρόβλημα, γιατί όταν δεν γίνονται εισαγωγές, όταν έχει παγώσει το τραπεζικό σύστημα και δεν γίνονται μεταφορές κεφαλαίων, πώς θα έρθουν εισαγωγές, πώς θα έρθουν μεταφορές, πώς θα γίνει το ένα, πώς θα γίνει το άλλο; Απλά ήταν πολύ σύντομο το χρονικό διάστημα, ο κόσμος δεν είχε δει ακόμα την επίπτωση των capital control και σίγουρα δεν πήγαινε το χέρι του να ψηφίσει ΟΧΙ και ήταν πολύ φρέσκο όλο... και το θυμικό...

D008

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στην αρχή της κρίσης, από το 2010 και μετά, είχε βγει ο κόσμος στο δρόμο, διαμαρτύρονταν γιατί είχαν γίνει μεγάλες περικοπές των συντάξεων και των μισθών. Σήμερα, έχει κοπεί πολύ λίγο η σύνταξη και αναπαύονται τώρα στον καναπέ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ νιώθεις οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ δεν νιώθω οργή στην Τρόικα, νιώθω οργή των κυβερνήσεων, από το 1981 μέχρι το 2010, διότι χρεώνονταν λεφτά ανεξέλεγκτα. Χωρίς να

σκέφτονται.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει; Αν το πιστεύεις... Από τότε που εμφανίστηκε, από τότε που μπήκαμε στα μνημόνια, το 2010, πιστεύεις ότι κάποια κυβέρνηση είχε καλύτερα αποτελέσματα στη διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ πιστεύω ότι την κρίση τη διαχειρίστηκε καλύτερα η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς κρίνεις το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για μένα δεν υπάρχει αριστερή κυβέρνηση. Είναι όλοι ίδιοι. Απλώς οι ταμπέλες αλλάζουν, ο τίτλος του κάθε κόμματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο ΣΥΡΙΖΑ, επειδή μου είπες προηγουμένως ότι το διαχειρίστηκε λίγο καλύτερα από τις άλλες κυβερνήσεις, ότι επιτελούσε καλύτερα το ρόλο του ως κόμμα διαμαρτυρίας όταν ήταν στην αντιπολίτευση ή ζορίστηκε όταν ανέβηκε στην εξουσία και έπραξε τα ίδια με τους άλλους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όταν ένα κόμμα είναι στην αντιπολίτευση, μιλάει ανεύθυνα! Όταν μπαίνει στην Κυβέρνηση, τότε γίνεται υπεύθυνο και προσπαθεί να διαχειριστεί καλύτερα από τους προηγούμενους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – Νέας Δημοκρατίας με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για μένα το ΠΑΣΟΚ είναι υπεύθυνο 60% και 40% η Νέα Δημοκρατία που κυβέρνησαν όλα αυτά τα χρόνια και κατέστρεψαν οικονομικά και αιχμαλώτισαν την Ελλάδα μας!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σου, στην αγορά, στις επενδύσεις σε σχέση με την τωρινή κυβέρνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, το αναφέραμε και πιο πάνω αυτό, έγιναν μεγάλες περικοπές. Εγώ είμαι συνταξιούχος, από το 2010 μέχρι το 2012 με 2013 μου αφαίρεσαν από τη σύνταξή μου περίπου 10.000 ευρώ το χρόνο. Η σημερινή κυβέρνηση μου έχει αφαιρέσει το χρόνο 400 ευρώ. ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία είχαν μεγάλη επίπτωση στη τσέπη μου!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το GREXIT;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τώρα είμαστε καλύτερα που δεν έγινε το GREXIT γιατί θα είχαμε

χειρότερα, δεν θα μας υποστήριζε κανείς και θα είχαμε άλλα σοβαρότερα προβλήματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι με την ψήφιση των μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω δεν υπάρχει πρόοδος. Είναι στάσιμη. Η πρόοδος έχει σταματήσει και δεν προχωράει βήμα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γενικότερα οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη; Ποιος κάνει περισσότερη προσπάθεια για ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για μένα περισσότερη ανάπτυξη, κάνει προσπάθεια, ο ΣΥΡΙΖΑ με τους ΑΝΕΛ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις λοιπόν, ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όπως έχω διαβάσει, θα υπάρχει συνέχεια. Και μνημόνια και περικοπές μέχρι το 2060 και θα την πληρώσουν οι νέες γενιές που έρχονται πίσω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι ο Παπανδρέου έκανε μεγάλο λάθος που μας έβαλε στα μνημόνια. Αν άκουγε τον Καραμανλή το 2009 που έλεγε να μη δώσουμε αυξήσεις, να κάνουμε περικοπές στο Δημόσιο, ίσως να ήταν καλύτερα. Αλλά αυτός ήθελε να γίνει μόνο και μόνο Πρωθυπουργός της χώρας, με μια λέξη «λεφτά υπάρχουν!» και ο κόσμος τσίμπησε, και μας έβαλαν στα μνημόνια στο ΔΝΤ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για μένα φταίνε τα κόμματα που κυβέρνησαν όλα αυτά τα χρόνια. Και ο λαός που τους ακολουθούσε, αλλά ο λαός ακολουθούσε για τα δικά του συμφέροντα, π.χ. για προσλήψεις κ.λπ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχουν κόμματα ή πολιτικοί που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης εξουσίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι είναι διεφθαρμένα τα κόμματα από χρόνια. Στο σύνολό τους! Κοιτάζουν μόνο για την πάρτη τους και δεν ενδιαφέρονται για το λαό! Αποτέλεσμα, έφτιαξαν και διαμόρφωσαν και τον λαό, όπως ήθελαν αυτοί. Αντί να διαμορφώσουν τον λαό να εργάζεται, να προσφέρει... τον διαμόρφωσαν....κλέβανε οι

πολιτικοί, να κλέβουνε και οι πολίτες. Όχι όλοι τους, αλλά σε μεγάλο αριθμό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θεωρείς ότι το κόμμα που ψηφίζεις είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί κανονικά το λαό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο καθένας έχει το δικαίωμα να ψηφίζει όποιο κόμμα θέλει. Δεν μπορούμε να τον κατηγορήσουμε γιατί έτσι νομίζει αυτός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψη σου για το κόμμα της Χρυσής Αυγής και τους ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Χρυσή Αυγή είναι η μαύρη αρκούδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δηλαδή;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δηλαδή, όπως έχουμε την κόκκινη αρκούδα. Όπως έχουμε τα δύο κόμματα, ένα άκρως δεξιό και ένα άκρως αριστερό. Για την πατρίδα μας δεν χρειάζονται τέτοιες ακραίες θέσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα ήθελα να σε ρωτήσω αν γνωρίζεις το κίνημα των «Αγανακτισμένων» και το ρόλο που έπαιξε, το 2011, που έβγαιναν στην Πλατεία Συντάγματος, βγήκαν σε όλες τις πλατείες των πόλεων, και είχαν διάφορα αιτήματα, όπως να πέσει η Κυβέρνηση, χορεύαν στις πλατείες... Ήθελαν να ρίξουν τότε το πολιτικό σύστημα. Εσύ είχες καταλάβει τι ζητούσε αυτό το κίνημα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το κίνημα αυτό ήθελε να ρίξει την κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ-Νέας Δημοκρατίας, όπως γίνεται και σήμερα, τα κόμματα της αντιπολίτευσης κάνουν διαμαρτυρίες κάθε μέρα, προπαγάνδα στα Μέσα Ενημέρωσης, για να ρίξουν την κυβέρνηση τη σημερινή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτοί που συμμετείχαν στο κίνημα «Δεν πληρώνω», έκαναν καλά και δεν πλήρωναν; Βασικό σύνθημα του κινήματος ήταν ότι «Δεν πληρώνουμε την κρίση σας».

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νόμιζαν ότι θα έκαναν καλά, δεν τους ακολούθησε ο λαός. Για μένα πρέπει να πληρώνουν άπαντες ότι τους αναλογεί στον καθένα. Αυτός που δικαιούται να πληρώσει τα πολλά, θα πληρώσει πολλά, εκείνος που είναι να πληρώσει λίγα, λίγα. Πρέπει να πληρώνουν όλοι οι Έλληνες να καταλάβουν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσύ πώς το σχολιάζεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πώς να το σχολιάσω; Εγώ δεν κατάλαβα τι έννοια είχε το ΟΧΙ. Είχε να μην υπογράψουμε μνημόνιο ή να υπογράψουμε μνημόνιο; Όπως αποδείχτηκε υπογράψαμε το μνημόνιο, υπογράψανε δηλαδή. Δεν κατάλαβα. Μπορεί να μην κατάλαβα εγώ και να κατάλαβαν οι άλλοι!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσύ τι έχεις να πεις για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας; Συμφωνείς; Διαφωνείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφωνώ με την ενέργεια που έκανε ο κ. Παππάς να δώσει άδεια σε τέσσερις, αλλά μπορεί αυτό να ήταν ένα κόλπο να παρακινήσει το κόμμα της ΝΔ, να βάλει εκπροσώπους στο ΕΣΡ. Γιατί αυτό είναι το αρμόδιο και όχι οι κυβερνήσεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα κάτι πάνω σε αυτό και θέλω το σχόλιο σου. Αργότερα, όπως ξέρουμε, το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και θα ήθελα να μου σχολιάσεις μια δήλωση που είχε κάνει η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος, Όλγα Γεροβασίλη. Είχε δηλώσει ότι: *«Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής»*. Ποιο είναι το σχόλιο σου; Πιστεύεις δηλαδή ότι η κυβέρνηση πρέπει να παρεμβαίνει στις αποφάσεις και να σχολιάζει την απόφαση αυτού του Ανώτατου Δικαστηρίου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η απόφαση του ΣτΕ ήταν σωστή, αφού οι αρμοδιότητες είναι στο ΕΣΡ και δεν είναι στην Κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζεις τη δήλωση της Γεροβασίλη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αρνητικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι στην ελληνική κοινωνία υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση μεταξύ μας, έτσι όπως είναι η κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ μας. Δηλαδή, έχει μειωθεί. Κάποτε υπήρχε 80% εμπιστοσύνη, τώρα έχει φτάσει στο 10%.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διότι έτσι μας διαμόρφωσαν οι πολιτικοί, να κοιτάζει ο καθένας το συμφέρον του και την πάρτη του και όχι τα γενικά ζητήματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ, όταν κάποιος συνάνθρωπός σου, βρίσκεται σε πραγματική ανάγκη, είσαι πρόθυμος να τον βοηθήσεις ή τον βοηθάς και ζητάς άμεσα την ανταπόδοσή του; Σε προσωπικό επίπεδο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ και ένας άγνωστος άνθρωπος να είναι, όταν θα ζητήσει τη βοήθεια μου, τρέχω. Ή προσωπικά ή με τη γυναίκα μου ή οικονομικά ότι μπορώ, βοηθάω.

Και τώρα θέλουμε να συμπληρώσουμε ένα σχόλιο για το ΕΣΡ, μου είπες, σε σχέση με τις τηλεοπτικές άδειες.

Σε σχέση με τις τηλεοπτικές άδειες, εδώ και 30 χρόνια, δεν είχαν ποτέ άδειες οι καναλάρχες. Κάποτε πρέπει σε αυτό το Κράτος να λειτουργούν νόμιμα. Και έπρεπε να έχουν βγάλει άδειες και όχι να περιμένουν να περάσουν 30 χρόνια και να γίνεται αυτό το αλαλούμ που γίνεται σήμερα! Να λειτουργεί ο νόμος για τα κανάλια. Να μάθει ο καθένας να πληρώνει ότι του αναλογεί!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλο κόμμα από αυτό που ψηφίζεις εσύ, θα τους χαρακτηρίζεις λίγο προβληματικούς; Δεν έχουν καμιά σημασία για σένα; Δεν μετρά η γνώμη τους; Και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν μπορώ να εκφέρω γνώμη τώρα πώς σκέφτεται ο άλλος και ψηφίζει. Δεν μπορώ να τον θεωρήσω ότι αυτός είναι βλάκας και εγώ είμαι έξυπνος! Έτσι θεωρεί, παίρνει αυτή την απόφαση και ψηφίζει το κόμμα που θέλει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα έμπαινες όμως σε διάλογο μαζί του αν σου δινόταν η ευκαιρία; Δεν θα είχες θέμα. Δεν θα έλεγες ότι αυτός ψηφίζει το τάδε κόμμα, άρα αυτός είναι βλάκας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, εγώ μιλώ με όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως κομμάτων.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτή λεγόμενη «γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: 100% φέρει ευθύνη η γενιά του Πολυτεχνείου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς; Ποιον θεωρείς εσύ υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θεωρώ υπεύθυνες τις κυβερνήσεις που πέρασαν για τη νέα γενιά, διότι μας έφτασαν στο χείλος του γκρεμού, που οι νέοι μας οι άνθρωποι δεν βρίσκουν σήμερα δουλειές, που φεύγουν στο εξωτερικό. Δηλαδή εξάγουμε επιστήμονες στο εξωτερικό και εισάγουμε εργάτες για συγκομιδή ελιάς, πορτοκάλια, λεμόνια... και εμείς εξάγουμε επιστήμονες! Αυτό είναι κακό για τη χώρα μας! Θα μείνουμε αύριο χωρίς επιστήμονες εδώ!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος νομίζεις ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς; Σε ποιον θα έριχνες το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Την ευθύνη την ρίχνω στα δύο μεγάλα κόμματα που κυβέρνησαν επί 40 έτη, στους τραπεζίτες, που έπαιρναν κάθε μέρα τηλέφωνο και τσίμπαγαν οι πολίτες με τα λεγόμενα δάνεια. Για την ΕΕ δεν φέρνουν ευθύνη γιατί αυτοί έκαναν τη δουλειά τους, οι δανειστές έκαναν τη δουλειά τους και έχουμε τα σημερινά δεδομένα όπου έχουν ξεπουληθεί τα πάντα υπέρ των δανειστών.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνεις μια συνολική αξιολόγηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύεις ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για μένα, όπως ήρθαν τα πράγματα, είναι αναγκαία η παραμονή της Ελλάδος στην ΕΕ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν μπορώ να το πιστέψω ότι έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία, αλλά την οικονομία τη χάσαμε, πάρα πολύ!...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Γερμανία, ούσα η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ασφαλώς επιβάλλει την άποψη της η Γερμανία σε μας, γιατί οι δικές μας οι κυβερνήσεις δεν είχαν ποτέ μυαλό!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνεις ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Την εθνική οικονομία την υπονόμεισαν οι δικοί μας οι πολιτικοί. Και αυτοί βρήκαν ευκαιρία, οι ξένοι, και μας εκμεταλλεύονται σήμερα. Αν έκαναν σωστά τη δουλειά τους από εκείνα τα χρόνια οι πολιτικοί μας, δεν θα είχαμε φτάσει σε αυτό το κατάντημα που είμαστε τώρα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κάποιοι λένε ότι οι ξένοι θέλουν να υπονομεύσουν τη χώρα μας, γιατί θέλουν να πετύχουν φτηνό εργατικό δυναμικό, να μειώσουν τους μισθούς, δηλαδή να μας κάνουν Βουλγαρία, Σκόπια κ.λπ. Εσύ συμφωνείς με αυτό; Πιστεύεις δηλαδή ότι είχαν καταστρώσει ένα οργανωμένο σχέδιο κατά της χώρας μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι είχαν καταστρώσει το σενάριο αυτό, με τους δικούς μας πολιτικούς και με το μεγάλο κεφάλαιο, για να κατεβάσουν τους μισθούς, να μας φτάσουν Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία... Και αυτό το έχουν πετύχει κατά πολύ, μέχρι στιγμής σήμερα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πάμε τώρα σε μια άλλη ερώτηση. Ο κ. Παπούλιας ως ΠτΔ, το 2012, σε απάντηση σχολίων, μάλλον δήλωσης, του κυρίου Σόιμπλε, που αμφισβητούσε κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση είναι αξιόπιστη και μπορεί να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε... εκνευρισμένος τότε ο κ. Παπούλιας είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λοιδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λοιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης»*. Εσύ τι σκέφτεσαι πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο Παπούλιας καλά έκανε και απάντησε στον Σόιμπλε, αλλά στον κάθε Σόιμπλε και στον κάθε Ολλανδό, εμείς τους δώσαμε την ευκαιρία να καταπατούν τα δικαιώματά μας, να μας λοιδορούν!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Εσένα ποιες σκέψεις σου έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς θα την σχολιάζεις αυτή την κίνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το μήνυμα του Τσίπρα στο Σκοπευτήριο, πήγε και κατέθεσε στεφάνι κ.λπ., να εκμεταλλευτεί την Αριστερά, γιατί μέχρι τώρα το εκμεταλλεύονταν το ΚΚΕ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ήθελε να μας δείξει ότι αυτός είναι Έλληνας και ότι οι άλλες κυβερνήσεις που περάσαν ήταν αυτό που λένε “Γερμανοτσολιάδες”, προδότες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν το πιστεύω ότι ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία ήταν Γερμανοτσολιάδες, αλλά δεν έχω γνώμη και δεν ξέρω αν είχαν πάει ποτέ σε αυτό το Σκοπευτήριο να καταθέσουν στεφάνι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζεις το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο κόσμος ήταν απελπισμένος και ήθελε να ακουμπήσει κάπου και γι' αυτό του δόθηκε και δεύτερη ευκαιρία το Σεπτέμβριο και ανέλαβε και την εξουσία. Διότι δεν είχε πλέον εμπιστοσύνη στα άλλα τα δύο κόμματα. Όπως προανέφερα και σε άλλες ερωτήσεις, αυτοί ήταν υπεύθυνοι!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και η τελευταία ερώτηση: Ποιο είναι το σχόλιο σου πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εν μέρει συμφωνώ με τον κ. Πάγκαλο, αλλά δεν τα φάγαμε όλοι μαζί, τα φάγανε μερικοί που ήταν τα κολλητάρια των πολιτικών, των υπουργών κ.λπ.! Εγώ σαν συνταξιούχος δεν έφαγα ούτε μία δραχμή!

D009

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ πιστεύω ότι στην αρχή υπήρχε οργή γιατί δεν είχαν καταλάβει με ποιους είχαν να κάνουν. Δηλαδή άλλα τους έταζαν και άλλα έκαναν, οπότε κάποια στιγμή το κατάλαβαν τι είναι και υπήρχε οργή. Κατά δεύτερον, ο κόσμος δεν βγαίνει γιατί ήταν συμμετοχος σε όλο αυτό που έγινε. Υποσυνείδητα στο μυαλό του έχει καταλάβει ότι ήταν συμμετοχος, οπότε σου λέει “γιατί να βγω; έχω καταλάβει τι έχω κάνει, μέσω κάποιων άλλων, οπότε δεν βγαίνω στους δρόμους”. Αυτό έγινε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ νιώθεις οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, καθόλου. Δεν είναι υπαίτια η Τρόικα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει; Αν το πιστεύεις... Από τότε που εμφανίστηκε, από τότε που μπήκαμε στα μνημόνια, το 2010, πιστεύεις ότι κάποια κυβέρνηση είχε καλύτερα αποτελέσματα στη διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ νομίζω κανένας. Απλά έκαναν ό,τι τους έλεγαν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Οι έξω εννοείς έκαναν ό,τι τους έλεγαν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ακριβώς, ναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς κρίνεις το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν υπάρχει αριστερά. Για μένα αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα, δεν υπάρχει αριστερά, ούτε δεξιά. Δεν υπάρχουν αυτά. Αυτά είναι απλώς σύμβολα. Δεν

υπάρχουν, έχουν καταργηθεί. Αυτά είναι μύθοι πλέον.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – Νέας Δημοκρατίας με την κρίση και την Τρόικα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Απλώς είναι συμμετοχοί και τώρα καταλάβαμε όλοι, ο κόσμος, ότι ήταν συμμετοχοί στην ουσία. Οι κυβερνήσεις που ήταν επάνω τόσα χρόνια, δηλαδή, ήτανε φιλαράκια και τα έλεγαν από πίσω, “θα βγω εγώ, θα βγεις εσύ”. Απλά ο κόσμος δεν το έβλεπε. Ήταν συμμετοχοί όλοι αυτοί, χρόνια τώρα. Δεν είναι αντίπαλοι στην ουσία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο ΣΥΡΙΖΑ λέγοντας τότε, “εμείς είμαστε αριστερά”, μπορούσε να λειτουργήσει καλύτερα στην αντιπολίτευση σαν ένα κόμμα διαμαρτυρίας και ότι τώρα κάνει τα ίδια με τους άλλους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καταρχήν κάνει τα ίδια, αυτό δεν το συζητάμε! Το βλέπει και ο πιο χαζός! Αλλά στην ουσία έκανε το ίδιο πράγμα. Δηλαδή κορόιδεψε πάλι, ενώ θα μπορούσε, είχε τη δύναμη, όχι του κόσμου, και από άλλα κόμματα να κάνει αυτό που περίμενε ο κόσμος, αλλά δεν το έκανε. Στη ουσία μπήκε πάλι στο ίδιο “τρυπάκι” που έκαναν και οι άλλοι. Άρα είναι μία από τα ίδια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σου, στην αγορά, στις επενδύσεις σε σχέση με την τωρινή κυβέρνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοίτα εγώ θα μιλήσω... επενδύσεις δεν ξέρω τι γίνεται γιατί για να μιλήσει κάποιος για επενδύσεις πρέπει να ασχολείται, εγώ σαν πολίτης είναι το ίδιο πράγμα. Δεν έχει αλλάξει τίποτα. ΕΝΦΙΑ πλήρωνα, ΕΝΦΙΑ πληρώνω. Οπότε, δεν μου έχει αλλάξει τίποτα. Δηλαδή το ίδιο πράγμα. Επενδύσεις δεν μπορώ να σου απαντήσω, αλλά εμένα δεν μου έχει αλλάξει κάτι...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το GREXIT;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοίτα, αυτό με έχει ξαναρωτήσει κάποια στιγμή κάποιος, είναι πολύ απλά τα πράγματα, ή λες φεύγω από την Ευρώπη ή κάθομαι. Ένα από τα δύο. Τώρα, αν θα βγεις, που λες ότι θα βγεις, είναι πολύ απλά τα πράγματα. Η δική μου η γνώμη είναι η εξής, ας βγαίναμε και ας πεινούσαμε, αν θες να πας προς τα εκεί. Αλλιώς, κάθεσαι έτσι και περιμένεις το αύριο, που δεν θα έρθει ποτέ. Αυτό. Δεν γίνεται δηλαδή να πεις ότι βγαίνω... και όχι ότι είμαι ούτε υπέρ, ούτε κατά.. δεν με ενδιαφέρει πια όλο αυτό το παιχνιδάκι του ΝΑΙ και του ΟΧΙ. Αλλά απλώς τι γίνεται, αν θες να βγεις παίρνεις ευθύνες και λες θα πεινάσω. Πείνασε!... Μπορεί και να μην πεινάσεις! Δεν το ξέρει κανένας! Εγώ πιστεύω ότι είναι μια απάτη όλο αυτό! Κανείς δεν ξέρει τι θα γίνει! Δεν έχει ξαναγίνει... Νομίζω είναι μια απάτη... Κανένας δεν μπορεί να την απαντήσει, ειλικρινά σου μιλάω. Νομίζω ότι είναι χαζομάρα να λες θα

γίνει αυτό και αυτό. Αφού δεν έχει ξαναγίνει! Δηλαδή θα έπρεπε να είχες τουλάχιστον ένα παράδειγμα, ότι κάποια ευρωπαϊκή χώρα βγήκε, δεν είχες. Θα ήμασταν οι μόνοι. Οπότε, δεν ξέραμε τι θα γίνει. Οπότε είναι ρίσκο. Και αν δεν το είχαμε ρισκάρει, δηλαδή αν δεν το κάνεις, δεν μπορείς να πεις θα γίνει αυτό. Οπότε είναι ένα ψέμα και αυτό που λένε στις τηλεοράσεις τι θα γίνει, τι θα γινότανε κ.λπ. ... Αυτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ όμως σαν πολίτης, πώς το βλέπεις το θέμα τώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ τι θα έκανα; σαν πολίτης; Θα έβγαινα. Θα έβγαινα και ας με τρομοκρατούσαν. Θα έβγαινα. Κι ας πεινούσα, κι ας πέθαινε και ο πατέρας μου και η μητέρα μου! Δεν θα με ενδιέφερε, ας πούμε, αν δεν είχανε να φάνε! Δεν θα με ενδιέφερε! Κατάλαβες, δηλαδή θα το πήγαινα κατευθείαν... μα δεν γίνεται... δηλαδή ή βγαίνεις ή δεν βγαίνεις! Δεν υπάρχει, ξέρεις... είναι άκρα! Είναι δύο άκρα! Ή βγαίνεις ή δεν βγαίνεις!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι με την ψήφιση των μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, ούτε θα υπάρξει. Θα υπάρξει μόνο γι' αυτούς που επενδύουν για να αγοράσουν φθηνά. Εργατικά χέρια, σπίτια, τα πάντα. Αυτό. Γι' αυτούς υπάρχουν ευκαιρίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Συνεπώς δεν βλέπεις από τις προηγούμενες κυβερνήσεις ή την τωρινή να υπάρχει κάποια ανάπτυξη.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν το βλέπω. Για τους πολίτες συζητάω. Και ούτε θα υπάρξει. Και να σου πω κάτι; Δεν το έχει καταλάβει ο κόσμος!... Δυστυχώς δεν υπάρχει καμία εξέλιξη στην Ελλάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα, που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν υπάρχει περίπτωση να μην υπάρχουν μέτρα. Συνέχεια θα υπάρχουν μέτρα. Δεν θα πιάνονται οι στόχοι, είναι λογικό. Όλη η οικονομία στηρίζεται στο λαό, δηλαδή στους πολίτες. Αν δεν έχει λεφτά δεν κινείται τίποτα. Οπότε... λογικά θα μπαίνουν μέτρα, όπως και να λέγονται αυτά. Δεν υπάρχει περίπτωση να σταματήσει αυτό το πράγμα. Δεν σταματάει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, οι πολίτες φταίνε. Εμείς φταίμε. Εμείς είμαστε η βάση όλου αυτού του οικοδομήματος. Εμείς που τους ψηφίζουμε, εμείς που κάνουμε μεγάλη ζωή. Τα πάντα εμείς φταίμε! Ο λαός είναι ο κυρίαρχος, άρα εσύ κάνεις τα λάθη! Δεν

τα κάνει ο κάθε Τσίπρας ή ο κάθε Μητσοτάκης! Αυτοί δεν ανοίγουν την πόρτα και μπαίνουν επάνω! Κάποιος τους βάζει εκεί! Έτσι δεν είναι; Είναι απλά μαθηματικά. Άρα δεν φταίει ο Αλέξης, ούτε φταίει ο Μητσοτάκης, ούτε ο Παπανδρέου που είπε «λεφτά υπάρχουν», δεν φταίει. Αυτός μπορεί να λέει ό,τι θέλει. Και γω μπορώ να λέω ό,τι θέλω. Το θέμα είναι ποιος τον ψηφίζει! Άρα; Οι πολίτες!... Όλα ξεκινάν από εμάς, τέλος! Δεν φταίει κανένας από αυτούς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ σου είπα, θα βγαίναμε τελείως, δηλαδή... Καταρχήν έπρεπε να παρθούν μέτρα όχι από τον Παπανδρέου, αλλά πριν χρόνια. Δηλαδή αυτό το κακό δεν έχει γίνει τώρα, έχει γίνει πολλά χρόνια πριν. Απλώς δεν το πρόλαβαν. Είναι σαν να έχεις καρκίνο και μεταδίδεται. Δεν το προλάβανε και κάποια στιγμή έφτασαν και είπε ο Παπανδρέου αυτό... Ναι... δεν το προλάβανε. Αυτό είναι όλη η ιστορία. Δεν ξέρω ποια χρονολογία έπρεπε να το είχαμε προλάβει... απλώς δεν το προλάβανε. Έπρεπε να είχαμε μέτρα, τα πάντα...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχουν κόμματα ή πολιτικοί, που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης εξουσίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ πιστεύω ότι όποιος ανεβαίνει επάνω και καταλήγει να κάνει αντίθετα από αυτά που έχει ψηφιστεί είναι διεφθαρμένος. Έχει διαφθαρεί, τέλος. Από τη στιγμή που έχει πει το πρόγραμμά σου και κάνεις αντίθετα, είσαι διεφθαρμένος, τελείωσε. Δεν υπάρχει περίπτωση να μη διαφθαρείς στην πολιτική! Δεν υπάρχει περίπτωση!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θεωρείς ότι το κόμμα που ψηφίζεις είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο λαός εκπροσωπείται στη Βουλή ανάλογα με τις ιδέες που έχει κάποιος, από τα συμφέροντα που έχει κάποιος από τους πολιτικούς. Οπότε είναι περίεργο να πω ότι το κόμμα που έχω ψηφίσει με εκπροσωπεί τέλεια. Δεν υπάρχει το τέλειο! Ο καθένας βγάζει ένα πρόγραμμα και από κει και πέρα πόσο καλά το λέει, το πασάρει στον κόσμο και με το περιτύλιγμα, τον ψηφίζει. Εγώ πιστεύω ότι θέλει αλλαγή του κόσμου. Ο κόσμος πρέπει να κάνει κίνηση. Να γίνει πιο ευσυνείδητος, να δουλέψει... Ο λαός είναι. Δεν είναι τα κόμματα. Είναι θέμα πολίτη, κατάλαβες; Δεν είναι θέμα ο πολιτικός. Ο πολιτικός... τι θα σε σώσει; Δεν σε σώζει. Εσύ πρέπει να σωθείς μόνος σου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή όχι και γιατί; Σε σχέση με τα πιστεύω τους, τις απόψεις τους... πώς τους βρίσκεις εσύ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο καθένας ψηφίζει με τη δική του νοοτροπία, όπως σου είπα. Όλο το Δημόσιο ταυτίζεται με τα κόμματα, χρόνια (!), δεν έχει σταματήσει αυτή η κολόνα. Είναι ο κομματικός στρατός. Λογικό είναι. Αλλιώς δεν θα έβγαιναν ποτέ! Είναι απλά μαθηματικά. Είναι ο δημόσιος στρατός. Έχει πληγεί όλος ο ιδιωτικός τομέας και δεν έχει πληγεί καθόλου το Δημόσιο! Δεν μπορώ να ξέρω εγώ αν είναι καλό αυτό που θα ψηφίσει ο άλλος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εννοώ αν βρίσκεις προβληματικούς αυτούς που έχουν φάει κόλλημα με κάποια κόμματα, και δεν βλέπουν τελικά ότι αυτό το κόμμα δεν μπορεί να πάει μπροστά τη χώρα. Π.χ. κολλημένους Πασοκτζήδες, κάποιους που ψηφίζουν Χρυσή Αυγή. Εσύ, αν βρεθείς σε διάλογο με αυτούς τους ανθρώπους, που κάποιοι τους χαρακτηρίζουν σε εισαγωγικά προβληματικούς, θα μπεις να ακούσεις την άποψη του άλλου; Θα είσαι δηλαδή ανεκτικός και θα έχεις τη διάθεση να συνεννοηθείς με αυτό τον άνθρωπο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι βεβαίως. Το θέμα είναι ότι αυτός που έχει ψηφίσει ΠΑΣΟΚ παλιά ή Νέα Δημοκρατία και είναι κολλημένος ακόμη σε αυτό, να σου πει το λόγο γιατί το κάνει. Γιατί συνεχίζει να το κάνει. Τώρα αν δεις ότι ο άνθρωπος αυτός είναι σταθερά στην άποψη “να μείνουμε στην Ευρώπη”, “καλά είμαστε και έτσι”, αν παίρνει 2.000 και του κόψανε 200 ευρώ, ας πούμε, και παίρνει 1.800, δεν μπορείς να συνεννοηθείς. Δηλαδή έχει να κάνει και με το δικό σου προς το ζην. Δηλαδή όταν θα παίρνω εγώ 1.000 και αυτός 2.000 ή 3.000 δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε. Δηλαδή θα πρέπει να βρεις έναν άνθρωπο, έναν πολίτη, που είναι της ίδιας κατηγορίας. Δηλαδή, όταν ο άλλος είναι δημόσιος υπάλληλος και ο άλλος δεν έχει να φάει, πώς θα συνεννοηθούμε; Δεν το λέω με την κακή έννοια... κατάλαβες... αλλά δεν γίνεται να συνεννοηθείς. Δεν μπορεί να ακούσει ο ένας τον άλλον. Ο καθένας θα λέει τα δικά του.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Επομένως εσύ θα σεβαστείς την άποψη κάποιου που είναι στα ίδια κυβικά με εσένα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, όχι, με όλους. Ο καθένας έχει τη δική του άποψη. Είναι σεβαστή. Αλλά δεν μπορείς να τον αλλάξεις. Είναι σαν να λες στον Ολυμπιακό να γίνει Παναθηναϊκός. Δεν γίνεται να αλλάξει. Θα είναι συνέχεια Ολυμπιακός. Δηλαδή ο διάλογος θα σταματήσει μέχρι ένα σημείο. Δηλαδή, ναι θα συζητήσουμε, μετά τι να συζητάμε; Σίγουρα πρέπει να έχεις επιχειρήματα, αλλά αν μου πει κάποιος για το ΠΑΣΟΚ και τη Ν.Δ., που έχουν κυβερνήσει τη χώρα και τη καταστρέψανε, ότι είναι καλοί, δεν μπορούμε να συζητήσουμε! Έτσι δεν είναι; Τι να συζητάμε; Δηλαδή να έχεις κατακλέψει μία χώρα 40 χρόνια, ε τι να συζητήσουμε! Δηλαδή και αυτοί μνημόνια ψηφίσανε. Ό, τι έχουν κάνει όλοι μέχρι τώρα. Άρα; Τι είχες Γιάννη τι είχα πάντα!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πάμε τώρα σε κάτι άλλο. Θα ‘θελα να σε ρωτήσω αν γνωρίζεις για το κίνημα των «Αγανακτισμένων» τον ρόλο που έπαιξε, το 2011, που έβγαιναν στην

Πλατεία Συντάγματος, βγήκαν σε όλες τις πλατείες των πόλεων, και είχαν διάφορα αιτήματα. Εσύ είχες καταλάβει τι ζητούσε αυτό το κίνημα; Και αν έπαιξε θετικό ή αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη της κατάστασης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό για μένα ήταν ένα πυροτέχνημα. Έγινε γρήγορα, δεν έγινε οργανωμένα, απλώς έγινε για να ξεσπάει ο κόσμος. Να ανοίγει λίγο η χύτρα να φεύγει ο ατμός. Αυτό ήταν. Τίποτε άλλο. Και σταμάτησε εκεί.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και ένα άλλο κίνημα, το γνωστό «Δεν πληρώνω». Πιστεύεις ότι αυτοί που συμμετείχαν στο κίνημα «Δεν πληρώνω», έκαναν καλά και δεν πλήρωναν; Βασικό σύνθημα του κινήματος ήταν ότι «Δεν πληρώνουμε την κρίση σας». Τι άποψη έχεις εσύ πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοίτα, αν δεν θέλεις να πληρώσεις τα διόδια, μπορείς να πας από τον παλιό... Κοίταξε να δεις, με μεγαθήρια, με μεγάλες κολοσσούς όπως είναι οι μεγάλες εθνικές οδοί που έχουν διόδια παντού, σε όλο τον κόσμο, δεν μπορείς να τα βάλεις. Καλώς ή κακώς δεν μπορείς να τα βάλεις. Και το σύστημα θα σε πολεμήσει. Οπότε είναι τζάμπα ο κόπος! Είναι τζάμπα ο κόπος! Τελεία και παύλα. Δεν μπορεί να πολεμηθεί πουθενά αυτό το πράγμα. Δηλαδή αυτοί μπορεί να ξεκινήσανε ένα ωραίο “δεν πληρώνω”, “δεν κάνω” και αυτά... δεν υπάρχει περίπτωση... όταν το σύστημα, δηλαδή όταν μια εθνική οδός έχει από πίσω τον κάθε πολιτικό φορέα που κυβερνάει και τα έχουν φτιάξει, δηλαδή τους έχουν δώσει τις εθνικές οδούς χωρίς να κάνουν τίποτα και τις εκμεταλλεύονται... δεν μπορεί να γίνει τίποτα... και να μην πληρώσεις, θα σου φέρει την αστυνομία, θα σου φέρει τα ΜΑΤ, θα σε πάει μέσα. Είναι απλώς για μια ωραία εκδήλωση στα διόδια και αυτό. Να περάσει ο κόσμος, να φωνάξει... και πάλι υπάρχουν τα διόδια και πάμε παρακάτω. Φαίνεται εκ του αποτελέσματος ότι δεν έγινε τίποτα. Το βλέπεις. Πάλι υπάρχουν τα διόδια, πάλι πληρώνεις και ανοίγουν συνέχεια πιο πολλά. Δεν γίνεται τίποτα! Είναι κολοσσοί! Και να θέλεις να πας αντίθετα δεν μπορείς! Όταν ο άλλος έχει τα χρήματα αυτή τη στιγμή και συ δεν τα χεις, και να του σπάσεις τις μπάρες και να τα σπάσεις όλα, την άλλη μέρα θα τα ξαναφτιάξει. Όποτε είναι τζάμπα το κίνημα. Δεν θες να πληρώσεις; Πήγαινε από τον παλιό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ θα συμμετείχες σε ένα τέτοιο κίνημα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσύ πώς το σχολιάζεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τίποτα. Απλώς ήταν πολύ έξυπνο αυτό που έκανε. Βγήκε ο κόσμος, χάρηκε και μετά... δεν ξέρω... δηλαδή ήταν λίγο περίεργο αυτό που έκανε. Κατ' αρχήν απατεωνιά. Ο άνθρωπος είναι δηλαδή κλασικός απατεώνας! Απλώς ο κόσμος

το κατάλαβε μετά, όχι όλοι, και άλλοι ακόμα προσπαθούν να το καταλάβουν ή να σε πείσουν σε μια κουβέντα ότι έτσι έπρεπε να γίνει. Αυτό. Απλώς είναι ένας κλασσικός απατεώνας όπως και οι άλλοι. Της γραμμής δηλαδή, όλου του πολιτικού συστήματος που έχει κυβερνήσει την Ελλάδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ίσως να δέχτηκε πιέσεις και να γύρισε το ΟΧΙ σε ΝΑΙ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εντάξει, άμα δεχθείς πιέσεις, μπορείς να φύγεις. Να παραιτηθείς. Να κάνεις ένα διάγγελμα και να πεις ότι δέχθηκα πιέσεις από τον τάδε και τον τάδε, να έχεις επιχειρήματα για να το τεκμηριώσεις. Αν όχι, λες ότι δεν αισθάνομαι καλά, θέλω να φύγω. Δεν σε έφερε κανένας με το ζόρι. Μπορείς να φύγεις την άλλη μέρα. Αν δεν σου αρέσει κάτι, σηκώνεσαι και φεύγεις, εγώ αυτό ξέρω. Δηλαδή έτσι θα έδειχνε και μια υπεροχή και μια δύναμη ένας πολιτικός άνδρας. Τώρα όλα τα άλλα είναι για να γελάει ο κόσμος. Απλώς είναι πολύ ωραία η καρέκλα, αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα, και δεν φεύγει κανένας. Και σε τοπικό επίπεδο, το ίδιο πράγμα γίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα θέλω να σε ρωτήσω κάτι άλλο σε σχέση με τις τηλεοπτικές άδειες. Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσύ τι έχεις να πεις για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας; Συμφωνείς; Διαφωνείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εντάξει, ό,τι θέλουν κάνουν. Είναι απλά τα πράγματα. Ό,τι θέλουνε κάνουνε. Δεν μπορείς να τους πεις κάτι. Και 5 και 15 θα δώσει, και 1 θα δώσει. Δεν μπορεί να του κάνει κανένας τίποτα. Απλώς είναι και αυτό πάλι ένα ωραίο για να κοιτάμε στην τηλεόραση, να κάτσουμε να ασχοληθούμε, πόσες μέρες ήταν τότε αυτό με τις άδειες, παίζανε 10 μέρες το ίδιο πράγμα. Για να περνάει η ώρα είναι αυτά. Δεν έχει ουσία ούτε αυτό.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι στην ελληνική κοινωνία υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συνανθρώπους μας; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση μεταξύ μας, έτσι όπως είναι η κατάσταση; Και αν εσύ είσαι πρόθυμος να βοηθήσεις συνανθρώπους σου που έχουν πραγματική ανάγκη.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γενικά, ναι αναλόγως ποιος είναι, πού είναι και πού βρίσκεται. Αν εργάζεται μαζί μου, στο δρόμο, σε μια ομάδα, σε μια εθελοντική ομάδα...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ συμμετέχεις σε κάποια εθελοντική ομάδα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, ναι. Και αυτό βλέπεις ότι έχει αλλάξει η αξία των ανθρώπων. Τους βλέπεις και έχουν αλλάξει όλοι. Η κρίση μάς έκανε, να αλλάξει και η κρίση μας για τους ανθρώπους που είναι δίπλα μας. Είδαμε ότι μερικοί άνθρωποι δεν ήταν αυτό που είναι. Δηλαδή, άλλαξαν πάρα πολλά μαζί με την οικονομική κρίση. Όποτε πλέον επειδή όλοι είναι ψιλοψεύτικοι τόσα χρόνια, πρέπει να έχεις το νου σου λίγο

παραπάνω και στους συνανθρώπους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ, όταν βοηθάς φίλο σου ή συνάδελφό σου επιζητάς άμεσα την ανταπόδοση της προσφοράς σου ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, όχι. Δεν με ενδιαφέρει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτή λεγόμενη «γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι είναι και αυτοί μέτοχοι. Και αυτοί έχουν ένα μεγάλο μερίδιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς, με ποιον τρόπο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι τους έχει πλήξει, αλλά αυτοί που ήθελαν και είδαν ότι θέλουν να κάνουν κάτι άλλο και να φύγουν από αυτό που λέγεται μιζέρια στη Ελλάδα, τα μάζεψαν και έφυγαν. Και καλά έκαναν. Και γω αν γυρνούσα πίσω το χρόνο το ίδιο θα είχα κάνει. Η Ελλάδα είναι μόνο για να κάνεις διακοπές το καλοκαίρι και τίποτε άλλο. Δεν κάνει για τίποτε άλλο. Και εγώ πιστεύω ότι και μετά από 70 χρόνια πάλι το ίδιο θα είναι. Η καλύτερη διέξοδος είναι να σηκωθείς να φύγεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς; Σε ποιόν θα έριχνες το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνεις μια συνολική αξιολόγηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύεις ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η ΕΕ είναι μια εταιρία, την έχουν κάνει κάποιои, όπως το βλέπω εγώ, έχουν βάλει και 20 άτομα που τους έχουν δώσει το franchise, και απλώς βγάζουν λεφτά στην πλάτη της Ελλάδας, στη πλάτη της Ιταλίας.... Ένα franchise, ένα ωραίο μαγαζί που έχει κάνει άλλους 20 μέτοχους και βγάζει λεφτά!... Αυτό είναι. Δεν είναι τίποτα παραπάνω. Δεν ισχύει τίποτα παραπάνω. Όλα τα άλλα είναι απλώς για να γελάει ο κόσμος.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα πιστεύεις ότι δεν μας εξυπηρετεί σαν χώρα που συμμετέχουμε εκεί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, όχι. Δεν εξυπηρετεί καθόλου. Δεν εξυπηρετείται κανένας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Χρόνια τώρα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θωρείς ότι η Γερμανία, εφόσον είναι η ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει άποψή της σε εμάς; Έχει το πάνω χέρι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ηγέτιδα την έχουν κάνει οι πολιτικοί, δεν την έχουν κάνει οι πολίτες. Για μένα δεν είναι. Είναι μια απλή χώρα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι παρεμβαίνει η Γερμανία, η Μέρκελ σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε, ναι παρεμβαίνει γιατί έχει τους πωλητές, τον κάθε Αλέξη σε κάθε μαγαζί που έχει κάνει και μπορεί να του κάνει ό,τι θέλει. Όλο αυτό το οικοδόμημα στηρίζεται πάνω σε 20 διευθυντές που έχει βάλει σε κάθε χώρα και κάνει τα κουμάντα της. Και θα παρεμβαίνει συνέχεια. Όταν έχεις όλο το χρήμα κάνεις τα πάντα. Καλώς ή κακώς έτσι είναι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι αυτό είναι κουταμάρα!... Δεν υπάρχει περίπτωση να σταθούμε στα πόδια μας. Εγώ δεν ξέρω κανένα άνθρωπο στην προσωπική ζωή που να σου δανείζει λεφτά και να μη τα πηγαίνεις καλά και να σου ξαναδανείζει. Δεν γίνεται. Άρα κάτι θέλει από σένα. Όταν βλέπει ότι 10 χρόνια είσαι ρέμπελος, σαν χώρα, άρα κάτι άλλο ζητάει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κάποιοι λένε ότι οι ξένοι θέλουν να υπονομεύσουν τη χώρα μας, γιατί θέλουν να πετύχουν φτηνό εργατικό δυναμικό, να μειώσουν τους μισθούς, δηλαδή να μας κάνουν Βουλγαρία, Σκόπια κ.λπ. Να μας κάνουν μια αποικία επενδύσεων. Εσύ συμφωνείς με αυτό; Πιστεύεις δηλαδή ότι είχαν καταστρώσει ένα οργανωμένο σχέδιο κατά της χώρας μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μπορεί. Τώρα αυτό είναι σενάριο. Δεν ξέρω, μπορεί. Αν αυτοί έχουν καταστρώσει ένα τέτοιο σχέδιο, το να κάνεις εικασίες δεν θα το βρεις ποτέ. Είναι τόσο έξυπνοι που δεν θα το βρεις ποτέ. Αυτός έχει σκεφτεί καλύτερα από σένα. Όταν έχει παίξει με τις ζωές των λαών...είναι το μόνο σίγουρο. Δεν είναι τόσο εύκολο να το βρεις τι σκέφτεται. Άρα είναι εικασίες. Απλώς εικασίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θα σου διαβάσω κάτι άλλο τώρα. Είναι μια δήλωση που είχε κάνει ο κ. Παπούλιας ως ΠτΔ, το 2012, σε απάντηση κάποιας δήλωσης του κυρίου Σόιμπλε, που αμφισβητούσε κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση είναι αξιόπιστη και μπορεί να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε. Εκνευρισμένος τότε ο κ. Παπούλιας είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λαιδοροείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λαιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά*

μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης». Εσύ πώς κρίνεις τη δήλωση αυτή;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εντάξει, ο άνθρωπος έπρεπε κάτι να πει και το είπε, σαν πρώτος πολίτης της χώρας, και καλά (!). Αυτό. Έκανε τη δήλωσή του και ξεχάστηκε. Ε, και; Πάμε παρακάτω. Έκανε κάτι άλλο ηχηρό; Όχι. Έφυγε από τη θέση του; Όχι. Άρα; Τα ίδια είναι και αυτός! Ο επόμενος! Απλώς έκανε μια ωραία ηχηρή δήλωση. Ο άλλος είπε την αλήθεια και αυτός είπε ότι εμείς “αυτό”. Ναι και; Και οι άλλοι τρώνε βελανίδια! Πάμε παρακάτω. Ακόμα εκεί είναι δίπλα στο Προεδρικό Μέγαρο. Και τι έγινε; Δεν άλλαξε κάτι. Από τις δύο δηλώσεις το μόνο που δεν άλλαξε ήταν του Σόιμπλε. Τι είπε; Το αυτονόητο! Ότι είναι αναξιόπιστο όλο αυτό το σύστημα. Απλά ο άλλος θίχτηκε γιατί ήταν στο σύστημα και είναι στο σύστημα. Ήταν πριν στη Ν.Δ....

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θίχτηκε επειδή ήταν στο σύστημα πιστεύεις ή θίχτηκε λόγω εθνικής υπερηφάνειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, όχι! Σε αυτούς δεν υπάρχει εθνική υπερηφάνεια. Είναι στο σύστημα. Απλώς έπρεπε να βγούνε και να πούνε κάτι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα θα σου θυμίσω κάτι άλλο. Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Εσένα ποιες σκέψεις σου έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς θα την σχολιάζεις αυτή την κίνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ξέρω. Νομίζω ότι έχει χάσει την μπάλα! Είναι ασυναρτησίες αυτά που γίνονται. Δεν μπορεί να τον καταλάβει κανένας. Ωραία, να πας... το έκανε... ποιος είναι ο συμβολισμός; Δεν μπορώ να τον καταλάβω. Κάποιο θέμα υπάρχει στον εγκέφαλό του.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Μήπως πιστεύεις ότι ήθελε να μας δείξει ότι αυτός είναι περισσότερο Έλληνας και ότι οι άλλες κυβερνήσεις που πέρασαν ήταν αυτό που λέμε “Γερμανοτσολιάδες”, ότι ήταν προδότες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ξέρω. Νομίζω ότι είναι καλός ηθοποιός σε πολλά πράγματα. Είναι σαν αυτούς που έκαναν το Πολυτεχνείο, που μπήκαν μέσα και όλοι έχουν πιάσει ωραίες θέσεις. Εμένα αυτό μου θυμίζει. Δεν ξέρω, όλες οι κινήσεις του δεν έχουν λογική. Δυστυχώς. Δεν μπορείς να λες ψέματα στον λαό. Μία είναι έτσι, μία είναι αλλιώς. Ο άνθρωπος δεν είναι... Ενώ είχε την ευκαιρία τότε με το ΝΑΙ και το ΟΧΙ, αλλά δεν το κατάλαβε. Μάλλον υπήρχε σχέδιο. Εκεί είχε την ευκαιρία τη μεγάλη, αλλά...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Υπήρχε σχέδιο πιστεύεις από την κυβέρνηση τότε ΣΥΡΙΖΑ ή από τους έξω;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μα κοίταξε να δεις, από τη στιγμή που πας για το ΝΑΙ και το ΟΧΙ

και έχουν βγει δύο κόμματα, ένα η Χρυσή Αυγή, άκρο, και βγαίνουν οι Κομμουνιστές από την άλλη, δηλαδή βγαίνουν όλα... η δύναμη του λαού μπορεί να κατεβάσει στο δρόμο, να τα κάνει, να τα σπάσει όλα! Έτσι δεν είναι; Απλά, λογικά πράγματα. Και τους έχεις μαζί, δηλαδή με την έννοια ότι σου βγαίνουν μέσα στη Βουλή και σου λένε “μαζί στο ΟΧΙ”... Κατάλαβες; Όχι στην κυβέρνηση, μαζί στο ΟΧΙ, και το πουλάς όλο αυτό, όχι να κάνεις παρέα μαζί τους, σου λένε “και εμείς στο ΟΧΙ”. Άρα τι λες; “Ότι αυτοί δεν θα βγουν στο δρόμο! Τους έχω σε εισαγωγικά σύμμαχους και τους δύο”... Γιατί οι Πασοκτζήδες και οι Νεοδημοκράτες δεν θα κουνιόντουσαν καθόλου. Και την άλλη μέρα να γινότανε φασαρία στην Αθήνα, όταν θα είχαμε βγει με το Grexit, λέμε τώρα υποθετικά είναι όλα, δεν θα κουνιόταν κανένας. Κατάλαβες πώς το λέω, σαν δύναμη ιδεολογίας από την κάθε μεριά. Οπότε δεν θα κουνιότανε φύλλο στην Αθήνα! Αλλά έχασε τη μεγαλύτερη ευκαιρία. Αυτό ήταν το λάθος του. Αλλά εγώ πιστεύω ότι όντως υπήρχε κάτι από πίσω για να κάνεις ένα ΟΧΙ, ΝΑΙ. Κάτι υπήρχε... εντάξει αυτά είναι σκέψεις για να περνάει η ώρα... τώρα να το βρούμε εμείς δεν μπορούμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζεις το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καλά, ο κόσμος δεν έχει μνήμη, είναι σαν το χρυσόψαρο. Σκέφτεται για μία ώρα, μετά τα ξεχνάει. Με αυτό το λαό, με αυτούς τους πολίτες δεν πιστεύω κάτι καλύτερο. Είναι δύσκολο να αλλάξεις το ρου της ιστορίας, δεν υπάρχει περίπτωση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο κόσμος το έκανε επειδή ήταν σε σύγχυση ή ήθελε να τους δώσει μια δεύτερη ευκαιρία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν ήξερε τι έκανε. Σε σύγχυση ήταν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και η τελευταία ερώτηση: Ποια είναι η άποψή σου πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»; Συμφωνείς; Διαφωνείς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εν μέρει. Δηλαδή το όλοι ήταν... θα μπορούσε να το είχε διατυπώσει διαφορετικά. Ότι έγινε αυτό, έγινε. Αλλά δεν το διατύπωσε σωστά. Κανένας δεν είπε ότι, όχι δεν έγινε αυτό. Η διατύπωση ήταν λάθος, το νόημα όμως ήταν σωστό. Εγώ αυτό πιστεύω. Αλλά όλοι έχουμε συνεισφέρει σε αυτό. Όλοι.

D011

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί πιστεύεις ότι υπήρχε οργή κατά των πολιτικών στην αρχή και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης; Και γιατί τώρα αυτή η οργή δεν εκφράζεται από τους απλούς πολίτες μαζικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι η οργή κατά των πολιτικών υπήρχε διότι οι πολιτικοί ασκώντας τη διακυβέρνηση είναι και οι διαχειριστές όλων των θεμάτων μιας χώρας. Και την ευθύνη πάντα όταν γίνεται κάτι την ρίχνουμε στους διαχειριστές. Ότι δεν διαχειρίστηκαν σωστά είτε τα λεφτά είτε μια άλλη κατάσταση. Λογικό ήταν, μετά από αυτό το ξαφνικό που έγινε, να στραφούν τα πυρά κατά αυτών που διαχειρίστηκαν την κατάσταση όλα αυτά τα χρόνια. Πιστεύω ότι ο κόσμος τώρα δεν εκδηλώνεται, προσωπική μου άποψη, γιατί θεωρώ ότι ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της οργής του το εξέφρασε με την ψήφο του στο δημοψήφισμα. Θα τολμήσω να πω ότι η στάση του πρώτου Υπουργού Οικονομικών της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, του Βαρουφάκη, εξέφρασε για πολλούς την οργή τους. Πήραν μια ικανοποίηση από τη συμπεριφορά του απέναντι στους Ευρωπαίους, συν του ότι υπάρχει και η κόπωση. Γιατί όλα τα πράγματα έχουν μια άνοδο και μετά γαληνεύουν. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάποια στιγμή εκεί που δεν το περιμένουμε ο κόσμος δεν θα ξανά ξεσηκωθεί.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ νιώθεις οργή κατά της Τρόικας και αν ναι, γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτή τη στιγμή δε νιώθω τόσο μεγάλη οργή όσο ένιωθα στην αρχή. Και ένιωθα οργή γιατί δεν μου άρεσε ο τρόπος τους, γιατί δεν θεωρώ ότι έφταιγε ο ελληνικός λαός για να υποστεί τόσο σκληρά μέτρα, και είμαι και γω μία από τις Ελληνίδες που κάπου έπρεπε και εγώ να βγάλω την οργή μου. Δεν συγχωρώ την Τρόικα γιατί θεωρώ ότι έκανε κακό στην Ελλάδα με τον τρόπο που διαχειρίστηκε την κρίση και τα μέτρα. Απλά ίσως γιατί έχω και γω κόπωση, ίσως τα βλέπω πιο ψύχραιμα, δε νιώθω τόσο μεγάλη οργή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος πιστεύεις ότι διαχειρίστηκε καλύτερα την κρίση από τις κυβερνήσεις που έχουν περάσει; Αν το πιστεύεις... Από τότε που εμφανίστηκε, από τότε που μπήκαμε στα μνημόνια, το 2010, πιστεύεις ότι κάποια κυβέρνηση είχε καλύτερα αποτελέσματα στη διαχείριση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω ότι την κρίση επί της ουσίας, ποια ήταν η κρίση πραγματικά και ποιος τη διαχειρίστηκε επί της ουσίας πιο σωστά, θα το μάθουμε μετά από πάρα πολλά χρόνια. Επικοινωνιακά και στην ψυχολογία του λαού, από τις αντιδράσεις του λαού, φαίνεται ότι μέχρι στιγμής την έχει διαχειριστεί σωστά ο νυν πρωθυπουργός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ πώς κρίνεις το γεγονός ότι μία αριστερή κυβέρνηση ψήφισε μνημόνιο; Τη διαφοροποιείς σε σχέση με τις άλλες κυβερνήσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ούτε αυτό μπορώ να το πω. Το μόνο που μπορώ να πω προσωπικά, παρόλη την οργή μου, δεν πίστευα ποτέ ότι θα μπορούσαμε με μια αλλαγή κυβέρνησης, την άλλη μέρα το πρωί να βγούμε από τα μνημόνια ή να σχιστούν τα μνημόνια. Ποτέ δεν το πίστευα αυτό. Εγώ περίμενα να δω μια καλύτερη διαχείριση της κρίσης καταρχάς, και μια πιο φιλολαϊκή διαχείριση της κρίσης. Δηλαδή όσο μπορείς παρά την κρίση να βοηθάς τα πιο αδύναμα στρώματα. Νομίζω ότι είχε παγιδευτεί η Ελλάδα από τα προηγούμενα μνημόνια και όχι μόνο η Ελλάδα, κι άλλες

χώρες του Νότου. Και κατά συνέπεια, ήταν αναπόφευκτη η υπογραφή ενός άλλου μνημονίου. Γιατί νομίζω ο επόμενος δρόμος θα ήταν το GREXIT.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην Αριστερά ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι υπάρχει διαφορά, γιατί είναι διαφορετικό να κρίνεις απ' έξω και διαφορετικά να διαχειρίζεσαι και να κυβερνάς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο ΣΥΡΙΖΑ λειτουργούσε καλύτερα ως κόμμα διαμαρτυρίας; σε σχέση με τη ρητορική του εννοώ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η ρητορική πάντα ως κόμμα διαμαρτυρίας λειτουργεί καλύτερα. Γιατί μετά, όταν παίρνεις τις τύχες του λαού στα χέρια σου αναγκάζεσαι να αλλάξεις. Είτε το θες είτε όχι, σε αναγκάζουν οι περιστάσεις. Το πόσο αλλάζεις, το προς τα πού αλλάζεις, κ.λπ., αυτό είναι άλλο θέμα. Δε νομίζω ότι είναι του παρόντος. Αλλά αλλάζεις. Τα αντιμετωπίζει διαφορετικά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η άποψή σου για τη σχέση ΠΑΣΟΚ - Νέας Δημοκρατίας με την κρίση και την Τρόικα; Τι εικόνα σου έχει μείνει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Επειδή τη διαχειρίστηκαν λάθος επικοινωνιακά, νομίζω ότι γι' αυτό προκλήθηκε και η οργή του κόσμου. Η εικόνα που έδιναν ήταν ότι όχι μόνο συμφωνούσαν με την Τρόικα, καμιά φορά γίνονταν και πιο απαιτητικοί. Μπορεί να μην ήταν έτσι στην ουσία, μπορεί να ήταν λάθος επικοινωνιακή διαχείριση. Φαινόταν πιο δουλικοί! Η εικόνα στις μέρες μας και αυτό που επικοινωνείς, παίζει ρόλο, το ξέρεις!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία, είχε μεγαλύτερη επίπτωση στην τσέπη σου, στην αγορά, στις επενδύσεις ή όχι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρακτικά για την τσέπη μου, δεν ξέρω τώρα αν ήταν ο τρόπος που διαπραγματεύτηκαν, αλλά αυτή τη στιγμή υπάρχει ένας νόμος που έχει βελτιώσει τον πρώτο νόμο των περικοπών, σχετικά για τους περισσότερους, γιατί είμαι δημόσιος υπάλληλος. Ελάχιστα, ελάχιστα... αλλά σταμάτησαν κάποιες περικοπές και πάγωσε κάπου ο μισθός. Εντάξει, βέβαια υπάρχουν οι αυξημένες κρατήσεις που και αυτές στην πράξη μειώνουν τον μισθό, αλλά... δεν ξέρω αν είναι επειδή συνηθίσαμε να ζούμε, αλλά φαίνεται ότι υπάρχει πλέον μια ισορροπία στην τσέπη αυτών που είναι τυχεροί και έχουν μια δουλειά. Γιατί είναι και το κομμάτι που το βίωσε πιο άσχημα με την ανεργία, που υπάρχει ακόμα πολύ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι είναι καλύτερα που ψηφίστηκαν τα μνημόνια ή θα ήμασταν καλύτερα με το GREXIT;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ ήμουν υπέρ του GREXIT τότε. Αλλά ήξερα μέσα μου ότι το GREXIT ήθελε και μια προετοιμασία που ποτέ δεν την έκανε η Ελλάδα. Και νομίζω 50-50. Ενδεχομένως, εάν το GREXIT έμενε μόνο στο ευρώ και δεν μας οδηγούσε και στην έξοδο από την ΕΕ, την οποία την έχουμε ανάγκη ως χώρα λόγω των μόνιμων προβλημάτων που έχουμε στα σύνορά μας, ενδεχομένως, αν ήταν η χώρα προετοιμασμένη, να πέρναγε κάποια χρόνια δύσκολα, όπως στην αρχή των μνημονίων, και μετά έχοντας το δικό μας νόμισμα ίσως να είχαμε καλύτερα αποτελέσματα. Αλλά δεν ήμασταν προετοιμασμένοι και δεν μας ενημέρωσε και κανείς σωστά και δεν μπορώ να ξέρω. Οπότε είμαι 50-50.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι με την ψήφιση των μνημονίων υπάρχει πρόοδος στη χώρα; Και γενικότερα οι προηγούμενες κυβερνήσεις ή η τωρινή επιτυγχάνει περισσότερη ανάπτυξη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν ξέρω, δε νομίζω να υπήρξε πρόοδος με τα μνημόνια. Και αυτό πάλι θα το δείξει η ιστορία. Η μόνη έμπρακτη πρόοδος που μπορώ να δω εγώ με τα μνημόνια, είναι ότι οι Έλληνες αναγκαστήκανε να πληρώνουν φόρους, που δεν πλήρωναν, και ήταν ένας σημαντικός παράγοντας τα άδεια Ταμεία για την κρίση. Από κει και πέρα, δείχνουν τώρα τα πράγματα να πηγαίνουν καλύτερα και από επενδύσεις. Υπάρχει ένα άνοιγμα, ένα ενδιαφέρον και από το εξωτερικό. Αλλά δεν μπορούμε να ξέρουμε αν είναι και συγκυριακό. Γιατί η κρίση ξεκίνησε το 2009. Η τωρινή κυβέρνηση έγινε κανονικά κυβέρνηση το 2015. Έξι χρόνια μετά. Έξι χρόνια μπορεί να είναι και αρκετά για μια κρίση για να αρχίσει να εξομαλύνεται. Δηλαδή υπάρχει μια πρόοδος τώρα, αλλά μπορεί να είναι και συγκυριακή. Δηλαδή να έρχονταν ούτως ή άλλως. Πάντως ό,τι και αν γίνεται αυτή τη στιγμή, ό,τι καλό και ό,τι κακό το πιστώνεται αυτή η κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι τελειώνει το Μνημόνιο ή θα υπάρχουν και νέα (θα συνεχίσουν), που σημαίνει νέους φόρους, μόνιμα χαράτσια, μειώσεις μισθών κ.λπ.;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ πιστεύω ότι το μνημόνιο τελειώνει και τελειώνει γιατί και η Ευρώπη θέλει να τελειώσει τα μνημόνια. Γιατί τα μνημόνια δημιούργησαν, σαν ένα είδος “ντόμινο”, προβλήματα και σε ευρωπαϊκές χώρες που δεν είχαν μνημόνια και θέλουν να τα τελειώσουν. Και ήδη τώρα ο Μοσκοβισί που ήταν στην Αθήνα για μια διημερίδα που είχε γίνει με τη γαλλική πρεσβεία, είχε συναντήσεις και είπε ότι πλέον είναι στο χέρι της ελληνικής κυβέρνησης να αποφασίσει πότε θα βγει από τα μνημόνια και με ποια στρατηγική, για να ξεκινήσει η ελάφρυνση του χρέους. Άρα, μάλλον θα βγούμε από τα μνημόνια, και μάλλον δεν θα είναι μόνο και μόνο γιατί απέδωσαν οι καρποί μας, οι στερήσεις του ελληνικού λαού. Θα είναι γιατί το θέλει και η Ευρώπη να βγούμε από τα μνημόνια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι θα ήταν καλύτερα αν δεν ψηφίζονταν μνημόνια ή όχι και γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι δύσκολη ερώτηση. Γιατί ένα πρωί μας σέρβιραν τα μνημόνια και μας είπαν ότι έχουμε κρίση. Ποτέ δεν ήμασταν σε θέση να ξέρουμε τι είδους κρίση και αν υπήρχε πραγματικά κρίση οικονομική, όταν ένα πρωί τα μνημόνια παρουσιάστηκαν! Εγώ θυμάμαι, μου έχει μείνει αυτή η φράση, ο τότε κυβερνητικός εκπρόσωπος, ο Πεταλωτής, προσπαθούσε να πείσει ότι αυτός ο μηχανισμός που δημιουργήθηκε από την ΕΕ, ο μηχανισμός στήριξης που οδηγούσε στα μνημόνια, το έλεγε συνέχεια στις συνεντεύξεις, ήταν μια φράση κλισέ, ότι απλώς θα ήταν ένα όπλο που θα έμπαινε στο τραπέζι σαν ένα όπλο ασφαλείας. Δεν ήταν κανένα όπλο ασφαλείας! Δηλαδή ξυπνήσαμε ένα πρωί και είχαμε κρίση, χωρίς να το έχουμε βιώσει πριν αν όντως έχουμε κρίση!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι για την οικονομική κρίση φταίμε εμείς και τα κόμματα ή οι άλλοι (δλδ ΔΝΤ, ΕΚΕ, ΕΕ);

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι πολύπλοκη ερώτηση γιατί επανερχόμαστε στο προηγούμενο, στο αν υπήρχε κρίση πρώτα απ' όλα. Δεύτερον, σίγουρα όλο αυτό το πράγμα σε κάτι ωφέλησε και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα και όλους τους υπόλοιπους, ή τουλάχιστον έτσι έχουμε μάθει να βλέπουμε και να λειτουργούμε. Και σίγουρα οι ελληνικές κυβερνήσεις πάντα παρουσιάζονταν αδύναμες έναντι τρίτων. Άρα, λίγο απ' όλα και λιγότερο ο λαός. Εκτός το ότι δεν πλήρωνε φόρους.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Θέλω λίγο να μου αιτιολογήσεις, αυτό που μου είπες, ότι παρουσιάζονταν αδύναμες οι ελληνικές κυβερνήσεις; Από ποιους εννοείς ότι παρουσιάζονταν αδύναμες; Υπήρχε δηλαδή κάποιο σχέδιο στο να παρουσιαστούν αδύναμες; από τους ξένους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, περάσαμε σε μια νεότερη γενιά πολιτικών, λιγότερο έμπειροι. Νομίζω ότι η έλλειψη εμπειρίας οδήγησε πιο πολύ σε αυτό που λέμε “yes man”. Αδύναμοι προς τα αιτήματα των ξένων. Λιγότερο σθεναροί στο να αντισταθούν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Μιλάς για όλες τις κυβερνήσεις ή για κάποια συγκεκριμένη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μιλάω για όλες τις κυβερνήσεις και για όλες τις γενιές νεότερων πολιτικών.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι υπάρχουν κόμματα ή πολιτικοί, που αποτελούν μέρος της διεφθαρμένης ελίτ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω με αυτά που βλέπω και ακούω, αν είναι αλήθεια. Βλέπω έναν πρώην υπουργό, τον Τσοχατζόπουλο, φυλακή. Τώρα που μιλάμε ξεκίνησε ένα σκάνδαλο, από έρευνα του FBI, της NOVARTIS, που πιάνει πάρα πολλές κυβερνήσεις. Είχαμε προηγούμενα άλλα σκάνδαλα, πολύ παλαιότερα είχαμε το σκάνδαλο Κοσκωτά... Ε! Όλα αυτά σε κάνουν να πιστεύεις αυτό το πράγμα! Ή εν πάση περιπτώσει και να πεις ότι ήταν η παρωνυχίδα όλων των καταστάσεων, έχει γίνει focus πάνω σε αυτά και εξαιτίας αυτών ο κόσμος είναι πεπεισμένος και γι' αυτό

έχει εξοργιστεί με τους πολιτικούς και την κρίση.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ προσωπικά έχεις να υποδείξεις κάποιο κόμμα ή κάποιον πολιτικό που είναι διαφθαρμένος ή θα τους έβαζες όλους ότι είναι στο ίδιο σύστημα μπλεγμένοι, άρα ίσον διεφθαρμένοι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι πολύ περίπλοκη η κατάσταση στην Ελλάδα γιατί αν τους πιάσεις έναν έναν, ο καθένας κάπου βρίσκεται μέσα. Πάρε το σκάνδαλο της Siemens. Δεν έχει ξεκαθαριστεί. Έχουν βρεθεί μπλεγμένοι τόσο πολιτικοί, ακόμη και ο νυν πρόεδρος της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Πάρε το σκάνδαλο τώρα της Novartis. Το σκάνδαλο με τα υποβρύχια. Ήταν όλο το ΚΥΣΕΑ! Αυτά που ο Τσοχατζόπουλος αγόραζε τότε περνούσαν μέσα από το ΚΥΣΕΑ. Αυτοί πώς τα ενέκριναν!... Μπορεί να βγήκε ένας μπροστά αλλά να φταίνε και οι υπόλοιποι! Άρα, έχω να υποδείξω πολλούς και κανένα, γιατί πέραν από τον Τσοχατζόπουλο κανένα άλλο σκάνδαλο δεν διαλευκάνθηκε ποτέ εντελώς για να ξέρουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι το κόμμα που ψηφίζεις είναι το μόνο που εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό ή και άλλα κόμματα; Ή μήπως πιστεύεις ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι κανένα κόμμα δεν εκπροσωπεί πραγματικά τον λαό. Και όχι, δεν πιστεύω ότι το κόμμα που ψηφίζω εγώ εκπροσωπεί πραγματικά το λαό. Ο καθένας έχει τα κριτήρια του τι σημαίνει “με εκπροσωπεί” και τα κριτήρια με τα οποία ψηφίζει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και κάτι άλλο πάνω σε αυτό. Αυτοί που ψηφίζουν άλλα κόμματα από το δικό σου είναι καλά μέλη της κοινωνίας ή θα έλεγες ότι είναι προβληματικοί και ότι δεν μετρά για σένα η γνώμη τους; Θα έμπαινες σε διάλογο μαζί τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοίτα μετράει η γνώμη τους γιατί, τουλάχιστον αυτούς που ξέρω εγώ και ψηφίζουν άλλα κόμματα, είναι άνθρωποι όπως είμαι και εγώ. Δεν θα τους έλεγα προβληματικούς. Απλά αυτό που διαπιστώνω μπαίνοντας σε συζήτηση μαζί τους, είναι ότι ψηφίζουμε διαφορετικά γιατί έχουμε διαφορετική οπτική των πραγμάτων. Εμένα ποτέ δεν μου αρέσει να λέω ότι η δική μου οπτική των πραγμάτων είναι καλύτερη από των άλλων. Λέω πάντα ότι είναι η σωστότερη για μένα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Με τα πολιτικά άκρα π.χ. με ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής ή της άκρας αριστεράς θα μιλούσες μαζί τους; θα έμπαινες σε διάλογο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα μπορούσα να ξεκινήσω μια συζήτηση με κάποιον ψηφοφόρο της Χρυσής Αυγής, είτε φανερό είτε κρυφό γιατί είναι και πολλοί οι οποίοι στη συζήτηση σε εκπλήσσουν, σε βάζουν στον προβληματισμό μήπως δεν θέλουν να το παραδεχτούν. Τα άκρα είναι άκρα. Είναι προβληματικά. Με την άκρα αριστερά, μέχρι ΑΝΤΑΡΣΥΑ, γιατί πιο πέρα δεν έχει τύχει να μιλήσω, μπορώ να διαφωνήσω καλύτερα. Να συζητήσω και να διαφωνήσω καλύτερα. Με τις άλλες δεν μπορώ να

βρω σημεία επαφής για να συζητήσω, ούτε και να διαφωνήσω. Και το αποφεύγω.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα θεωρείς ότι έχουν ένα “θεματάκι” στον τρόπο αντίληψης και στα πιστεύω τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αντίληψης, πιστεύω, στον τρόπο που μιλούνε...

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα πάμε σε κάτι άλλο. Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» το 2011, εσύ είχες καταλάβει τι εκπροσωπούσε; Ξέρεις τι ζητούσε αυτό το κίνημα; Πιστεύεις ότι έπαιξε θετικό ή αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη της κατάστασης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το κίνημα των «Αγανακτισμένων», επειδή είχα κατέβει, ήταν πραγματικά κίνημα αγανακτισμένων. Αυτό εκπροσωπούσε και ήταν αυθόρμητο. Δημιούργησε ένα κλίμα στην κοινωνία γενικά. Στην πορεία το κίνημα των «Αγανακτισμένων» κόπασε όταν άρχισαν να προσπαθούν να το καπηλεύονται. Γιατί όταν ξεκίνησε το κίνημα των «Αγανακτισμένων», ήταν μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και ήταν κίνημα αγανακτισμένων. Όταν το κίνημα αυτό άρχισε να φουντώνει, άρχισε και η καπήλευση, τα γνωστά που γίνονται στην Ελλάδα. Ποιος θα το οικειοποιηθεί δηλαδή. Γι'αυτό και κάποια στιγμή ξεφούσκωσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ μιας και κατέβαινες τότε κάτω, θυμάσαι κάποιο από τα αιτήματά του;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν κίνημα οργής γι' αυτό και ήταν αυτά τα συνθήματά τους, οι μούτζες, το «να καεί, να καεί το μπουρδέλο η Βουλή», το «να μούνε όλοι φυλακή»... Ήταν η φούντωση της αγανάκτησης. Είχαν αρχίσει να δημιουργούνται οι πρώτες στρατιές ανέργων και μετά ήρθαν οι μεγάλες περικοπές. Ήταν ένα κίνημα πραγματικά αγανάκτησης. Το όνομα δεν ήταν τυχαίο. Δεν ζητούσαν κάτι. Απλά ζητούσαν να παραιτηθεί η Κυβέρνηση. Μόνιμο αίτημα άλλωστε όταν ο Έλληνας έχει πρόβλημα! Τα έβαζαν με τους βουλευτές, φώναζαν «κλέφτες»... Για την αγανάκτηση. Αυτά που λέει ο κόσμος όταν αγανακτεί.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ κατέβηκες για να δεις τι παίζει ή σε εξέφραζαν κάποια αιτήματά τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι κατέβηκα γιατί ήμουν αγανακτισμένη και κατέβηκα με φίλους, θυμάμαι, από διάφορα κόμματα επίσης αγανακτισμένους. Γι' αυτό λέω ότι στην αρχή ήταν πραγματικά αγανακτισμένων, γιατί εγώ πήγα με φίλους μου που ψήφιζαν διαφορετικά από εμένα και ήταν επίσης αγανακτισμένοι.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Οπότε σε εκπροσωπούσε ως κίνημα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μέχρι σε ένα σημείο. Μετά όταν άρχισαν να ερίζουν, το πού ανήκουν ως ψηφοφόροι αυτοί που κατέβαιναν, ξεφούσκωσε... σταμάτησα να κατεβαίνω εγώ, ο άλφα, ο βήτα... σταματήσαμε να κατεβαίνουμε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σχετικά με το κίνημα «Δεν πληρώνω» θέλω να σε ρωτήσω. Πιστεύεις ότι έκαναν καλά και δεν πλήρωναν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Τότε και το κίνημα «Δεν πληρώνω» είχε πάρα πολύ κόσμο που το υποστήριζε γιατί με τις μεγάλες περικοπές, έστω και τα δέκα λεπτά αύξηση στο εισιτήριο θεωρούνταν πολλά λεφτά. Θεωρήθηκε εμπαιγμός εκ μέρους της κυβέρνησης. Λοιπόν, το κίνημα «Δεν πληρώνω», ενώ στην ουσία του δεν ήταν σωστό, γιατί το «δεν πληρώνω» σημαίνει ότι διαιωνίζω μια κατάσταση έλλειψης χρημάτων, άρα μέτρα, μνημόνια κ.λπ., κ.λπ., ήταν ενταγμένο και αυτό στο όλο σύστημα αγανάκτησης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ για το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλ. Τσίπρας στην ομιλία του χαρακτήρισε το δημοψήφισμα ως «γιορτή της δημοκρατίας». Μετά ψήφισε το Μνημόνιο ενάντια στο ΟΧΙ (δλδ, ενάντια στη βούληση του λαού). Εσύ πώς το σχολιάζεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το δημοψήφισμα για μένα είναι πάντα γιορτή της δημοκρατίας και θα έπρεπε να γίνονται και να είχαν γίνει πολλά δημοψηφίσματα στην Ελλάδα, όπως γίνονται σε πάρα πολλές ευρωπαϊκές χώρες, που έχουν αποδειχτεί πιο δημοκρατικές από εμάς. Άρα είναι γιορτή της δημοκρατίας. Τώρα, εγώ θεωρώ ότι το δημοψήφισμα το ήθελε σαν όπλο, για να ασκήσει πίεση, να πάρει καλύτερα πράγματα από τη διαπραγμάτευση. Γιατί επανέρχομαι σε αυτό που είχα πει στην αρχή, ποτέ δεν πίστευα ότι σε εκείνη τη φάση μπορούσαμε να βγούμε από τα μνημόνια και να μην υπογράψουμε κανένα μνημόνιο. Εγώ, δηλαδή, το είδα έτσι το δημοψήφισμα, ότι ήταν ένας μοχλός πίεσης. Άλλωστε δεν ήταν ΝΑΙ στο μνημόνιο ή ΟΧΙ. Ήταν μια συγκεκριμένη ερώτηση. Αν δεχόμαστε μια συγκεκριμένη πρόταση μέτρων από τον Γιουνκέρ ή αν θέλουμε κάτι διαφορετικό. Υποτίθεται ότι αυτό διαπραγματεύτηκε και ήθελε σαν όπλο το ΟΧΙ, όχι το ίδιο το μνημόνιο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Σύνταγμα της χώρας μας ορίζει ρητά ότι το μόνο αρμόδιο όργανο για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών είναι το ΕΣΡ (Συνταγματικά κατοχυρωμένη ΑΔΑ). Εσύ τι έχεις να πεις για την συμπεριφορά της κυβέρνησης σχετικά με τη δημοπράτηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών εθνικής εμβέλειας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, είναι το ΕΣΡ υπεύθυνο για τις άδειες. Δεν ξέρω αν ήταν σωστός ο χειρισμός. Υπήρχε ένα πρόβλημα, μια δυστοκία για να υπάρξει ΕΣΡ. Εγώ προσωπικά πιστεύω ότι η κυβέρνηση, στο πλαίσιο της αγανάκτησης του λαού που εκτός από τους πολιτικούς τα είχε βάλει με δημοσιογράφους, με κανάλια, με όλο αυτό το σύστημα που υπήρχε πριν την κρίση, που έβγαине και μίλαγε στην κρίση και έδειχνε ότι υπερασπίζεται... ήθελε να δείξει σαν αντίβαρο του μνημονίου, ότι μπορεί να μην καταφέραμε να μην υπογράψουμε μνημόνιο, αλλά είμαστε συνεπείς σε όλα τα άλλα που είπαμε. Και βιαζόταν να το δείξει αυτό. Βιαζόταν. Και εκεί επάνω έκανε αυτό το πράγμα το οποίο, εντάξει τώρα (!) βάσει Συντάγματος δεν ήταν και τόσο συνταγματικό. Γι' αυτό μετά και συγκρότησαν το ΕΣΡ και θα κάνει το ΕΣΡ τώρα τις

άδειες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τώρα κάτι πάνω σε αυτό και θέλω το σχόλιο σου. Αργότερα, όπως ξέρουμε, το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παππά και θα ήθελα να μου σχολιάσεις μια δήλωση που είχε κάνει η τότε αρμόδια κυβερνητική εκπρόσωπος, κα Όλγα Γεροβασίλη. Είχε δήλωσε ότι: «Οι αποφάσεις της δικαιοσύνης είναι δεσμευτικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται. Κρίνονται από την κυβέρνηση και από τον λαό, που της έδωσε την πλειοψηφία στη βουλή για να βάλει τάξη στο τηλεοπτικό χάος και να βάλει τέλος στο τρίγωνο της διαπλοκής». Ποιο είναι το σχόλιο σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ότι οι αποφάσεις οι δικαστικές είναι δεσμευτικές για όλους μας, αλλά κρίνονται. Μπορείς να την κρίνεις. Να πεις είναι σωστή ή είναι λάθος. Αλλά είσαι παράνομος να μην την τηρήσεις ειδικά αν είσαι κυβέρνηση. Τώρα βέβαια κρατώ μια επιφύλαξη, αν στο πλαίσιο της διάκρισης των εξουσιών η κυβέρνηση μπορεί να κρίνει μια δικαστική απόφαση όπως θα την έκρινε ένας πολίτης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτή ήταν και η επόμενη ερώτησή μου. Αν μπορεί μια κυβερνητική εκπρόσωπος να κρίνει μια απόφαση Ανώτατου Δικαστηρίου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι, δεν μπορεί να κρίνει, αλλά δεν εξέφρασε και άποψη. Ήταν πολύ διπλωματική δήλωση. Είπε ότι κρίνονται αλλά δεν προχώρησε να πει πώς την κρίνει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να ασκούν κριτική στις δικαστικές αποφάσεις, όπως είναι αποφάσεις του ΣτΕ;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι καμία κυβέρνηση. Πιστεύω στη διάκριση των εξουσιών. Αυτό είναι δημοκρατία. Αλλά και πάνω σε αυτό, νομίζω ότι και οι δικαστικοί από την πλευρά τους, τώρα ως πολίτης κρίνω, ενδεχομένως να μην τις παίρνουν πάντα όπως θα έπρεπε. Θα έπρεπε και αυτοί να περιφρουρούν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Οι ίδιοι οι δικαστές. Εγώ πιστεύω ότι πρέπει να είναι απόλυτα διακριτές οι εξουσίες.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι μπορούμε να εμπιστευόμαστε τους συνανθρώπους μας στην ελληνική κοινωνία; Υπάρχει διάθεση για συνεννόηση μεταξύ μας, έτσι όπως είναι η κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ δεν θέλω να χάσω την εμπιστοσύνη στους συνανθρώπους μου. Αλλά θεωρώ ότι ένα μεγάλο κακό που έκανε η κρίση είναι ότι διέλυσε την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική αλληλεγγύη. Θεωρώ ότι η κρίση έγινε αφορμή αντί να δημιουργήσει αλληλεγγύη, έγινε αφορμή να βγει πολύ αντιζηλία, μισαλλοδοξία και όλα αυτά είναι αποτέλεσμα του τρόπου που διαχειρίστηκαν την κρίση, όπως προανέφερα. Γιατί την χειρίστηκαν με το να διχάζουν την κοινωνία. Υποδεικνύοντας τεμπέληδες, αργόμισθους, ως υπαίτιους. Χαρακτήρισαν και έδειξαν πολλές κατηγορίες ανθρώπων με το δάκτυλο. Και εκεί αντί να λειτουργήσουν τα αντανακλαστικά της αλληλεγγύης, λειτούργησαν διχαστικά αντανακλαστικά.

Υπάρχουν αλληλέγγυοι... αλλά αυτό που επικρατεί μέχρι τώρα είναι ο διχασμός περισσότερο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ είσαι πρόθυμη να βοηθήσεις συνανθρώπους μας που έχουν πραγματική ανάγκη; Και όταν βοηθάς φίλο ή συνάδελφό σου επιζητάς άμεση ανταπόδοσή της προσφοράς σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι λίγο προσωπική η ερώτηση. Εγώ, μου αρέσει να βοηθάω. Και θεωρώ ότι ο άνθρωπος βοηθάει όταν μπορεί και δεν βοηθάει για να πάρει ανταπόδοση. Γιατί είναι κάτι που κάνει καλό σε εσένα και έχεις την ανάγκη να το κάνεις.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι αυτή λεγόμενη «γενιά του Πολυτεχνείου» φέρει ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και αυτή είναι δύσκολη ερώτηση γιατί λόγω ηλικίας, ήμουν μικρή βέβαια, αλλά έχοντας πιο έντονες τις μνήμες της Μεταπολίτευσης που ήμουν στο Γυμνάσιο, λέμε η γενιά του Πολυτεχνείου και χαντακώνουμε κόσμο, γιατί, επειδή ήταν ο Λαλιώτης και δυο τρεις άλλοι της γενιάς του Πολυτεχνείου, κρίνοντας από τη δική του πορεία, μιλάμε για τη γενιά του Πολυτεχνείου. Η γενιά του Πολυτεχνείου ήταν πάρα πολλοί άλλοι άνθρωποι οι οποίοι δεν πήραν ποτέ αξιώματα, ποτέ δεν εκμεταλλεύτηκαν την κοινωνία, ποτέ δεν τους μάθαμε. Άρα νομίζω ότι λέγοντας τη γενιά του Πολυτεχνείου, έχουμε κάποιους ανθρώπους για την πορεία τους στο μυαλό μας και παίρνουμε στο λαιμό μας μία γενιά ολόκληρη. Και ήταν και άλλες οι συγκυρίες τότε και τα αιτήματα της γενιάς του Πολυτεχνείου. Κάποιοι το εξαργύρωσαν τη συμμετοχή τους στο Πολυτεχνείο. Αλλά δεν μπορούμε να κρίνουμε μια ολόκληρη γενιά γιατί κάποιοι την εξαργύρωσαν και είχαν πορεία διαφορετική από αυτό που ζητούσε τότε ως γενιά του Πολυτεχνείου στα αιτήματα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Την «εξαργύρωσαν» το λες ειρωνικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ε! Όλοι αυτοί που έκαναν καριέρα πατώντας ότι είναι η γενιά του Πολυτεχνείου και βγάλανε λεφτά και το κάνανε σημαία, εντάξει το εξαργύρωσαν και πρακτικά και ειρωνικά, ναι! Και για να μην λέω μόνο για τον Λαλιώτη και η Δαμανάκη και αυτή το εξαργύρωσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κρίνεις ότι η κρίση έχει πλήξει τη νέα γενιά και πώς, με ποιον τρόπο; και ποιον θεωρείς εσύ υπεύθυνο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπεύθυνη είναι η κρίση και έχει πλήξει τη νέα γενιά, είναι γεγονός. Πίσω από την κρίση είναι υπεύθυνοι αυτοί που τη δημιούργησαν και ο τρόπος που την χειρίστηκαν.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ σε ποιους θα καταλόγιζες την ευθύνη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συλλογικά στις κυβερνήσεις και στην Τρόικα με τον τρόπο που την χειρίστηκαν. Αλλά η νέα γενιά έχει πληγεί, ναι. Το μεγαλύτερο πλήγμα είναι για τη νέα γενιά. Ίσως το μόνο όφελος που θα έχει η νέα γενιά από αυτό, θα είναι ότι θα είναι πιο στιβαρή και πιο άτρωτη γιατί θα έχει δοκιμαστεί πολύ νωρίς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιος νομίζεις ότι φταίει περισσότερο για την σημερινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας; Οι κυβερνήσεις μας; Οι τράπεζες και οι αγορές; Η Γερμανία; Η ΕΕ; Εμείς; Σε ποιον θα έριχνες το περισσότερο βάρος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα έβαζα πρώτα τις τράπεζες και τις αγορές. Δεύτερη θα έβαζα την ΕΕ για το πού φόρτωσε τους δικούς της κακούς οικονομικούς χειρισμούς για να μην ξεσπάσει παντού. Το ΔΝΤ δε νομίζω ότι φταίει για την κρίση. Γιατί ούτως ή άλλως έρχεται μετά να βοηθήσει για τις κρίσεις. Δεν ξέρω, με βρίσκεις λίγο αδιάβαστη για το τι ρόλο έπαιξαν. Εγώ πιστεύω ότι η ΕΕ όταν άρχισαν να ξεσπάνε τα προβλήματα στην οικονομία της Ευρώπης από το ευρώ, φρόντισε να φορτώσει το πρόβλημα στους πιο αδύναμους. Όχι γιατί τους μισούσε. Ενδεχομένως γιατί πίστευε ότι αν θιχτούν οι μεγάλες οικονομίες, θα ήταν γενικά για την ΕΕ μεγαλύτερο το πλήγμα. Μετά φταίνε οι κυβερνήσεις μας. Εμείς... φταίμε που δεν πληρώναμε φόρους, που τους ανεχόμασταν τόσα χρόνια. Φταίμε που ψηφίζαμε τους ίδιους και τους ίδιους, εφόσον τους θεωρούσαμε κατά βάση ανίκανους. Η Γερμανία δεν φταίει για την κρίση της Ελλάδος. Η Γερμανία έγινε κακιά μετά την κρίση της Ελλάδος. Η Γερμανία σαν χώρα δε νομίζω ότι έπαιξε κάποιο ρόλο στην κρίση της Ελλάδος. Επωφελήθηκε όμως από την κρίση. Έβγαλε λεφτά με τα μέτρα και όλα αυτά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εάν κάνεις μια συνολική αποτίμηση από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ, πιστεύεις ότι η ΕΕ εκφράζει συμφέροντα που δεν εξυπηρετούν την Ελλάδα ή ότι αποτελεί πρόοδο και είναι αναγκαία η παραμονή μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτή την στιγμή ειλικρινά δεν ξέρω να πω τι εκφράζει η ΕΕ. Η Ελλάδα είχε πολλά οφέλη από την ΕΕ. Κατ' αρχήν είχε οφέλη για τα σύνορά της, για τα προβλήματα που υπάρχουν στα σύνορά της. Όχι οικονομικά οφέλη. Άλλου είδους οφέλη. Είχε πάρα πολλά οφέλη γιατί πριν από τη ζώνη του ευρώ έπαιρνε πολλά πακέτα χρηματοδότησης. Γι' αυτό φταίνε και οι κυβερνήσεις που δεν φρόντισαν να απορροφηθούν αυτά τα πακέτα και χάνονταν τα λεφτά. Η ΕΕ ήταν κάποτε, πριν γίνει η ζώνη του ευρώ, δεν μπορούσες να πεις ότι εκφράζει ιδιαίτερα συμφέροντα. Τώρα δεν μπορώ να πω τι εκφράζει. Έχουν και εκεί τα σκάνδαλά τους. Όταν άρχισαν να παίρνουν πιο πολιτική και οικονομική μορφή οι θεσμοί, άρχισαν να διαβρώνονται. Δεν νομίζω ότι τώρα ξέρει να πει κανείς τι εκφράζει η ΕΕ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα την κοιτάζεις κάπως καχύποπτα; τον ρόλο της;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι. Εγώ... εδώ και χρόνια περιμένω να δω ποια θα είναι η πορεία της.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις δηλαδή αυτό που μου είπες πριν; ότι ίσως να εκμεταλλεύεται κάποιες χώρες αδύναμες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι. Εγώ προσωπικά πιστεύω, αλλά είναι πολύ προσωπική άποψη και την είχα στηρίξει την άποψή μου τότε στο δημοψήφισμα, ότι υπάρχει σοβαρή προοπτική κάποια στιγμή να διαλυθεί η ζώνη του ευρώ. Γι' αυτό έλεγα και τότε, αν είναι να διαλυθεί μπορεί να είναι καλύτερα να φύγουμε πρώτοι. Για να μην πάρουμε τα βάρη των μεγάλων. Και αν δεν διαλυθεί σίγουρα θα αλλάξει όψη και τρόπο λειτουργίας η ευρωζώνη. Δεν τους βγήκε. Δεν τους βγήκε ως ευρωζώνη, ως κοινό νόμισμα. Έτσι όπως θέλανε και περιμένανε. Όταν μια οικονομία σαν την Γαλλία, κινητήριος μοχλός, φτάνει να έχει και αυτή προβλήματα και να παίρνει τώρα ο Μακρόν μέτρα, είναι απόδειξη κατά τη γνώμη μου ότι δεν τους βγήκε το ευρώ. Η ευρωζώνη έτσι όπως θέλανε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι δεν έχει χάσει την εθνική της κυριαρχία ως μέλος της ΕΕ. Γιατί να την χάσει; Την εθνική της κυριαρχία, τίθεται μεγάλο θέμα συζήτησης, αν την έχει χάσει με την οικονομική κρίση, με τις παραχωρήσεις που έχει κάνει. Γιατί εθνική κυριαρχία είναι και οι σιδηρόδρομοι που αναγκαστήκαμε να πουλήσουμε στους Ιταλούς, κυριαρχία είναι και τα αεροδρόμια και οι τηλεπικοινωνίες! Δεν είναι μόνο το έδαφος, τα σύνορα! Δεν την έχει χάσει την κυριαρχία της ως μέλος της ΕΕ, την έχασε ως μέλος της ευρωζώνης, ως απόρροια της κρίσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Γερμανία, ως ηγέτιδα χώρα στην ΕΕ, είναι εκείνη που επιβάλλει άποψή της σε εμάς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πιστεύω ότι η Γερμανία επέβαλε την άποψή της σε μας ως ηγέτιδα χώρα μέχρι τις τελευταίες εκλογές, γιατί την καινούργια της κυβέρνηση και χωρίς τη συμμετοχή του Σόιμπλε, που ήλεγχε το Eurogroup, δεν την έχουμε δει για να δούμε τι στάση θα κρατήσει. Τώρα θα δούμε αν θα αλλάξει πρόσωπο ή όχι και ποιο θα είναι αυτό. Αλλά πιστεύω ότι η επιλογή να μην είναι πάλι ο Σόιμπλε Υπουργός Οικονομικών, ίσως δείχνει μια θέληση της Γερμανίας να αλλάξει τη στάση της στο Eurogroup, στον έλεγχο του Eurogroup, και γενικά στα οικονομικά της Ευρώπης. Να αποποιηθεί αυτό τον μανδύα. Ίσως. Θα δείξει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πάμε τώρα σε μια άλλη ερώτηση. Ο κ. Σόιμπλε είχε κάνει μία δήλωση (το 2012) που αμφισβητούσε κατά πόσο η ελληνική κυβέρνηση είναι αξιόπιστη και μπορεί να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που έπρεπε. Εκνευρισμένος τότε ο κ. Παπούλιας, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, είχε δηλώσει το εξής: *«Δεν δέχομαι να λοιδορείται η πατρίδα μου από τον κ. Σόιμπλε. Δεν το δέχομαι σαν Έλληνας! Ποιος είναι ο κ. Σόιμπλε που μπορεί να λοιδορήσει την Ελλάδα; Ποιοι είναι οι Ολλανδοί; Ποιοι είναι οι Φιλανδοί; Εμείς πάντοτε είχαμε την περηφάνια να υπερασπιστούμε όχι*

μόνο τη δικιά μας ελευθερία, όχι μονάχα τη δικιά μας πατρίδα, αλλά την ελευθερία της Ευρώπης». Εσύ τι σκέφτεσαι πάνω σε αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ συμφωνώ με τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ότι κανένας δεν μπορεί λαιδορήσει την πατρίδα μου. Πιστεύω ότι κανείς δεν μπορεί να λαιδορήσει την πατρίδα κανενός! Ο Σόιμπλε έδειξε ένα πάρα πολύ σκληρό πρόσωπο και το σκληρό αυτό πρόσωπο ήταν για το συμφέρον της πατρίδας του. Ήθελε να περάσει κάποια πράγματα από τα οποία επωφελήθηκε η πατρίδα του. Γιατί ο Σόιμπλε είναι πατριώτης, την αγαπάει τη Γερμανία. Ήθελε να επωφεληθεί η χώρα του. Και όταν πιστεύει κανείς κάτι τέτοιο μετέρχεσαι όλων των μέσων. Δηλαδή, μπορεί να ήταν και σκόπιμα προκλητική η δήλωσή του. Να ενισχύσει αυτή την εικόνα της κυριαρχίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ συμφωνείς με τη δήλωση του Παπούλια από άποψη εθνικής ανωτερότητας περισσότερο; Ο Σόιμπλε δηλαδή έθιξε την εθνική μας υπερηφάνεια; Ή το λες από την άποψη ισότητας και κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών-μελών μιας Ένωσης; Ή και τα δύο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και τα δύο. Πιστεύω ότι σε μία Ένωση υπάρχει ισοτιμία και αλληλοσεβασμός στην ύπαρξη του καθενός, αλλά και έξω από μια Ένωση. Γενικότερα παγκόσμια, πιστεύω ότι ο ένας πρέπει να σέβεται την πατρίδα του άλλου. Να προσέχει τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται. Δεν μπορούμε να θίγουμε έθνη!

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι η Τρόικα και οι διεθνείς δανειστές μας υπονομεύουν την ελληνική οικονομία ή θέλουν να μας βοηθήσουν να σταθούμε στα πόδια μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είμαι οικονομολόγος και δεν μπορώ να απαντήσω ακριβώς σε αυτή την ερώτηση. Πιστεύω όμως ότι δουλεύουν για τα δικά τους συμφέροντα, όποια και να είναι αυτά. Δεν θέλω να γίνω κοινότητα, αλλά αυτοί οι θεσμοί έχουν έναν ρόλο ύπαρξης και παίζουν έναν ρόλο. Εκφράζουν κάποια συμφέροντα που και εγώ ακριβώς δεν μπορώ να τα οριοθετήσω ποια είναι. Αυτοί δουλεύουν για τα δικά τους συμφέροντα. Τώρα στο θέμα της υπονόμευσης, ανοίγουμε μεγάλη συζήτηση. Αν τους συμφέρει, ναι, μας υπονομεύουν για να μας έχουν πάντα στην γωνία και να μας απομυζούν, αν δεν έχουν ολοκληρωθεί τα συμφέροντα τους. Αν έχουν ολοκληρωθεί τα συμφέροντά τους θα σταματήσουν αυτή τη συμπεριφορά.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εσύ πιστεύεις ότι όλο αυτό μπορεί να δημιουργήθηκε με μας, επειδή έχουν στο μυαλό τους να μας καταστήσουν μια αποικία για τις επενδύσεις τους; εννοώντας φτηνά εργατικά χέρια κ.λπ.; πιστεύεις ότι μπορεί να “παίζει” κάτι τέτοιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αποικία επενδύσεων με φτηνά εργατικά χέρια, ένα κράτος-μέλος της ΕΕ... δε νομίζω να θέλουν. Να θέλουν να βάλουν χέρι στον πλούτο ενός κράτους-μέλους της ΕΕ, ναι το βρίσκω πολύ πιθανό. Και πάλι αν βάλουν χέρι στον πλούτο μας γινόμαστε αποικία τους, με την ευρεία έννοια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Σου έχει περάσει από μυαλό αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μα ναι! Μα έχουν βάλει χέρι στον πλούτο μας κατά μία έννοια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ο κ. Τσίπρας, αμέσως μετά την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργός, επισκέφθηκε το Σκοπευτήριο της Καισαριανής και κατέθεσε κόκκινα τριαντάφυλλα στο μνημείο για τα θύματα που σκοτώθηκαν από τους Ναζί. Εσένα ποιες σκέψεις σου έρχονται πάνω σε αυτό; Πώς θα την σχολιάζεις αυτή την κίνηση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μα ο Τσίπρας είναι αριστερός! Και στην πρώτη φάση, με την εκλογή του Τσίπρα, ήρθε η αριστερά στην κυβέρνηση! Τίμησε τους αγωνιστές της αριστεράς με αυτό τον τρόπο. Ότι ας πούμε, ήρθε η σειρά τους. Δεν θα μιλήσουμε για αριστερή πολιτική. Ήρθε η αριστερά στην κυβέρνηση. Δεν είναι απαραίτητο ότι θα κάνει αριστερή πολιτική, ότι της το επιτρέπουν οι συγκυρίες. Αλλά όταν ο ΣΥΡΙΖΑ κέρδισε ήταν η αριστερά. Και ήταν ένα κομμάτι της αριστεράς, γιατί η αριστερά είναι διχασμένη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πιστεύεις ότι ο Τσίπρας ήθελε να δείξει ότι ήταν περισσότερο Έλληνας από τους άλλους που τους χαρακτήριζε μνημονιακούς και προδότες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι γιατί το Σκοπευτήριο της Καισαριανής δεν έχει να κάνει με την Ελλάδα, έχει να κάνει με τους αριστερούς ειδικά. Ήταν μια τιμή στην αριστερά από την οποία προέρχεται. Το έκανε ενόψει «πρώτη φορά αριστερά». Μα ο Τσίπρας είναι αριστερός! Ο Τσίπρας ήταν ένας ρομαντικός ιδεολόγος αριστερός, που αναγκάστηκε όταν έγινε πρωθυπουργός να ωριμάσει και να γίνει ένας ρεαλιστής, γιατί κατάλαβε την ευθύνη του “κυβερνάω έναν λαό” και μέσα από αυτό φυσικά “δεν εφαρμόζω όλα τα πιστεύω και τις διακηρύξεις της αριστεράς”. Δεν εφαρμόζει αριστερή πολιτική, δεν τον παίρνει να εφαρμόσει αριστερή πολιτική. Κατ’ εμέ, ήταν ένας ιδεαλιστής που έγινε πραγματιστής. Τώρα, το τι θα εξελιχθεί στο μέλλον δεν ξέρω. Πάντως τότε το πίστευε ότι βγήκε η αριστερά που θα κυβερνήσει την Ελλάδα και από χαρά πήγε να τιμήσει. Βέβαια στην πορεία είδε ότι δεν μπορεί, ενδεχομένως, να κυβερνήσει την Ελλάδα όπως θα το ήθελε! Αυτή την εικόνα μου έδωσε.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς σχολιάζεις το γεγονός ότι παρότι έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκε ο έλεγχος των κεφαλαίων (capital controls) από την Κυβέρνηση, ο κόσμος ψήφισε ΟΧΙ στο δημοψήφισμα της 5^{ης} Ιουλίου του 2015 και επίσης έβγαλε την ίδια κυβέρνηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015; Ποια είναι η άποψή σου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τα capital controls δεν τον απασχόλησαν τον κόσμο. Τα capital controls απασχόλησαν αυτούς που είχαν λεφτά και καταθέσεις. Και δεν ήταν όλος ο κόσμος. Και έγιναν εντελώς ξέχωρα από την κρίση. Έγιναν για να σωθούν οι τράπεζες. Ψήφισε το ΟΧΙ στο δημοψήφισμα για να βγάλει την αγανάκτηση του και να στείλει ένα μήνυμα στην Ευρώπη και χάρηκε που είχε την ευκαιρία αυτή από τον Τσίπρα να αποδείξει αυτό το πράγμα, γιατί έτσι καταγράφεται. Και έβγαλε την ίδια

κυβέρνηση γιατί δεν είχε προλάβει να τη δει πώς θα κυβερνήσει. Περίμενε να δει τι θα κάνει. Δηλαδή δεν άλλαξε κάτι από την προηγούμενη ψήφο του, του Ιανουαρίου, για να μην ξαναψηφίσει ο κόσμος..

ΕΡΩΤΗΣΗ: Και η τελευταία ερώτηση: Ποια είναι η άποψή σου πάνω στην δήλωση του Θ. Πάγκαλου «όλοι μαζί τα φάγαμε»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ διαφωνώ. Θεωρώ ότι προσβάλει τον κόσμο. Το «μαζί τα φάγαμε» μπορεί να αναφέρεται σε μια μεγάλη παρέα μεταξύ των 11 – 12 εκατ. κατοίκων, πόσοι είμαστε. Δεν είμαστε όμως όλοι στην ίδια θέση που είναι ο κ. Πάγκαλος, άρα δεν τα φάγαμε μαζί. Είναι προσβλητικό γιατί το «μαζί τα φάγαμε» του Πάγκαλου, αναφερόταν ότι “λέτε ότι τρώγαμε εμείς αλλά είχατε και εσείς παροχές, είχατε υψηλούς μισθούς που δεν σας άξιζαν”. Ήταν μια μετάθεση αυτών των διοικούντων. Γιατί αν υποθέσουμε ότι οι μισθοί ήταν υψηλοί, ο κόσμος δεν έβαζε χέρι μόνος του στα Ταμεία να τους πάρει! Οι κυβερνήσεις έδιναν τους υψηλούς μισθούς! Αν οι μισθοί ήταν υψηλοί, αν υπήρχαν επιδόματα, ο κόσμος δεν έπαιρνε μισθό μόνος του! Δεν έβαζε το χέρι του στο Ταμείο! Τον έπαιρνε γιατί αυτό τον μισθό του έδιναν!